CORINT
ISTORIE

„O analiză captivantă
și profundă
a Turciei de azi."
PATRICK COCKBURN

ECE TEMELKURAN

TURCIA

ÎNTRE NEBUNIE ȘI MELANCOLIE

ECE TEMELKURAN

TURCIA

ÎNTRE NEBUNIE ȘI MELANCOLIE

CORINT
ISTORIE

Colecţie coordonată de
LAVINIA BETEA

ECE TEMELKURAN

TURCIA

ÎNTRE NEBUNIE ȘI MELANCOLIE

Traducere din limba engleză de Dragoș Zetu
Prefață de Ovidiu Nahoi

CORINT BOOKS
—2017—

ECE TEMELKURAN este una dintre cele mai cunoscute autoare din Turcia, precum şi comentator politic. A lucrat nouă ani pentru ziarul *Milliyet*, apoi trei ani pentru *Habertürk*, dar a fost concediată din cauza unor articole critice la adresa guvernului. Editorialele sale au fost preluate în presa internaţională, în publicaţii precum *The Guardian* şi *Le Monde Diplomatique*. Printre volumele sale apărute în limba engleză se numără: *Deep Mountain: Across the Turkish-Armenian Divide* (2010) şi *The Time of Mute Swans* (2017). În 2008, i s-a decernat *Ayşe Zarakolu Freedom of Thought Award* din partea Human Rights Association din Turcia.

Redactare: Camelia Bădaşcu
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustraţie copertă: Un bătrân se plimbă în baston pe străzile vechiului oraş Şanliurfa (Fotografie de Jorge Fernández/LightRocket via Getty Images).

ECE TEMELKURAN, *Çılgın ve hüzünlü*
Copyright © Ece Temelkuran © Kalem Agency
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN: 978-606-793-147-1

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
TEMELKURAN, ECE
Turcia : între nebunie şi melancolie / Ece Temelkuran ; pref.: Ovidiu Nahoi. - Bucureşti : Corint Books, 2017
ISBN 978-606-793-147-1

I. Nahoi, Ovidiu (pref.)

Prefață

Câteva impresii din Turcia mea

Îți trebuie o viață de om ca să poți spune că ai văzut Turcia. Îți trebuie ceva mai mult ca să o înțelegi.

Am vizitat Turcia în mai multe rânduri și am stat de vorbă cu câțiva dintre oamenii ei – unii, importanți. Dar nu toți. Am scris mereu ce am văzut și ce am auzit. Fără false pretenții. Am descoperit de fiecare dată o altă Turcie, care uneori o contrazicea până la demolare pe precedenta. Turcia mea, atât cât îmi pot permite să o cuprind, este un crâmpei de imagini, de impresii și de paradoxuri, văzute, simțite și trăite la fața locului sau în discuții cu interlocutori turci. Un mozaic multicolor, cu forme și culori mereu schimbătoare.

De unde să încep? Poate cu scena de acum vreo 17 ani, cu turcul care ne-a pregătit un chebap la o locantă de pe marginea șoselei, undeva pe lângă Bursa. Erau vremurile când lira turcească se schimba cu milionul pentru un dolar, când țara se ridica din praf după criza financiară și devastatorul cutremur din regiunea Mării Marmara. Omul simplu, ca atâția turci simpli pe care i-am întâlnit, avea impresia că toți oaspeții trebuie să știe turcește. Vorbea cu zâmbet larg, dădea mereu din cap și până la urmă, limbajul universal al oamenilor care se văd pentru prima oară s-a lăsat deslușit: „Turcia, ce a fost odată Turcia...".

Turcia fusese mereu țara ascensiunilor și căderilor economice spectaculoase, a democrației abolite și renăscute. Ne aflam – dar aveam să ne dăm seama mai târziu – în zorii ascensiunii AKP,

partidul care avea să domine viaţa politică a Turciei până în zilele noastre. Nu mi-am dat seama nici până azi la care trecut luminos se referea amicul nostru...

Îmi amintesc înflăcăratul discurs pro-european al fostului ministru turc al Afacerilor Europene, Egemen Bağış. Am avut de mai multe ori prilejul să discut cu tânărul şi impetuosul ministru, ba la un ceai în salonul Ambasadei Turciei din Bucureşti, ba la un prânz, pe malul Bosforului, (îmi amintesc că nouă, oaspeţilor europeni, ni s-a servit vin, în timp ce oamenii AKP au băut doar suc de fructe), ba într-o pauză a unei conferinţe Atlantic Council la Istanbul, în care Zbigniew Brzezinski a făcut furori, ba la o cafea, pe fugă, la bufetul Parlamentului European din Bruxelles.

De fiecare dată, ministrul îmi vorbea cu însufleţire despre valenţele europene ale ţării sale, despre reformele pro-europene, despre performanţele economice, despre abolirea rolului politic al armatei, despre îndrăzneaţa linie de metrou pe sub Bosfor. „Suntem în toate organizaţiile europene, de la Consiliul Europei la UEFA şi Eurovision, doar în Uniunea Europeană nu suntem! Suntem un model de democraţie pentru statele musulmane, atunci când tunisienii şi egiptenii s-au ridicat la luptă împotriva tiraniei, ei au vrut să fie ca turcii! Frustrarea ar fi mare pentru noi dacă vom fi din nou ţinuţi în afară!"

Între timp, Egemen Bağış a căzut în tenebrele rivalităţilor interne din cadrul AKP. Iar Turcia aceea europeană... unde este? Dar a existat vreodată? „Suntem eurodezabuzaţi", îmi spunea, acum patru ani, un confrate jurnalist la Izmir.

Mi-a rămas în memorie privirea sfredelitoare a ministrului de externe Ahmet Davutoğlu, în timpul primului interviu, luat în sediul ambasadei de la Bucureşti, în 2009, la puţin timp de la numirea sa în funcţie. Acest universitar, despre care se spune că dacă nu a lansat, cel puţin a teoretizat ideea neo-otomanismului, a fost luat de Erdoğan de la catedra Boğaziçi University din Istanbul. El părea să simbolizeze noua Turcie, parte a lumii globalizate.

„Zero probleme cu vecinii" părea a fi primul pas înainte de o reinstaurare a influenței turce în vechea sa sferă de dominație – o influență de tip 2.0, soft-power, specifică secolului XXI. La asta m-am gândit atunci când a ținut să-mi spună, înainte de începerea discuției, când de-abia deschisesem reportofonul: „Mă simt foarte bine aici, la București, sunt între prieteni, sunt ca acasă!"

Suntem în 2017 și Turcia e departe de a-și fi rezolvat problemele vecinătății. La 5 mai 2016, Ahmet Davutoğlu a demisionat din funcția de prim-ministru, pe fondul unor neînțelegeri cu președintele Erdoğan pe marginea modificării Constituției. Se spune că rămăsese ultimul obstacol în calea planului președintelui de a prelua în mâinile sale întreaga putere executivă – un plan încununat de controversatul referendum din aprilie 2017. Soft-power-ul turcesc, atât cât a putut fi, a intrat de atunci în stare de avarie.

Nu pot uita senzația ciudată de după o discuție cu liderii opoziției de la Ankara. Kemal Kılıçdaroğlu, șeful Partidului Republican al Poporului (CHP), partidul lui Mustafa Kemal Atatürk, un om de lume, cu maniere alese, părea parcă un pic depășit de evenimente, dar și prins în propria suficiență. Kılıçdaroğlu era ca la el acasă, înconjurat cu căldură de tinerii activiști nord-ciprioți și veteranii cu căciuli precum cea dintr-o celebră fotografie a lui Atatürk. Ciprioții din nord, în genere oameni cu concepții liberale, nu priveau cu ochi buni accesele otomaniste și mai ales islamiste ale lui Erdoğan și, în orice caz, se simțeau intim legați de politica „de tip vechi" , care-i punea pe militari în prim-plan. În plus, ceea ce îi deranjează pe localnicii nord-ciprioți este afluxul de colonișți turci proveniți din Anatolia – mult mai conservatori și mai puțin atașați laicității statului.

M-am întrebat atunci dacă acesta e omul care l-ar putea detrona pe Erdoğan. Până să ne revedem la Ankara, Kılıçdaroğlu avea să piardă alegerile din 2011. Apoi avea să le piardă pe cele din noiembrie 2015 – alegeri reluate după ce, la scrutinul general din iunie, AKP se găsise în situația de a nu deține majoritatea. Un șir de înfrângeri grele pentru CHP, chiar dacă cea din noiembrie

2015 a fost facilitată și de seria de atentate din vara acelui an, în special cel de la gara din Ankara. Atentate care au ajutat AKP să se prezinte drept singurul garant al ordinii și liniștii în țară.

Demisia nu este tocmai o specialitate turcească, iar Kemal Kılıçdaroğlu a rămas șeful opoziției. Ceea ce i-a permis, totuși, în vara lui 2017 un sublim gest politic și civic: marșul de 25 de zile de la Ankara la Istanbul, pentru o justiție independentă și pentru susținerea deputatului CHP Enis Berberoglu, condamnat la 25 de ani de închisoare, în cadrul valului de recesiune de după încercarea de lovitură de stat din iulie 2016. A fost cel mai mare act de protest din Turcia, de la mișcarea din Piața Taksim (2013).

Dar câte și mai câte nu-mi trec prin fața ochilor minții, atunci când dau frâu liber gândurilor despre Turcia mea! Amestecul de grandoare și decadență al Palatului Dolmabahçe, tinerii așezați pe caldarâmul de pe Beyoglu, nu departe de celebrul parc Gezi din Piața Taksim și schimburile reci de priviri cu forțele de poliție, amintind parcă de starea de încordare de pe frontiera coreeană. Berea artizanală de pe terasa din Izmir, un alt fel de declarație de modernitate și europenitate. Incredibila energie pe care o resimți în Istanbulul primelor ore ale dimineții, cu imensele construcții tronconice de carne crudă și cu câteva legume în vârf, care vor deveni peste zi savurosul chebap; cu proprietarii care-și deschid prăvăliile, nu înainte de a uda trotuarul din fața intrării, cu negustorii ambulanți de *gevrek*, covrigii aceia împletiți, dați prin susan, care, alături de un pahar de ayran rece reprezintă, probabil, una dintre gustările de dimineață care ar putea figura oricând pe primele locuri într-un top global.

Turcia mea nu încetează să mă uimească, să mă surprindă și să mă contrarieze, cu acțiunile sale mărețe, cu transformările pline de dramatism, dar și cu sublimele gesturi ale vieții de zi cu zi.

Nu mi-am petrecut o viață vizitând Turcia. De aceea, sper să o mai pot descoperi și sunt sigur că n-o voi înțelege niciodată.

OVIDIU NAHOI

Tinerilor care au murit în timpul confruntărilor din ultimul timp şi ale căror sicrie au fost mai grele decât trupurile lor.

INTRODUCERE

IERI

„Asta e Turcia!"

Este foarte posibil ca aceasta să fie sintagma cel mai des folosită în Turcia, în conversațiile de zi cu zi. Este întâlnită atunci când te referi la situații sau evenimente de un absurd ieșit din comun. Există un consens național asupra faptului că această expresie, însoțită mereu de un surâs sarcastic lipsit, de fapt, de orice sens, poate fi folosită ca o explicație universală. De pildă, dacă o ambulanță întârzie, iar atunci când ajunge îl calcă pe pacient și acesta moare, ai dreptul să spui, pe un ton dramatic: „Asta e Turcia!"

La fel de bine, ai putea zâmbi și spune același lucru dacă vezi pe autostradă un șofer care își scoate un picior pe geam, fără ca gestul lui să facă victime: „Asta e Turcia!"

Dar, stai! Dacă te săruți în public în Istanbul și cineva te lovește peste umăr și îți strigă următoarele vorbe, atunci ai grijă: „Hei. Asta e Turcia! N-ai voie să faci așa ceva!"

Ar trebui să știi că sărutul este mai indecent pentru oamenii din această țară decât bătaia.

O propoziție care începe cu „Asta e" este destul de abil construită pentru că exprimă surprinderea și în același timp o

respinge. Pe de o parte se referă cu mândrie la un anume specific local, pe de altă parte motivează orice lipsă de progres ca fiind rezultatul unui soi de destin inevitabil. Vorbește despre tristețea cu care oamenii privesc marea și nesfârșita nebunie care este Turcia, despre cum se obișnuiesc cu această nebunie sau, mai bine zis, despre felul cum se resemnează în fața ei. Această propoziție constituie miezul naturii tragi-comice a unei țări în care orice mesaj are cel puțin două înțelesuri: „Asta e Turcia!"

Toate bune și frumoase, însă ce reprezintă locul acesta?

Poate că nici măcar nu e vorba de un loc. Pentru că, după cum spune și definiția pe care o știm încă de la întemeierea țării, locul acesta este un *pod*. „Între Est și Vest" și „între Asia și Europa". Între Orient și Occident. Această stare de suspendare între două lumi generează o anume ezitare în mințile tuturor celor care se trag de aici. De pildă, de care parte a podului trebuie să te afli pentru a-l putea descrie cel mai bine? După cum ne învață republica fondată în 1923, răspunsul este evident.

De la întemeierea republicii, fiecare generație a studiat la școală aceeași hartă a țării. Această hartă prezenta Turcia ca fiind cea mai mare țară din lume și, evident, o poziționa chiar în centrul lumii. Stătea ca un colos în mijlocul îndemnurilor părintelui fondator Atatürk: „Turcilor, fiți mândri, munciți și aveți încredere!" și „Fericit este cel care se numește turc!" Europa plutea pe „deasupra", desenată în culori vii. În interiorul țărilor misterioase erau orașe cu nume frumoase și râuri de un albastru intens. Înaintașii noștri lăudau acest Eldorado, prezentându-l ca pe o țintă ideală. „Dedesubt" se afla Estul care era mereu de un galben șters. La fel ca URSS, semăna cu un deșert sau cu un spațiu neprimitor și nedefinit. Orașele erau menționate ici și acolo. În această formă, harta spunea: „Nu te uita în jos sau la dreapta, ci în sus. Acolo, sus, e viața intensă,

plină de culoare. Jos nu găsești nimic altceva decât «arabi murdari» și cămile. Acolo nu e nimic interesant. Pleacă de acolo și fugi spre Vest cât te țin picioarele."

Prin această hartă, republica găsise că era mai potrivit să definească această țară care unește Asia de Europa, guvernul său și copiii născuți aici, pe malul drept al podului. Prezenta această „existență de tranziție" ca pe o identitate de care trebuie să fii mândru, nu una în fața căreia să eziți, într-o asemenea măsură încât ai fi crezut că noi eram singurul liant care ținea unit Estul de Vest, nepermițându-le să se separe și salvând astfel lumea de la dezintegrare. Slavă Cerului că exista Turcia! Era soarta noastră să înotăm spre Occident, într-o eternă stare de tranziție.

Totuși, cei care erau pe pod aveau două mari probleme care priveau identitatea și locul lor în lume. În primul rând, oricât de lin ar fi înotat spre Vest, erau mereu trași înapoi spre partea răsăriteană a podului. Și acesta nu era singurul lor coșmar. După ordinele părintelui fondator, le fusese dată misiunea de a se ridica la nivelul celor din Occident, pentru ca apoi să îi depășească în toate domeniile. În celebrul discurs care a marcat a zecea aniversare a republicii, Atatürk decretase că trebuie „să ne ridicăm deasupra nivelului civilizațiilor invadatoare". Această misiune i-a împovărat și mai mult pe oameni. Știau că ei erau „dedesubt", însă cu pretenția că erau la același nivel cu cei „de sus", și în același timp erau trași înapoi de sentimentul lipsei de importanță care îi apăsa și care venea din partea de est a existenței lor. Erau trași într-o parte sau în cealaltă de un vid existențial cu dublă aspirație: către mărire și către lipsa de însemnătate. Este ca și cum Turcia ar fi fost blestemată să nu fie capabilă să găsească o oglindă care să îi reflecte imaginea reală, fără a o exagera sau a o subestima.

Şi, ca şi cum nu ar fi fost de ajuns, o altă dualitate ţesută în destinul ţării a avut rolul de a-i deruta şi mai mult pe locuitorii de pe pod. Pe mica bucată de pământ rămasă după pierderea întregului imperiu, chiar şi cei care trăiseră pe pielea lor teribila tragedie a războiului percepeau întemeierea Turciei ca fiind „o mare victorie". Imperiul Otoman fusese oricum o povară! Tânăra Turcie era un nou început, o nouă şansă. Pentru un popor care a pierdut totul în război, această motivare a fost o necesitate firească, însă rescrierea istoriei a avut şi costuri. Existenţa „de dinainte" a fost anulată. Eram nepoţii unui imperiu colosal, însă acest imperiu nu mai avea nicio valoare! Istoria formală invalidase epoca imperiului şi totuşi trebuia, în continuare, să învăţăm despre sultani şi domniile lor. Anul 1923 a reprezentat o piatră de hotar, însă una faţă de care, trebuie să recunoaştem, am adoptat o atitudine ambivalentă. Existenţa „de dinainte" era, în acelaşi timp, o amintire dezagreabilă şi o sursă de mândrie, o autoritate supremă pe care o percepeam chiar şi atunci când o tratam cu dispreţ. Locuitorii de pe pod au crescut ca nişte copii uluiţi, care trăiseră istoria pe propria lor piele, pentru ca apoi să fie nevoiţi să memoreze o cu totul altă versiune a evenimentelor decât cea pe care o trăiseră. Ei s-au obişnuit într-o asemenea măsură cu adevărurile răsturnate, încât nu li s-a mai părut ciudat faptul că fiecare semn avea un înţeles dublu. Oamenilor din Turcia nu li s-a părut niciodată stranie fraza: „Asta e Turcia!" pentru că sunt obişnuiţi cu neprevăzutul şi cu indiferenţa, cu râsul şi cu plânsul. Şi nu li se pare ciudat că trebuie, în acelaşi timp, să protesteze împotriva situaţiei şi să se adapteze ei, sau că sunt nevoiţi să trăiască având o mentalitate atât de complicată.

Au trecut anii, decadele, guvernele și loviturile de stat, masacrele și victoriile la fotbal, războaiele calde și reci, revoltele și reprimările lor, visele concepute din dragoste de țară și spulberate din aceeași cauză și, mai presus de toate, sicriele, șirurile întregi de sicrie. Fiecare sicriu a fost răscumpărat prin ridicarea unui drapel. Coranul, drapelul și pâinea sunt sfinte pe aceste meleaguri. De generații întregi, dacă unul dintre acestea este găsit pe jos, trebuie să fie sărutat de trei ori și așezat pe un raft, la loc de cinste. Soldații, membrii gherilelor, combatanții de tot felul, ziariștii, scriitorii, poeții, muncitorii, studenții și copiii erau omorâți pentru ca, după fiecare crimă, să ni se spună răspicat: „Nu, nimeni nu a fost omorât!".

Locul acesta a preferat mereu furia doliului. Rapiditatea cu care sunt organizate înmormântările în Turcia i-ar putea surprinde pe occidentali, însă, de fapt, nu au de ce să se mire. „Asta e Turcia!" Oamenii suspendați între două lumi și preocupați de propria supraviețuire au fost învățați de mici că doliul este o pierdere de vreme.

Deși cei care au dorit egalitate, dreptate și libertate pentru țara lor au fost mereu anihilați, fie de vreun regim militar, fie de forțele paramilitare ale guvernelor de dreapta, în fiecare seară, la cină, oamenii discutau cu mai multă pasiune despre cum trebuie salvată țara decât despre problemele de dragoste. Au existat mereu mai multe certuri despre starea țării decât conflicte între doi bărbați îndrăgostiți de aceeași femeie, au curs mai multe lacrimi decât atunci când cineva a fost părăsit de persoana iubită, s-a râs mai mult decât atunci când cineva își regăsea persoana iubită după mulți ani de despărțire. Țara și-a pedepsit mereu copiii care o iubeau cel mai mult și oamenii se hotărau să-i iubească pe acei copii doar după moartea lor. În jurul acelorași mese, oamenii se întrebau deseori cum se face că o țară este atât de crudă cu propriii copii.

Era o tradiție otomană ca sultanul să poruncească moartea fraților săi pentru a-i împiedica să emită pretenții la tron, mergând până la legalizarea fratricidului. Este oare posibil ca această tradiție să aibă ceva în comun cu felul în care prim-ministrul i se adresează cât se poate de calm unui tată care și-a pierdut fiul în războiul din sud-est: „Frate, în armată nimeni nu stă degeaba!" Este oare posibil ca faptul că acest stat a fost la început fondat cu ajutorul unor copii luați din familiile și din patriile lor să aibă de-a face cu complexul „statul ca tată" care se face remarcat atunci când kurzii, aleviții[1] și armenii sunt pedepsiți ca și cum ar fi atacat un părinte sacru? Există tot felul de speculații, însă un lucru e clar: până în ultimii 10 ani, Turcia a fost chinuită mereu de aceste boli. În ultimii 10 ani a încercat să le trateze, aducând însă în prim-plan altele, și mai complicate...

AZI

„Voi sunteți Turcia! Trebuie să faceți lucruri măreție!"

Împreună cu acest slogan, nenumărate portrete gigantice ale lui Recep Tayyip Erdoğan, probabil cel mai remarcabil personaj care a onorat cu existența sa istoria politică a Turciei, au fost expuse peste tot în Turcia ultimilor ani. La fel ca odinioară portretul lui Atatürk, imaginea este însoțită de fraze ca „Turcilor, fiți mândri, munciți și aveți încredere!". Totuși sintagma „Asta e Turcia!" nu mai apare nicăieri, fiind înlocuită de „Măreața Turcie". Datorită retoricii inventate de Partidul Justiției și Dezvoltării (AKP) cu ajutorul intelectualilor de dreapta, noul slogan este „Aceasta e noua Turcie, o democrație

[1] Adepți ai lui Ali, ginerele profetului Mahomed. Practicile lor sociale sunt liberale, consumul de alcool este permis, iar femeile nu sunt obligate să își acopere părul (n. red.).

avansată". Fiind partidul care se află la putere încă din 2002, hegemonia politică și socială a AKP nu face decât să sublinieze o dată în plus „misiunea sa sacră". Gestul de a te opune partidului este echivalent cu acela de a fi împotriva conceptului „măreața Turcie" și, prin extrapolare, reprezintă o amenințare la adresa „misiunii sacre". Înseamnă să te opui lui Erdoğan, considerat *reis* (mare conducător), care se străduiește să constituie un regim prezidențial din scaunul său de președinte din AK Saray pe care tot el l-a construit. Ironia face ca AK Saray să însemne „Palatul Alb", astfel încât este echivalentul Casei Albe. Având în vedere că în această țară există membri de partid care afirmă sus și tare că Erdoğan este „alesul" și că a-l atinge este o formă de venerare, ca să nu mai vorbim de votanții care strigă în gura mare că „nu ar avea nimic împotrivă să fie părul de pe fundul său", înseamnă că această problemă nu este doar una politică, ci are și o componentă socio-psihologică. Bazându-se pe valori conservatoare și neoliberale, retorica partidului nu este doar o incantație populistă care fascinează masele needucate. De la venirea la putere și până acum, consilierii de imagine ai AKP au fost aplaudați în cele mai exclusiviste și respectate cercuri occidentale. În același fel, mediile de informare tradiționale din SUA și Europa au lăudat ascensiunea AKP afirmând că „democrația a ajuns, în sfârșit, în Turcia". AKP nu a reprezentat doar mariajul perfect între Islamul moderat și democrație, ci și un model convingător pentru lumea arabă, cu toată furia ei incontrolabilă față de Occident de după evenimentele de la 11 septembrie. Când intelectualii și scriitorii laici turci au încercat să avertizeze lumea că un asemenea „model" nu era potrivit pentru lumea islamică, ca să nu mai vorbim de restul lumii, ei au fost ridiculizați nu numai de neoliberalii din Turcia, ci și de unii intelectuali occidentali. Criticii au

fost catalogați drept dușmani ai democrației, militanți care vor să aducă înapoi la putere armata, a cărei autoritate clandestină asupra guvernului fusese abolită de AKP. În plus, fiindcă economia se dezvoltase datorită banilor care începuseră să intre în țară din surse obscure, intelectualii care se declarau sceptici față de AKP și de intențiile acestuia în ceea ce privește sistemul politic au fost văzuți și prezentați ca niște socialiști arhaici, rămășițe ale Războiului Rece. A fi unul dintre acei intelectuali în timpul primului mandat la putere al AKP a echivalat cu exilarea din cercurile respectabile. Și asta pentru că AKP făcea niște promisiuni extraordinare. Reprezentanții partidului au vorbit răspicat despre mișcările libertare care încercau să se înfiripe, în tăcere, de ceva vreme. Au vorbit despre ne-musulmani, despre kurzi, despre libertățile personale. Au condamnat lovitura de stat militară de la 12 septembrie 1980. Au susținut ideea că armata nu ar trebui să aibă acces la viața politică și au vorbit în gura mare despre democrație. Au atras atenția asupra faptului că Turcia este un mozaic format dintr-un spectru bogat de grupuri etnice și religioase și au preamărit cultura coexistenței. Totul era atât de măreț și de minunat! În plus, au venit cu o nouă definiție a Turciei, percepută ca o punte de legătură între Est și Vest, în cadrul Inițiativei Orientului Mijlociu, reunind țara cu teritorii cărora le întorsese spatele încă de la întemeierea republicii. Partidul s-a adresat acestei țări istovite de efortul de a se umfla în pene și de a părea mai mare pentru a alina durerea cauzată de sentimentul de insignifianță pe care îl avea în fața Occidentului, spunându-i: „Stai liniștită! Până la urmă tot tu ești fratele mai mare al Orientului Mijlociu, chiar și în contextul actual. Iar Vestul te vede ca pe o «țară model»!"

AKP era simbolul capitalului conservator care a ieșit la suprafață odată cu lovitura de stat militară din 1980, a câștigat

adepți în Asia Mică și și-a făcut simțită din plin prezența în anii 1990, când a adoptat porecla „Tigrii Anatoliei". Nu degeaba fostul președinte Abdullah Gül, co-fondatorul AKP, a proclamat: „Noi suntem WASP[1] în această țară." Această formațiune politică a avut ca scop înlocuirea vechiul capital secular din marile orașe și, în ultimii 20 de ani, a militat pentru acest deziderat. AKP a reprezentat această clasă de oameni nu doar din punctul de vedere al interesului economic, dar și din perspectiva stilului de viață, a viziunii asupra lumii, a valorilor și a simțului estetic. Sub noua administrație, noua burghezie, care spera să înlocuiască vechea burghezie seculară formată cu sprijinul oficial al republicii, avea acum reprezentare politică și era „dedicată valorilor naționale". Noua politică provincialistă a AKP avea să stabilească despre ce valori era vorba.

Motivul pentru care masele au fost atrase de AKP a fost promisiunea că relațiile noastre cu trecutul vor fi, în sfârșit, reglate. Încă de la început, partidul a declarat că noi eram măreții urmași ai otomanilor și că ne vom însuși din nou fosta identitate grandioasă și impunătoare. Totuși, partidul era nevoit să inventeze un nou Imperiu Otoman, care să fie acceptat și de masele conservatoare. În acest scop, însuși prim-ministrul și-a făcut un obicei din a-și întrerupe activitatea pentru a face diferite comentarii, de pildă, despre femeile din serialul de televiziune *Suleyman Magnificul*, producție de mare succes în Balcani, în lumea arabă și în Turcia, sugerând că acestea ar trebui să se îmbrace cu mai multă modestie și pretinzând că padișahii erau mult prea ocupați cu călăritul ca să mai poate petrece atât de mult timp cu femeile lor. În episodul din

[1] Prescurtare pentru White Anglo-Saxon Protestant (albi anglo-saxoni protestanți), termen informal care se referă la un grup elitist de americani influenți, albi și descendenți ai protestanților britanici (n. tr.).

săptămâna următoare, oamenii au văzut cum femeile se rugau în harem şi l-au privit pe Suleyman Magnificul călare pe cal, arătându-ni-se astfel cui trebuia să i se asemene Noul Imperiu Otoman. Acesta este un exemplu minor de schimbare a culturii. Prim-ministrul nu s-a oprit aici în ambiţia sa de a impune o cultură mai conservatoare prin intermediul artelor. A demolat imensa statuie a păcii ridicată în Kars şi vizibilă din Armenia pentru că nu corespundea cu propriile gusturi şi a început să monitorizeze atent teatrul, baletul şi opera de stat. Ca un adevărat părinte (re)-fondator, el şi-a împărtăşit gusturile muzicale poporului. La manifestaţii îndemna mulţimea să repete, ca pe un jurământ, versurile cântecului popular „Am mers împreună pe această cale":

Am mers împreună pe această cale
Împreunăm am fost udaţi de ploaie
Acum toate cântecele
Îmi amintesc de tine.

În decursul ultimilor ani am fost cu toţii martorii felului în care un cântec de dragoste a devenit un adevărat marş pentru misiunea sacră a AKP.

Alteori, rudele prim-ministrului au fost cele care s-au ocupat de problemele culturale, atunci când el nu a găsit timpul necesar pentru a se implica. Când fiica lui a fost deranjată de un actor pentru că a mestecat gumă în timpul unei piese de teatru, aşa cum prevedea scenariul, persoana în cauză a fost investigată şi i s-a reţinut o parte din salariu.

Nici Vestul şi nici majoritatea elitei intelectuale a ţării nu au acordat prea multă atenţie criticilor exprimate încă de pe atunci. Într-adevăr, armata a fost îndepărtată din viaţa politică,

însă aceasta s-a făcut prin intermediul unor ample procese politice, care au încălcat legea. Și mai grav, la fiecare proces erau condamnați și ziariști sau politicieni, acuzați că fac parte din organizații clandestine care pregătesc lovituri de stat, organizații reale sau imaginare. Au fost și unii intelectuali care credeau că încălcarea legii este un preț mic care trebuia plătit dacă doream ca armata să fie îndepărtată din zona politicului și nu se sfiau să o declare.

Cei care aplaudau în timp ce AKP îi considera pe social-democrați „suporterii partidului CHP[1], fondator al statului", pe celelalte partide conservatoare „de modă veche" și pe socialiști „anarhiști", ca în timpul loviturii de stat din 1980, declarându-se, prin urmare, singura mișcare cu adevărat democratică din țară, au fost din nou martori ai felului în care unele sindicate, asociații și partide politice au fost aduse pe calea cea bună prin mijloace extrajudiciare. Ca mișcare politică și socială creionată de Erdoğan, AKP a continuat să facă promisiuni minunate. A „inițiat" și apoi anulat tabuurile politice ale Turciei. Inițiativa kurdă, inițiativa alevită, inițiativa intelectuală, inițiativa românească. Primind grupuri de mult timp ignorate la masa lui de la Palatul Dolmabahçe, Erdoğan le-a permis să se bucure de recunoaștere oficială. Totuși, acest gest în aparență democratic, nu i-a inclus pe disidenți. „Inițiativele" guvernului au fost făcute în colaborare cu aleviții pe care i-a agreat, cu acei kurzi cu care s-a înțeles și cu românii care susțineau AKP. Turcia docilă a fost invitată la masa conducătorului, în timp ce restul oamenilor așteptau să fie numiți teroriști, ceea ce avea să se întâmple mai devreme sau mai târziu.

[1] Partidul Republican al Poporului, cel mai vechi partid din Turcia, de orientare kemalistă și social-democrată, al cărui lider a fost, în perioada de formare a republicii Mustafa Kemal Atatürk (n. tr.).

Da, inițiativa kurdă fusese inaugurată, guvernul pregătindu-se de negocieri cu PKK[1], cu toate că în același timp reducea presa la tăcere pentru a evita să răspundă întrebărilor legate de kurzii care erau luați drept teroriști și împușcați la granița cu Irak, și contribuia la concedierea unor ziariști (și cazul meu) prin telefoane către patronii din media, atunci când aceștia se încăpățânau să scrie despre această problemă. Între timp „tratativele de pace" dintre PKK și Turcia progresau, însă erau ascunse de public și de oricine ar fi putut da glas vreunei opinii divergente. Cuvântul prim-ministrului Erdoğan era, în definitiv, suficient. Acesta era felul în care se făceau lucrurile acum. Drepturile muncitorilor, ale copiilor, ale femeilor, libertățile personale erau toate garantate de gestul prim-ministrului de a-și duce mâna la piept, spunând „Promit!". Entuziasmul pe care mulți intelectuali disidenți l-au afișat atunci când au dat crezare cuvintelor acestui presupus părinte (re)fondator era dureros de urmărit. Iar partea cea mai grea de suportat a fost când, concomitent cu aceste promisiuni legate de drepturile minorităților și democratizare, oficiali ai statului care i-au protejat în mod fățiș pe ucigașii lui Hrant Dink[2] au fost disculpați de administrația AKP și câțiva intelectuali armeni au fost în stare să găsească motive pentru a justifica acest fapt.

În orice caz, mecanismele politice au început să-și piardă importanța în mod vizibil în timp ce „discursurile de la balcon" ale lui Erdoğan, ținute la sediul AKP, au devenit o instituție legitimă a vieții politice. Până și cei care simțeau pericolele

[1] Partidul Muncitorilor din Kurdistan – organizație de stânga care luptă pentru drepturile kurzilor (n. tr.).

[2] Hrant Dink (1954–2007) – jurnalist turc de origine armeană, figură proeminentă a comunității armene din Turcia. A fost asasinat de un tânăr ultranaționalist turc (n. red.).

schimbărilor recente își găseau alinare în cuvintele mieroase ale lui Erdoğan. Și asta într-o asemenea măsură încât afirmația lui Erdoğan că: „Cei care nu votează pentru noi fac și ei parte din paleta de culori a țării noastre", făcută în timpul discursului ținut cu ocazia obținerii celui de-al doilea mandat la putere al AKP, a fost considerată un semn de „profundă democrație", iar „iertarea" disidenților și „toleranța" de care a dat dovadă a fost primită cu ropote de aplauze. Articolul pe care l-am scris cu acea ocazie, „Am fost reduși cu toții la statutul de fel de mâncare secundar al acestei țări", a stârnit reacții de ură și acuzații sardonice de paranoia pe care mi le amintesc acum cu un zâmbet amar.

Ceea ce atât susținătorii din lumea internațională cât și intelectualii „aliniați" din Turcia refuzau să înțeleagă începând cu 2002 și până spre mijlocul celui de-al doilea mandat la putere al AKP era nu doar faptul că țara era împinsă spre sfere din ce în ce mai conservatoare, ci și că numeroasele legi împotriva terorismului aveau de fapt ca scop crearea unei societăți obediente. Prin modificări ale Constituției, AKP a câștigat controlul implementării legilor, eliminând complet toate mecanismele politice și juridice. Ca să nu mai vorbim de faptul că unele libertăți nu mai erau valabile, deși erau prevăzute în lege, din cauza fenomenului social cunoscut ca „presiunea comunității" și că valorile conservatoare limitau din ce în ce mai mult stilul de viață, într-un fel dificil de dovedit, însă tangibil. Este posibil ca nimeni să nu le fi spus femeilor din Anatolia să-și acopere capul, însă era prezentată ca o virtute exemplară, iar cele care nu se conformau erau tratate ca și cum ar fi mers pe stradă dezbrăcate. Sondajele de opinie arătau cum AKP controla atât economia cât și viața de zi cu zi, iar angajatorii care nu își manifestau loialitatea față de partid erau marginalizați. Ambițiile partidului de a controla viața țării au mers până acolo încât au acuzat Curtea

Constituțională de „preferințe politice" de fiecare dată când dădea o hotărâre care contravenea intereselor AKP. Țara intrase, din toate punctele de vedere, într-un proces rapid de „dubaizare". Deși termenul are neajunsurile lui, dacă ar trebui să rezum situația actuală din Turcia într-un singur cuvânt, acesta ar fi „dubaizare".

În această carte veți putea găsi explicații detaliate despre sensul acestui termen.

Cu toate acestea, în 2013, când mediile de comunicare din Occident nu își găseau cuvintele pentru a descrie nebunia care începuse în parcul Taksim Gezi și care se răspândise prin toată țara sub formă de proteste, aceasta se întâmpla pentru că presa din Vest interpretase greșit povestea încă de la început. Pentru a înțelege acea Turcie care s-a alăturat protestelor din Gezi, ziariștii ar fi trebuit să-și întoarcă privirea în trecut și să rescrie povestea pe care o tot spuneau de 11 ani, însă de data aceasta cu date reale. Nefiind în stare să urmeze acest deziderat, câteva trusturi de presă din lume au continuat să privească mișcarea de protest ca fiind „ciocnirea dintre secularii insistenți și societatea conservatoare", în ciuda faptului că zeci de organizații islamice și conservatoare participaseră la proteste, refuzând astfel să vadă că era, de fapt, ultima șansă pentru grupările ignorate și oprimate ale societății de a-și face auzite vocile. În ochii prim-ministrului Erdoğan și a simpatizanților AKP, revolta era produsul acțiunii „unor forțe externe, trădători care nu doresc nimic altceva decât împiedicarea progresului Turciei". Mulți simțeau că retorica prim-ministrului semăna din ce în ce mai mult cu cea folosită de generalii care pregăteau o lovitură de stat și împotriva cărora pretinsese că luptă pentru a veni la putere. Între timp, sistemul media controlat de AKP îi luase în vizor pe ziariștii care prezentau revolta și pe scriitorii, artiștii și oamenii de afaceri care o susțineau, pretinzând că sunt „provocatori" și

afișând fotografii de o pagină cu aceștia în ziarele lor, în timp ce editorialiștii pro-AKP „le cereau imperativ procurorilor publici" să îi pună sub acuzare pe acești oameni.

În perioada de după revoltele Gezi, la puțin timp după ce a declarat că are o aversiune față de imparțialitate, Recep Tayyip Erdoğan a fost ales președinte. Acum locuiește într-un palat colosal, cu 1 100 de camere, pe care l-a construit în Ankara, în Pădurea Atatürk, un simbol al republicii, după ce a tăiat copacii de pe terenul în cauză. Din revoltele Gezi nu s-a format nicio mișcare politică, iar în Parlament nu există nicio formațiune politică care să reprezinte o alternativă viabilă la AKP. Toată lumea, de la cei mai bogați la cei mai săraci, știe că soarta lor depinde de ceea ce iese din gura Marelui Conducător, în timp ce el pozează pe treptele palatului, lângă statuile celor 16 lideri ai statului turc de dinaintea lui. Deși majoritatea utilizatorilor de rețele sociale au considerat că fotografia e doar o glumă modificată în Photoshop, trebuie să ne reamintim că ceea ce trăim în fiecare zi nu este o glumă, ci realitatea. Purtătorii de cuvânt ai AKP ne amintesc fără încetare că cei nemulțumiți de starea generală ar trebui fie să părăsească țara, fie să învețe să se împace cu situația. Având în vedere actuala situație din Turcia, majoritatea oamenilor sunt fie prea blazați să-și mai pună problema viitorului, fie prea furioși să vorbească despre asta. Totuși, AKP și președintele au un răspuns cât se poate de clar. Toate sloganurile de partid spun același lucru: „Obiectiv 2023". Cu alte cuvinte, au de gând să rămână la putere încă cel puțin 10 ani.

MÂINE

„Ce se va alege de țara asta a noastră!"

Străinii ar putea crede că folosirea semnul exclamării este ciudată. Și totuși, în Turcia aceasta nu este o întrebare. Deși pare

o întrebare, tinde să fie enunțată ca o exclamație. Propoziția transmite, de fapt, o frustrare profundă. Deși este traductibilă, este în același timp atât de încărcată de specificul turcesc, încât starea pe care o transmite este greu de transpus în altă limbă. „Ce se va alege de țara asta a noastră!" amintește de faptul că lucrurile nu stau deloc bine și că va fi încă și mai rău. Cu capul în mâini, propoziția aceasta zace nefericită într-o stare de disperare. Cuprinsă de deznădejde, imploră interlocutorul să vină cu o soluție pentru acest curs îngrijorător al evenimentelor. Întreabă: „Există oare vreo speranță?" și uneori merge până într-acolo încât spune: „Pare că, într-adevăr, nu mai este nimic de făcut." În timp ce afirmația guvernului în legătură cu viitorul – „Obiectiv 2023" – este ambițioasă și clară, sloganul maselor este: „Ce se va alege de țara asta a noastră!"

Și asta pentru că ei nu văd viitorul Turciei prin ochii guvernului, adică din spatele ferestrelor blocurilor-turn și al mallurilor. În schimb, ei văd:

- O creștere cu 1 400 la sută a situațiilor în care au fost omorâte femei în ultimii șapte ani, o țară care, practic, a declarat război femeilor.
- Mai bine de 180 de oameni omorâți de gloanțele polițiștilor în ultimii 8 ani de guvernare a AKP, majoritatea tineri și copii, în timp ce ofițerii vinovați au scăpat nepedepsiți.
- Sutele de prizonieri și deținuți politici condamnați cu ajutorul unor dovezi falsificate și săli de judecată clădite special pentru aceste procese în interiorul (!) noilor închisori asemănătoare cu lagărele de concentrare.
- Grupurile pro-guvernamentale care susțin „legea penală pentru pedepsirea dușmanilor", implementată de guvern împotriva disidenților, crezând că cei care se opun forțelor de poliție merită să moară, chiar dacă sunt copii.

- O armată docilă de nevoiași care, în admirația lor pentru putere, cred că este corect ca un singur om să se bucure de autoritate absolută, fără să răspundă în fața cuiva, și, în plus, să trăiască într-un palat enorm.
- Protecția ostentativă de care se bucură sfătuitorul prim-ministrului din partea administrației, om care, după o tragedie în urma căreia au murit 301 de mineri, i-a lovit pe minerii care își cereau drepturile, sau alți numeroși miniștri ale căror abuzuri au fost dovedite.
- Sutele de ziariști concediați de directorii trusturilor de media pentru că au îndrăznit să scrie despre lucrurile de mai sus sau, de exemplu, despre faptul că militanți islamiști radicali erau aduși în Turcia din Siria.
- Reprezentanții opoziției băgați în spital de reprezentanții partidului de la putere chiar în Marea Adunare Națională, după care cei răniți au fost fotografiați de membrii partidului aflat la putere, imaginile fiind postate pe rețelele de socializare pentru a fi ridiculizați.
- Organizațiile muncitorilor, asociațiile profesionale și universitățile care au suferit de pe urma unor procese politice, înainte de a fi reorganizate din ignoranță sau ca dovadă de subordonare față de guvern.
- Copiii neputincioși în fața unui sistem educațional devenit din ce în ce mai reacționar și mai totalitar prin introducerea orelor obligatorii de religie și de limba turcă otomană.
- Senzația constantă că suntem pe punctul de a ne pierde mințile după ce îi tot ascultăm pe susținătorii regimului care apar pe micile ecrane și ne asigură că toate acestea sunt elemente ale „marii Turcii" și ale unei „democrații avansate".

Totuși, ceea ce nu veți afla din statisticile sau analizele politice ale experților internaționali este un fapt extrem de important:

în ultimii cinci ani, cele mai folosite cuvinte în conversațiile private din casele din Turcia sunt următoarele:

„M-am săturat de tot ce se întâmplă. Nu mai vreau să aud nimic despre asta."

- „Țara asta a înnebunit de-a binelea. Și-a pierdut mințile."
- „Nu mă mai uit la știri pentru că nu mai suport să văd ce se întâmplă."
- „Totul e atât de ciudat încât pare să se întâmple în altă țară."
- „Oare e adevărat ce se întâmplă sau trăim cu toții un coșmar colectiv?"
- „E ca și cum Turcia ar apărea la Camera ascunsă."

Și asta pentru că această societate, copleșită de obstrucția constantă a administrației care nu permite reprezentarea politică, de subminarea căilor legale prin divizarea întregului sistem juridic, de încercarea necontenită de a pune presei căluș în gură și de transformarea protestelor de stradă în acțiuni „ilegitime" prin legi împotriva terorismului, este hrănită cu forța în fiecare zi, la televizor, cu declarații care ne spun cât de bine este condusă țara. Suntem ca niște copii care primesc o bătaie bună în fiecare zi, pentru ca apoi să li se spună că n-au fost bătuți. Mai mult decât atât, sentimentul nostru este că „suntem aduși în pragul nebuniei!" și că administrația țării, dacă într-adevăr obiectivul ei este 2023, „nu dorește pe nimeni altcineva decât pe oamenii săi".

În ultima vreme, cel mai răspândit mesaj pe rețelele de socializare este un citat din Tezer Özlü[1], din epoca loviturii de stat militare: „Această țară nu ne aparține nouă, ci celor care doresc să ne ucidă."

[1] Tezer Özlü (1943–1986) – scriitoare turcă, autoare de povestiri și romane (n. red.).

Dacă cititorului european i s-ar spune că Turcia se îndreaptă spre fascism, ar putea crede că, bazându-se pe experiența istorică personală, e ca și cum un adolescent ar striga: „Dar ăsta e fascism!" când i se spune să-și facă ordine în cameră. Și, într-adevăr, rămâne de dezbătut dacă Turcia se îndreaptă spre ceea ce am putea numi fascism. Însă adevărul este că în ziua de azi, până și oamenii simpli din Turcia postează pe Facebook celebra declarație a pastorului Martin Niemöller[1]: „Mai întâi au venit să-i ia pe socialiști, iar eu nu am protestat pentru că nu eram socialist... și în scurt timp n-a mai rămas nimeni în jurul meu care să-mi ia apărarea." „Când va veni și rândul meu?", se gândesc oamenii. Pentru că, deși motivele nu sunt mereu reținute în istoria oficială, până și patronii de mici magazine sau de băcănii din Turcia, oameni care nu se implică în viața politică, cred că guvernul le interceptează convorbirile telefonice.

Și atunci cine va hotărî viitorul Turciei? Masele care privesc Turcia prin perspectiva „Obiectivului 2023!" sau cei care se trezesc în fiecare dimineață cu senzația de asfixiere și care cred că se află în pragul nebuniei?

Turcii care trăiesc cu această senzație de sufocare și nebunie sunt cei care s-au revoltat în vara lui 2013. Totul a început când trei copaci din Piața Taksim din centrul Istanbulului au fost tăiați pentru că pe acolo urma să treacă o autostradă. Vreme de câteva săptămâni, întreaga țară, cu excepția a două orașe, a ieșit pe stradă zi și noapte pentru a protesta, în numele celor care se simțeau nemulțumiți și aduși în pragul disperării, împotriva metodelor iraționale, eronate, ilegale și lipsite de scrupule ale administrației. După Piața Tahrir și Madrid și exact la fel ca mulțimile din acele

[1] Martin Niemöller (1892–1984) – pastor luteran, cunoscut pentru vederile sale antifasciste (n. red.).

locuri, oamenii au protestat cu zâmbetul pe buze, deşi îşi riscau viaţa. Au fost 11 morţi şi mai bine de 8 000 de răniţi în timpul revoltei Gezi. Niciunul dintre cei care au răspuns cu violenţă la adresa oamenilor nu a fost învinuit, însă aproape 6 000 de participanţi la protest au fost aduşi în faţa instanţei. Şi totuşi, trei ani mai târziu, fantoma revoltei Gezi continuă să bântuie Turcia.

Astăzi, o stare de disensiune pare să domine nu doar viaţa Turciei, ci şi a Egiptului, Spaniei, Greciei şi a altor ţări din întreaga lume. Lăsată fără cuvinte şi retorică în timpul tranziţiei de la Războiul Rece la ordinea mondială unipolară, nemulţumirea ia din ce în ce mai des forma furiei pure pe mai toate străzile sărăcite ale lumii. Probabil că în curând Tahrir, Gezi sau Madrid vor fi martorele unei noi „revolte fără cuvinte", care nu are nimic de spus, nici măcar un cuvânt sau o propoziţie, şi care nu face nicio cerere. Sau...

Sau *Andaluzia Reloaded!* Nu există altă soluţie decât înapoierea cuvintelor şi a puterii de a constitui o masă de oameni competenţi celor săraci, oprimaţi şi abuzaţi, nu doar în Turcia, ci şi în celelalte ţări. Iată de ce toate revoltele din cele două emisfere ale lumii trebuie să se „unească". Estul şi Vestul trebuie să fie reconstruite chiar la punctul de contact, adică în Andaluzia. În paginile următoare veţi putea afla mai multe despre *Andaluzia Reloaded.*

Mâine... Cuvântul acesta pare să conţină un Eldorado în orice limbă ar fi rostit. Astăzi, totuşi, când cineva îl pronunţă în turcă, un ton prevestitor de rău se strecoară în vocea respectivă, similar cu cel folosit atunci când spune: „Asta e Turcia!"

Încă ceva înainte de a începe: atunci când vorbeşti cu un străin despre ţara ta plină de probleme, lipsită de şansă şi complicată, ai senzaţia că resimţi o presiune etică, aşa cum e şi normal: încerci să eviţi să-ţi trădezi ţara, să ocoleşti adevărul, să eviţi jignirile. Mi-e teamă că lucrurile pe care le voi dezvălui vor lăsa impresia că Turcia este o ţară cu o patologie enormă. Lucrurile nu stau aşa. Această ţară neobişnuită are o structură a sa. Cu toate că voi descrie aspectele detestabile ale acestei structuri, aş vrea să resping ideea că întreaga structură ar fi astfel... A descrie o casă „din afară" nu ar trebui să fie privilegiul exclusiv al celor care nu locuiesc în ea.

IERI

„Geografia înseamnă destin"

IBN KHALDUN[1]

„Nu sunt sigur cum poate cineva să exprime un punct de vedere care să fie în total dezacord cu lumea occidentală. Într-un fel, este un punct de vedere irațional, ne-occidental. Un punct de vedere care are o notă involuntară de comedie, ceea ce mi se pare destul de naiv. Impresia mea este că suntem un popor destul de imatur, înclinat cât se poate de clar spre interpretarea evenimentelor și a realității prin prisma miracolului și a mitului. Și asta într-un mod care l-ar face pe orice occidental rațional să râdă în sinea lui, când pentru noi acel lucru este cât se poate de serios."

OĞUZ ATAY, *JURNAL*

[1] Ibn Khaldun (1332–1406) a fost istoric, filosof și politician arab (n. red.).

„Ieri e ieri, azi e azi și mâine e mâine!"

Pronunțată în limba engleză de un invitat din Turcia, această exclamație bizară ar fi trebuit, în mod normal, să ia prin surprindere asistența adunată la Universitatea Cornell, pe 7 octombrie 2003. Bătrânul supraponderal și chel de la pupitru s-a luminat la față în clipa când a tradus, cuvânt cu cuvânt, fraza axiomatică pe care se obișnuise să o tot repete de-a lungul timpului în limba turcă. În definitiv, faptul că a dat glas unei cugetări atât de profunde i-a permis să-și guverneze țara în calitate de prim-ministru timp de 10 ani în total, între 1965 și 1993, înainte de a câștiga un mandat de președinte și, odată cu acesta, supranumele de „Tată", cu care avea să fie asociat până la moartea sa. Omul de la pupitru era Süleyman Demirel, cel de-al nouălea președinte al Turciei, și era convins că această tautologie, cu atât mai flagrantă în absurditatea sa cu cât era rostită la Universitatea Cornell, era o analogie perfectă pentru relația Turciei cu propriul trecut: „Ieri e ieri, azi e azi."

În Turcia, acest aforism des întâlnit este folosit nu doar de politicieni, ci și de oamenii simpli. Întrebați pe oricine: „Cum e posibil să spui asta, când ieri afirmai exact opusul?" și răspunsul va fi același, rostit cu un aplomb și o veselie identice cu ale lui Demirel: „Ieri e ieri..."

Dacă te interesează consecvenţa sau dacă vrei să pui la îndoială moralitatea acelei persoane, nu-ţi bate capul. Căci orice a fost rostit sau făcut ieri a fost ieri. Aplombul şi veselia îşi au originea în confortul oferit de acest punct de vedere căruia i s-a conferit legitimitate. Nimeni nu te poate judeca în baza faptelor tale din trecut, tot la fel cum nici statul nu poate fi considerat răspunzător astăzi pentru acţiunile sale de ieri. Celor care încearcă să pună sub semnul întrebării trecutul le este destinată uitarea, lucru valabil pentru orice ţine de trecut. Problema urgentă nu este ziua de ieri, ci prezentul sau, şi mai important, viitorul. Aforismul este relevant şi pentru etica politică. Din acest punct de vedere, politicienii turci sunt cei mai privilegiaţi politicieni din lume. Fiindcă Turcia este una din acele ţări excepţionale în care, atunci când un politician este interogat despre o faptă trecută, cel care pune întrebări este insultat şi pus la punct. Interogarea trecutului este percepută ca o inadecvare, o naivitate, un tip de gândire anacronică, incapacitatea de a trăi în prezent, iar tu devii persoana care strică bucuria celorlalţi, fapt pentru care vei fi în cele din urmă eliminat din joc. Să te interesezi de trecut înseamnă să fii înfrânt încă de la început. Nu ai fost în stare să te acomodezi cu prezentul şi nu eşti la curent cu ce se întâmplă în jurul tău. Ar fi mai bine să adopţi o poziţie nouă, să fii în pas cu schimbările din prezent.

E mai bine să uiţi. Sau, şi mai bine ar fi să uiţi sau să-ţi aduci aminte atunci când o permite actualul climat politic. Iată de ce în Turcia trecutul este un punct îndepărtat aflat într-o continuă mişcare şi schimbare. Victoria de la Gallipoli[1], cu Mustafa

[1] Bătălia de la Gallipoli a fost o campanie a Primului Război Mondial care s-a desfăşurat între 25 aprilie 1915 şi 9 ianuarie 1916 în Peninsula Gallipoli (Gelibolu în Turcia modernă) din Imperiul Otoman. În

Kemal Atatürk printre protagoniști, este un eveniment de o actualitate dureroasă și, în aceeași măsură, extaziantă. Însă același 1915 pare uneori a fi acum un milion de ani...

Rădăcinile acestei atitudini atât de răspândite pot fi găsite în trecut, într-o *practică a uitării* care a început demult. Grație acestei practici, torturarea a sute de mii de oameni în timpul loviturii de stat militare din 1980, atrocitățile de neînțeles care au avut loc împotriva kurzilor în închisoarea din Diyarbakir, dezastrul din mină din 2014, în care au murit 310 de oameni, tragedia de acum două săptămâni, când un copil a fost ucis de un glonț tras de un polițist, miile de măslini tăiați ilegal acum trei zile, faptul că oamenii care anul trecut cereau pacea cu kurzii astăzi ies în stradă, cerând război sau, chiar în această dimineață, violul și uciderea unei adolescente, se poate considera că toate acestea aparțin unui trecut foarte îndepărtat. S-au întâmplat acum multă vreme... *practic, în preistorie.*

ORIGINILE UITĂRII

„Ce? Lucrurile alea? Aparțin, practic, preistoriei..."

Dacă îi întrebi pe locuitorii unui sat sau ai unui oraș despre vechile biserici armenești, lăsate în paragină în centrul sau la marginea marilor orașe, ori pe câmpurile și dealurile Anatoliei, mai mult ca sigur că îți vor răspunde: „Ce? Lucrurile alea? Aparțin, practic, preistoriei..."

„Ce înțelegeți, mai exact, prin preistorie? Abia dacă au trecut o sută de ani de atunci. Armenii au fost alungați și masacrați în 1915. Cum adică în preistorie?!"

Turcia, este considerată un moment definitoriu al istoriei țării: o reușită în apărarea țării în timp ce Imperiul Otoman se prăbușea (n. red.).

Să presupunem că ți-ai asumat riscul de a înfrunta ura pe care o asemenea reacție probabil că o va provoca. Interlocutorul tău ar da indiferent din cap și ți-ar spune:

— A, da, armenii. Păi, au plecat!

— Unde s-au dus?

— S-a întâmplat cu mult timp în urmă. Au plecat în direcția podului.

— Și unde s-au dus?

— Au plecat pe acolo, pe pod.

Nu are rost să întrebi: „Și după ce au trecut podul, încotro au luat-o?" pentru că răspunsul este evident. După ce unii și-au strâns toate lucrurile (sau nu), într-o bună zi, din motive necunoscute, armenii au plecat cu sutele de mii în vremuri „preistorice".

În Fethiye, stațiune cunoscută de turiștii europeni și ruși, există încă, pe un deal, case de piatră părăsite. Fără ferestre și uși, par niște cadavre cu ochii scoși și gurile deschise. Ca niște fantome înghețate în timp ce țipau. Dacă încerci să urmărești istoria satului Kayaköy, afli că povestea începe cândva înainte de Hristos și se termină, invariabil, „practic în preistorie". Și aici, populația greacă[1] care locuia în zonă a plecat cu miile, într-o bună zi, din motive necunoscute. Nimeni nu s-a mai mutat în sat de atunci încoace. Zace acolo pe vârful dealului ca un oraș blestemat dintr-o poveste. Întreabă-i pe localnici și ei vor arăta cu degetul spre podul pe care au plecat grecii. Îți vor spune o poveste ale cărei detalii se pierd în negura timpului, spre cine știe ce pod care duce „practic în preistorie".

[1] În Antichitate, locuitorii de aici erau greci. Ei au fost majoritari până în anul 1922, când cei mai mulți dintre ei au fugit în Grecia. După un singur an, li s-a interzis definitiv întoarcerea acasă, prin acordul greco-turc care stabilea schimbul de populații dintre cele două state (n. red.).

Cea mai veche baie publică din Ankara se numește Șengül Hamam. Dacă te vei interesa cum să ajungi acolo, vei afla că se află pe o stradă proaspăt botezată, al cărui nume nu îl știe nimeni. Doar dacă insiști pe lângă un localnic ți se va indica locul real, cel rămas în memoria colectivă: „În vechiul Cartier Evreiesc."

Nu mai sunt evrei în Cartierul Evreiesc. Deci unde sunt aceștia? Sau, bunăoară, creștinii din Ankara? Fără îndoială că există un pod, aflat la o distanță convenabilă, spre care localnicii vor arăta cu degetul. Este același și pentru asirienii din Mardin, pentru grecii din Trabzon, pentru miile de aleviți kurzi din Dersim. De la întemeierea republicii, toate podurile și-au canalizat poveștile spre un vid fără sfârșit, o gaură neagră care ia forma „celor de dinainte" și a „zilelor de ieri". Ironia face ca majoritatea podurilor din Turcia să poarte fie numele lui Atatürk, fie pe cel al republicii...

Se poate crede că transformarea adevărurilor istorice în povești fragmentate sau chiar în basme și amnezia care le permite politicienilor să declare cu zâmbetul pe buze că: „Ieri e ieri și azi e azi" sunt politici de stat sau, și mai grav, că țara a fost fondată pe această amnezie. Republica turcă s-a bazat pe uitare. Acesta este adevărul. Fondatorii acestei țări au proclamat că anul înființării republicii este anul zero, plasând astfel în preistorie tot ce s-a întâmplat până atunci. Ca atare, cei care „au plecat" (au fost izgoniți, anihilați, forțați să plece) au trecut podul spre preistorie, iar acum este interzis să mai vorbim despre ei. Cu toate acestea, motivul tăcerii nu este interdicția oficială, ci mai degrabă uitarea voluntară care i-a învăluit, unul câte unul, pe toți cetățenii țării. Nu e ca și cum practica aceasta a uitării ne-a fost impusă de stat sub amenințarea puștilor. În cuvintele eseistului Nurdan Gürbilek, care cercetează și scrie

despre „sufletul" Turciei: „Starea de spirit a Turciei este în strânsă legătură atât cu dorința acută de a-și schimba mereu locul cât și cu incapacitatea persistentă de a îndeplini acest țel."

Din acest punct de vedere, timpul, pentru această țară, este ceva peste care să treci repede în timp ce te îndrepți spre un loc anume. A trăi aici înseamnă a te lupta să ajungi mai repede în viitor. Pentru cei concentrați doar pe viitor, oamenii care își aduc aminte de trecut sunt ca gunoaiele de pe marginea drumului pe care le văd cu coada ochiului în timp ce gonesc în mașinile lor ultramoderne. Cei care își aduc aminte au ceva demodat, inutil, stricat, pervertit. Probabil că din acest motiv mamele celor dispăruți, care s-au adunat ani de zile pe bulevardul Istiklal, în fiecare sâmbătă, nu sunt percepute la fel ca mamele respectate din Argentina care își plâng și ele morții[1], ci mai degrabă ca un spectacol „demodat". Nu avem nici cea mai mică idee despre cum au așteptat acolo sute de săptămâni în șir. Mamele însă îmbătrânesc, în timp ce fotografiile copiilor pierduți pe care le țin pe genunchi rămân mereu aceleași. Lipsa de curiozitate, apatia generală și indiferența sunt toate învățate. La fel cum am fost învățați să uităm de 1915, tot așa suntem și acum învățați să privim cu neîncredere aducerea aminte și să respingem orice formă de curiozitate. Aceste femei nu ne intrigă, la fel cum nu ne mai miră nici de ce vechile clădiri ale armenilor din centrul Istanbulului sunt nelocuite, presupunând că le mai observăm. Pe bulevardul Istiklal, foarte apreciat de turiști și pe care pășesc milioane de oameni, „mamele de sâmbătă" ai căror copii au fost victimele crimelor neelucidate din anii 1990 par acum un biet monument al rușinii pentru turiștii japonezi care se opresc și

[1] Începând cu anul 1977, mamele copiilor dispăruți în timpul dictaturii militare din Argentina (1976-1983) se întâlnesc în Plaza de Mayo din Buenos Aires pentru a afla ce s-a întâmplat cu fiii lor (n. tr.).

le fotografiază cu mare seriozitate. Acest refuz de a vedea chiar și atunci când istoria ne sare în ochi nu se poate explica decât print-o orbire bine învățată. Astăzi Turcia a devenit o maestră a uitării pe care a perfecționat-o prin învățarea lipsei de interes și a orbirii, lucruri învățate încă de la întemeierea țării. Oamenii de pe stradă s-au obișnuit să-ți spună același lucru: „Turcia are memoria unui peștișor de aur!"

În mod curios, când cineva spune acest lucru, zâmbetul larg care însoțește fraza: „Ieri e ieri, azi e azi" dispare fără urmă. Și totuși, așa cum am mai spus la începutul cărții, să fii forțat să trăiești două emoții diferite trezite de aceeași situație, să interpretezi un semn în două feluri contradictorii este parte a temperamentului acestei țări. În definitiv, „Asta e Turcia!".

CUM SE ÎNVAȚĂ INDIFERENȚA?

Iată cum.

Fiecare copil care a crescut pe coasta de vest, ca mine, își aduce aminte de acele nopți când se deschidea Târgul Internațional. În esență, este vorba de un târg comercial și cultural, însă pentru locuitorii din Izmir e mai mult o săptămână tradițională de distracție. Familiile ies la plimbare ziua și noaptea. Vizitează pavilioanele alocate diferitelor țări în parcul împădurit din centrul orașului. Însă, pentru copii, cea mai mare plăcere este să urmărești luminile minunate din Lunapark. Veselia începe ziua și continuă noaptea în Lunapark, însă vine momentul închiderii când toată lumea trebuie să se întoarcă acasă, toți copiii fiind epuizați. Și dacă se întâmplă să fi trecut de vârsta în care puteai să fii luat în brațe, atunci te vaiți fără niciun folos: „Dar, mami, sunt atât de obosit!"

Interesant este că toți cei care au crescut în Izmir au primit același răspuns la văicăreala lor: „E din cauza cablurilor

electrice care trec pe dedesubt. De asta toată lumea de la târg e obosită." Creşti auzind acest răspuns şi eşti mereu la fel de istovit, la fiecare ediţie a târgului. Crescând cu această explicaţie, aceşti copii sunt inclinaţi să le spună şi copiilor lor acelaşi lucru: „E din cauza cablurilor electrice care trec pe dedesubt..."

Pentru a începe să înţelegi că tensiunea de la suprafaţă este produsă de altceva decât de cabluri electrice, că nu suntem epuizaţi din cauza „curenţilor" de dedesubt ci din cauza fantomelor care ne urmăresc din spatele amintirilor noastre, trebuie să ne maturizăm.

Nu mi-a trecut niciodată prin minte să mă întreb ce este cu spaţiul enorm din mijlocul oraşului Izmir, unde are loc Târgul Internaţional. Şi asta deşi scrisesem deja cartea *Muntele adânc: de-a lungul liniei de separaţie dintre turci şi armeni* şi eram conştientă de faptul că starea de indiferenţă din Turcia era rezultatul unui comportament învăţat sau condiţionat. Şi totuşi fiecare copil turc este învăţat, fără să-şi dea seama de asta, să nu pună întrebări şi nici să nu se gândească vreodată la motivul pentru care proprietarii acelor locuinţe frumoase au plecat, la cum se face că enoriaşii acelor biserici superbe din Anatolia au dispărut pur şi simplu, sau la explicaţia faptului că aceia care erau odată aici nu mai sunt. Deşi ştiam toate acestea, ani de zile târgul a existat în mintea mea ca locul în care oboseam „din cauza cablurilor electrice". Nu m-am întrebat niciodată cum este posibil să existe un teren viran atât de mare în mijlocul oraşului. Nu m-am gândit niciodată că aceasta este o dovadă a faptului că acolo s-a întâmplat ceva care merită aflat. Oricât de absurde ar fi, primele impresii sunt rezistente la revizuiri. Uitarea şi indiferenţa învăţate nu se pot vindeca atât de

ușor, fie și în cazul celor care au voință. Astfel am aflat că locul acela enorm din centrul Izmirului a fost odinioară cartierul armenilor și al grecilor, că a fost ars de pe fața pământului... Tratarea orbirii învățate poate fi o încercare mai grea decât credem la prima vedere.

Minciuna epuizează. De fiecare dată când spunem o minciună, aceasta se adâncește, crește, devine și mai complicată. După un timp, ghemul minciunii devine mai vizibil decât adevărul pe care încercasem să-l ascundem. Rădăcinile minciunii se hrănesc în mod constant cu ceea ce găsesc în sufletul nostru. Minciuna ne epuizează, ne mănâncă de vii. Iată de ce o patrie care, încă de la crearea sa, și-a scris doar istoria victoriilor sale, nu și pe cea a înfrângerilor, povestind despre sărbători, nu și despre masacre, despre renașterea în paradis, nu și despre moarte, o asemenea patrie ne epuizează și ne mănâncă de vii.

Din acest motiv este posibil ca oamenii cărora te adresezi, de la săteanul întrebat despre biserica armenească, la orășeanul care nu știe unde sunt locuitorii din Kayaköy, la locuitorul din Ankara care pretinde că nu știe nimic despre istoria băii comunale, să-ți spună cu totul altceva dacă dialogul continuă. Săteanul, de pildă, ar putea să-ți spună că a învățat să gătească, să țească sau să zidească de la armeni. Sau, copleșită de tristețea provocată de o calamitate la care ea nu a asistat, o femeie din Izmir ar putea să ridice un pahar de *raki* în cinstea unor vechi prieteni, arătând spre luminile de pe insulele grecești din apropiere. Un locuitor din Ankara ar putea să-și aducă aminte de ceea ce făceau evreii lunea și despre cât de mult îi invidia pentru sărbătorile lor. Nimeni nu a plâns după ei, pentru că au fost uitați. Iar cei care au rămas aici au și ei poveștile lor. Fiecare familie povestește despre o călătorie care începe ca un basm: „Neamul meu a venit de departe, de foarte departe..."

Aceasta este prima propoziție a poveștii multor familii din Turcia. Au pierdut multe lucruri în timpul călătoriei și au îndurat multe greutăți până să se stabilească aici. Aceasta este povestea sângeroasă și plină de suferințe, ascunsă în spatele clișeului des folosit al „podului" din Anatolia. Astăzi chiar și cei care au rămas aici poartă în suflet frica de podul pe care sunt în curs de a-l traversa.

O justificare pentru pierderea de memorie suferită de Turcia, justificare legată de trecut, dar nefiind limitată la trecut și care eclipsează, în același timp, prezentul este următoarea: „Se întâmplă prea multe lucruri în țară acum, încât e imposibil să fii la curent cu toate detaliile." Este adevărat, se întâmplă multe. Se pot întâmpla destule într-o singură zi în Turcia cât într-o altă țară europeană într-un an întreg. Ținând cont de dimensiunea agendei politice și sociale, am putea spune că suntem cu toții figuranți într-un film cu Jackie Chan. Avem de-a face cu atât de multe palme și lovituri, încât nici măcar nu le mai putem număra. De abia dacă avem timp să ne revenim dintr-o lovitură, că suntem loviți din nou. Totuși, o parte din explicație este că nu am putut și nici nu am vrut să oprim filmul și să investigăm prima lovitură primită.

Înlăturarea evenimentelor din 1915 din istoria oficială a Turciei a stabilit o practică a uitării. Restul nu este decât o spirală prelungită și neîntreruptă. Privit din această perspectivă, aforismul lui Demirel: „Ieri e ieri, azi e azi", nu este invenția lui personală, ci mai degrabă o evaluare corectă a esenței Turciei. La urma urmei, Demirel și-a înțeles atât de bine poporul, încât acesta îl întâmpina cu scandarea: „Tata, tata!"

și nimic nu l-a oprit să ordone spânzurarea a trei tineri de stânga în 1971, pentru a oferi tuturor un exemplu. În timp ce execuțiile erau votate în Parlament, el își întorcea privirea spre membrii propriului partid de dreapta și striga: „Ridicați mâinile sus! Ridicați-le!" Execuțiile celor trei tineri aveau să marcheze moartea inocenței pentru istoria politică a Turciei și nimeni nu s-ar fi străduit să le ducă la bun sfârșit dacă nu ar fi fost siguri că acele zile vor fi uitate. (Cei trei tineri, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan și Yusuf Aslan, sunt simboluri ale culturii disidenței din Turcia. Continuați să citiți și veți afla despre renașterea lor de peste câțiva zeci de ani.) În fond, atât Demirel cât și oamenii simpli știu că tații sunt în stare să omoare și apoi să declare trecutul nul și neavenit, că trebuie să uităm și să nu mai vorbim despre trecut, că, în definitiv, toți cei care pleacă păşesc pe podul care șterge memoria...

Am putea fi priviți ca niște copii care au fost obligați să închidă ochii la crima făcută de tatăl lor. Și asta de la bun început.

Subiectul acesta al autorității paternale merită mai multă atenție. Să mai zăbovim, deci, asupra lui.

ORFANII, TAȚII ȘI RESENTIMENTELE

Tot ce știu este că țara aceasta este blestemată. Suntem puși să plătim pentru ceva, un fel de păcat originar. Mă uit la istoria noastră. A avut loc o lovitură de stat în 1971, când i-au spânzurat pe mulți dintre copiii noștri. Dar nu a fost prima oară. Așa că mă întorc în timp, în anii 1930, când a fost sădită sămânța Turciei moderne și când mulți oameni au fost executați. Însă nu a început atunci. Îmi spun că probabil a început atunci când otomanii s-au mutat din corturi în palate. Știți, atunci când primii otomani au început să răpească băieți

din satele Balcanilor pentru a-i pune în slujba sultanului. Unii dintre acei orfani au ocupat apoi poziții de putere și au condus țara. Poate că mamele acelor băieți ne-au blestemat încă de pe atunci. Sau este posibil ca...

În cel mai recent roman al meu, *Time of the Mute Swans*, a cărui acțiune este plasată în vara anului 1980, Aydin, un funcționar de stat de 30 de ani, semi-intelectual, ajunge la concluzia de mai sus cu câteva luni înainte de lovitura de stat militară. El se gândește la originea primară a sistemului nemilos, vulgar, atroce, opresiv și epuizant al acestei țări, care îi îndepărtează pe disidenți. Se întreabă: „De ce nu își iubește această țară copiii?" Și ajunge la concluzia că tradiția de stat este construită pe resentimentul acelor copii orfani. Simte că pământul țării este blestemat. Nu pot să spun dacă are sau nu dreptate. În definitiv, nu prea este o concluzie științifică. Însă, în orice caz, această observație neobișnuită pare să fie împărtășită de mulți oameni.

Dacă cineva ar căuta în arhivele ziarelor publicate în Turcia de-a lungul timpului, ar ajunge la următoarea concluzie: Toți politicienii, fie ei lideri de partid sau candidați la alegerile parlamentare, vorbesc mereu în mod explicit despre „drepturile orfanilor". În cel mai bun caz melodramatică, această retorică este folosită în majoritatea discursurilor electorale, într-o asemenea măsură încât ai crede că orfanii constituie majoritatea votanților la alegerile parlamentare din Turcia. Urmând această logică, candidații nu sunt politicieni, ci tați care rivalizează pentru protejarea orfanilor. Se pare că epigraful meu din Oğuz Atay, unul dintre cei mai importanți scriitori ai Turciei, este adevărat, însă cred că îi lipsește ceva. Nu suntem doar o națiune de copii ci, în același timp, suntem fie o țară orfană, fie una care este învățată să se simtă orfană sau căreia îi este la

îndemână să se simtă astfel. „Un tată iubește, dar și pedepsește", așa am fost învățați să gândim noi, orfanii. Dacă percepem o lovitură ca pe o mângâiere este pentru că acesta este singurul fel de atingere pe care l-am cunoscut vreodată.

Ați văzut vreodată un copil neiubit? Sau pe copiii din orfelinate? Se agață de prima persoană care le dă atenție. Se lipesc de tine și nu îți mai dau drumul, precum o pisică înțărcată prea devreme care suge degetele stăpânului său. La început simți un spasm de bucurie dulce-amar. Apoi ești cuprins de o frică ciudată: „Și dacă nu-mi mai dă drumul niciodată?" În final, vrei doar să îți dea drumul. Simți că statutul de obiect al dorinței este copleșitor. E un fel de stânjeneală bizară. Atunci când nu ai avut niciodată pe nimeni, când nu ai fost iubit niciodată, îți dorești un tată de care să te atașezi și cu care să te identifici. Cu orice preț...

Pentru occidentali cuvântul „tată" trimite, probabil, la Tatăl nostru din ceruri, la un preot sau poate chiar la un șef mafiot. În Turcia, însă, are un sens ceva mai corporal. Vorbitorul de la tribună nu trebuie să vorbească despre date economice, să dovedească o oarecare consecvență față de atitudinile sale trecute, sau să prezinte vreun argument rațional. Dacă este o figură paternă asemănătoare celor din Orientul Mijlociu, voturile sunt ale lui.

Se pare că aceasta este starea generală a lucrurilor în Turcia. Suntem ca niște orfani care își caută cu disperare tatăl și, după ce îl găsesc, se prind de piciorul lui, gata să plece oricând li se poruncește. Din acest punct de vedere, aceasta este o parte a lumii în care cei reticenți la nevoile orfanilor sau la dorințele lor neîmplinite nu au prea mult succes în politică. Este un univers politic în care cei care se prezintă drept „tați de orfani" au cel mai mare succes, pot spera la un scaun de lider și

au garantat un loc central. Taţi de orfani care au obrazul să îi înveţe pe orfani să le fie recunoscători...

„VOM CREŞTE O GENERAŢIE..."

„Vom creşte, după voi, o generaţie care nu îşi va mai aduce aminte de voi."

Există un bunic care astăzi trăieşte într-o căsuţă frumoasă de pe coastă. Pictează în ulei. Nu are talent, însă este foarte motivat şi devine din ce în ce mai bun. Nu este o persoană agreabilă şi pare a fi destul de inofensiv. Citatul de mai sus îi aparţine acestui bunic pitoresc. „Vom creşte, după voi, o generaţie care nu îşi va mai aduce aminte de voi."

„Bunicul-lovitură de stat" a adresat aceste cuvinte oamenilor de stânga, progresişti, democraţi, pe care i-a ţinut în închisori, i-a torturat şi i-a ucis în timpul loviturii de stat din 1980. Pe atunci obişnuia să picteze în sânge, nu în ulei. Şi pe atunci „bunicul-lovitură de stat" era tot atât de nepriceput la pictură ca şi astăzi, deşi era la fel de motivat. Tablourile pe care le-a pictat în timpul conducerii sale, în 1980, arată astfel:

- Centrele culturale ale ţării au fost închise şi au fost înlocuite cu şcoli religioase oficiale.
- Orele de filosofie au fost interzise şi înlocuite cu ore de religie, iar discuţiile politice au fost interzise în toate universităţile.
- Au fost ridicate tot atâtea închisori câte uniuni şi asociaţii profesionale a desfiinţat.
- A acceptat să se construiască bănci multinaţionale în locul sediilor sindicatelor peste care a trecut cu buldozerul.
- A fabricat profesori şi studenţi programaţi să spună: „Da, domnule comandant!", în locul învăţătorilor şi comandanţilor pe care i-a condamnat.

Mii de oameni au fost omorâți sau au dispărut în împrejurări suspecte, zeci de mii au fost torturați, exilați sau li s-a retras cetățenia. Tabloul picat în sânge și frică de acest bunic simpatic a fost tot la fel de lipsit de viață ca naturile moarte pe care le va picta peste ani, după pensionare.

La fel ca Demirel, generalul Kenan Evren, cel care a organizat lovitura de stat, a devenit o figură paternă pentru cei care confundau violența cu dragostea. Tot în același fel, s-a bucurat și el din plin de avantajele oferite de mentalitatea „ieri e ieri" și a murit liniștit, în timp ce cartea lui era pe punctul de a fi publicată. Nici măcar cultura noastră, care ne învață să nu vorbim rău de morți, nu ne-a oprit să îl vorbim de rău după ce a murit. Ziarele și televiziunile au ignorat „practic, știrea morții lui".

Partea din povestea mea care are legătură cu acest om este un exemplu de uitare și ignorare forțată a trecutului. Deși au trecut numai 35 de ani de la sângeroasa lovitură de stat pe care a condus-o, astăzi până și cei între 30 și 40 de ani se gândesc la el ca la un bunic afabil, iubitor de artă (cu condiția să nu fie pasionați de istoria politică).

Vestitor plin de vervă al „generației fără ideologie" sau al „generației care nu își va mai aminti", Kenan Evren a fost generalul care a condus lovitura de stat militară care a avut loc pe 12 septembrie 1980. Astăzi, lumea își aduce aminte de Evren, responsabil pentru evenimentele de atunci alături de ceilalți patru generali, în două ipostaze: fie ca bătrânelul amator de pictură care a pus capăt „certurilor dintre frați" care au avut loc între 1971 și 1980, fie ca generalul nemilos care a creat un nou fel de fascism, anihilând democrația din Turcia. Ideea preconcepută pe care o împărtășesc aceste amintiri incomplete este

că o persoană a schimbat istoria într-o singură zi, în timp ce, după cum știți, fascismul nu se naște în clipa când apar niște băieți răi care îi nenorocesc pe băieții buni. Fascismul este pierderea treptată a umanității. Progresia este atât de lentă și de lină, încât este aproape invizibilă cu ochiul liber.

Dintre toate dezastrele, fascismul știe cel mai bine să își schimbe forma. Deși înfățișarea și caracterul acestei vechi cunoștințe ne-au fost descrise de mii de ori, de fiecare dată când se apropie nu reușim să îl recunoaștem de la distanță. Când se apropie de noi și se recomandă este deja prea târziu. Și asta pentru că ascunde un secret care corupe pe oricine se apropie de el. Nu omoară, ci corupe... ca mucegaiul sub influența umidității.

Fascismul se răspândește în timp, dând naștere unei ezitări care amintește de somnul indus de hipotermie. Fraze precum: „E oare posibil?", „Să mai așteptăm, să vedem", „Poate că nu va fi așa de rău pe cât credem noi" ne amorțesc pe nesimțite. Fascismul este cel mai mare iluzionist al timpurilor noastre. Are capacitatea de a face răul să arate ca binele. În anumite momente din istorie, această abilitate este acoperită de o mantie care face ca elementele mizerabile și insuportabile din care este construit să devină invizibile. Deși, în mod invariabil, justiția intervine și câțiva țapi ispășitori sunt arestați, însă doar după ce a trecut multă vreme, fantoma răuvoitoare a fascismului nu este niciodată alungată complet de pe planeta noastră.

Fascismul nu îi omoară pe oameni de la bun început, îi transformă. Victoria lui constă în ușurința cu care schimbă esența oamenilor. Respectul pentru aproapele tău este primul lucru care dispare. Jocul începe când procesul de legitimare care dă naștere la obedință și face cruzimea acceptabilă este inițiat în mințile majorității oamenilor. Pentru a fi obedientă, populația unei țări trebuie să fi pornit pe drumul spre nebunie.

Istoria lumii ne-a arătat că, atunci când esența umanității este atinsă de confuzie, societăți întregi se pot îmbolnăvi și cădea la pat, fără să se mai poată ridica vreodată.

Fiecare crimă, masacru sau act de cruzime din istoria unei țări care rămâne neasumat injectează sânge veninos, picătură cu picătură, în venele unui popor. Iar în clipa în care sângele a fost complet schimbat, noii cetățeni vor fi gata să aplaude ridicarea unei statui de-a dictatorului chiar sub ochii lor. Caracterul acestui om nou nu este descris în culori favorabile în paginile de istorie. Însă odată ce ai schimbat caracterul oamenilor, este ușor să schimbi restul...

Acest lucru s-a întâmplat în Turcia. Lovitura de stat din 1971, care a precedat-o pe cea din 1980, a început să injecteze mucegaiul și putreziciunea fascismului în venele țării. Având în vedere criza de legitimitate din politică, ciocnirile de pe străzi care nu puteau fi oprite sau nu se dorea acest lucru și criza economică, la 12 septembrie 1980 majoritatea oamenilor erau gata să aplaude lovitura de stau sau, în cel mai bun caz, să nu protesteze.

În realitate, fascismul nu a fost impus guvernului țării într-o singură zi, de un general sau un grup de generali. Este foarte complicat să explici această situație cititorului european. Aproape că îmi pot imagina expresia care apare pe fețele cititorilor în timp ce citesc despre relația dintre Turcia și fascism, indiferent câte exemple sângeroase le pot da. Vor spune: „Nu trebuie să faci din țânțar armăsar!"

Nu ne referim la evenimentele din 1971 ca la o lovitură de stat, spre deosebire de cea din 1980, pentru că nu a fost, teoretic, o lovitură de stat. Să o numim schimbarea prin prestigitație a echilibrului politic de către armată. La 12 martie 1971, administrația lui Süleyman Demirel a fost schimbată în urma

unui memorandum semnat de patru generali din armată şi citit la emisiunile de ştiri ale postul naţional.

Parlamentul nu a fost închis, partidele politice nu au fost desfiinţate şi nu au fost arestaţi membrii fostei conduceri. Administraţia nu a fost preluată *de facto*, însă armata a impus propria viziune în politică. Parlamentul şi guvernul nu mai controlau armamentul ţării.

În timpul loviturii de stat, puterile liberale, studenţii socialişti, învăţătorii, oamenii de la ţară şi muncitorii consideraţi a fi „beligeranţi" au fost arestaţi şi torturaţi. Mai mult decât atât, lovitura de stat din 1971 a rămas în istorie din cauza a trei execuţii prin spânzurătoare. După execuţii, oamenii din Turcia au ajuns să-i cunoască pe cei trei sub numele de *Denizler*, forma de plural a numelui unuia dintre ei. *Denizler* au marcat o transformare a memoriei colective a Turciei. Fantoma unuia dintre tineri, Deniz Gezmiş, va ieşi la suprafaţă, în mod surprinzător, în ultimele capitole ale acestei cărţi, dar şi în istoria viitoare a Turciei. În primul rând, să ne îndreptăm privirea spre parlamentarii de dreapta care strigau: „Trei! Trei! Trei!" în timpul votului din Sala Adunării Generale, din 24 aprilie 1972, în urma căruia au fost condamnaţi la moarte cei trei tineri. De ce strigau oare aceşti oameni?

FASCISM SAU RĂZBUNARE PE FAŢĂ?

Am mai spus că aventura Turciei în ceea ce priveşte coruperea democraţiei şi a umanităţii îşi are rădăcinile în trecut. Din moment ce am început să călătorim în timp, să facem câţiva paşi înapoi. Ne obligă scandarea parlamentarilor de dreapta: „Trei! Trei! Trei!" din 24 aprilie 1972, data când s-a votat condamnarea la moarte a *Denizler*. De ce trei? Pentru că mai avusese loc

o lovitură de stat în 1960. Și după acest eveniment au avut loc trei execuții prin spânzurătoare. Fusese o lovitură de stat organizată de așa-numiți „militari liberali" și îndreptată împotriva guvernului de dreapta. În paranteză fie spus, lovitura de stat din 1960 a fost numită multă vreme „revoluție". De fapt, aniversarea loviturii de stat a fost sărbătorită ca Ziua Libertății și a Constituției. Cu toate acestea, nicio sărbătoare și nicio evitare a sintagmei „lovitură de stat" nu a putut schimba faptul că și în anul 1960 au fost luate viețile a trei oameni. Lovitura de stat din 1971, organizată de simpatizanți ai dreptei, a cerut, prin urmare, să fie luate trei vieți ale unor oameni de stânga pentru „a regla conturile", spălând sângele tot cu sânge. La fel cum prim-ministrul de dreapta Adnan Menderes, ministrul de finanțe Hasan Polatkan și ministrul afacerilor externe Fatih Rüştü Zorlu au fost executați în timpul loviturii de stat din 1960, în timpul rejucării meciului, în 1971, a fost necesar să moară alți trei oameni. Și așa s-a și întâmplat. Răzbunarea a fost completă odată cu execuțiile lui Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan și Hüseyin İnan, trei lideri ai tinerilor, care aveau sub 30 de ani. În fruntea parlamentarilor de dreapta care cereau sânge pentru a se răzbuna pe cei de stânga în ziua de 24 aprilie 1972, strigând: „Trei! Trei! Trei!" a fost Süleyman Demirel, cel care avea să spună: „Ieri e ieri, azi e azi!" la Universitatea Cornell, ani de zile mai târziu. Pe atunci el era în Parlament și se întorcea către locurile ocupate de membrii partidului său, strigându-le că trebuie să aprobe condamnarea la moarte: „Ridicați mâinile sus! Ridicați-le!"

Hotărâți voi dacă Turcia este un copac care putrezește sau unul care se usucă după ce crengile i-au fost în mod constant retezate de atâtea represalii politice sângeroase. Este greu să te decizi când problema despre care vorbim este o cronică a vendetelor, fiecare parte judecând-o pe cealaltă după legile

dușmăniei. Totuși, putem vorbi despre sensurile simbolice ale acestor evenimente marcante și despre consecințele pe care le-au avut în Turcia.

Mai întâi, însă, trebuie să parcurgem următoarele informații istorice deprimante.

După fondarea sa, în 1923, republica turcă a fost condusă, mai mult sau mai puțin, de Atatürk până la moartea lui din 1938. Oricine își poate face o idee despre acea epocă analizând câteva dintre adagiile sale:

„Turcilor, fiți mândri, munciți și aveți încredere!"

„Fericit este cel care se numește turc!"

„Ne vom ridica cultura națională deasupra nivelului civilizațiilor contemporane."

Cu excepția disidenților reduși la tăcere, o națiune întreagă s-a străduit să-și păstreze onoarea și mândria prin înfometare, cu ajutorul părinților ei fondatori. Era o țară ieșită dintr-un război în care pierduse totul, însă Atatürk arăta spre lumina de la capătul tunelului cu fiecare țel pe care îl impunea, în fiecare aspect al vieții. Printre maximele sale de atunci, care se refereau la fiecare profesie în parte, se spune că s-ar fi găsit și aceasta: „Șoferii turci sunt oamenii cu cea mai nobilă simțire". Puteți să vă imaginați restul și singuri. Atatürk este un personaj politic care a pătruns în fiecare aspect al vieții din Turcia, în întreaga conștiință națională, fără să fi lăsat niciun colț neatins.

Pe de altă parte, anii dintre 1938 și 1946 sunt cunoscuți ca perioada „șefului națiunii". Tovarășul de arme al lui Atatürk și colegul din CHP, Ismet Înönü, a fost mai întâi prim-ministru, apoi președinte. Mereu în postură de secund, Ismet Înönü a marcat perioada care coincide cu cel de-al Doilea Război Mondial.

Asociată pe veci cu rațiile la alimente și cu presiunile politice, perioada „șefului națiunii" s-a încheiat în 1946, când au avut loc primele alegeri pluripartidiste. Reacția ostilă la modernitatea impusă de stat, la autoritatea partidului unic și la economia dirijată de stat a fost exprimată de Partidul Democrat, cu simpatii de dreapta. Făcând abstracție de primele alegeri pluripartid din 1946, care nu au fost tocmai democratice, primele alegeri cu adevărat democratice au avut loc în 1950 și au adus Partidul Democrat la putere. Sloganul de campanie al Partidului Democrat a fost următoarea frază, scrisă sub o mână care părea să transmită mesajul „stop": „De ajuns! Poporul își va spune cuvântul!"

Momentul semnifică faptul că, după doar 27 de ani de la fondarea republicii, „poporul" și „statul" s-au separat pentru prima dată, iar Turcia a adoptat sferele înalte ale democrației pentru a-și dovedi maturitatea politică. Imaginea Turciei ca o entitate unică, mergând pe calea deschisă de Atatürk spre țelurile stabilite în declarațiile sale, se destrăma în mod oficial pentru prima dată. Oamenii conduceau statul cu unu la zero. Vântul libertății începuse să bată. Cu toate acestea, lucrurile nu au mers conform așteptărilor și, departe de a-și ține promisiunile legate de democratizare, partidul a creat rapid un centru de putere de dreapta. Până la urmă, tradiția democratică a Turciei nu permitea decât o speranță, în cel mai bun caz, sau o perioadă de teamă, în cel mai rău caz, cu fiecare partid care se succeda la conducere. În timpul celor 10 ani de putere, Partidul Democrat a făcut ca Turcia să devină membră a NATO în 1952 și a sprijinit incidentele de la 6-7 septembrie 1955, când minoritățile din Istanbul au fost linșate. Din cauza

corupției din guvern și a ascensiunii fanatismului islamic, militarii au organizat lovitura de stat din 1960, îndreptată împotriva administrației de dreapta, adică a Partidului Democrat. Militarii patrioți ai lui Atatürk au „redat statul și democrația poporului". Constituția de după lovitura de stat a extins drepturile și libertățile constituționale. În timp ce decada următoare a adus diseminarea mișcărilor de stânga, mișcările de dreapta au devenit, la rândul lor, și mai puternice datorită sprijinului acordat de administrațiile succesive cu simpatii de dreapta. Prinsă între URSS și statele membre ale NATO, Turcia a devenit scena pe care Războiul Rece se comprima sau se intensifica. Lovitura de stat din 1971 a fost justificată prin acest haos, însă fiindcă niciun efort, oricât de mare ar fi fost, nu putea să distragă atenția maselor de la politică, așa cum aceștia și-ar fi dorit, conflictul a continuat în stradă fiindcă nu a avut altă supapă. Evenimentele dintre 1971 și 1980 au fost un război civil care s-a intensificat. Și odată cu implicarea denominațiunilor religioase, au avut loc cele mai sângeroase masacre din istoria Turciei. În masacrul din Maraș din 1978 au fost omorâți 150 de aleviți de stânga, alți 57 în masacrul din Çorum din 1980. Atacurile împotriva studenților, profesorilor, muncitorilor sau funcționarilor socialiști erau atât de frecvente încât, până în 1980, erau omorâți, în medie, 20 de oameni în fiecare zi. Între 1977 și 1980 au fost uciși 5 000 de oameni. Din cauza intensității evenimentelor, atât cei care trăiau pe atunci în Turcia, cât și cei care citeau despre ele ar fi putut să uite faptul că, în 1980, nu trecuseră decât 57 de ani de la fondarea țării. Consecințele loviturii de stat din 1980 care, ca și cele de dinainte, a fost prezentată ca pe o încercare „de a opri războiul dintre frați", au fost următoarele:

- S-a cerut pedeapsa cu moartea pentru 7 000 de oameni.
- 517 au fost condamnați la moarte.

- 259 mandate de execuție au fost trimise Parlamentului.
- 49 de oameni au fost executați.
- 650 000 de oameni au fost arestați.
- 1 683 000 de oameni au fost declarați indezirabili.
- 230 000 au fost inculpați în 210 000 de procese.
- 98 404 au fost acuzați de crima de „a fi membrii unei organizații".
- 30 000 au fost concediați pentru că erau „inacceptabili".
- 388 000 de pașapoarte au fost refuzate.
- 14 000 de oameni și-au pierdut cetățenia.
- 30 000 au fugit din țară ca refugiați politici.
- 300 000 de morți suspecte.
- 171 de oameni omorâți prin tortură – crime confirmate de documente.
- 14 oameni morți în urma grevei foamei prin care protestau împotriva practicilor reprobabile din închisori.
- 937 de filme interzise pe motiv că sunt „inacceptabile".
- 23 667 de asociații interzise.
- Concedierea a 3 854 de profesori, 120 de universitari și 47 de judecători.
- 7 233 de funcționari de stat exilați din regiunile în care locuiau.
- 9 400 au fost concediați din serviciul public sau marginalizați.
- Ziariști condamnați la un total de 3 315 ani și 6 luni de închisoare.
- La Istanbul apariția ziarelor a fost suspendată timp de 300 de zile, în total.
- 303 procese deschise împotriva a 13 ziare importante.
- S-au cerut sentințe cu închisoarea împotriva unor ziariști, însumând 4 000 de ani.

- 300 de ziariști au fost atacați și 3 omorâți.
- 49 de tone de ziare, reviste și cărți distruse pentru că erau „inacceptabile".

Deci această lovitură de stat a avut loc la doar 57 de ani de la fondarea republicii... care era, de fapt, problema ei?

Într-un fel sau altul, oricât de mult s-au străduit puterile de dreapta să se adapteze la capitalismul care se dezvoltă cu rapiditate în întreaga lume, Turcia a rămas o economie mixtă până în anii 1980. A existat o rezistență naționalistă și de stânga împotriva caracterului nemilos al capitalismului. Din această cauză, cu opt luni înainte de lovitura de stat din 12 septembrie 1980, au fost luate celebrele „măsuri economice din 24 ianuarie."

Economia națională era supusă unui program de tipul celor ale FMI. Lira turcească devenea convertibilă, se reducea sectorul public prin privatizare, se dezvoltau piețele financiare și se înființau piețele de capital. Reglementările importurilor și exporturilor erau menite să liberalizeze comerțul cu alte țări. Capitalul străin era încurajat, dobânzile erau liberalizate și se implementau politici flexibile pentru rata de schimb. Impozitul pe capital și plățile către muncitori erau reduse. Din moment ce nimic din toate acestea nu putea fi pus în practică în prezența unei mișcări organizate a muncitorilor de stânga, a trebuit să aibă loc trierea de mai sus. Iată motivul pentru care a fost pusă în scenă lovitura de stat din 12 septembrie 1980.

Peste câteva zeci de ani, când documentele CIA au fost făcute publice, s-a aflat că, imediat după lovitura de stat, șeful centralei CIA din Turcia, Paul Henze, l-a sunat pe Jimmy Carter, președintele SUA de la acea dată. Henze, a cărui voce avea să se facă auzită la televiziunile din Turcia peste mulți ani, spusese atunci: „Băieții noștri au reușit!"

Între timp, băieții și fetele *noastre* educate, progresiste și conștiincioase au pierit în camerele de tortură din Turcia. În același timp, toți generalii care au organizat lovitura de stat și au fost responsabili pentru această situație dificilă, chiar și cei cu funcții inferioare, s-au pregătit să obțină poziții de membri în consiliile de administrație sau, în cel mai rău caz, de consultanți ai companiilor multinaționale sau ai conglomeratelor financiare naționale și și-au văzut, în continuare, de viețile lor.

Dar să vorbim, în sfârșit, și despre ce s-a întâmplat cu conștiința colectivă a Turciei în această perioadă aparent scurtă, însă chinuitor de intensă și despre câte imagini și înțelesuri au fost gravate în această conștiință odată cu toate aceste schimbări neașteptate. Poate că atunci am putea fi în stare să ne întoarcem la întrebarea de la începutul acestui capitol și să-i găsim un răspuns: este oare Turcia un copac care putrezește din cauză că nu a fost sădit bine sau se usucă după ce crengile i-au fost în mod constant retezate de atâtea represalii politice sângeroase? Motivul pentru care încercăm să ne aducem aminte de trecut și să-l povestim este că astfel putem dezgropa evenimentele din trecut care au contribuit la haosul de azi, nu-i așa? Încercăm să înțelegem care ne este locul în această istorie a vendetelor, nu?

TURCIA – ALBUM DE FOTOGRAFII RISIPITE

Cu mintea lui foarte confuză, cu a sa casă dezordonată și cu povestea neclară, domnul Turcia (cred că suntem cu toții de acord că este un el) ar vrea să ne arate albumul său de fotografii. Sunt fotografii ale amintirilor și asocierilor care l-au impresionat, l-au influențat sau l-au obsedat, deși nu le poate defini foarte exact. Însă fotografiile nu sunt aranjate într-o ordine, iar în album nu încape un teanc întreg de fotografii.

La fel cum fiecare încercare de a ne organiza propria bibliotecă este întreruptă de o reverie prilejuită de găsirea unei scrisori, a unei cărți, a unui jurnal sau a unei simple însemnări, și Turcia a fost întreruptă de fiecare dată când încerca să-și organizeze albumul personal și fotografiile din trecut. În partea organizată din album, fotografiile nu sunt însă aranjate cronologic. De ce? Pentru că „ieri" nu stă pe loc acolo unde îl pui. Oscilează între apropiere și depărtare în politica de azi și în cazul luptelor, conflictelor și controverselor sociale și morale. În timp ce o amintire veche poate părea proaspătă ca o floare, o amintire foarte recentă poate fi privită ca și cum s-ar fi întâmplat *cu un milion de ani în urmă*. Veți spune: „Dar nu așa percepem noi timpul. Nu cumva asta complică lucrurile?" El va răspunde: „E adevărat, complică lucrurile. Așa și trebuie să facă!" Veți spune: „Dacă trecutul este perceput ca o realitate schimbătoare, trebuie să fie ușor să te joci cu amintirile oamenilor". „Așa e. Că tot veni vorba, lăsați-mă să vă spun o poveste «simbolică» și «ironică» despre haosul acesta". Și vă va spune povestea unui eveniment din aprilie 2012...

„Ce ironie!", spunea un mesaj de pe Twitter din aprilie 2012. „Pentru a ajunge în sala de judecată pentru a asista la procesul lui Kenan Evren trebuie să mergi pe bulevardul Kenan Evren, apoi pe strada Kenan Evren". Înaintând pe drumul unei democrații schilodite, pavat de lovitura de stat militară din 1980, Turcia avea să asiste la primul proces simbolic al foștilor generali Kenan Evren și Tahsin Șahinkaya. Cei doi erau singurii responsabili pentru lovitura de stat din 1980 care se mai aflau în viață. Amândoi au fost absenți din cauza stării proaste de sănătate. Absent a fost și entuziasmul public pentru istoria recentă a Turciei. La 12 septembrie 2010, a treizecea

aniversare a loviturii de stat, turcii au fost așteptați la urne pentru a vota la un referendum privind anumite amendamente la constituție. În timp ce unele dintre cele mai importante amendamente presupuneau schimbarea structurii entităților juridice de cel mai înalt nivel în favoarea autorității executive, guvernul a prezentat pachetul de schimbări ca fiind „un pas mare pentru democrație". Argumentele lor au fost că cei care au organizat lovitura de stat din 1980 aveau să fie judecați și că Turcia trebuia să se reconcilieze cu propriul trecut recent sângeros. Lovitura de stat din 1980 a fost una dintre cele mai crude din era modernă, cu 650 000 de oameni încarcerați, 230 000 de acuzări în tribunalele militare și 300 de morți în închisori, dintre care 171 din cauza torturii. Au avut loc 49 de execuții, inclusiv cea a lui Erdal Eren, care nu avea decât 17 ani. Dincolo de statisticile cruzimii, lovitura de stat a modificat economia Turciei și a stabilit un prag electoral de 10% din numărul total al voturilor pentru ca un partid să acceadă în parlament.

În timpul dezbaterii publice de dinainte de referendum, opoziția a atras atenția asupra consecințelor pe care lovitura de stat le-a avut și le mai are în sistemul politic și în economia Turciei. Ei au susținut ideea că a-i aduce în justiție pe câțiva ofițeri de atunci nu era de ajuns pentru a aborda problema loviturii de stat și a urmărilor ei. Ca răspuns la aceste critici, prim-ministrul Erdoğan a hotărât să țină un discurs emoționant despre tinerele victime ale loviturii de stat. Discursul a deviat într-un un joc politic îndreptat împotriva contestatarilor, pe care i-a numit apărători ai loviturii de stat. În final, după ce amendamentele au fost aprobate în urma referendumului, exonerarea generalilor a fost abolită după 40 de ani și Kenan Evren, pașa, a fost chemat în judecată. A fost un gest

plin de simbolism, însă la fel de neimportant. Turcia a aşteptat acest proces magnific mai bine de un an.

La data de 4 aprilie 2012, Kenan Evren, paşa sângelui şi al lacrimilor, trebuia să fie în sala de judecată. Din cauza unei fracturi la mână şi a altor probleme de sănătate el nu a venit, însă co-reclamanţii erau acolo. Unul dintre ei era o femeie de 104 de ani, Berfo, mama lui Cemil Kırbayır, unul dintre cei care au dispărut în timpul loviturii de stat. „Sunt aici", a spus ea, din ambulanţa în care a sosit, apoi a întrebat: „Unde este Kenan Paşa?"

Victimelor loviturii de stat care îşi purtau durerea din nou în faţa tuturor li s-a permis să fugă după opresorul lor pentru ca apoi să vadă cum le scapă iarăşi printre degete. Asociaţia Avocaţilor Progresişti s-a retras din caz. Ei au declarat că nu este altceva decât un „proces-spectacol". Aceeaşi reacţie au avut-o mulţi opozanţi de pe reţelele de socializare, în timpul procesului.

Aproape toată lumea, inclusiv cei mai duri critici ai guvernului, a fost de acord că procesul avea o importanţă simbolică, însă a respins promovarea sa de către guvern drept ultima frontieră a democratizării. Acest fapt se justifică mai ales dacă cineva ia în calcul că astăzi există mii de prizonieri politici încarceraţi sub Legea împotriva terorismului, care este aproape identică cu legile militare din timpul loviturii de stat din 1980. Criticii guvernului au susţinut că „pe atunci eticheta la modă era cea de anarhist, acum este de terorist."

În timpul procesului, Twitter-ul a fost invadat de critici. Una a părut, totuşi, să fi ieşit în evidenţă. Özgür Mumcu, conferenţiar universitar şi specialist în drept, a publicat pe Twitter un articol

care data din iunie 1981, la aproape un an după lovitura de stat din 1980. Fusese scris de Matthew Rothschild în *Multinational Monitor* și avea titlul „După tancuri vin băncile". Articolul era, în principal, despre succesul economic miraculos al Turciei de după lovitura de stat:

> Turcia este pe locul trei în ceea ce privește ajutorul economic și militar din partea SUA, după Israel și Egipt. Și sprijinul Statelor Unite ale Americii crește, ajutorul economic promis ajungând în acest an fiscal la 350 de milioane de dolari, față de 295 de milioane anul trecut. Ajutorul militar va crește cu 60%. În anul fiscal 1981, SUA au dat Turciei 250 de milioane de dolari în credite pentru vânzările de armament străin și garanții de împrumut cu aproximativ patru procente sub dobânda de bază... De ce această infuzie de ajutor din Statele Unite ale Americii? Larry Benedict, responsabilul pentru Turcia al Departamentului de Stat al SUA, spune că „reflectă profundul nostru interes într-o Turcie cu o economie puternică". Cu a doua armată din NATO după numărul de efective (500 000 de soldați) și un avanpost în Orientul Mijlociu, Turcia este un aliat crucial în ochii decidenților americani. „Priviți, numai, poziția geografică a Turciei", spune Benedict.

Citind acest articol, nu putem să nu observăm similarități cu retorica internațională despre Turcia de azi. Când asociezi mii de deținuți politici cu „succesul economic al modelului turcesc", nu este greu să înțelegi de ce astăzi mai trecem pe bulevardul Kenan Evren în drum spre un proces simbolic, reprezentativ pentru democratizarea țării.

Cel mai semnificativ fapt este că Evren, organizatorul loviturii de stat, care avea sânge pe mâini, nici măcar nu a trecut pe bulevardul Kenan Evren pentru a ajunge la sala de judecată.

Mai mult decât atât, chiar înainte de a fi trimis în judecată, declarase: „Mă sinucid în caz că sunt chemat în justiție". Kenan Evren nu s-a sinucis.

Uluit, îl privești fix pe domnul Turcia și îl întrebi: „Chiar așa s-a întâmplat? Oamenii nu au protestat?" Râde din nou: „Dacă vrei, poți să-ți povestesc cum toate crizele din Turcia sunt rezolvate, în aparență, printr-un mic artificiu simbolic. Însă ai putea fii derutat dacă îți spun asta de pe acum. Mai bine să ne mai uităm prin albumul de fotografii. După ce terminăm, mi-ar face plăcere să-ți spun mai multe despre aceste scamatorii legate de falsele concilieri." În regulă. Să ne uităm, atunci, în album. Să-l deschidem la întâmplare și să privim fotografiile cu domnul Turcia.

1. *Cucerirea Istanbulului:* celebrul tablou al lui Fausto Zonaro

Nu vorbeam oare de republica Turcia? Atunci de ce ne întoarcem în timp, în Evul Mediu, și vorbim despre cucerirea Istanbulului? Pentru că acea dată (permiteți-mi să o menționez, este vorba de 29 mai 1453) este una dintre cele mai vii din istoria Turciei. Explicația este că astăzi, în Turcia, există oameni simpli care se cred otomani. Pentru ei, cel mai apropiat „ieri", cel de care se simt cel mai apropiați, este 29 mai. Organizează sărbători măreție în fiecare an, pe 29 mai. Stadioanele, care erau cândva folosite pentru festivitățile din 29 octombrie, aniversarea fondării republicii, se umplu acum pe 29 mai. În aceste stadioane pline de lume au loc reconstituiri istorice ale cuceririi Istanbulului. Pe gazonul verde, mulțimi de oameni îmbrăcați în haine otomane și care flutură săbii de lemn atacă alți oameni, îmbrăcați în haine bizantine. Deși în fiecare an există și răniți din cauza unor actori mai puțin talentați sau din prea

mult entuziasm afișat de falșii soldați otomani, se consideră că Istanbulul este cucerit atunci când steagul islamic sau otoman este înfipt în suprafața de pedeapsă. Privitorii cântă la unison: „Allahu akbar[1]! Allahu akbar!"

Deși contextul nu este foarte clar, aceste celebrări ale victoriei sunt deseori însoțite de spectacole de judo și karate menite să fie niște demonstrații sportive care să-ți ia ochii. Pe de altă parte, dorința de cuceriri care poate fi observată pe fețele spectatorilor este de necrezut. Deși cuceresc Istanbulul în fiecare an, în scurt timp le revine apetitul pentru lupte, ca și cum orașul nu este niciodată, în întregime, al lor. Istanbulul este un oraș care nu poate fi niciodată cucerit pe deplin. Din același motiv, drapele turcești enorme sunt atârnate în diferite locuri din Istanbul. De fapt, nu poți face nicio fotografie a Bosforului fără ca steagul Turciei să nu intre în cadru. În ciuda tuturor recuceririlor, Istanbulul nu este niciodată îndeajuns de musulman și de turcesc, nu poate încăpea în uniforma sa turco-sunnită la fel de bine ca Anatolia. Dar cât entuziasm pentru cucerire! Ai crede că oamenii îngrămădiți pe stadioane sunt ieniceri eroici și nu simpli cetățeni care își cumpără, de pildă, frigiderul în rate și care își duc viața plină de greutăți în cartierele mici ale marilor orașe.

*

Și totuși, în această pictură din album, Mehmet Cuceritorul, adică personajul istoric care a cucerit Istanbulul, arborând steagul islamic, nu pare deloc agitat, nerăbdător sau pasionat. Nici măcar nu flutură vreo sabie în timp ce călărește un cal alb, între zidurile orașului. Acest tablou poate fi văzut în numeroase cafenele și birouri din întreaga Turcie.

[1] „Allah este mare!" (n. red.).

Mai există însă o imagine care se găseşte într-o grămăjoară, în afara albumului cu fotografii. După cucerire, Mehmet Cuceritorul poartă o conversaţie calmă cu cel care se afla în fruntea Patriarhatului Ortodox din Istanbul la acea dată. Aşa cum se povesteşte în istoria Imperiului Otoman, scrisă de Alphonse de Lamartine, însuşi sultanul îl conduce pe patriarh către ieşirea din încăpere. Dacă este adevărat ceea ce se

spune, atunci sultanul îi vorbește patriarhului în limba greacă. Dacă spui acest lucru oamenilor din stadioane care se consideră otomani, nu te cred, fiindcă nu este o poveste potrivită pentru a le satisface zelul pentru cuceriri. Preferă un trecut pe care l-au construit chiar ei, cu săbii de lemn și ieniceri care mărșăluiesc. Este și motivul pentru care filmul *Fetih 1453. Cucerirea Constantinopolului*, care a apărut în 2012, este cel mai vizionat film din istoria Turciei. Interesant este că, atunci când Devrim Evin, actorul care a jucat rolul lui Mehmet Cuceritorul, a anunțat pe Twitter că nu va putea ajunge la festivitățile din 2013, dedicate cuceririi Istanbulului, pentru că participa la protestele din parcul Gezi, lumea a considerat că nu merita să joace personajul, așa că a fost linșat pe rețelele de socializare. Însă nimeni nu a fost mai furios pe actor decât profesorul Ahmet Emre Bilgili, directorul pentru cultură și turism al provinciei Istanbul, pentru că adusese la o vizionare 500 de studenți ale căror nume erau Fatih (cuceritor), Sultan și Mehmet! Totuși, semnificația prenumelui lui Evin, Devrim, nu era cea de cuceritor, ci de *revoluție*.

Cu toate acestea, unii oameni din Turcia de astăzi cred că nici otomanii nu erau destul de otomani. Este o situație similară cu cea în care președintele Erdoğan a declarat că în serialul despre Suleyman Magnificul femeile din harem erau îmbrăcate prea sumar și că sultanii trebuiau să fie prezentați în timpul campaniilor armate, nu în palatele lor. O fotografie comică a fost preluată de mulți utilizatori ai rețelelor de socializare, fiind dedicată celor care se simțeau mai otomani decât otomanii. O fotografie care îi prezenta pe membrii din exil ai dinastiei otomane, blonzi, europeni și foarte bine îmbrăcați, pozând unii lângă alții, era alăturată unor imagini

cu „nepoții otomani" din Anatolia, care au pielea închisă la culoare, aparțin Orientului și sunt îmbrăcați după moda islamică. Titlul era „Adevărații otomani și cei care se simt otomani" și dovedește faptul că redescoperirea și revizuirea istoriei nu pot niciodată să prezinte faptele așa cum s-au petrecut în realitate.

Un Mehmet Cuceritorul care vorbește greceşte și îl conduce pe un preot spre ieșirea din salon? Nici vorbă!

2. Harta Turciei: granițe foarte fragile

Poetul Nazim Hikmet scrie: „Acest teritoriu, care vine galopând din Orientul Îndepărtat și se întinde până la Marea Mediterană asemenea capului unui armăsar, e al nostru". El aseamănă forma Anatoliei cu capul unui cal. Este ușor să descrii conturul țării în versuri, însă când vine vorba de politică încep certurile. Nu sunt sigură dacă elevilor de școală

primară din alte părți ale lumii li se cere să deseneze țara lor din memorie, însă cel puțin generația mea a crescut copiind harta Turciei pe foițele care despărțeau paginile blocurilor de desen de zeci de ori, pentru a o memora cât mai bine. Să nu uiți de provincia Hatay de lângă granița cu Siria! Nu sări peste culmile și crestele Traciei și nu lăsa Balcanii să ne fure teritoriile! Nu lăsa grecilor insulele din Marea Egee! Atenție la Iran, Irak și Armenia!

De-a lungul istoriei sale, agenda politică a Turciei a fost deseori copleșită de o anumită îngrijorare legată de contururile hărții. Titlurile ziarelor prezentau știri înfricoșătoare cum ar fi: „Descoperirea unei hărți greșite". Într-unul dintre acestea, se spunea că armenii și-au trecut pe harta lor o parte din teritoriile turcești, într-altul kurzii făceau același lucru. O hartă obținută de ziarele turcești în timpul unei întâlniri naționaliste din Grecia arăta că ne pierdusem insulele; printr-o adevărată teorie a conspirației în care era implicată Siria, o parte din țara noastră de la graniță dispăruse. Semințele fricii și ale îngrijorării au fost plantate în Turcia încă din clipa când au fost trasate granițele pentru prima dată. După cum spunea și regizorul Nuri Bilge Ceylan în discursul de acceptare a marelui premiu de la Cannes, copiii „acestei țări solitare și frumoase" au crescut auzind un clișeu folosit pentru a descrie harta: „Înconjurați de dușmani..."

Alt clișeu folosit mult timp a fost „poziția strategică a Turciei", ceea ce constituia un motiv de neliniște și, în același timp, o oportunitate politică. Pentru oamenii care trăiesc lângă graniță, harta era plină de povești tragice, bizare și pline de culoare. În fiecare an, fără excepție, o variație a aceleiași imagini apare în timpul sărbătorilor religioase. Titlul e mereu același: „Sărbători fericite la graniță!"

În regiunile de est şi sud-est, oamenii de pe fiecare parte a gardului îşi aruncă unii altora cadouri şi îşi întind mâinile. Oamenii, aliniaţi de fiecare parte a gardului, întind mese şi schimbă urări de sărbătoare în gura mare. În vest, adică înspre insule, prieteni vorbitori de turcă şi alte rude vin din Grecia pentru a discuta în cafenele. Oamenii vin la piaţă.

Expresia „importanţă strategică" nu are nicio valoare în timpul acestor întâlniri. Este vorba de familii şi prieteni despărţiţi de graniţele ţărilor. În Izmir, în vest, când oamenii beau *raki*, după ce termină al doilea pahar, toţi încep să le ridice spre luminiţele de pe insulele greceşti. Se tot miră: „Ce aproape sunt." Aceste imagini neoficiale nu sunt în album, bineînţeles. Mai ales sutele de camioane răsturnate pe marginea stâncoasă a drumului care duce de la graniţa cu Iranul spre Turcia nu apar niciodată în albumul oficial. De ce zac acele camioane acolo? Pentru ca aceia care fac contrabandă cu motorină din Iran să poată scoate combustibilul din rezervoare înainte de

a ajunge în oraș. Aceste camioane care arată ca și cum cineva le-ar fi așezat capetele pe stânci, cuprinse fiind de deznădejde, vorbesc cât o mie de cuvinte despre cât de clare și, în același timp, fragile sunt granițele Turciei.

Și totuși, se pare că uneori vecinii cei mai apropiați sunt, de fapt, cei mai departe de noi. De fiecare parte a granitei cu Armenia există tunuri plasate, în mod simbolic, față în față. Chiar dacă Armenia este plină de mărfuri ieftine din Turcia și femeile din Armenia lucrează deseori ca bone în Turcia, granița este la fel de precisă. Harta Turciei, adică fotografia din pașaportul țării, este la fel de neclară și de ternă ca multe dintre fotografiile noastre.

3. Scrisori, pălării, veșminte...: modele ale republicii

După ce, pe vremea când eram adolescentă, am citit un articol despre cât de fermecător era Atatürk ca bărbat, m-am întrebat: „Este Atatürk atrăgător?"

Mi-am dat seama că nu știam ce să spun. Oricât aș încerca, nu pot să-l privesc pe Atatürk ca pe o persoană, ca pe un bărbat. Există un obstacol în calea percepției mele. Când vezi fotografii ale unei personalități atât de des, de dimineață până seara, începând cu școala primară și până la universitate, devine aproape imposibil să te gândești la el ca la un bărbat, ca la o persoană. Cel puțin generația mea și cele de după l-au văzut pe Atatürk atât de des, încât au uitat că a fost o persoană adevărată. Pe lângă fotografii, mai ales după lovitura de stat din 1980, am văzut atât de multe statui de-ale lui plasate pe piedestale înalte, încât îmi este imposibil să mi-l imaginez având dimensiunile unui om normal. Să alegem trei dintre sutele de imagini pe care le-am reținut.

Prima este cu Atatürk la tablă, prezentând noul alfabet. Cu o bucată de cretă în mână, el arată ţării literele alfabetului latin.

Cei care au trebuit să înveţe mai întâi alfabetul arab înainte de reforma alfabetului, cum este şi cazul meu, sunt, fără îndoială, recunoscători lui Atatürk. Este corect să îţi aminteşte de reforma alfabetului cu bucurie şi recunoştinţă din moment ce este probabil cel mai important aspect al revoluţiei culturale care a început odată cu întemeierea republicii, însă tot la fel de adevărat este că o parte a legăturii poporului cu propriul trecut

a fost distrusă într-o singură noapte. Mă refer la bunici care nu au mai putut să citească scrisorile propriilor bunici, oameni care nu mai puteau citi testamente sau acte de proprietate asupra pământului care datau din epoca otomană și care nu mai aveau cum să citească poezii vechi sau chiar scrisori de dragoste găsite în podurile caselor. Aș putea scrie pagini întregi despre acest gol creat în subconștientul colectiv, însă următorul exemplu ar trebui să fie de ajuns.

Pentru a face rost de bani, copiii din Teheran vând poezii vechi scrise pe hârtii roz de dimensiunea unor bilete de autobuz. Poemele de dragoste ale lui Fuzuli, unul dintre poeții mei preferați din epoca otomană, sunt printre cele mai folosite de acești copii. Îmi amintesc cum am cumpărat de la un copil din Teheran o poezie scrisă în limba persană, la care mă uitam, fără să înțeleg ceva:

> Măreşte frumusețea iubitei mele
> Iar mie sporește-mi dragostea arzătoare pentru ea.

Făcându-i-se milă de mine, băiatul de opt ani mi-a citit poezia. Este oare posibil ca un popor care nu își poate citi propriile poeme de dragoste să aibă o istorie a dragostei? Mă întreb cum ar fi fost ca un german să nu îl poată citi pe Goethe sau ca un englez să privească sonetele lui Shakespeare fără a le putea înțelege. Este o situație similară cu cea a unui turc care nu îl poate citi pe Fuzuli.

O altă fotografie din album, care pare să indice același entuziasm, este din timpul reformei pălăriei.

Astăzi, obiectul cel mai cumpărat de turiștii care vizitează Marele Bazar din Istanbul este fesul turcesc, însă trebuie spus că acesta nu s-a mai purtat în Turcia din 1925. Fiindcă veni vorba: ceaiul de mere este băut la fel de rar în Turcia pe cât de rar este

purtat şi fesul. Nu ştiu ce geniu al marketingului l-a plantat în minţile turiştilor din Istanbul, însă este clar că fiecare vizitator al ţării noastre devine pe loc dependent de ceai de mere. Cu toate acestea, ceaiul de mere este vândut numai în magazinele de suvenire şi în cele duty-free din aeroporturi.

Prezentată de Atatürk pe 27 august 1925 folosind cuvintele: „Acest accesoriu vestimentar de pus pe cap se numeşte pălărie", pălăria a intrat în viaţa Turciei peste noapte, în timp ce fesurile şi hainele orientale, în general, au fost interzise. Europenii şi-ar putea aduce aminte de acest episod din *Micul Prinţ*, de Saint-Exupéry. Un astronom turc descoperă asteroidul pe care

trăiește Micul Prinț, B 612. Astronomul își prezintă descoperirea la o conferință internațională, însă nu îl ascultă nimeni din cauza faptului că are fes și haine orientale. Respectând regulile impuse de un dictator turc, care îi obligă pe toți să poarte haine europene, același astronom participă la conferință, de data aceasta îmbrăcat cu haine moderne, și publicul devine receptiv. Acest episod din *Micul Prinț*, destul de familiar cititorilor europeni, este destul de puțin cunoscut în Turcia. Motivul este că, din cauza acestui fragment care îl ironizează pe Atatürk și reforma vestimentației, până de curând cititorii turci au trebuit să citească o versiune cenzurată a cărții.

Atunci, de ce este această fotografie – care a influențat până și cartea *Micul Prinț* – atât de importantă pentru Turcia? De ce am ales această imagine a lui Atatürk arătând spre pălărie în locul unei fotografii cu Războiul de Independență, care a salvat poporul nostru?

Iată de ce: pentru că pălăria aceasta este mai importantă decât pare. Asemenea pipei lui René Magritte[1], pălăria pe care o ține Atatürk în mână „n'est pas un chapeau"! Este imaginea unei fărâme a spiritului acestei țări. La fel cum reforma alfabetului ilustrează abandonarea unui trecut bogat în favoarea unui viitor luminos, tot la fel reforma pălăriei reprezintă imaginea separării dintre religie și stat.

Optsprezece oameni au fost executați în diferite părți ale Turciei pentru că s-au opus Legii Pălăriei, care a intrat în vigoare în 1925, în timp ce mulți alții au fost închiși sau exilați. Funcționarii publici, pentru care portul pălăriei era obligatoriu, au primit „prime pentru pălărie" pentru a le putea cumpăra. Pe

[1] René Magritte (1898–1967) a fost pictor belgian, reprezentant de seamă al suprarealismului în pictură. În 1928 a pictat o pipă și a scris dedesubt „Ceci n'est pas une pipe" („Aceasta nu este o pipă") (n. red.).

vremea când prima pentru pălărie era de 80 de lire, o franzelă costa cinci *kuruş*. Cu banii pe o pălărie puteai cumpăra 1 600 de franzele. Poţi auzi mii de poveşti tragice despre revoluţiile culturale din ţările care au fost modernizate cu forţa de guvernele lor. Însă interesant este că în Turcia a existat un efort de a le schimba înfăţişarea celor care şi-au apărat ţara purtând fesuri, turbane şi basmale şi şi-au sacrificat fiii şi fiicele, trimiţându-i la război. Imaginaţi-vă că sunteţi un funcţionar civil prost plătit, apărător al republicii, care se întorsese de la război cu trei ani mai înainte. Îmi imaginez că reacţia unui asemenea om la pălărie este la fel de tragică şi de mohorâtă ca povestea despre Gogol şi celebra manta. În acelaşi fel în care se spune că literatura rusă a izvorât din mantaua lui Gogol, tot la fel şi multitudinea de tragedii absurde pe care le trăieşte Turcia azi îşi au originea în această pălărie. Despre o tradiţie care este „redescoperită" sau „reînviată" nu se poate spune că este aceeaşi cu cea care a existat odinioară, ci vine încărcată cu o doză din ce în ce mai vizibilă de resentimente. Tocmai din acest motiv pălăria a revenit în viaţa din Turcia în anii 1990 şi la începutul anilor 2000. De data aceasta, pălăria era simbolul femeilor pro-Atatürk, care apărau valorile occidentale în faţa conservatorismului islamic. „Mătuşile laice", a căror prezenţă se face simţită şi astăzi, puteau fi identificate după pălăriile pe care le purtau. În Turcia de astăzi, aceste mătuşi sunt asemenea funcţionarilor pensionaţi care sărbătoresc încă ziua de 1 mai în Rusia de după URSS. Ei sunt eroii unui proiect social depăşit care încearcă să arate că încă există.

Turbanul, portul islamic şi, nu în cele din urmă, voalurile, toate interzise de Atatürk, au revenit în forţă începând cu anii 1980. În plus, au devenit cel mai semnificativ simbol al crizei culturale din Turcia. După cum ştiţi, pălăria de fetru a lui Atatürk nu mai este purtată de nimeni, cu excepţia bătrânilor

în timpul sărbătorilor. În casele din Turcia în care se face priveghi la moartea unei rude, o pereche de pantofi ai decedatului este pusă în fața ușii de la intrare. Este un semn al doliului. Dacă mă întrebați pe mine, în fața ușii haosului cultural și social din Turcia de azi se găsește o pălărie de fetru.

Iată o fotografie a primei femei din Turcia care a obținut carnetul de conducere, pe numele său Mevhibe İnönü [*foto, a treia din stânga*], mai bine cunoscută drept soția celui de-al doilea om din republică, „șeful națiunii", Ismet İnönü. Mevhibe *Hanim* a fost o femeie atât de mică de statură, încât oamenii sunt mereu surprinși atunci când îi văd hainele expuse în vila ei.

Acum, ca și în timpul vieții sale, în Vila Roz din Ankara, unde locuiau Ismet și Mevhibe İnönü, există o expoziție care prezintă diferitele aspecte ale vieții lor. Dacă o veți vizita, veți vedea pantofii și rochiile lui Mevhibe *Hanim,* având niște dimensiuni desprinse parcă din *Alice în Țara Minunilor*. Sunt lucrate după moda occidentală a acelor vremuri. Cu toate acestea, după cum am aflat din interviul pe care i l-am luat fiicei

sale, prima dată când a purtat aceste haine occidentale Mevhibe *Hanim* a găsit că nu erau deloc confortabile. În plus, nici măcar nu a dorit să își descopere capul; a acceptat noile haine de abia mai târziu, și asta doar pentru a-și împlini datoria de a da un bun exemplu Turciei. Mevhibe *Hanim* nu este nici prima femeie folosită drept manechin din vitrina unui magazin, pe care se așază niște haine ca parte a unor proiecte sociale, nici ultima. La drept vorbind, folosirea femeilor ca material din care se modelează diverse proiecte sociale și politice a fost și este o practică larg răspândită în lume. Ca un contraexemplu, actuala primă doamnă a Turciei, Emine Erdoğan, a declarat într-un interviu (pe care ulterior l-a negat) că fratele ei a bătut-o prima dată când familia sa a obligat-o să poarte voal.

Motivul pentru care ne uităm la fotografiile lui Mevhibe *Hanim* nu este acela de a sublinia caracterul artificial al modernizării impuse de stat sau de a critica republica pentru aceasta, fapt care a devenit un adevărat clișeu astăzi. Nici măcar nu dorim să arătăm natura dură a opresiunilor care au contracarat reacția oamenilor la aceste reguli. Chestiunea principală este că problema occidentalizării și modernizării a fost, încă de la început, sinonimă cu afișarea femeilor în vitrine, adăugându-le sau luându-le haine. Aceste fotografii vechi constituie baza discuțiilor despre întreaga criză de identitate și a dualității fustă mini versus voal de azi. Mai gravă este însă nebunia de a pretinde sau chiar a crede că „tensiunea rezultată din problema fustă mini versus voal" a fost rezolvată. De fapt, republica nu este neprezentată nici de femeile „laice" care poartă pălării, nici de „doamnele" islamice, *nouveau riche*[1], îmbrăcate în Versace sau Gucci, așa cum vom vedea în secțiunea „Azi" din această carte. Permiteți-mi să menționez

[1] Expresie care denumește o persoană care s-a îmbogățit rapid; parvenit (n. red.).

în treacăt faptul că termenii „femeie" și „doamnă" indică, la rândul lor, o divergență politică în Turcia zilelor noastre. În timp ce cuvântul *femeie* a fost abandonat laicilor ca având o coloratură aproape erotică, statutul de „doamnă" este un privilegiu rezervat exclusiv femeilor care poartă voal. După cum era de așteptat, există nenumărate atuuri în mâneca unei țări care folosește femeile ca pe niște jokeri din pachetul de joc al proiectelor sociale. Vom reveni la această problemă.

4. Piramidele făcute din băieți și fanfarele fetelor

Acestea sunt primele fotografii ale nou-întemeiatei republici care vor fi repetate sub diverse forme în următoarele decade. Una dintre ele prezintă un turn uman format pe un stadion de câțiva tineri cocoțați unul pe umerii celuilalt, într-o zi de 19 mai.

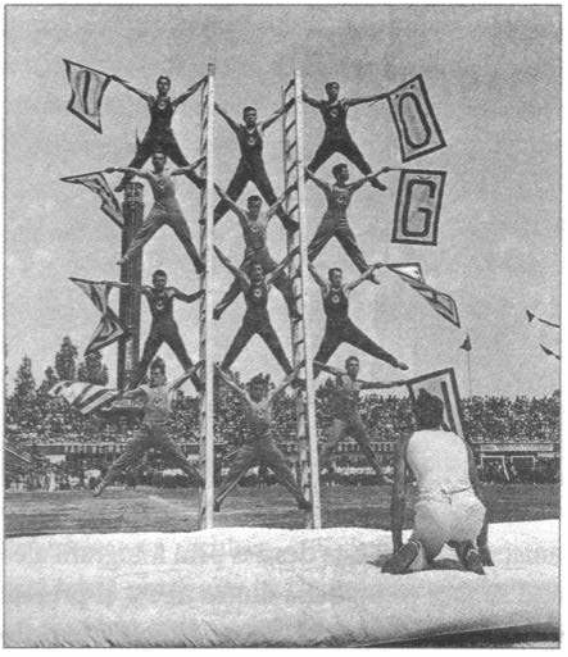

Să lăsăm deoparte faptul că 19 mai, data la care a început Războiul de Independență, sărbătorită în fiecare an ca Ziua Tineretului și a Sportului, este reprezentată de un asemenea simbol falic. Mai degrabă să ne uităm la fete. Ele sunt îmbrăcate în alb și etalează trompetele în timp ce mărșăluiesc în cadență militară pe străzile fiecărui oraș, an de an. Așa cum a observat Sevgi Soysal, unul dintre cei mai mari scriitori de limbă turcă, într-un articol publicat într-un ziar spre sfârșitul anilor 1960, toți poartă și mănuși de un alb imaculat. Acești tineri și aceste tinere mărșăluiesc cu pași hotărâți, în hainele lor imaculate, spre un viitor luminos și ridică piramide care sfidează gravitația. Când stadioanele sunt pline de elevii din toate școlile, începe spectacolul. Fetele dansează în pantaloni scurți. Cu corpurile lor, ele formează o imagine uriașă pe gazonul verde, care reprezintă fie steagul sau harta Turciei, fie semnătura lui Atatürk.

Afghanistanul de azi este descris prin fotografii ale femeilor, atunci când se face comparația dintre trecut și prezent. Imaginile femeilor în burka sunt alăturate celor ale femeilor afgane

care purtau fuste mini în anii 1960. Comparații similare s-au făcut și în cazul Iranului în anii 1990. Nu avem cum să știm cât de reprezentative erau aceste fotografii pentru oamenii obișnuiți ai zilelor acelea, dacă fustele mini erau un privilegiu doar pentru femeile din clasele superioare, cum este cazul astăzi, însă o comparație similară, fie și imperfectă, poate fi făcută și în cazul acestor fotografii din 19 mai din anii 1940. Căci, pe măsură ce Turcia devenea din ce în ce mai conservatoare, pantalonii scurți purtați de fete în timpul acestor festivități au devenit fuste sub genunchi, apoi pantaloni de tip harem, cu aspect modern. Dintr-o perspectivă externă, lovitura de stat din 1980 a fost echivalentă cu laicizarea, însă a fost primul pas spre reîntoarcerea în trecut, prin hotărârea ca fetele să poarte fuste mai lungi la școală. În timp ce omorau studenți în camerele de tortură, umpleau stadioanele cu acești tineri îmbrăcați în alb pentru a demonstra „strălucirea eternă a minții neprihănite". Considerate la un moment dat o manifestare a celor mai nobile sentimente – cei mai albi/puri/neprihăniți tineri și puterea fizică a republicii – festivitățile de la 19 mai au fost, în scurt timp, considerate anacronice. Pentru a le reactualiza, le-au transformat în activități în timpul cărora se cânta muzică pop pe care fetele făceau mișcări circulare din șold, asemănătoare dansului din buric. Cel mai semnificativ moment al acestei transformări sau regresii a fost atunci când, în anii de început ai escaladării tensiunii dintre laicism și conservatorism, fetele dansau pe un remix al Marșului de la a Zecea Aniversare, interpretat de o solistă pop. Cântecul a fost ascultat în cluburi ani de zile după apariția sa, tinerii turci, albi și apolitici dând din cap pe ritmul melodiei și distrându-se, într-o revărsare de sentimente seculare.

Cea mai tristă parte este că tineretului „dezbrăcat de ideologie" nu i s-a lăsat nicio șansă de a adera la acest fel de ritual

învechit sau de a-l apăra atunci când au dat piept cu conservatorismul islamic. În același fel, în anii 2000, partea laică a societății nu a mai putut găsi niciun simbol cu ajutorul căruia să își apere stilul de viață în afara steagului Turciei și al portretului lui Atatürk. Datorăm, în bună măsură, această retorică laică trunchiată loviturii de stat și Constituției din 1980, care interziceau toate simbolurile și termenii politici!

5. Fotografia unui bărbat cu barbă care spune: „Este o rușine, un păcat, o barbarie"

Avem două imagini. Una prezintă fața mâhnită a unui bărbat cu barbă lungă, închisă la culoare. Cealaltă, o tânără femeie pilot, cu atitudine triumfătoare. Înainte de a explica de ce sunt alăturate aceste două fotografii din 1937 în albumul nostru, permiteți-mi să vă vorbesc despre o poezie.

În Turcia, fiecare adolescent și, într-o oarecare măsură, tot restul populației, cunoaște aceste versuri, chiar dacă nu îi interesează deloc poezia:

> Acum pleci
> te duci
> dar ce se va întâmpla cu ochii tăi?
> Vor pleca și ei, firește...

Această poezie este scrisă de celebrul „poet al dragostei" Cemal Süreya. Numele lui este deseori scris greșit în limba turcă din cauză că a pierdut unul din cei doi „y" din numele său, Süreyya, într-un pariu pus cu un prieten poet! Un om hâtru, celebru pentru umorul din poezia sa, care a spus: „Probabil că umorul este ceva care s-a născut în mine din încercarea de a evita obscenitatea. Așa stau lucrurile, mai ales atunci când mă gândesc la copilăria mea. E dorința de a salva lucrurile de la umilință. De a face lumină asupra lucrurilor."

Nici umilința, nici acest poem al său nu sunt la fel de cunoscute:

Am deschis ochii într-un vagon de marfă
Într-un camion în care ne-au încărcat
Sub paza a doi soldați cu puști.
Împreună cu cei doi soldați ne-au urcat în vagonul de marfă
Într-un sat ne-au aruncat după un drum de zile întregi
În timp ce lătrau câinii preistorici.
N-am uitat niciodată acea călătorie, lătratul, polițiștii
Probabil că sensibilitatea mea s-a născut din acele amintiri din copilărie
Mama a murit în exil, tata a murit în exil.

Poetul Cemal Süreya este, de fapt, una dintre victimele masacrului și expulzărilor de la Dersim, care au avut loc în 1937-1938. Fotografiile bărbatului cu barbă și a tinerei femei pilot despre care am vorbit sunt din perioada acestui masacru. Bărbatul cu barbă este Seyit Riza, liderul kurzilor aleviți, conducătorul revoltei. Republica a ales-o pe Sabiha Gökçen, fiica adoptivă a lui Atatürk, tânăra pilot din fotografie, să conducă bombardamentul asupra populației „răzvrătite" din Dersim.

Ceea ce a rămas în urma uciderii a aproximativ 90 000 de oameni este aeroportul Sabiha Gökçen, din partea anatoliană a Istanbulului și cuvintele lui Seyit Riza: „Este o rușine, un păcat, o barbarie", rostite înainte de a fi spânzurat și îngropat într-un loc necunoscut. În urma exilului din Dersim, kurzii aleviți din multe sate s-au mutat din Turcia, plecând spre vest, „din motive necunoscute".

Seyit Riza, cea mai importantă personalitate care a refuzat să poarte uniforma turcă sunită impusă de republică, a spus următoarele cuvinte, în legătură cu guvernul din acea vreme:

„Nu am putut să accept minciunile voastre, care au fost sursa problemelor mele. Nu am îngenuncheat în fața voastră și asta va fi sursa problemelor voastre."

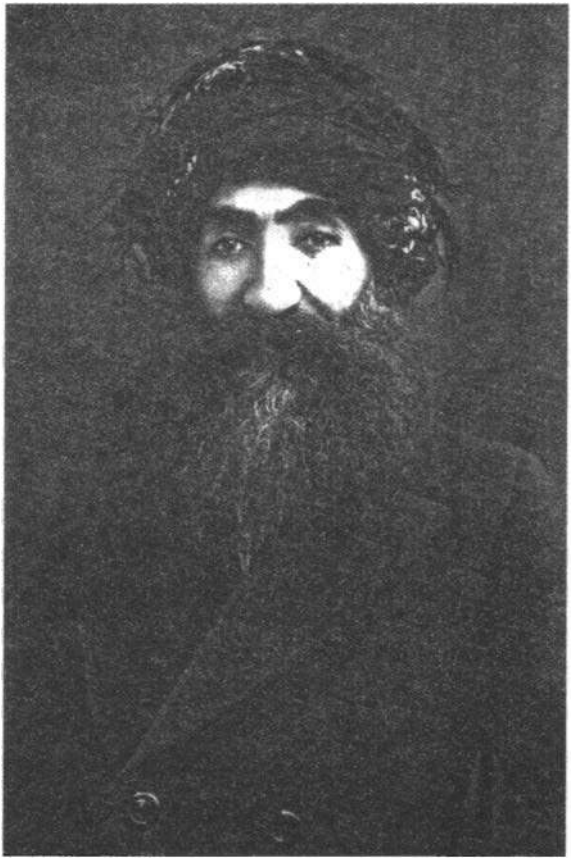

Sabiha Gökçen, cea care a aruncat prima bombă deasupra Dersimului din avionul ei, a spus într-un interviu pe care l-a dat mulți ani mai târziu: „Nu simți nicio milă atunci când arunci bombe spre o țintă vie. Nu te gândești decât că e datoria ta să urmărești ținta și să o lovești".

Ultimele cuvinte ale lui Seyit Riza sunt repetate şi astăzi ca un slogan important împotriva violenţei statului. Este foarte posibil ca această frază să fie cea mai răspândită după omorârea băieţilor din timpul revoltei Gezi: „Este o ruşine, un păcat, o barbarie!"

După moartea lui Seyit Riza şi suprimarea revoltei, numele Dersim a fost schimbat în Tunceli; totuşi, acest lucru nu a împiedicat încarcerarea sau torturarea oamenilor al căror loc de naştere în buletinele de identitate era Tunceli. Astăzi, în Turcia, dacă vorbeşti cu cineva care se declară a fi din Dersim, nu din Tunceli, poţi fi sigur că îl venerează pe Seyit Riza, nu pe Sabiha Gökçen. Deşi subiectul este discutat doar în şoaptă în Turcia, este cât se poate de actual. Într-un articol de ştiri controversat,

publicat de ziaristul armean Hrant Dink în ziarul *Agos* chiar înainte de a fi omorât pe 19 ianuarie 2007, a fost susținută ideea că Sabiha Gökçen făcea parte dintre copiii a căror viață a fost cruțată în timpul deportării armenilor. Sunt destui cei care cred că această știre a fost unul din motivele pentru care Hrant a fost omorât. Faptul că un copil care a fost victimă a unui masacru ajunge la maturitate să bombardeze, adică să ia parte la un nou masacru... da, pura tragedie istorică a situației forțează limitele acceptării adevărului.

6. Un băiat de la țară care cântă la mandolină

În Turcia, nimeni nu mai plânge cu ușurință în situații nefericite, tulburătoare, oribile. Probabil pentru că suntem atât de obișnuiți cu asemenea lucruri, încât ni se pare tuturor ușor să nu ne lăsăm pradă emoțiilor. Nu prea suntem luați pe nepregătite. Mai degrabă e posibil ca lucrurile frumoase să ne facă să vărsăm lacrimi. De exemplu, această fotografie din 1940, cu un băiat de la țară, slab, cu pantofi scâlciați și totuși vesel, care cântă la mandolină.

Cât de concentrat este la instrument, cât de plină de speranță și de sinceră este încrederea sa în viață. Oare gândul că

această speranță va dispărea în curând și că noi i-am dezamăgit mereu pe acești copii este motivul pentru care ochii ni se umezesc de lacrimi? Anul 1940... tinerii de la țară slabi, tunși scurt și cu ochii mari își construiesc, cu trupurile lor firave, școlile, își plantează copacii și onorează

istoria Turciei, producând un miracol care nu va dura, însă, prea mult. În fruntea lor este omul care a făcut cunoștință Turciei cu marii clasici ai lumii, ministrul educației Hasan Ali Yücel. Cine este acest om care grăbește lucrurile?

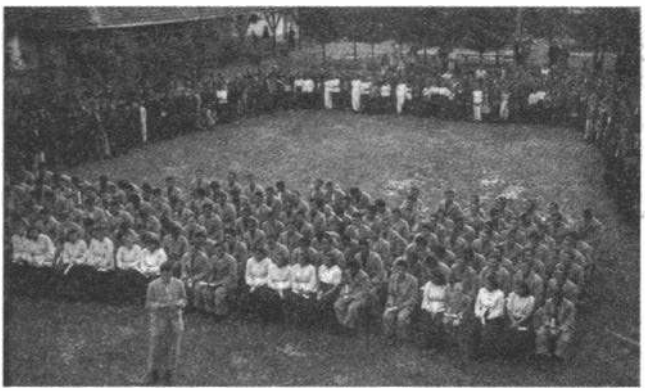

„Imediat ce ajunge, pleacă/ Mereu, mereu, pe fugă". Iată cum îl descrie Can Yücel, probabil cel mai slobod la gură dintre poeții de talent ai Turciei, pe tatăl său Hasan Ali Yücel într-o poezie despre acesta. Hasan Ali Yücel a fost fondatorul „institutelor sătești", a căror închidere va fi mereu amintită cu tristețe. Aceste institute, care au făcut minuni în istoria țării și care erau menite să ofere cea mai bună educație copiilor săraci și talentați de la țară pentru a deveni, la rândul lor, învățători în satele lor, au existat doar șase ani. Problema a fost politică. După unii istorici, echilibrul fragil de forțe care a condus la Războiul Rece a făcut ca supraviețuirea acestor școli să devină imposibilă, din moment ce promovau „spiritul comunist". În 1947, fetele au fost separate de băieți în cadrul acestor institute. În același an, un ordin oficial dispunea ca traducerile din marii clasici ai lumii să fie retrase și arse. În 1948, institutele au fost transformate în școli normale, pierzându-și, efectiv, rolul pe care îl aveau. În 1954, în timpul guvernării de dreapta

a Partidului Democrat, au fost închise. Totuşi, chiar şi în cei numai şase ani de existenţă, ele şi-au îndeplinit menirea şi au lăsat moştenire Turciei o generaţie unică. Şi astăzi lumea îşi aminteşte cu nostalgie de institutele săteşti.

Dar să trecem mai departe şi să vedem de ce, dintre toţi elevii acestor institute care cântau la vioară, pian, trompetă sau muzicuţă, am ales unul care cânta la mandolină. Este o ironie. Deşi institutele au fost închise, mandolina şi-a menţinut locul său în educaţia primară din Turcia. Copiii care cântau la mandolină erau nelipsiţi de la sărbătorirea Independenţei şi a Zilei Copiilor pe 23 aprilie. Bineînţeles, până la lovitura de stat din 1980. Lovitura de stat a înlocuit vocile copiilor cu înregistrări, obligându-i pe elevii din şcolile primare din Turcia să folosească acele flaute din plastic. Începând cu generaţia mea, această schimbare a dus la renunţarea la acei copii care cântau la mandolină şi mărşăluiau pe străzile oraşelor. Lovitura de stat ne-a vârât fluiere în gură, instrumente la care aveam să cântăm în anii care au urmat. Mandolinele au fost retrase şi nimeni nu le-a mai văzut niciodată.

7. Cazanul de metal cu steagul Statelor Unite ale Americii, fotografiile de nuntă hollywoodiene şi „năzdrăvănia japonezo-chineză"

Următoarele fotografii, care în aparenţă nu au nimic în comun, reprezintă transformările care au avut loc în Turcia anilor 1950 şi 1960 şi, de fapt, au multe similitudini. Însă trebuie să spunem de la bun început că întreaga poveste a apărut dintr-un cazan de metal. Inscripţia de pe cazan spune, într-o limbă turcă aproximativă: „Poporului turc, de la poporul american." Sub inscripţie sunt două mâini care se strâng una pe cealaltă. Totuşi, una dintre ele pare să o strângă pe cealaltă mai tare, ca şi cum ar refuza să-i dea drumul.

După cum scrie și pe el, recipientul este plin cu „lapte praf integral". O altă fotografie arată niște copii, a doua generație a republicii, care zâmbesc în timp ce stau în băncile de la școală și beau un amestec din apă și lapte praf din niște căni de cupru. Veselia lor se datorează faptului că sunt copiii unei țări care primește ajutor de la americani prin Planul Marshall, ajutor acordat țărilor ale căror economii au fost devastate de cel de-al Doilea Război Mondial. Aceasta se datorează acrobațiilor politice ale prim-ministrului Adnan Menderes care a obținut ajutorul, deși nu am participat la război.

Ei nu știu ce preț vor avea de plătit și că, peste 25 de ani, drept recompensă, vor primi „năzdrăvănia japonezo-chineză", ridicată într-o parte acum uitată a capitalei: Memorialul Luptătorilor din Coreea. Un dar din partea Coreei de Sud în memoria soldaților pe care Turcia i-a pierdut în Războiul din Coreea.

Războiul din Coreea, pe care Turcia nu îl menționează aproape niciodată în ciuda mândriei cu care se raportează la militarismul și la eroismul său, a fost costul celebrului Plan Marshall, cost pe care nu îl uită generația care trebuia să se țină

de nas pentru a putea bea laptele praf. Soldații participanți la acest război care a durat trei ani, un război la care Turcia a fost nevoită să participe în calitatea sa de membru NATO, s-au întors suferind de sindromul Vietnam, au devenit alcoolici sau au suferit de depresie și aproape că nu au mai fost amintiți în nicio discuție. Nimeni nu voia să audă despre eroismul soldaților răniți în timp ce luptau într-un război care nu era al lor.

În acele zile, o consecință a Planului Marshall a fost oprirea construirii căilor ferate și începerea construcției autostrăzilor. În timp ce toate colțurile Turciei au fost unite destul de repede, drumurile erau deseori folosite pentru a aduce filmele de Hollywood în orașele din Anatolia, prima generație a republicii umplând până la refuz cinematografele nou-construite. Nimeni nu avea timp să-i asculte pe soldații veniți din Coreea pentru că urma să înceapă filmul! În această perioadă a apărut, printre tinerii proaspăt căsătoriți, moda de a se poza în studiouri îmbrăcați ca Greta Garbo și Humphrey Bogart.

Toată lumea semăna puțin cu domnii și doamnele din filme. Drumurile pe care s-au adus filmele de Hollywood în orașele din Anatolia au facilitat și prima migrație a republicii din acele orașe în Istanbul și Ankara. După ce a luat în mod evident partea Statelor Unite ale Americii în timpul Războiului Rece, Turcia s-a îndepărtat cu pași rapizi de țelul de a fi „o țară pe deplin independentă", atât din punct de vedere economic, cât și social. De exemplu, fabrica de avioane din Eskișehir, care era pregătită să înceapă producția, a fost abandonată în favoarea importurilor din SUA. În ciuda faptului că a consolidat „cererea de libertate" împotriva politicilor opresive ale perioadei partidului unic, Partidul Democrat și-a construit rapid propria autocrație prin diferite interdicții împotriva presei și a vieții politice, în general. „Mulțimile" erau acum la putere. În religia islamică, chemările la rugăciune care, de la fondarea republicii, erau făcute în limba turcă, au revenit la limba arabă și „mulțimile" pline de recunoștință s-au reunit cu propria religie, exact așa cum își doreau. Cu toate acestea, aceleași mulțimi nu au acceptat faptul că prim-ministrul populist Adnan Menderes, el însuși mare latifundiar, a abrogat legea care le permitea țăranilor să dețină pământ și a oprit construcția căii ferate la cererea SUA. Romancierul Kemal Tahir a descris succint transformarea masivă a Turciei din anii 1950 în felul următor: „Oamenii învățați, educați i-au condus mereu pe ceilalți, până în anii 1950."

Între timp, trebuie spus că fotografiile făcute într-o anumită noapte din anul 1955 sunt printre cele mai bine ascunse din albumul nostru. Ca urmare a provocărilor presei de dreapta, pro-guvernamentală, casele și birourile cetățenilor non-musulmani au fost devastate în noaptea de 6 spre 7 septembrie. Partea tragi-comică a fost că aceia care au fost acuzați de acest

jaf nocturn rasist, organizat de administrația de dreapta au fost „comuniștii", ceea ce a dus la arestarea a sute de socialiști începând cu ziua următoare.

„Oamenii învățați, educați" aveau să aștepte încă aproape 10 ani pentru a se răzbuna...

8. 555K și pumnul stâng

În mai 1950 a apărut un mesaj criptic pe zidurile capitalei Ankara: 555K. Ce înseamnă? Numai tinerii care și-au cultivat furia în tăcere știu răspunsul. Tinerii „învățați, educați" se întâlnesc în a cincea zi a celei de-a cincea luni, la ora cinci după-amiază, în Kizilay, pentru a protesta împotriva prim-ministrului Adnan Menderes, ajuns la putere cu promisiuni de libertate. Ei strigă: „Vrem libertate!"

În acea zi, Menderes își scoate, la rându-i, proprii tineri simpatizanți în piață. Versurile unui marș din epoca otomană au fost modificate pentru a fi cântate de protestatari:

Cum se poate una ca asta?
Cum se poate ca frații să se omoare unii pe alții?

Dictatori blestemați
chiar credeți că puteți moșteni lumea?

La 27 mai 1960, după doar 22 de zile de la debutul mișcării tinerilor și a oamenilor educați, câțiva tineri ofițeri preiau controlul guvernului.

Există o fotografie făcută în 1960, în a cincea zi a celei de-a cincea luni, la cinci după-amiază, în Ankara. În prim-plan se văd doi pumni ridicați în aer.

Pare a fi o noutate, însă acest protest face referire la Războiul de Independență. Ca și atunci, *Kuvayi Milliye* (Forțele Naționale) se ridică din nou pentru a-și apăra țara împotriva puterilor imperialiste, conducând mișcarea „oamenilor educați ai poporului". Cel puțin așa stau lucrurile în imaginația oamenilor adunați acolo. Însă mai sunt și cei doi pumni de la mâna stângă... Mulțimile din Turcia începuseră să se familiarizeze cu ideologia de stânga și cu marxismul. Deși printre

tineri Atatürk şi Războiul de Independenţă încă reprezentau două repere asociate cu atitudinea antiimperialistă, masele deveneau, în cele din urmă, conştiente de ideologia socialistă. Pe de altă parte, tot în această perioadă, Turcia începe să-şi piardă veneraţia pentru „oamenii învăţaţi, educaţi". Este vremea în care oamenii încep să spună că „minţile hiperactive nasc idei teribile..."

9. Mâini, pumni şi strângerea interminabilă de mână

Pe 3 iunie 1963, la Moscova, un bărbat a ieşit din apartamentul său de la etajul al doilea, a coborât până la chioşcul de ziare şi a întins mâna spre ziarul pe care îl cumpăra în fiecare zi. Imediat ce a apucat ziarul, a avut o senzaţie de slăbiciune în braţ şi s-a prăbuşit. Nazim Hikmet, mare poet al culturii turce, care fusese închis 12 ani din cauza poeziilor sale, forţat să-şi părăsească ţara în ultimii ani de viaţă şi căruia, în final, îi fusese retrasă cetăţenia, a murit subit şi plin de demnitate, moarte la fel de măreaţă cum i-a fost şi viaţa.

Cu siguranță că, în acele zile, un tânăr învățător dintr-un sat din Anatolia care înțelesese puterea literaturii după ce îi citise în școală pe marii clasici ai lumii traduși la ordinul lui Hasan Ali Yücel, avea să rescrie de mână, la lumina lumânării, poeziile interzise ale lui Nazim Hikmet. Au mai fost și alții care au făcut același lucru. Tinerii care mergeau la universitate în costum și cravată, tinerele în ținute elegante, asistenții de cercetare mai mereu flămânzi, tinerii avocați, tinerii fermieri... prima generație de tineri intelectuali patrioți crescută de republică s-au unit sub ideea libertății de exprimare și de organizare garantată de Constituția din 1961. Au ridicat cu toții pumnii cu credința sinceră și curată în primul articol al Constituției din 1961, care adusese promisiunea libertății: „Prin prezenta, națiunea turcă adoptă această Constituție redactată de Adunarea Constituentă a republicii Turcia și o încredințează vigilenței fiilor și fiicelor ei, devotați conceptelor de libertate, justiție și integritate, cu convingerea că garanția ei de bază se află în inimile și mințile cetățenilor săi."

Fiii și fiicele devotate și vigilente întreabă: cum se poate forma o națiune pe deplin independentă cu o economie dependentă de o țară străină, cu țărani care nu au pământ și muncitori care trăiesc în condiții inumane?

Pumnii de la mâna stângă care se înmulțeau în timp ce mâinile ridicate cereau să se elibereze din strânsura Statelor Unite ale Americii, așa cum se vede pe cutiile de lapte praf. Țăranii fără pământ voiau pământ, minerii își cereau drepturile și studenții doreau ca soldații americani staționați în portul Izmir în 1968, mânjiți de sânge vietnamez, să părăsească teritoriul turc imediat.

Până la sfârşitul anilor 1960, poeziile lui Nazim Hikmet erau publicate şi citite, iar în 1965, piesa lui Haldun Taner[1] „Închid ochii şi îmi fac datoria" era pusă în scenă pentru prima dată. În piesă corul strigă: „Minţile hiperactive nasc idei teribile..."

„Minţile hiperactive", sub forma ţăranilor conduşi de studenţi, iau în stăpânire pământul de la latifundiari şi asociaţiile studenţeşti devin structuri politice operaţionale, ridicând astfel mâna poetului care se prăbuşise într-o dimineaţă la Moscova. În Turcia, anii 1960 tot la fel de poetici şi de demni de o mitologie proprie precum au fost şi în restul Europei, exista un viitor şi acesta era luminos... până în clipa în care a apărut fotografia unui tânăr înalt şi frumos, flancat de doi poliţişti.

10. Tarzan, filosofia şi cartea cu găuri

Cu mulţi ani înainte ca Johnny Weissmuller să scoată strigătul bine cunoscut în timp ce sare dintr-un copac în altul în filmul *Tarzan*, un bărbat din oraşul Manisa, în vestul Turciei, trăia în pădure, îmbrăcat cu o pereche de pantaloni scurţi. Nu vorbea cu nimeni, însă participa la fiecare paradă oficială din oraş, purtând la gât un medalion cu Războiul de Independenţă aşezat peste o frunză de palmier, pe piept. Filmele se inspiră din viaţă sau invers?

Locuitorii din Manisa s-au gândit să îl numească Tarzan din Manisa de abia după ce au văzut filmul *Tarzan*, în anii 1950. Ahmet Bedevi, căci acesta era numele bărbatului, însufleţea de unul singur pădurile de lângă Manisa după ce fuseseră distruse de un incendiu în timpul războiului.

[1] Haldun Taner (1915–1986) a fost dramaturg turc şi autor de povestiri scurte (n. red.).

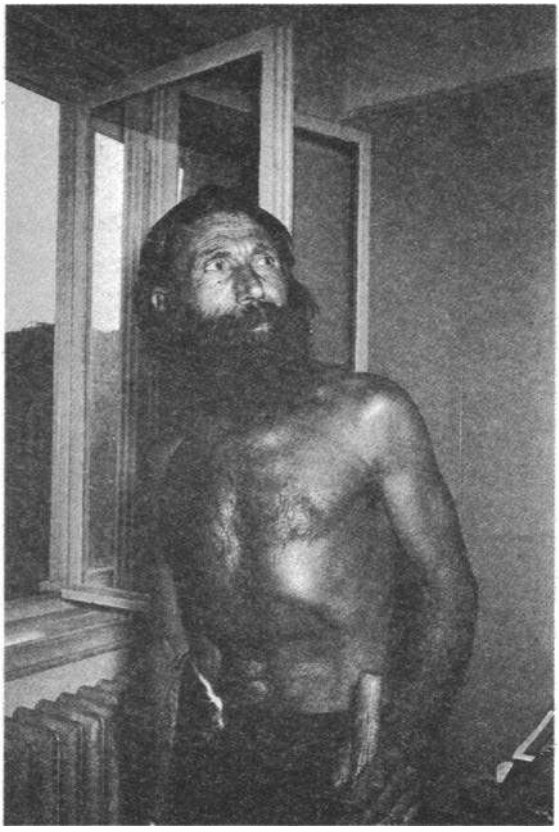

Este de mirare cum era în stare să se cațăre pe munții din Manisa cu picioarele goale în doar câteva minute și că în fiecare an, la aniversarea morții sale, au loc ceremonii la statuia lui din oraș. Totuși, nimeni nu își pune întrebarea: Ce anume a văzut acest om în timpul războiului încât a amuțit pe loc? De ce a fost lăsat singur să aibă în grijă întreaga pădure, fără să primească vreun ajutor? S-ar fi ridicat o statuie în onoarea acestui om cu pielea închisă la culoare dacă nu ar fi existat filmul *Tarzan*? Totuși, după poemul scris de visătorii

realişti şi încăpăţânaţi din Turcia anilor 1960 şi după sfârşitul invaziei filmelor americane, Tarzan moare în 1963 şi începe viaţa adevărată. O viaţă rezumată de această frază: „Triumful omniprezent al proletariatului nu este o utopie, ci o credinţă bazată pe obiectivitate."

O carte portocalie i-a marcat pe tinerii ţării: *Principiile de bază ale filosofiei*, scrisă de Georges Politzer[1]. Aceasta este cartea sfântă pentru toţi tinerii cu ştiinţă de carte de după 1966. Totuşi, ascensiunea stângii din anii 1960 a fost îngreunată de fiecare nou obstacol ridicat de stat şi a devenit din ce în ce mai fermă pe poziţii. Spre începutul anilor 1970, o nouă carte a ajuns în mâinile tinerilor: Cartea cu trei găuri! Pe coperta cărţii cunoscută în Turcia sub acest nume se afla sloganul „Viva la Revolución", pe jumătate ascuns de trei urme de glonţ. Aşa că oamenii care o căutau în librării cereau „cartea cu trei găuri!"

Principalul subiect de discuţie printre tineri nu mai este descrierea amănunţită a materialismului dialectic, ci dacă lupta armată revoluţionară va porni dinspre oraşe spre sate sau dinspre sate spre oraşe.

La aproape 50 de ani de la fondarea republicii, „oamenii învăţaţi, educaţi" aveau să încerce revolta armată. Prin memorandumul din 1971, Deniz Gezmiş şi cei doi prieteni ai săi, Hüseyin İnan şi Yusuf Aslan, sunt spânzuraţi pentru a servi drept exemplu. Iată cine este în fotografia cu tânărul înalt şi frumos flancat de doi poliţişti: Deniz Gezmiş. Peste câţiva ani, ne vom întâlni din nou cu această imagine.

[1] Georges Politzer (1903–1942) a fost filosof francez care s-a născut la Oradea. A fost discipol al lui Marx şi Lenin, iar critica sa în domeniul psihologiei a influenţat filosofi importanţă ca Sartre şi Merleau-Ponty (n. red.).

Execuțiile acestor tineri reprezintă o piatră de hotar în istoria Turciei. Știut fiind faptul că îi arestează și îi hărțuiește pe oamenii educați, pentru prima dată republica spânzură trei tineri prin reprezentanții ei în Parlament. A făcut acest lucru pentru a oferi un exemplu și a deschis astfel porțile infernului. Execuția celor trei tineri care pășiseră pe calea construită de Forțele Naționale a schimbat imaginea statului în mințile oamenilor. Începând cu acea zi, a fi tânăr în Turcia a devenit sinonim cu a fi „un posibil suspect". Tot începând cu acea zi, asocierea cu Atatürk a împărțit țara în două: pe de o parte o serie de ideologii uniformizate și înțepenite împotriva stângii și apărate de armată și, pe de altă parte, un patriotism cu tendințe de stânga, având în centru ideologia „independenței totale". Cea din urmă este vizibilă în ultima pledoarie a lui Deniz Gezmiș, înainte de a fi spânzurat.

Procurorul spune: „Aceşti oameni nu vorbesc de Atatürk, ci imită fotografia lui Mustafa Kemal, în care poartă un guler de blană." Menţionarea gulerului de blană şi folosirea prenumelui său sugerează imaginea de revoluţionar a lui Atatürk, înainte de fondarea statului. Procurorul are dreptate: tinerii spânzuraţi nu folosesc numele Atatürk care, după fondarea statului, a devenit simbolul regimului opresiv şi a fost însuşit de armată. Aceşti tineri, al căror activism fusese, la început, îndreptat împotriva Flotei a şasea a Marinei SUA, staţionată în acelaşi port în care fusese tras primul foc împotriva forţelor greceşti care asediau Izmirul în timpul Războiului de Independenţă, au acceptat responsabilitatea de a declara război, aşa cum o făcuse şi „Mustafa Kemal". Pentru ei, diferenţa dintre Che Guevara şi Mustafa Kemal nu era deloc mare. Această fisură sau divergenţă este încă valabilă în Turcia. Marea fractură din conştiinţa colectivă a Turciei s-a produs pe 6 mai 1972, la primele ore ale zilei, în închisoarea Ulucanlar. După spusele avocaţilor, un porumbel şi-a luat zborul din curtea închisorii în ziua în care cei trei tineri au fost spânzuraţi.

11. Corul de copii din Fatsa, logoul Asociaţiei Cărnii şi a Peştelui, document despre vârsta oaselor

Copiii cântă într-un orăşel din regiunea Mării Negre, cu bărbiile ridicate pentru a se face şi mai bine auziţi. Fatsa, mai 1980. Intelectualii veniţi de la Istanbul sunt pe cale să scrie articole elogioase despre viaţa democratică, dreaptă şi corectă din acest orăşel în care aproape totul este la comun şi care este găsit ţap ispăşitor de către guvern. Ascultă râsetele copiilor şi bat din palme în timp ce cântă acest cântec:

M-am dus la piaţă după pâine
Mi-au spus că s-a scumpit, m-am speriat

Ei aveau burți mari, eu am rămas cu punga goală
Ce să mă fac, unde să mă duc?
Era cel mai ieftin lucru, cu ce să trăiesc?

M-am dus la piață după oameni
Suntem la protest, mi-au spus, și eram încântat
Muncitorii și țăranii mărșăluiau în timp ce îi priveam uimit
Ce să mă fac, unde să mă duc?
Oamenii mei sunt la protest, trebuie să merg și eu cu ei.

M-am dus la piață cu pușca în mână
Împreună cu muncitorii și cu țăranii mă uitam după cei
cu burțile mari
Pungașii fugeau în timp ce eu îi alungam
Ce să mă fac, unde să mă duc?
Pe drumul spre putere trebuie să mergem împreună.

Calea Revoluționară, cea mai activă organizație de stânga din Turcia, prezintă întregii țari o administrație de stânga exemplară, formată în jurul primăriei locale. În același timp, cetățenii aleviți cu simpatii de stânga din diferite orașe ale Anatoliei sunt masacrați, însă cele mai îngrijorătoare știri din ziare sunt despre Fatsa. Motivul este că pașii făcuți spre stânga, din ce în ce mai mulți în anii 1970, se simt cel mai mult în acest orășel. Intelectualii progresiști scriu despre Fatsa cu entuziasm. Unul dintre ei scrie despre oraș și despre locul său în istoria societății:

> Ceea ce am văzut în Fatsa este o viață socială diferită. Se vede cu ochiul liber că oamenii din Fatsa au trăsături și valori care s-au pierdut sau sunt pe cale să se piardă în procesul de modernizare și care nu mai pot fi înlocuite. Fatsa

reprezintă speranța că dilemele sociale aparent fără răspuns pot fi soluționate atunci când oamenilor li se dă dreptul de a-și exercita liberul arbitru în hotărârile care privesc propria viață. În numele epocii în care trăim, aș vrea să le mulțumesc oamenilor din Fatsa.

Cu aceste cuvinte își încheie sociologul Ünsal Oskay articolul său și, după numai o lună, administrația locală din Fatsa, prima realizare concretă a ascensiunii stângii în țară, este atacată de forțele guvernamentale pe motivul că „au construit un guvern împotriva guvernului". Oameni cu cagule pe față îi înghesuie pe toți locuitorii orașului în sediul Asociației Cărnii și a Peștelui și îi torturează. Nu sunt cruțați nici măcar membrii Corului Copiilor din Fatsa. Cursul evenimentelor provocate de cele trei execuții din 1972 confirmase deja exemplele a mii de oameni închiși și torturați. Toată lumea, inclusiv copiii. Este un caz politic. Toate marile orașe sunt un Beirut. Orașele sunt divizate cartier după cartier, stradă după stradă. „Comandourile fasciste", înarmate și susținute ostentativ de autoritățile de dreapta, patrulează străzile în timp ce militanții de stânga se baricadează și își apără cartierele cu armele pe care le au la îndemână. Legea marțială fusese impusă în mai multe provincii cu ani buni în urmă și era încă în vigoare. Asasinatele politice urmăresc o anumită aritmetică: „unul de la dreapta, unul de la stânga". În ultimii doi ani ai deceniului al șaptelea, cetățenii aleviți au căzut victime masacrelor. În orașele în care au avut loc acestea, cu câteva zile înainte de fiecare incident, au fost văzuți, în mod inexplicabil, vânzători stradali care vindeau lozuri ale loteriei americane! Într-un final, cizmele soldaților mărșăluiesc pe străzile acestui orășel de pe coasta Mării Negre.

La câteva luni după „Operaţiunea Punct" din iulie 1980, apare primul semn care prevesteşte lovitura de stat care va avea loc în septembrie şi va lăsa în întuneric următoarea perioadă din istoria Turciei. Scoate în evidenţă cântecul Corului de copil din Fatsa şi începe altul, fără sfârşit: „Republica turcă este un tot indivizibil în jurul ţării şi al poporului..... bla-bla-bla... în aceste zile avem nevoie de unitate naţională şi de integritate... bla-bla..."

Un general, a cărui faţă o vom vedea în mod constant în următorii ani, rosteşte aceste cuvinte la televiziunea de stat în dimineaţa zilei de 12 septembrie. Zile în şir, de fiecare dată după ce generalul dispare de pe ecranul televizoarelor, se aude acelaşi cântec popular:

Din nou defilează calul alb al fruntaşului.
Se pare că a venit vremea să ne îndreptăm spre graniţe,
Să batem tobele *aman aman.*
Ne îndreptăm spre graniţe.

Din vreme în vreme trebuie să pornim la drum, să începem lupta

Când vine toamna, o, cât de mult iubim primăvara.

Fecioarele noastre cu obrajii trandafirii, o, le iubim pe ascuns.

O, soldații nu pot decât să plece la luptă.

Cred că menționarea imaginii vii și dominante a lui Mehmet Cuceritorul din primele pagini ale albumului cu fotografii a căpătat noi semnificații când ați aflat că acest marș al ienicerilor din epoca otomană era coloana sonoră a loviturii de stat din 12 septembrie. Lecția care trebuie învățată din acest cântec popular care a înlocuit melodia Corului copiilor din Fatsa pentru totdeauna este aceasta: „Armata turcă a început lupta, ea nu poate trăi fără luptă. Și știe să își iubească fecioarele, adică țara, chiar dacă pe ascuns!".

Un detaliu tragicomic este că s-a spus că artistul care a cântat melodia, Hasan Mutlucan, a murit de supărare pentru că, deși era socialist, vocea lui a ajuns să fie asociată cu lovitura de stat. În ciuda faptului că, vreme de ani de zile artistul a tot declarat că nu a fost de acord cu lovitura de stat, acest cântec popular, împreună cu vocea lui, au fost ascultate pe coloana sonoră a fiecărui documentar despre lovitura de stat, vreme de generații. El a fost unul dintre milioanele de nefericiți ale căror inimi au fost frânte și care nu figurează în statisticile încălcărilor drepturilor omului din 1980.

Există însă un om a cărui față o știm cu toții și care este, de fapt, fața tuturor suferințelor noastre. Un copil care stă într-o sală de judecată. Câți ani are? Mama lui pretinde că are 17 ani, însă conform unui document obținut pe căi ocolite de la Institutul de Medicină Legală de comandantul șef al loviturii de

stat, Kenan Evren, „vârsta oaselor lui este de 18 ani". Erdal Eren, a cărui „vârstă a oaselor" a fost mărită de cei care au organizat lovitura de stat din 1980 pentru a putea fi spânzurat, este unul din cei 50 de oameni executați în timpul evenimentelor.

Copiii sunt împinși astfel spre porțile iadului care fuseseră deschise de execuțiile prin spânzurătoare ale lui Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan și Yusuf Aslan.

Se spune că Erdal Eren omorâse un soldat, însă singura dovadă clară împotriva sa a fost că scrijelise inițialele unei organizații ilegale pe un pupitru de lemn de la școală. Erdal Eren este dovada uneia dintre cele mai sângeroase manifestări ale ororilor de nedescris din timpul loviturii de stat. Pentru a

discuta despre altă oroare trebuie să mergem în alt oraș. Acolo trebuie să examinăm o fotografie care, la prima vedere, nu pare deloc sângeroasă.

12. Joe, câinele simpatic și lecțiile de limba turcă

Ce scrie pe ușă? „Cel care se pocăiește de păcatele sale este asemenea celui care nu are păcate." Profetul Mohamed

Aceste cuvinte sunt scrise pe ușa închisorii din Diyarbakir, în centrul regiunii kurde. Deși în aparență a fost asociată cu laicismul, lovitura de stat a prezentat solidaritatea religioasă ca fiind puterea unificatoare a țării și nu ca pe o dublă naționalitate, așa cum avea să o numească administrația AKP ani mai târziu. Și totuși, Esat Oktay Yildiran, infamul comandant al și mai infamei închisori din Diyarbakir, care era plină din cauza loviturii de stat, a strigat la prizonierii kurzi cu simpatii de stânga adunați în curtea închisorii: „Allah nu e aici! *Eu* sunt aici!"

Inscripțiile de pe bastoane, cele mai folosite instrumente de tortură, susțineau aceleași idei: „Allah nu este aici, a plecat în vacanță!"

Un alt rezident al închisorii din Diyarbakir, care avea să fie cunoscută ca Auschwitzul loviturii de stat, a fost câinele ciobănesc al lui Yildiran, Joe. Nu numai că prizonierii erau obligați să îi spună „domnule comandant", dar și familiile prizonierilor care veneau să îi viziteze trebuiau să îi arate respect. Joe a devenit o figură familiară în istoria politică a Turciei și semințele mișcării armate kurde PKK au fost sădite în cumplitele camere de tortură ale acestei închisori teribile. Înainte de a deveni vizibil în anii 1980 și 1990, PKK și-a anunțat prezența printr-un atac sângeros în 1984. Kurzii care refuzaseră să vorbească sub tortură vorbeau acum, însă nu în limba turcă. Pentru că tocmai asta scria în zona dedicată vizitelor, în închisoarea în care au fost torturați ani de zile: „Vorbește în turcă, vorbește mai mult!". Neștiind altă limbă decât cea kurdă, mamele prizonierilor nici măcar nu puteau să își manifeste afecțiunea pentru copiii lor, pe care îi vedeau în camerele de vizită cu cămășile însângerate. O poveste de un comic amar din acea vreme a fost cea a arestării lui Musa Arter, cunoscutul scriitor și gânditor kurd, pe motivul că „fluiera în limba kurdă".

Pentru curioși:

Comandantul închisorii din Diyarbakir, Esat Oktay Yildiran, a auzit în 1988 o voce șoptindu-i la ureche: „Bărbatul pe care l-ai omorât prin tortură, Laz Ismail, îți trimite salutări!" Un singur glonț, tras în cap, de aproape... Scena era gata pentru sângeroșii ani 1990.

Stați o clipă! Nu putem să ne simțim și noi bine?

13. Doi mustăcioşi

Unul dintre mustăcioşi este supraponderal şi are pantaloni scurţi. Turgut Özal îi salută pe soldaţi, pantalonii săi scurţi scoţându-i în evidenţă burta de prim-ministru instalat în urma loviturii de stat. Fotografia indică faptul că acum suntem liberi. E timpul să ne simţim şi noi bine!

Migraţia din zona rurală în cea urbană, începută în anii 1950, a dat naştere fenomenului *Arabesk*, un amestec de cultură urbană şi rurală, inspirat de melodii de influenţă arabă. Deşi până în anii 1980, cântecele *Arabesk* erau despre auto-compătimire şi sărăcie, acum Ibrahim Tatlises, bărbatul cu mustaţă din ce-a doua fotografie, cânta cu glas subţire şi tânguitor: „Vreau şi eu!"

În definitiv, „savanţii şi intelectualii" poporului erau în închisori, prim-ministrul Özal flutura steagul economiei de piaţă prin toată ţara şi legile morale ale anilor 1970 nu se mai aplicau. O frază care a apărut iniţial în benzile desenate a devenit omniprezentă în viaţa socială: „Oi fi eu ţărănoi, dar am bani!"

Prim-ministrul lăuda și aproba în fața tuturor tot ceea ce generația din urmă considerase vulgar. În clipul de promovare al celui de-al doilea pod peste Bosfor, care fusese construit la ordinele lui, este filmat traversând podul într-un Mercedes și spunându-i soției: „Semra, de ce nu pui o casetă, să ne simțim și noi bine!"

În timp ce Turcia se demilitarizează, acum că prim-ministrul poartă pantaloni scurți, prizonierii din închisorile militare mor în continuare ca urmare a protestului prin greva foamei împotriva faptului că erau forțați să cânte Imnul Național în fiecare dimineață, să se radă în cap și să poarte uniformă. Cu toate acestea, sunetul torturii este acoperit de muzica pop turcească. Timpurile se schimbă și cuvintele *vizyon* și *misyon* intră în limba turcă și nu aveau să o mai părăsească niciodată. Știința devine echivalentă cu tehnologia, progresul cu creșterea capitalului, libertatea cu alegerile personale de viață și fericirea, mai mult sau mai puțin, cu dansul din buric.

14. Copilul care plânge

La începutul anilor 1980, o anumită imagine începuse să fie întâlnită în multe case, maşini şi cafenele din toată ţara: un băieţel care plânge. Întreaga Turcie devenise obsesiv de ataşată de acest tablou. Încercând să descifreze misterul acestui aspect al mentalului colectiv, universitarul Murat Belge scria în 1980:

> Ce reprezintă această imagine? Primul răspuns care ne vine în minte este că acest băiat este orfan. În Turcia, orfanii sunt priviți mereu cu milă. Orfanul este un arhetip consacrat al culturii populare.

Turcii sunt un popor care se simte vinovat în fața copiilor lui. Avem o atitudine paradoxală față de copii. Pe de o parte îi iubim. Oamenii iubesc conceptul abstract de copil oricât de ciudat ar părea asta. În societatea noastră, toată lumea iubește copiii celuilalt.

Simțim o dragoste concretă doar pentru copiii altora, în timp ce dragostea pentru copiii noștri este abstractă. Societatea noastră are o vină ascunsă față de copiii săi.

Dacă un copil care nu are pe nimeni, însă ar putea aparține oricui (un copil îți aduce aminte de copilul vecinului și nu de propriul copil) stă în fața ta, cu ochii înlăcrimați, ar putea trezi sentimente adormite de mult în straturile adânci ale conștiinței noastre. Este normal ca acest băiat să fie îndrăgit, să-l aducem acasă ca simbol al iertării propriilor noastre ticăloșii, fără să ne învinovățim în mod direct și să ne stoarcă lacrimi spontane despre care spunem astfel: „Se întâmplă, doar suntem oameni."

De-a lungul anilor 1970, când copiii mureau pe străzi în fiecare zi, și până la lovitura de stat, când tinerii mureau în închisori în fiecare zi, posterul cu băiatul înlăcrimat devenise atât de popular, încât în toate casele oamenilor din clasa mijlocie exista unul. Totuși, realitatea din spatele imaginii nu era atât de „sentimentală".

În Izmirul anilor 1970 trăia un imam care începuse să-și câștige primii adepți devotați: Fethullah Gülen. Pe măsură ce se apropia lovitura de stat și țara ardea mocnit, el predica următorul mesaj: „Nu întrebați. Nu vă revoltați. Cei care pun prea multe întrebări ajung uneltele diavolului."

El promova stăpânirea de sine și pretindea că oamenii nu ar trebui să intre în politică. În opinia sa, trebuia crescută o generație care să nu fie prinsă în vâltoarea vremurilor. La sfârșitul anilor 1970 s-au înființat mult-lăudatele tabere de vară pentru băieți, axate pe educația religioasă și sportivă a tinerilor și, la începutul anilor 1980, acestea produceau adepți docili și plini de stăpânire de sine ai culturii comunitare a lui Gülen. Lovitura de stat care a introdus în programa școlară orele obligatorii de religie, împreună cu referirile la religie pe care le făcea Kenan Evren în fiecare discurs au fost apreciate de comunitate. Revista *Sizinti* a comunității lui Gülen a început astfel să publice articole prin care îi lăuda pe noii „pași": „Dacă armata nu venea la putere la timp, noi, ca popor, nu am mai fi putut face nimic decât să vărsăm lacrimi de durere!"

Atunci, băiatul nostru cu ochii înlăcrimați a apărut pe prima pagină a revistei *Sizinti*. Articolul ilustrat cu imaginea băiatului pretindea că noua generație trebuie „salvată". O nouă „generație de aur" trebuie crescută, una educată, cu înclinații fundamentaliste și misionare. Rezultatul a fost că această comunitate, sau „mișcare" cum o numesc adepții ei, a fost susținută

de fiecare administrație de dreapta de după lovitura de stat din 1980 și a devenit astăzi o forță economică, socială și politică supra-națională. Administrația AKP a fost dependentă de acumulările politice, intelectuale și economice și de relațiile internaționale ale „generației de aur" pentru a rămâne la putere. Să menționăm în trecere și faptul că, de la lovitura de stat și până astăzi, structura financiară a comunității Gülen nu a fost niciodată monitorizată.

Copilul cu ochii în lacrimi din anii 1980 a crescut și a ajuns bărbat între două vârste, care se plimbă pe holurile guvernului. Cine știe? Poate afirmația din 2008 a Asociației Clarvăzătorilor din Chile a fost, până la urmă, valabilă: acest tablou pictat de un artist italian a fost, într-adevăr, blestemat!

15. Covorul de rugăciune din plastic și papucii Mekap

Vorbesc cu proprietarii de afaceri mici sau mijlocii din centrul Anatoliei. Ca mulți alții care au fost în spatele boom-ului economic din Asia Mică, și ei sunt cunoscuți ca „Tigrii Anatoliei". Ne aflăm la începutul anilor 1990 și Turcia este cuprinsă de haos, ca de obicei. Însă fețele lor sunt liniștite, iar ei privesc cu încredere spre viitorul luminos. După ce am vizitat câteva zeci de asemenea birouri, am realizat că bibliotecile lor scumpe sunt, în mod invariabil, pline cu volume din *Encyclopædia Britannica* și cu covoare de rugăciune din plastic pe raftul de sus, precum cele folosite de oameni atunci când umplu moscheea. Dintre cele mai ieftine! De un prost gust desăvârșit! Interesant este că aceste covoare de rugăciune sunt mereu deasupra cărților. De ce puneau covoarele acolo, compromițând eleganța și atmosfera biroului? După ce le-am pus tuturor aceeași întrebare, însoțită de același zâmbet sarcastic, unul dintre ei mi-a

răspuns, în final: „Nimeni din țara asta nu face afaceri cu tine dacă nu ai un covor de rugăciune acolo, sus!"

Verdictul că „a devenit imposibil pentru cei excluși din comunitate să supraviețuiască în Turcia, din punct de vedere economic", pe care l-au formulat oamenii de știință și sociologii după mai mulți ani, era deja cât se poate de evident pentru oricine călătorea prin Anatolia în anii 1990. Nu era de ajuns să fie o mișcare evlavioasă, trebuia să fie evidentă pentru ceilalți, pentru masele populare. Acesta este motivul pentru care, în anii 1990, Turcia s-a bucurat de o dezvoltare fără precedent, în timp ce moscheile s-au asigurat că enoriașii care nu mai încăpeau în locașurile de rugăciune supraaglomerate nu îi deranjau cumva pe cei care treceau prin fața lor. Când această „supraaglomerare", datorată faptului că „moscheile erau atât de pline, încât oamenii stăteau până și în curtea lor", a devenit, în cele din urmă, o forță politică și economică, conflictul dintre laicism și conservatorismul islamic din Turcia a început să eclipseze celelalte conflicte. Toate celelalte conflicte?

Să spunem că iei cina și deschizi televizorul pentru a urmări știrile. Vezi morți întinși pe jos. Poartă șalvari și un fel de tenișI galbeni, murdari. Sunt „teroriștii"! În mod invariabil, sunt „capturați morți" după ce fuseseră urmăriți până în „peșterile lor"! Vezi că trăiesc în peșteri și sunt capturați morți, deci nu pot fi oameni. Nu trebuie să îți pară rău de ei. Poți să mănânci în continuare. Generația mea a fost obișnuită să ia cina în timp ce privea asemenea imagini. Membrii mișcării politice a kurzilor care începuseră să se mobilizeze în anii 1980 erau mereu capturați morți, acuzați că „atentau la unitatea și integritatea statului". Niciunul dintre ei nu avea nume, nimeni nu le vedea fețele însă, dintr-un motiv anume, aveau toți tenișI făcuți de firma Mekap.

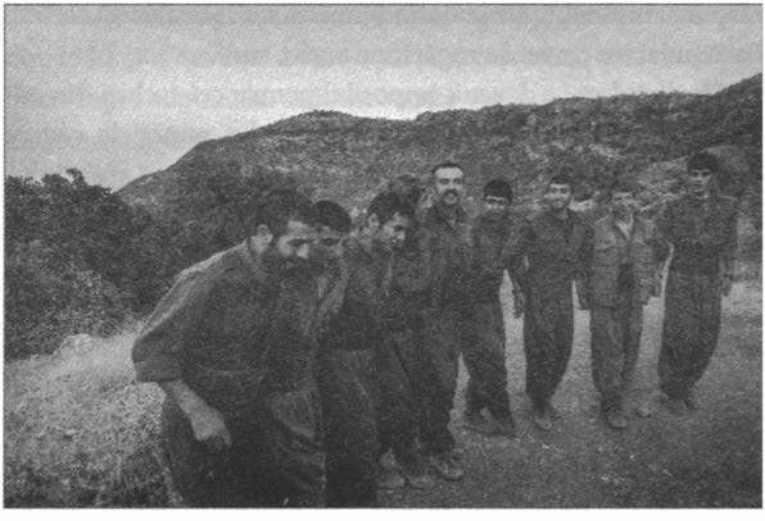

Noi, cei din vest, nu am învăţat niciodată aceste nume pe care kurzii le lăudau şi le idolatrizau. Precum Tigrii Anatoliei cu posterele băiatului care plânge pe perete şi care se lăudau unul altuia cu covoarele lor de rugăciune din plastic, şi ei au crescut din ce în ce mai mult la periferia atenţiei colective a Turciei în anii 1990.

16. Garoafe roşii, cretă, o stâncă, pietre, un Mercedes şi un fluier

Nu-mi prea plac garoafele roşii. Mă îndoiesc că există mulţi turci cărora să le placă. Şi totuşi, garoafele erau, probabil, cele mai vândute flori din Turcia în anii 1990. Motivul este că garoafele roşii sunt florile cele mai populare la slujbele funerare ţinute după asasinatele politice. Avem multe motive să fim deranjaţi la vederea acestei flori.

Anii 1990 vor rămâne în memoria noastră din cauza acestor servicii funerare. În această perioadă nu au fost ucişi doar

ziariști, oameni de știință și adepți ai laicismului. 37 de intelectuali adunați în Sivas cu ocazia unui festival au fost arși de vii într-un hotel, de un grup de extremiști religioși. Cel mai popular slogan strigat de mulțimi la procesiunile funerare ale acelor zile a fost: „Mullahii[1] să plece în Iran!" Cu toate acestea, nu numai că „mullahii" nu s-au dus în Iran, dar au început să apară și pe scena politică în calitate de oameni importanți și stimați. Pe de altă parte, cei care și-au făcut un stindard din imaginea cu băiatul care plânge nu urmăreau probabil decât „educația religioasă" a propriilor copii, pentru că nu i-a interesat de fapt ce s-a întâmplat cu cei 16 copii care și-au pus amprenta asupra anilor 1990. 17 copii care au fost arestați pentru că scriseseră „educație liberă" cu creta pe un zid din Manisa au fost torturați cu sălbăticie, iar strigătul mamei unuia dintre ei s-a gravat permanent în memoria țării: „Nu îl luați! Este prea tânăr!"

În timp ce lumina se scurgea din viețile copiilor din cauza unei bucăți de cretă, Tansu Çiller, frumoasa doamnă care conducea administrația de dreapta, a reacționat cât se poate de „bărbătește" și a strigat: „Mai degrabă ne vom da viața decât să renunțăm fie și la o singură piatră!"

În mijlocul frământărilor politice și a haosului obișnuit din țară, această doamnă a devenit deodată obsedată de o stâncă din Marea Egee, la fel cum și Margaret Thatcher devenise deodată interesată de Insulele Falkland, în mod inexplicabil! La fel ca Thatcher, doamna s-a supărat pe militari și i-a acuzat că „nu sunt destul de curajoși". Cuprinși de aceeași nebunie, unii ziariști au coborât din bărcile de salvare și s-au cățărat pe stânca de 400 de metri pătrați, în vârful căreia au înfipt steagul Turciei, sperând astfel că vor atenua efectele nebuniei induse

[1] Doctor în drept religios în islamul șiit (n. red.).

de teroarea din sud-est. În timp ce predicile naționaliste de dimensiuni epice și referințele la religie continuau să se răspândească din ce în ce mai mult, oamenii închiși din vremea loviturii de stat erau eliberați în grupuri de doi sau trei. Ajunși într-o Turcie total diferită, eroii stângii din anii 1970 erau acum, în anii 1990, văzuți în cel mai bun caz ca niște „ratați" caricaturali și s-au retras în lumea lor, însoțiți de sunetul muzicii lor triste. Apoi, într-o noapte, în mijlocul acuzelor că în țară nu mai exista nicio opoziție adevărată, a avut loc un accident în districtul Susurluk care, până atunci, era cunoscut doar pentru *ayran*-ul local, un iaurt diluat. Toată lumea s-a interesat de pasagerii unui Mercedes care a intrat în coliziune cu un camion: un parlamentar al partidului aflat la putere, un șef al poliției și un fost militant fascist, cu acte false.

Așa se face că, vreme de câteva săptămâni, în fiecare oraș mare din Turcia oamenii au început să sufle în fluiere fix la ora nouă seara. Aprinzând și stingând luminile, ei au cerut dezvăluiri amănunțite și o investigație serioasă în problema relațiilor

„stat-politică-mafia". Este de la sine înțeles că așa ceva nu s-a întâmplat. Prim-ministrul, o doamnă frumoasă, a început să strige imediat ce s-a simțit încolțită: „Este onorabil atât să tragi gloanțe pentru stat, cât și să fii împușcat pentru el!"

Nu ar trebui să fie surprinzător faptul că tot în această perioadă ceremoniile de rămas-bun ale tinerilor care își începeau stagiul militar au devenit adevărate ritualuri isterice. Țara era într-o stare de mobilizare împotriva „separatiștilor kurzi". Era interzis să te referi la această stare ca la un război, trebuia să spui „conflict foarte intens"! Era periculos să pronunți abrevierea PKK ca pe-ke-ke, cum spun kurzii. Dacă vorbeai sau cântai în kurdă îți puteai pierde viața și ar fi fost o adevărată problemă dacă ai fi avut flori verzi, roșii și galbene, culorile de pe steagul PKK. Este ca și cum acest război civil ar fi amuțit toate celelalte conflicte din societare cu o singură apăsare pe buton. Marea „paranoia a separării" a împins celelalte ciocniri politice în planul al doilea. Zeci de tineri își pierdeau viața ca urmare a grevelor foamei pe care le inițiaseră pentru a protesta împotriva construirii închisorilor cu celule de o singură persoană. Despre sindromul Vietnam, care avea să continue să definească viața socială în anii următori, se vorbea la fel de puțin ca și astăzi. Tinerii care se întorceau din armată, după satisfacerea serviciului militar obligatoriu, păreau „puțin duși" și când încercau să explice de ce, li se spunea în termeni categorici că „nu era niciun război în Turcia"! Primele crime împotriva femeilor care încă zguduie până în profunzime Turcia zilelor noastre au început să apară în acei ani.

Însă mai există o Turcie. Și cel mai des discutat subiect al acesteia este dragostea! Toată lumea vorbea atunci de un „boom al muzicii pop". „Societatea dornică de distracție" sau „generația indiferenței" cucerește Turcia cu toată forța ei. Televiziunile

private produc, una după alta, emisiuni care mai de care mai frivole şi codul etic al ţării, care dezaproba ca „să fie cineva sătul cât timp cel de lângă el este flămând", suferă schimbări radicale. Valorile morale ale modestiei, întrajutorării, înţelegerii, sobrietăţii sau solidarităţii nu mai există. Ele sunt înlocuite de trăsăturile opuse. O reclamă la brânză topită care putea fi văzută la televiziune în anii 1990 poate fi considerată imnul acestei noi atitudini: „Exagerează cât vrei! Numai mănânc-o!"

Cam în acelaşi timp, pe 28 februarie 1997, tancurile armatei încep să înainteze pe asfaltul din Sincain, un cartier al capitalei Ankara. Este evident de ce: trebuie făcută o „ajustare" unei administraţii conservatoare islamice care pare să fi renunţat la orientarea seculară. Rămasă în istorie ca „lovitura de stat post-modernă", ziua de 28 februarie creează circumstanţele unei lovituri de stat, fără a fi, propriu-zis, o lovitură de stat. Pentru că aşa arată acum scena politică şi socială.

Accidentul de maşină care a marcat întreaga ţară, cunoscut ca incidentul de la Susurluk, avusese loc şi, din moment ce pasagerii Mercedesului care s-a izbit de camion reprezentau triunghiul stat-mafie-politică, oamenii au cerut demascarea acestui tip de colaborare suspectă. Oamenii şi-au aprins şi stins lumina în fiecare seară, la ora nouă, şi prim-ministrul islamist, Necmettin Erbakan, a ironizat protestele, ignorând, în mod nechibzuit, faptul că luminile se aprindeau şi se stingeau şi în barăcile militarilor.

Tot pe atunci Turcia îi întâlnea, pentru prima data pe membrii Ajzemende, o sectă islamistă radicală. Cu turbane şi tunici, au apărut mai întâi pe străzi, apoi la televizor, strigând: „Vrem şaria[1]!"

[1] Legea islamică, un sistem care a apărut după profetul Mahomed; este „calea" pentru milioane de musulmani (n. red.).

Prim-ministrul Erbakan organiza dineuri pentru liderii sectelor și pentru șeici la reședința sa. Această atitudine era una deplasată din moment ce reședința prim-ministrului este unul din simbolurile republicii laice. În fiecare zi, acești oameni prezentați ca lideri religioși (ceea ce este interzis prin lege în republica Turcia) apar pe primele pagini ale tuturor ziarelor. În trecut eșaloanele superioare ale politicii din Turcia colaboraseră cu liderii comunităților religioase, chiar și cu cei mai reacționari, însă niciodată nu au fost invitați la dineuri în inima capitalei! Era ceva fără precedent.

În ianuarie 1997, ofițeri superiori au o întâlnire la care hotărăsc faptul că „reacționarismul" reprezintă cea mai mare amenințare.

O modestă piesă de teatru jucată spre sfârșitul lunii ianuarie în municipalitatea Sincan, un district din Ankara, reprezintă punctul de ruptură. Această piesă de teatru cât se poate de neobișnuită este plină cu propagandă jihadistă, iar unul dintre invitați este ambasadorul Iranului. Iată de ce, pe 28 februarie, tancurile intră în Sincan.

Ziua de 28 februarie 1977 a ajuns rapid în vârful preocupărilor sociale și politice. Figurile în plină ascensiune ale Islamului politic au fost nevoite să dispară de pe scena politică. Unii au fost arestați și aduși în fața justiției. Cel mai vizibil aspect al acestei tensiuni sociale și politice a fost interdicția de a purta turban în interiorul universităților. Au fost organizate demonstrații în fața universităților. A început un proces prin care se cerea desființarea partidului Refah, partidul conservator islamist aflat la putere. Prim-ministrul Erbakan a demisionat. Partidul social-democrat a format o coaliție împreună cu partidele conservatoare de dreapta. S-a pus presiune pe

gruparea politică islamistă atât din punct de vedere juridic, cât și politic. Nimeni nu știa pe atunci că presiunea pusă pe politicienii islamiști de acest curs al evenimentelor avea să alimenteze dorința de răzbunare, ducând, ani mai târziu, la vendete fără sfârșit.

În zilele premergătoare loviturii de stat post-moderne din 28 februarie, stând în fața unei mulțimi de oameni într-un oraș din Anatolia, pe 6 decembrie 1997, un tânăr politician islamist, înalt și înflăcărat, a început să recite o poezie care avea să schimbe cursul istoriei Turciei pentru totdeauna. Bineînțeles că țara nu își imagina încă toate loviturile pe care avea să le îndure...

17. Edi de la *Big Brother*, steagul turco-islamic Versace

Edi ar putea fi singurul creștin iubit de sute de mii de oameni din Turcia. Primul câștigător al unuia dintre primele *reality-show-uri*, o emisiune care era la modă la intrarea în noul mileniu. Este vorba de *Biri Bizi Gözetliyor* – varianta Turciei la *Big Brother*. Un tip conflictual, suporter fanatic al echipei de fotbal Fenerbahce, înalt. Fără îndoială, cel mai controversat personaj al anului 2001. Pentru că toți am început să urmărim viețile private ale altora. Schimbam canalele între emisiuni de știri despre războaie și *reality-show-uri*. Între timp, a venit ziua în care alt tânăr înalt, războinic, suporter al lui Fenerbahce, este eliberat din închisoare. Fusese închis 10 luni pentru că citise o poezie în fața unei mulțimi de oameni, într-un oraș îndepărtat din Anatolia și între timp devenise erou politic. Becul, sigla partidului său, este un simbol ridiculizat de mulți. La alegeri, nimeni nu îl bagă în seamă fiindcă nimeni nu a auzit încă numele Recep Tayyip Erdoğan. Însă peste câțiva ani el va deveni atât de prezent în istorie, încât se va printa poster cu „Obiectiv 2023!", în timp ce Edi, pe care îl priveam în fiecare

seară, avea să dispară în anonimat. Prim-ministrul Recep Tayyip Erdoğan – „omul înalt", „șeful", „conducătorul" – este reprezentativ pentru Tigrii Anatoliei de odinioară, cu covoarele lor de rugăciune de plastic. Este o forță a naturii. Vorbește despre democrație, doboară tabuurile legate de kurzi, aduce în discuție subiectul aleviților și, cel mai important, pretinde că va opri influența pe care o are armata în problemele politice. Vorbind fără încetare, tot face referiri subtile la statutul lui de victimă de după acea zi în care a citit o poezie în public.

Cei care uită faptul că poeții turci cei mai importanți au făcut închisoare sau au murit noaptea în împrejurări suspecte îl compătimesc pe acest om pentru cât a suferit din cauza unei poezii și îl privesc cu afecțiune. Nu îi place când oamenii vorbesc de „Islamul moderat". Răspunde mereu că: „Nu există moderație în Islam". Creșterea economică din timpul mandatului său de prim-ministru, pe care nimeni nu o poate explica, este atât de admirabilă, cuvintele lui despre democrație atât de

plăcute, încât nimeni nu mai amintește de poezie. Totuși, poezia vorbește fără menajamente despre ceea ce dorea să facă în anii următori:

> Minaretele sunt baionete, domurile coifurile noastre,
> Moscheea este cazarma noastră, credincioșii, infanteriștii.
> Armata divină așteaptă credința mea,
> Allahu Akbar, Allahu Akbar.

Imediat ce grupurile laice din Turcia încep să înțeleagă toate acestea, oamenii pun mâna pe steaguri și umplu piețele. Aceste „mitinguri ale republicii" sunt denigrate, acuzate că sunt depășite, pro-armată sau demonstrații pro-lovitură de stat, iar cei care protestează sunt ironizați. În orice caz, organizatorii acestor demonstrații sunt aruncați în închisori gigantice construite special pentru ei sau li se organizează procese. După 10 ani la putere, cu o opoziție care se agăța și de un pai, s-a format o hegemonie politică și socială, în timp ce corupția la scară largă, moartea a nenumărați muncitori, întâlnirile umilitoare din politica externă și orice altceva ne-am putea închipui sunt toate folosite în favoarea administrației, spre disperarea disidenților. În timp ce orice critică a devenit imposibilă, proprietarii de mici magazine sau de băcănii și alți oameni obișnuiți încep să creadă că telefoanele le sunt ascultate. Societatea este scindată între suporterii și disidenții AKP. Ruptura provocată de guvern este adâncită în mod ireversibil. Capitalul trece dintr-o mână într-alta și Tigrii Anatoliei se mută în vile cu vedere la Bosfor, în Istanbul, în timp ce Erdoğan începe să ridice un palat în Parcul și Grădina Zoologică Atatürk din Ankara. Mulțimile islamice sărbătoresc victoria socială și politică cu eșarfe Versace pe cap și cu mașini moderne. Un afacerist pro-AKP face următoarea

declarație în presă: „Înainte nu vedeai aceste mărci de pantofi în fața moscheilor. Acum văd Gucci, Armani. E minunat."

Într-o zi, în timp ce AKP și Erdoğan se îndreaptă cu pași repezi spre un regim controlat de un singur om, se face un anunț cum că trei copaci trebuie tăiați pentru reamenajarea Pieței Taksim. Balanța istoriei este răsturnată în mod neașteptat din moment ce țara se ridică în apărarea acelor trei copaci. Ceea ce ne aduce în prezent...

Pentru că ne apropiem de ultimele pagini ale albumului de fotografii, este timpul să îi reamintim domnului Turcia de o promisiune pe care a făcut-o. Rămăsese să ne spună cum a rezolvat „în mod simbolic" aceste crize din Turcia pocnind din degete. La această cerere, domnul Turcia scoate imediat o nouă fotografie dintr-o grămăjoară de lângă album. Doi copii cu capetele rase. Cine sunt oare? Nimeni. Atunci? Atunci...

Stau pe un rond de iarbă în mijlocul unei intersecții. Amândoi au cinci ani, cel mult șase. În fața lor, pe iarbă, au mâncare. Sunt la picnic. E un picnic special. Au în față o felie de tort cu o lumânare pe ea și o cutie de chibrituri. Sărbătoresc ziua cuiva. Împreună cu prietenul său de aceeași înălțime, Ayvaz își serbează ziua pe rondul din mijlocul intersecției. E fericit. Privesc amândoi la felia de tort pe care Ayvaz a cumpărat-o cu o liră ca la o minune. Totuși, din cauza vântului, folosesc întreaga cutie de chibrituri, dar nu pot să aprindă lumânarea. Prin urmare, nu poate sufla în ea. E clar, însă, că se distrează. Așa că petrecerea continuă, cu sau fără lumânare... urmărim filmarea de pe camerele de supraveghere ale poliției la cină, prezentată ca „știre încurajatoare", însă nu se termină aici.

Polițiștii îi văd pe prichindei pe camerele de supraveghere. Se duc în intersecție. Mai întâi aprind lumânarea. Ayvaz suflă și

o stinge. Cei doi sunt puțin mirați, însă nu par suspicioși. Râd și bat din palme când lumânarea se stinge. Apoi, cum era de așteptat, vine momentul adevărului. Sunt luați de mână și duși în dubă. Vor fi duși acasă. Aventura se termină, însă povestea continuă.

La știri auzim: „Petrecere organizată cu ocazia zilei lui Ayvaz". Vedem imagini din pridvorul casei lui Ayvaz unde, pe o masă, se află un tort extravagant care nu face decât să scoată și mai mult în evidență tristețea, sărăcia și mizeria din jur. Ayvaz este în centrul atenției, în fața tortului! Cu capul ras. Mai întâi îl răseseră în cap. Cadoul statului pentru Ayvaz. Acum arată ca un mic soldat!

Prietenul lui din intersecție este și el acolo, și el posesorul unei tunsori impuse de stat. Se pare că Ayvaz primește instrucțiuni de la cineva din spatele camerelor de luat vederi. Zâmbește! Trebuie să zâmbești! Suflă! Trebuie să sufli în lumânare! Bate din palme! Trebuie să bați din palme! Pe scena cea veselă organizată de tatăl-stat, ziua de naștere se desfășoară așa cum trebuie. Programele de știri dezvăluie faptul că familia lui Ayvaz este foarte săracă. Ayvaz pare că zâmbește, însă este de fapt încordat și năucit. Apar în imagini și alți copii, pe lângă prietenul său. Devine clar că nu îl cunosc prea bine pe Ayvaz și că veniseră doar ca să apară și ei la televizor. Strigă din tot sufletul: „La mulți ani, *Ayaz*!".

Ayvaz se uită la acești copii care îl strigă Ayaz și îi cântă „La mulți ani!", adunați în jurul unei mese în mijlocul unui cartier atins de sărăcie. Râde pentru că i s-a spus că așa trebuie. Joacă rolul lui Ayvaz. Privește drept în cameră de cele mai multe ori. Nu se mai uită la prietenul său. Niciunul dintre ei nu pare a fi copil. Niciunul nu pare să fie el însuși. Zâmbetele lor sunt forțate. Sunt pe o scenă amenajată de eforturile unite ale unor

politicieni puternici și ale presei. Și foarte repede – se vede cu ochiul liber – învață să joace teatru.

Erau, totuși, diferiți atunci când băteau din palme și încercau să aprindă lumânarea, nerăbdători, în timpul uimitoarei petreceri pe care o organizaseră pe rondul din mijlocul intersecției. În primul rând, aveau păr. În al doilea rând, nu se uitau la nimeni și nici nu se priveau pe ei înșiși din afară. Nu își schimbau mimica în fața unei camere de filmat și nici nu erau conștienți de propria sărăcie până în clipa în care au fost tunși.

Așa a rezolvat statul problema aprinderii lumânării la o petrecere privată a unor copii. A înlocuit felia de tort „civil" cu tortul lor, zâmbetele lor spontane cu salutul militar. Acum trebuie să zâmbești, zâmbește! Acum trebuie să mănânci tort, mănâncă! Totul parte a unei rutine și a unei artificialități controlate. Allah să ne păzească statul de toate relele!

Acești copii rași în cap fac parte dintr-o întreagă serie de copii rași în cap. Efortul Turciei de a elimina diferențele, ca nu cumva să prezinte vreo amenințare, prin crearea unui popor monotipic, este o poveste care își are originile încă de la fondarea țării. Totuși, și țara a fost apucată de ceafă, tunsă și forțată să stea în poziție de drepți de fiecare dată când a încercat să se aventureze afară din casă și să-și trăiască propria viață, să se maturizeze, să-și formeze o conștiință adevărată. De pildă, este posibil să ne imaginăm lovitura de stat din 1980 – în a cărei umbră încă suntem – prin intermediul acestui indiciu vizual. Mii de oameni au fost înghesuiți în închisori, tunși ca Ayvaz, torturați, forțați să poarte uniforme și să mărșăluiască de dimineață până seara, ca soldații. Nici în afara închisorilor lucrurile nu stau altfel. Acesta este și motivul pentru care, până de curând, aproape toți bărbații aveau aceeași tunsoare. Lovitura de stat a distribuit un prototip al tunsorii pentru

funcționarii guvernamentali către toți frizerii din țară și i-a transformat pe toți bărbații în Ayvaz. Este important să subliniem că această atitudine nu poate fi atribuită doar militarilor și statului. Militarii sunt militari, însă nu se poate spune că civilii sunt civili. Cei mai mulți dintre ei au fost păcăliți la fel ca Ayvaz, obișnuindu-și trupurile și sufletele să stea în poziție de drepți încă de la o vârstă fragedă. Din moment ce gândirea unui om nu poate fi schimbată, crizele politice din Turcia sunt rezolvate prin uniformizarea exteriorului.

Femeile nu sunt excluse de la această regulă. Să vă dau un exemplu:

> Eșarfa de pe capul doamnei Unakitan a evoluat în mod semnificativ în cursul a șase lumi, adaptându-se „stilului modern". Unakitan, care face eforturi să-și asorteze turbanul cu ținutele sale *casual*, a primit aprecieri de la designeri pentru noul său stil. Aceștia au subliniat că stilul modern al eșarfelor lui Unakitan este „noua modă în materie de eșarfe de pus pe cap". Deosebit de popular în rândurile tinerilor, acest fel de a purta o eșarfă pe cap înlesnește formarea unei funde la ceafă, din moment ce este prinsă la spate cu un ac de păr.

Cuvintele pe care tocmai le-ați citit sunt dintr-un articol din 2003, de pe prima pagină a ziarului *Hürriyet*, cel mai citit cotidian din Turcia, considerat a reprezenta statul și statu-quoul. Purtând titlul „Soția unui ministru înțelege moda", știrea mondenă atrăgea atenția asupra stilului „agreabil" al soției ministrului finanțelor Kemal Unakitan, Ahsen Hanim, și o lăuda pentru vestimentația sa modernă, în timp ce dezaproba celelalte soții de miniștri care încă își acopereau capul după moda cea veche, mustrându-le pentru că nu mai erau la modă. Declarate „un exemplu pentru toți", calitățile lui Ahsen Hanim

care erau cele ale unei „femei a republicii", cum ar fi faptul că știa să cânte la pian sau să joace tenis, erau scoase în evidență și lăudate. Autorul articolului a mers până într-acolo încât a publicat fotografii „înainte și după" cu ea în ideea: „Uitați ce bine s-a adaptat la «noi»!", pentru a lăuda modernitatea noului stil de a-și acoperi capul.

Realizând că toată această chestiune a conservatorismului nu se va încheia prea curând, Turcia seculară se străduia să le identifice și să le dea drept exemplu pe „purtătoarele de eșarfă care erau suficient de moderne".

Însă ce ne interesează pe noi, mai mult decât orice altceva, este logoul plasat deasupra articolului: „Să fie pace!" Cu alte cuvinte, ce bine ar fi dacă ciocnirea dintre modernitate și anti-modernitate, adică între două adversare cu o istorie de antagonism în spate, ar putea face pace cu „o fundă la ceafă". Ceea ce ne anunță acest articol este că: „Totul s-ar rezolva dacă ți-ai acoperi capul așa și nu altfel!"

În Turcia avem o expresie care nu cred că este folosită în alte culturi decât pentru a încheia o ceartă între copii: „Hai să ne pupăm și să ne împăcăm!"

Această falsă reconciliere sau compromis este aplicată după fiecare criză. Turcia „s-a pupat și s-a împăcat" încă de la fondarea sa, fără să rezolve nici măcar o singură criză. De exemplu, suporterii grupurilor politice adverse care s-au omorât unii pe alții înainte de 12 septembrie au fost închiși în aceleași celule pentru „apropiere și împăcare". Apoi s-a scris în ziare despre „cât de bine se înțelegeau!" În același fel și problema eșarfei de pe cap a fost rezolvată cu o fundă. La fel cum se presupunea că gândirea oamenilor va deveni aceeași odată ce bărbații au fost

nevoiți să aibă aceeași tunsoare. Sau, cum am menționat la început, „procesul simbolic al loviturii de stat". Cu toate acestea, crizele continuă să ardă mocnit. Nimic nu s-a schimbat. Cei care au executat 20 și ceva de oameni pe 12 martie 1971 și cei care au executat un tânăr de 17 ani pe 12 septembrie 1980 sunt aceiași care l-au rănit la cap pe Berkin Elvan, un băiat de 14 ani, aruncând spre el cu o cutie de gaz lacrimogen, iar apoi l-au declarat terorist în timp ce acesta era pe patul morții, în 2013.

Cred că am văzut destule fotografii. Să închidem albumul și să ne concentrăm pe partea „amuzantă", prezentul.

AZI / DIMINEAȚĂ

„Geografie, ce vrei de la mine?"

GRAFFITI, 2015

„Bine ați venit în țara dependenților de stimuli! E în altă parte, nu în lumea noastră!"

ENGIN GEÇTAN,
PROFESOR DE PSIHIATRIE, *LIFE*, 2002

„Idare et!"

E oare o coincidență că în limba turcă termenul pentru „a conduce" este același cu cel pentru „a ignora"? Sau este oare posibil ca, în timp, pe măsură ce actul de a conduce a devenit echivalent cu a ignora, acest termen să ajungă să descrie ambele acțiuni? În plus, de ce trebuie să trec pentru a treia oară prin coșmarul arestării? Jurnalele mele sunt citite cu voce tare în sala de judecată. Rușine și furie... cel puțin nu mai cred că sunt paranoică. Oricum, știu că în ultimii doi ani aceste coșmaruri i-au urmărit pe majoritatea oamenilor. Dacă e paranoia, atunci este una colectivă. Diminețile mă întâlneam cu prietenii mei și depănam „amintiri din sala de judecată", glumind pe seama lor.

„Astăzi" m-am trezit gândindu-mă la toate acestea și alegând să aplic singura metodă pe care o știu care mă poate scăpa de aceste griji: să ies la alergat! Am început să alerg de când Haruki Murakami[1] a scris că, din moment ce scrisul romanelor este o ocupație atât de nesănătoasă, este necesar ca scriitorii să ducă vieți sănătoase și să facă jogging. Încă nu am văzut mari îmbunătățiri din punct de vedere fizic, nici măcar

[1] Haruki Murakami (n. 1949) este scriitor japonez, a cărui faimă a depășit granițele țării sale. Este pasionat de maraton, a alergat într-o cursă de maraton în Grecia și a scris o carte de memorii ale unui alegător de cursă lungă (n. red.).

nu au crescut vânzările cărţilor mele, însă este destul de amuzant să-mi irit prietenii care sunt, aproape toţi, deprimaţi din cauza situaţiei în care se află ţara. Alerg în partea europeană a Bosforului, pe ţărmul dintre cartierele Ortaköy şi Bebek. Drumul duce de la clasa medie la clasele de sus. Este un drum unde micile fast-fooduri care vând *kokoreç* şi doner chebap lasă locul restaurantelor, bărcile pescarilor iahturilor de lux şi cafenelele tradiţionale barurilor „lounge" de pe malul mării. Prin urmare, nu e nicio problemă dacă port colanţi la alergat. Te gândeşti la asemenea detalii fără să îţi dai seama. Mă întreb cum este afectată sănătatea psihică a unei femei de gândul sau fărâma de anxietate, plasată în subconştient, că i s-ar putea întâmpla ceva dacă poartă colanţi la alergat? Sau, la drept vorbind, capacitatea ei intelectuală? Dacă o femeie din Turcia ar încerca să facă inventarul lucrurilor care o îngrijorează în subconştient, pe care le întoarce pe toate feţele şi la care se tot gândeşte pe parcursul unei zile, lista ar fi probabil la fel de lungă ca şirul de cifre care se înşiră la dreapta numărului *pi*. Auzind acestea, un occidental a cărui experienţă legată de Turcia se rezumă la vacanţele petrecute în costume de baie şi bikini ar putea crede că suntem nişte nebune cu tendinţe paranoice. Şi totuşi, avem motive serioase să ne întristăm din cauza acestor halucinaţii paranoice. Bunăoară, pentru că am auzit povestea unei tinere femei, pe numele său Didem Yaylali. Deşi este reprezentativă pentru Turcia de astăzi şi pentru vieţile multor femei, la prima vedere povestea pare să conţină prea multe detalii. Însă, credeţi-mă, această scurtă întâmplare descrie multe dintre problemele Turciei.

UCIDEREA „NECONDAMNABILĂ" A UNEI FEMEI

„Era o fată drăguţă, încântătoare! Doar că nu a trăit aşa cum ar fi vrut ei să trăiască."

Asta pretindea Evrim în timp ce plângea la telefon. Evrim era cea mai bună prietenă a lui Didem Yaylali, care s-a sinucis în 2013. Tânăra viitoare judecătoare fusese găsită în camera de hotel în care se sinucisese. Cauza morții femeii, o roșcată plină de viață, s-a dovedit a fi „colanții". Deși îndeplinise toate criteriile profesionale, Înaltul Consiliu al Judecătorilor și Procurorilor pur și simplu refuza să o numească în funcție. Bineînțeles că nu acesta este singurul aspect al „uciderii necondamnabile a unei femei". Să citim povestea așa cum a fost scrisă într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o Evrim, colega de apartament a lui Didem, de profesie ingineră, cea care a plâns la telefon:

> Aș vrea să vă spun povestea morții lui Didem Yaylali, orchestrată de cei din domeniul ei profesional, care au împins-o să se sinucidă. Până anul trecut, când a aflat că nu avea să ajungă niciodată judecătoare, Didem fusese o persoană foarte veselă, plină de energie și un profesionist adevărat care adora dreptul, urmărea și cunoștea pe de rost fiecare schimbare din domeniul legislativ. Din momentul în care a aflat că nu avea să fie numită în funcție, Didem a fost aruncată în mod conștient și deliberat într-o lume kafkiană. Nici nu a fost concediată, nici nu i s-a dat numirea. Au încercat să îi altereze percepția lucrurilor împotriva cărora lupta și a felului în care o făcea. De fiecare dată când ea le bătea la ușă, plină de speranță, stimabilii judecătorii noștri (!) din Înaltul Consiliu al Judecătorilor și Procurorilor îi spuneau, indirect, că trebuia să-și abandoneze principiile și să le sărute mâinile dacă voia să fie numită în funcție.
>
> Într-o zi, după ce m-am întors de la muncă, m-a întrebat: „Evrim, ce înseamnă conservator?" Când i-am răspuns: „Înseamnă să fii reacționar, Didem, de ce întrebi?", ea mi-a spus: „Un judecător de la ÎCJP mi-a spus că așa trebuie să fiu și că de asta mi se întâmplă ce mi se întâmplă." În ultimele luni de viață, într-o încercare disperată de a-și salva onoarea, Didem plănuise să lucreze ca judecător o singură zi înainte de a-și da

demisia, în cazul în care primea slujba. Însă nu i-au permis acest lucru. Au lăsat-o pe Didem în purgatoriu. Nici măcar nu i-au permis să lucreze ca avocat.

Plănuia ca, atunci când i-ar fi permis, să devină avocat stagiar. Cu toate acestea, din cauză că ei nu îi dădeau voie, nu putea pleca nicăieri. Au legat-o şi nu au lăsat-o să se mişte. Au condus-o în mod conştient şi intenţionat spre moarte. Ea mai avea un prieten, Nebi, a cărui cerere de numire avea să fie respinsă, din alte motive, şi care se discuta în acelaşi timp cu cererea ei. Nebi a primit răspunsul negativ luna trecută, însă despre cererea lui Didem nu s-a vorbit nimic. Didem aştepta cu nerăbdare datele la care se comunicau public rezultatele şi de fiecare dată se întorcea acasă dezamăgită. Dacă totuşi nu corespundea cerinţelor, de ce nu o refuzau pur şi simplu? Ei ştiau că dacă o refuzau ar fi însemnat un fel de recompensă pentru ea.

Numai doi dintre colegii săi de clasă au venit la înmormântare. Prietenii ei (judecători şi procurori care primiseră numirile) nu au venit de frică. Ei ştiau versiunea adevărată a poveştii lui Didem, însă voiau să-şi asigure propriile cariere. Într-o societate conservatoare cuprinsă de panică, voci ca a lui Didem, care îşi cereau, pe bună dreptate, drepturile şi libertăţile, erau amuţite. Didem avusese mulţi prieteni în grupa ei, viitori judecători şi procurori. Beau cu toţii şi spuneau mereu: „Asigură-te că nimeni nu ştie sau nu aude nimic despre asta." Didem nu putea fi atât de duplicitară.

Pentru că nu i-au lăsat lui Didem altă opţiune în afara sinuciderii, pentru că au omorât cu bună ştiinţă un specialist competent cum era Didem, pentru că au eliminat cuvântul „libertate" din vocabularul lor, am aflat şi noi cine sunt cu adevărat şi că sunt vinovaţi.

Tolga Onur, o prietenă de-a lui Didem şi o altă viitoare judecătoare care nu a fost numită în funcţie pentru că nu era destul

de „conservatoare", a scris următorul text în care povestește detaliile uciderii kafkiene a unei tinere femei educate:

> Iată procedura: ești obiectul unei persecuții constante, în timpul căreia încearcă pe toate căile să îți găsească defecte. Vor să găsească argumente. Motivul pentru care fac asta este de a crea o atmosferă de teamă. Nu trebuie să aparții unei tabere sau alteia. Nu au nevoie decât de informația că nu faci parte din tabăra lor. Așa că citesc dosarele lui Didem și găsesc un raport scris cu câteva luni în urmă. Fusese la spital, suspectă de pneumonie. Raportul avea ștampila spitalului și însemnările din registru, însă doctorul uitase să îl semneze. Doar pentru acest lucru, hotărâseră să nu îi aprobe avansarea în grad, ca pedeapsă. În schimb, ÎCJP a hotărât să nu o numească în funcție pe motiv că primise această pedeapsă, cu o săptămână înainte de termenul la care ar fi trebuit să fie numită în funcție. Se pare că un membru al ÎCJP i-a spus că „trebuie să fie conservatoare". Când a recunoscut că nu înțelege despre ce este vorba, i-au spus: „Trebuie să fii atentă. O judecătoare nu poartă colanți". Didem a fost șocată pentru că nu purta colanți decât în weekend. Un alt membru al ÎCJP a întrebat-o: „E posibil să fi făcut pneumonie pentru că te-ai apucat de băut? Ai cumva probleme personale?

Pe scurt, este cât se poate de posibil să ucizi o femeie care poartă colanți și să nu lași nicio urmă – nici măcar nu trebuie să o strangulezi cu ei. Crimele ale căror victime sunt femei au crescut în Turcia în mod dramatic în ultimii 10 ani. După proporțiile fenomenului, ai crede că în Turcia li s-a declarat război femeilor. Cel puțin o astfel de crimă odioasă are loc în fiecare zi, zguduind întreaga națiune. Să comiți o asemenea crimă invizibilă! Pentru asta e nevoie de o mică schimbare a Constituției. Dar cum?

În 2010, Turcia a decis să propună schimbarea unor părți din Constituție care fuseseră introduse după lovitura de stat

din 1980. Suna bine: în sfârşit, „Constituţia umbrită de lovitura de stat avea să se schimbe considerabil". De fapt, aşa a fost prezentat amendamentul de către AKP. Deşi fuseseră aduse multe schimbări Constituţiei din 1982 până în prezent, AKP şi-a construit operaţiunile de propagandă în jurul temei „Turcia devine în sfârşit democratică". Frântura de adevăr a propagandei era următoarea: liderii loviturii de stat aveau să fie trimişi în judecată, în cele din urmă. Articolul din Constituţie care preciza că nu se poate intenta un proces organizatorilor loviturii de stat avea să fie abolit. După cum ştiţi din capitolul anterior, nimeni nu a fost judecat, însă acest val de neseriozitate a fost încurajat înainte de referendum. Tayyip Erdoğan, pe atunci prim-ministru, a luptat din toate puterile pentru un amendament la care celelalte partide s-au opus, declarându-şi scepticismul. A şi plâns în timpul unui miting la care a participat, ceea ce, s-a dovedit mai târziu, avea să devină o stratagemă obişnuită la care avea să apeleze înainte de fiecare alegeri. Partea cea mai proastă a fost că a plâns din cauza unui subiect care îi face să plângă pe toţi cei care au luptat pentru justiţie, egalitate şi libertate în Turcia.

Vă amintiţi numele Erdal Eren? De la tribuna Adunării naţionale, Erdoğan le-a prezentat din nou opozanţilor săi, cu mare abilitate, o alegere morală, în timp ce citea cu ochii înlăcrimaţi scrisoarea lui Erdal Eren, spânzurat la 16 ani după ce evaluarea „vârstei oaselor sale" fusese falsificată, împreună cu scrisorile altor prizonieri care au fost executaţi prin spânzurare în timpul loviturii de stat din 12 septembrie. Nu am vrut şi noi ca organizatorii loviturii de stat să fie aduşi în faţa justiţiei, pentru ca aceia care au torturat oameni să fie demascaţi? Ba da. În schimb, a trebuit să-i dăm domnului Erdoğan ceea ce a vrut. Dar ce îşi dorea el? Să îi permitem să schimbe structura Curţii Constituţionale în favoarea administraţiei sale. În plus,

trebuia să împiedicăm Consiliul de Stat să se amestece în treburile lui Erdoğan. Apoi, dacă era posibil, trebuia să permitem administrației să hotărască cine este acceptat în Înaltul Consiliu al Judecătorilor și Procurorilor, care fusese, până atunci, autonom. Cu alte cuvinte, dacă voiam să-i vedem pe ucigașii lui Erdal Eren în sala de judecată, trebuia să i-o dăm pe Didem Yaylali. Și i-am dat-o. Ceea ce s-a întâmplat înainte de referendum a fost destul de dezgustător, să fiu sinceră. Cei care au pretins că amendamentul „va compromite principiul separării puterilor" au fost acuzați că sunt „simpatizanți ai loviturii de stat". Intelectualii au fost din nou divizați, așa cum au fost încă din clipa când AKP a ajuns la putere, însă, de această dată, ruptura a fost și mai vizibilă. De o parte au fost cei care au zâmbit ironic înainte de a-i acuza pe disidenți că sunt „simpatizanți ai loviturii de stat" și de cealaltă parte cei care s-au străduit zadarnic să explice publicului care uitase ce se petrecuse ce anume era ÎCJP și ce ar însemna schimbarea comitetului. Un slogan a ajuns să fie reprezentativ pentru această perioadă: „Nu-i de ajuns, dar votez da!"

Aceasta însemna: „Deși această schimbare a Constituției nu este suficientă, trebuie totuși să votăm da". Era un discurs răspândit de liberalii cu pretenții, care validau din punct de vedere intelectual administrația. De una singură, administrația nu ar fi putut, în mod normal, obține schimbarea Constituției, însă schimbarea a fost consimțită de referendum datorită acestei metode strălucite de propagandă. Didem Yaylali nu a fost singura care a murit: în scurt timp, oamenii implicați în procese – politice sau de altă natură – se sfătuiau unul pe altul la intrarea în sala de judecată: „Dacă nu ești unul de-al lor, nu vor judeca în favoarea ta chiar dacă ai dreptate."

Având acum un control total al administrației și al puterii legislative datorită sistemului electoral din Turcia, partidul

aflat la putere avea control şi asupra justiţiei, singura putere a statului care mai putea fi considerată independentă. Dacă ai fi întrebat, în calitate de outsider: „Cum e posibil aşa ceva? Cum poţi păcăli o ţară întreagă?", ai fi aflat că ceea ce a dus la acest lucru este *Gleichschaltung*!

> Şi printre intelectuali tot *Gleichschaltung* era regula, ca să zic aşa. Nu şi pentru ceilalţi. Şi nu am uitat asta niciodată. Am părăsit Germania, obsedată fiind de ideea, firește că destul de exagerată: Niciodată! Nu mă voi mai implica niciodată în nicio întreprindere intelectuală.
>
> (Hannah Arendt, *Essays in Understanding, 1930-1954: Formation, Exile and Totalitarism*, 2005)

Gleichschaltung... pentru cei care nu vorbesc limba germană acest cuvânt este imposibil de citit sau de pronunţat. Şi totuşi, este un concept la care, odată definit, mulţi oameni din Turcia ar reacţiona: „A, da! Treaba aia!" Permiteţi-mi să dezvălui explicaţia oferită de editorul lucrării citate mai sus:

„Coordonare politică. Un termen care descrie capitularea masivă în faţa schimbării climatului politic din epoca nazistă cu scopul de a-ţi asigura propria poziţie socială sau de a obţine o slujbă."

Hannah Arendt, filosof politic şi scriitoare care a cunoscut îndeaproape epoca nazistă, adaugă faptul că această capitulare nu este făcută din cauza constrângerilor administraţiei, ci de bună voie. Tocmai această consimţire a făcut-o pe Arendt să spună: „Blestemaţi să fie toţi intelectualii!" Este genul de capitulare pe care toţi cei cu un minimum de bun-simţ care au cunoscut intelectualitatea din Istanbul în ultimii 10 ani o ştiu foarte bine. Literaţi care ţin discursuri pe care nu le-a cerut nimeni, intelectuali care se conformează cerinţelor fără să fie obligaţi să o facă, „concursurile de preamărire a administraţiei" care i-au uluit

până și pe cei aflați la putere. *Gleichschaltung* a devenit un subiect destul de învechit pentru noi din momentul în care hegemonia intelectuală și politică formată de acești „voluntari" a fost eradicată, din fericire, de protestele Gezi. Învechit, însă încă relevant.

Prietenul meu, ziaristul Nick Ashdown, care lucrează în Turcia, mi-a spus într-o zi: „Turcia seamănă cu o închisoare." Am crezut că îmi va vorbi de oprimare, de încălcarea drepturilor omului sau de alte asemenea lucruri. Mi-a spus însă altceva: „La fel ca în închisoare, trebuie să devii membrul unei găști politice ca să scapi cu viață!"

Perfect adevărat. Există, totuși, și altă problemă. Cei care cunosc intelectualitatea din Istanbul știu despre ce vorbesc. Există o singură gașcă importantă. Este cea a Oportuniștilor, cei care sunt gata să se urce pe orice val intelectual sau politic la modă. Gașca lor a luptat din răsputeri încă din prima zi a administrației AKP pentru a-i prezenta pe liderii politici ca pe niște apărători ai democrației. După protestele Gezi, ei au pierdut din vizibilitate. Până și Neil Faulkner, în introducerea ediției turcești a lucrării lui *O istorie marxistă a lumii*, spune: „Turcia nu se va mai întoarce la rutina ei de dinainte de Taksim. A început o nouă epocă a protestului."

Cu toate acestea, în anii premergători evenimentelor din Gezi, când AKP era atrăgător pentru intelectuali în timp ce mii de oameni erau judecați și închiși ilegal sau ca urmare a unor procese politice, totul era destul de neclar. Mulți intelectuali, scriitori și ziariști se temeau nu de furia elitei aflate la putere, ci de excomunicarea din intelectualitate. Să fii persoana care strică bucuria altora atunci când toată lumea se conformează este la fel de înfricoșător pentru noi, adulții, pe cât era și atunci când eram copii. În această privință, ceea ce s-a aflat atunci când Çarşı, un grup de suporteri ai echipei de fotbal Beşiktaş,

au fost acuzaţi de tentativă de lovitură de stat din cauza rolului lor activ în mişcarea Gezi s-a dovedit foarte educativ. Cem Yakişkan, proprietar de magazin şi purtător de cuvânt al grupului, a dat dovadă de un curaj care le lipseşte multor intelectuali.

Judecător: Eşti acuzat că ai încercat să organizezi o lovitură de stat. Ce ai de spus?

Cem Yakişkan: Dacă am fi avut noi atâta putere, am fi făcut-o pe Beşiktaş campioană!

Puţini intelectuali au fost în stare să răspundă cu asemenea claritate atunci când ziariştii, membrii de sindicat, avocaţii sau studenţii au fost acuzaţi că au organizat lovituri de stat, folosindu-se împotriva lor dovezi fabricate şi afirmaţii absurde. Numărul celor care erau nerăbdători să se supună era tragic de mare. În plus, nici reacţia internaţională la ascensiunea la putere a AKP nu poate fi ignorată. Intelectualitatea internaţională a fost atât de entuziastă, încât ai fi spus că aşteptau de multă vreme acest moment. Mai ales desemnarea Turciei de către Statele Unite ale Americii ca un model pentru ţările arabe i-a convins pe mulţi intelectuali. Unul dintre aceştia a fost Slavoj Žižek[1]. Când acesta a afirmat că Turcia ar putea fi un model pentru ţările arabe într-un moment în care sute de ziarişti, avocaţi, studenţi, politicieni şi membri de sindicat erau închişi ca urmare a persecuţiilor politice, nu m-am putut abţine să nu scriu următoarea scrisoare:

Dragă domnule Žižek,

În calitate de persoană care v-a urmărit îndeaproape opera, mă simt obligată să vă scriu după ce am ascultat comentariile dumneavoastră despre Turcia. Vă împărtăşesc admiraţia

[1] Slavoj Žižek (n. 1949) este un filosof de orientare hegeliană, psihanalist, politolog marxist, teoretician al cinematografiei şi critic cultural (n. red.).

pentru țara mea, admirație care, cred, v-a făcut să spuneți: „Dacă lumea arabă are într-adevăr nevoie de un model, acesta nu poate fi decât Turcia". Și totuși nu pot să mă abțin să repet fraza cu care mi-am încheiat contribuția la dezbaterile de la Doha de pe 12 ianuarie: „Turcia nu poate fi un model pentru țările arabe pentru că are ea însăși destule probleme". Unul din lucrurile dezgustătoare despre regimurile autoritare, după cum bine știți, este că transformă scriitorii în imbecili, obligându-ne să repetăm evidențele la nesfârșit: „Jurnaliștii nu ar trebui închiși", „E un act de cruzime să trimiți minori kurzi la închisoare", „Gazele lacrimogene nu ar trebui folosite în mod excesiv, mai ales atunci când cauzează moartea unor oameni", „Studenții care poartă o pancartă prin care cer educație liberă nu ar trebui închiși ani de zile", „Nu ar trebui să existe pedepse fără judecată" etc.

Am trăit o scădere intimidantă a propriului mei IQ în ultima vreme, datorită frecvenței cu care repet faptul că Turcia devine un stat bazat pe frică. Oamenii buni din Turcia sunt deja sătui de sălile de judecată între care aleargă ca urmare a unor procese politice care l-ar face până și pe Kafka să-și revizuiască opera.

Iată de ce stimatul mei prieten, ziaristul Ahmet Șik, într-un moment în care s-a apărat de o acuzație ridicolă, l-a citat pe Roland Barthes[1] care spunea: „Fascismul nu îi reduce pe oameni la tăcere, ci îi forțează să vorbească." Împreună cu alți 103 ziariști, Ahmet a fost închis un an, fără să fi fost judecat. Vă invit să admirați ultima modă judiciară din Turcia: acuzații neclare, fără dovezi solide, închisoare vreme de luni sau chiar ani de zile. Cu peste 9 000 de dosare deschise la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în 2011, Turcia este cel mai mare contravenient în materie de libertate de expresie.

[1] Roland Barthes (1915–1980) a fost eseist, critic, filosof francez. A fost unul dintre principalii animatori ai mișcării structuraliste (n. red.).

Dacă aceste cifre nu sunt de ajuns, ar trebui să ştiţi că acum câteva zile avocatul lui Ahmet, în pledoaria sa, a spus judecătorilor că procurorii l-au ameninţat sub pretextul că în urma acestei pledoarii ar putea fi pus sub acuzare conform legilor împotriva terorismului. Cred că veţi fi de acord cu mine că avocatul are tot dreptul să fie speriat, având în vedere că există precedentul a 40 de avocaţi închişi din cauza aceloraşi legi împotriva terorismului – prin urmare antidemocratice.

Ştiu că nu mai aveţi încredere în Europa, aşa că s-ar putea să nu vă intereseze aceste cifre. Am auzit că încă vă inspiră protestele pentru libertate din piaţa Tahrir. Cred că prietenii noştri comuni din Egipt, Tunisia şi Siria merită ceva mai bun decât viaţa din Turcia. După ce am trăit un an în Beirut, am scris despre poveştile din Tahrir iar acum locuiesc în Tunisia, am ajuns să cred că Turcia ar putea ea însăşi găsi inspiraţie în respectul pentru viaţă din aceste ţări.

Compatrioţii mei care îşi dau foc şi mor nu au fost niciodată la fel de cunoscuţi precum Mohamed Bouazizi[1] în Tunisia. Pe 22 iunie 2010, Erkan Gümüştaş şi-a dat foc pentru a protesta împotriva condiţiilor din închisori. Sunt sigură că nu sunt mulţi cei care îi ştiu numele în Turcia. Moartea lui de abia dacă a ajuns în rapoartele Asociaţiei Turce a Drepturilor Omului, nici gând să ajungă un subiect fierbinte în presă.

Poliţia noastră nu este mai puţin nemiloasă decât SCAF[2] din Egipt. Metin Lokumcu, un învăţător, a murit din cauza unui atac de cord cauzat de folosirea excesivă a gazelor lacrimogene în timpul unui asalt al forţelor de ordine asupra oamenilor care protestau împotriva guvernului pe 31 mai 2011.

[1] Mohamed Bouazizi (1984–2011) a fost un negustor de zarzavaturi din Tunisia. El s-a auto-incendiat în ziua de 17 decembrie 2010 şi a murit la 4 ianuarie 2011 (n. red.).

[2] Consiliul Suprem al Forţelor Armate (n. red.).

Prietenii lui au fost arestați din cauza legii împotriva terorismului atunci când au vrut să protesteze împotriva represaliilor la adresa protestatarilor.

Copiii kurzi care, pentru a câștiga ceva bani, au fost nevoiți să practice contrabandă cu țigări în zona frontierei muntoase cu Irakul nu au fost mai norocoși decât tinerele victime din Siria. Pozele lor nu au ajuns la știri atunci când nouă dintre ei au fost omorâți după un „accident din timpul unei operațiuni" din Uludere. Guvernul a hotărât să mușamalizeze incidentul și prim-ministrul a declarat că aceia care critică felul în care a fost rezolvat incidentul sunt nedrepți cu guvernul. La urma urmei, poate că Turcia are o imagine mai bună și calificative mai mari de la FMI doar datorită dezvoltării economice. Ultimul lucru pe care l-aș vrea este să devin unul din acei scriitori care nu au nimic altceva de spus despre țările lor decât să demaște greșelile care sunt comise acolo. Nu este numai nedrept pentru țara mea, ci și profund dureros pentru mine. Mai ales atunci când faci toate acestea într-o altă limbă, simți că rănești legăturile emoționale cu țara pe care o iubești. Sunt sigură că înțelegeți ce vreau să spun. Însă mă face să sufăr felul în care slujiți scopurilor unui proiect internațional de marketing spunând că Turcia poate servi drept model lumii arabe. Noi, în calitate de cetățeni ai Turciei, meritățm mai mult. La fel și arabii.

A dumneavoastră,

Ece Temelkuran

Până la urmă, intelectualitatea din țară și din străinătate a oferit Turciei calificativul „bon pour l'Orient", considerând că o brumă de democrație este de ajuns pentru o țară din Est. Aceasta a fost lunga poveste a morții lui Didem Yaylali. Totuși, discuția despre faptul că niciunul din prietenii săi nu a venit la înmormântare este ceva mai complicată. Mai bine ar fi să

vă povestesc despre asta după ce ne punem celebrii colanți și facem jogging de-a lungul Bosforului. Aerul curat al Bosforului ar putea să ne limpezească mințile după atâtea discuții. Mai ales problema „neapartenenței la grupul lor"... Chiar ar fi de folos să tragem aer în piept înainte de a discuta despre această chestiune comică.

„NOI" ȘI „EI"

Țărmul Bosforului este înțesat de bărci și, pe măsură ce cartierele devin mai bogate, de iahturi. Unele dintre aceste iahturi sunt amenajate ca niște palate otomane. Sau orice ar înțelege un proprietar de agenție de turism prin termenul otoman, orice ar dori să vadă în Turcia turiștii din Golf după ce urmăresc cele mai populare emisiuni de la posturile de televiziune turcești. Aceasta se traduce printr-un exces de accesorii aurite, mătăsuri și broderii. Unele bărci au la bord manechine otomane (!) plasate la proră, care i-ar face până și pe cei mai rezistenți dintre noi să sufere de grețuri. Se pare că este pe placul turiștilor să facă fotografii lângă manechine de tipul celor întâlnite în vitrinele magazinelor, gătite cu mustața, barba și hainele unui pașă otoman. Dacă te saturi de prostiile legate de „redescoperirea trecutului" de lângă mal, pe faleză sunt instalate nenumărate panouri publicitare. În general, acestea pot fi împărțite în două categorii. Fie fac reclamă unor spectacole sau filme de o importanță și frecvență a aparițiilor fără precedent în Turcia și care urmează să fie difuzate la televiziunea națională sau unor proiecte de tipul „o nouă viață". Vom reveni la reclamele pentru spectacole și filme. Faptul că descrieri precum „spațiu de locuit", „viață liniștită" sau „lângă oameni ca tine" sunt folosite din ce în ce mai des pentru a face reclamă unor proiecte de construcții dezvăluie un adevăr național evident: străzile

cu graffiti și reclame sunt jurnalul secret al unei țări. Codurile lor au multe de spus celor care le descifrează și, din acest punct de vedere, aceste reclame pot fi legate de sinuciderea unei tinere sănătoase din clasa medie care dorea să devină judecătoare, pentru că „nu era ca ei". Sectorul construcțiilor este colacul de salvare al economiilor subdezvoltate și da, aceasta este explicația pentru explozia exagerată de cartiere de case și complexe de apartamente. Însă mesajul subînțeles că „trebuie să trăiești lângă cei care îți seamănă" pe care îl transmit aceste reclame reprezintă cu totul altceva.

Pentru a înțelege mai bine, să ne întoarcem la seara de 22 iulie 2007. AKP tocmai a câștigat alegerile și prim-ministrul se pregătește să țină unul din faimoasele sale discursuri de la balcon. Încă de când AKP a ajuns la putere, discursurile de la balcon din seara alegerilor au ajuns să fie văzute ca un exercițiu democratic, iar declarațiile prim-ministrului ca niște profeții mai importante decât legile. Agenda națională este mai dependentă de ceea ce are de spus domnul Erdoğan în seara respectivă decât de activitățile partidului său. În acea seară care marca al doilea mandat la putere al AKP, prim-ministrul Tayyip păşeşte în balcon în uralele mulțimii și în sunet de marș, marea de oameni fiind în pragul extazului. Acum începe distracția.

Prim-ministrul se adresează mulțimii: „Să văd steagurile! Ceea ce face un steag să fie steag este sângele de pe el. Să spunem acum întregii Turcii: o țară, un steag, o patrie, un stat!"

Este posibil ca prim-ministrul să nu își dea seama, însă fraza originală sună astfel: „Eine stadt, ein folk, ein Führer!"

Este sloganul celor care îi lasă în viață doar pe cei care sunt ca ei și îi anihilează pe toți ceilalți. Având în vedere și mesajul prompt al domnului Erdoğan, „Obiectiv 2023!", venit din partea

liderului unui partid al cărui etos este conservatorismul islamic... Vă puteți imagina restul.

După ce i-a descris pe toți cei care au votat cu alte partide decât AKP ca fiind „parte din bogăția noastră" și a proclamat că jumătatea din țară care nu este pro-AKP este de fapt „felul de mâncare secundar al țării", domnul Erdoğan continuă: „AKP ocupă acum locul central al societății noastre!"

Scena următoare a fost compusă cu mare efort, pentru a însoți aceste cuvinte exact în clipa în care le rostește: domnul Erdoğan, soția lui Emine Hanim, purtând o eșarfă pe cap, Abdullah Gül și soția sa Hayrünnisa Gül, purtând și ea eșarfă pe cap.

Mesajul este următorul: iată care este acum „punctul median", iată ce este „normal". Altfel spus, dacă nu arăți ca ei, ești marginalizat. Nici statul, nici poporul și nici oamenii nu mai sunt ai tăi, tu ești acum „celălalt". În cel mai bun caz ești un fel de mâncare secundar!

După discursul din noaptea alegerilor, toată lumea se înghesuia la televiziuni să comenteze același subiect: reconcilierea socială!

Cercurile de afaceri, media și politicienii care nu sunt pro-AKP susțin că AKP trebuie să se reconcilieze cu alte grupuri sociale și cu celelalte partide. „Sperăm că așa va fi", „Asta ne dorim", spun ei. De fapt este un apel la milă. Ei cer clasei conducătoare să aibă milă. Pentru că nu poți constrânge un lider cu asemenea putere socială care să îi aducă aproape jumătate din voturi. Poți doar să faci apel la mila lui. Poți doar să te rogi să nu îi anihileze pe cei care nu sunt ca el. Și, după cum știți, numai führerilor li se cere milă.

*

Și, de fapt, asta s-a și întâmplat. După alegeri, AKP a renunțat la masca democratică și civilizată. Acum, în piețe, prim-ministrul se referea cât se poate de clar la „noi" și, înainte de a-i admonesta pe cei care nu erau ca el, striga: „Ei!"

Domnul Erdoğan era un adevărat pionier când vine vorba de „ei". Din clipa în care a început să susțină separarea între „noi" și „ei", o țară care era deja nesigură în ceea ce privește cultura coeziunii, a fost divizată în două, drept prin mijlocul ei. Se credea că fisura este între laicism și anti-laicism. Cel puțin așa a fost în timpul primului mandat al AKP. În ziare apăreau fraze ostentative: „Pentru un stil de viață occidental..." Apoi urmau promisiuni legate de cartiere de vile în care să locuiască conservatorii religioși: „Pentru o viață liniștită..."

„Liniștea" era parola conservatorilor. Însemna că „ei" erau cei care stăteau între conservatori și liniștea lor. De fapt, spațiul lor personal a fost invadat de o balcanizare intensă. De fiecare dată când vorbea, prim-ministrul căuta acest tip de retorică: „Am fost victimele lor. Am fost striviți. Și totuși astăzi, chiar dacă avem puterea, îi tolerăm."

În Turcia avem un proverb destul de vulgar: dacă imamul trage vânturi, credincioșii trebuie să-l depășească. Din cauza vulgarității, oamenii îl formulează uneori astfel: dacă până și imamul face asta, ce n-ar face credincioșii!

Cu cât mai mult vorbește „imamul" de toleranță și solidaritate, cu atât și membrii partidului său – și, la picioarele lor, soldații Švejk[1] și oamenii de rând care formează capilarele societății – încep să facă tot ce le stă în putință pentru a-i împinge

[1] Aluzie la soldatul Švejk, personajul principal din romanul *Peripețiile bravului soldat Švejk*, scris de Jaroslav Hašek. Soldat aparent fraier, însă foarte inteligent, Švejk este un tip căruia toate lucrurile par să îi iasă anapoda (n. red.).

pe „ei" spre marginile societății, având vântul victimizării în spate. Didem Yaylali a fost una din victimele acestui traseu. Articolul „Patologia victimizării sacre" al academicianului Fethi Açıkel ne ajută să înțelegem mai bine problema:

> Victoria ideologică [a victimizării sacre] constă în abilitatea sa de a mobiliza energia negativă a maselor („mica Americă", „măreața Turcie", „lumea turcă de la Adriatică la Marele Zid Chinezesc" etc.) spre un nivel politic mai înalt, de a propaga credința optimistă că negativitatea socială își va găsi rezolvarea într-o cauză superioară. În abilitatea ei de a amâna „energia negativă disidentă" care își are originile în disperarea socială, prin promisiunea unei viitoare victorii... în capacitatea de a transforma energia disidentă îndreptată spre marele ideal într-un vehicul de sublimare negativă ... în mobilizarea maselor deposedate în jurul unui *telos*[1] semi-autoritar, semi-agresiv pe care îl pot internaliza la nivelul spiritual și care controlează energia socială negativă...

Înainte de venirea sa la putere, dar și după aceea, prim-ministrul a continuat să se refere la o victimizare istorică și la o stare de victimizare colectivă. „*Ei*, spunea el, nu ne-au luat în serios, nu ne-au lăsat să ne manifestăm religia, ne-au tras înapoi, ne-au luat drepturile, ne-au tratat cu dispreț, ne-au umilit." Ca și cum Turcia ar fi fost condusă de un regim socialist antireligios încă de la fondarea sa, iar acum, în sfârșit, „oamenii vor conduce"! Prim-ministrul vorbea de o „nouă Turcie", de „măreața Turcie". Și, așa cum am văzut în articolul de mai sus, el tot amâna acea zi glorioasă: Obiectiv 2023!

Și în timp ce împovăra masele și așa greu încercate prin cele mai sălbatice politici capitaliste, îi impulsiona în timpul

[1] În lb. greacă, „țel", „scop" (n. red.).

mitingurilor cu aceste cuvinte: „Voi sunteți Tucia! Trebuie să faceți lucruri măreție!"

Așa că iată: cei care puteau vedea „patologia", refuzau să fie parte din ea și nu puteau trăi cu acest entuziasm amăgitor erau acum „ei". Și dacă nu se puteau adapta la „noi", atunci era ca și cum ar fi fost singuri. Ca Didem Yaylali... Pe de altă parte, „noi" am fost mereu victime. Dintotdeauna. Chiar și când era acuzat de fraudă, dovedită cu ajutorul unor stenograme, când sute de oameni erau închiși pe motive politice, când nicio voce disidentă nu se putea face auzită în media, când oamenii erau omorâți în bătaie pentru că nu posteau, când lira turcească s-a prăbușit în comparație cu dolarul sau când 301 mineri au murit într-o singură noapte într-o mină administrată de o firmă apropiată guvernului, guvernul a fost „persecutat și nedreptățit" și totul nu era decât o conspirație împotriva lui. Victimizarea sacră valida mereu „înclinația spre o compensație vindicativă". Într-o asemenea măsură încât la un moment dat a apărut următorul text care, privind înapoi spre 2012, pare o comedie neagră:

> Am auzit că voi ați fost cei care ați distribuit laptele stricat. Am hotărât să trecem pe la voi să vedem cine sunteți. Nu ne înțelegeți greșit, nu credem că sunteți singurii care greșesc în afacerea aceasta. Cei care au fost păcăliți de mustața ta moderată, islamică și de parfumul de ulei de trandafir cu care te dai – adică cei care ți-au oferit un contract în această industrie a laptelui – ei sunt adevărații vinovați.
>
> E normal ca un guvern atât de mizerabil să ne dea lapte stricat.
>
> Nu aveți unde să fugiți. Pentru că acum există Redhack!
>
> PS: De fapt nu v-am spart programul. Ceea ce vedeți e doar o chestiune psihologică.

Acest text a apărut pe site-urile a trei mari companii de lactate. Un grup de hackeri disidenți anonimi care se autointitulează Redhack a postat acest mesaj pe paginile web ale companiilor, însoțindu-l cu o fotografie-suvenir. În fotografie toți membrii grupului poartă măștile zâmbitoare din *V de la Vendetta*[1].

În urma acestei acțiuni, au fost lăudați de mulți oameni pe platformele de socializare, fiind numiți „grupul lui Robin Hood din Turcia". Unii ar putea crede că titulatura de „Robin Hood" este o exagerare atunci când vine vorba de spargerea site-urilor a trei mari companii de lactate. În plus, mesajul lor nu era foarte clar pentru oamenii care nu știau exact ce se întâmpla în Turcia în acea perioadă. Iată întreaga poveste. Când a început proiectul distribuirii de produse lactate în școli, planul era ca milioane de elevi să primească lapte gratuit. Totul a început cu mare entuziasm. În primele ore după demararea proiectului, micile cutii de lapte au adus glorie guvernului.

Apoi au început să apară mai multe știri din 12 orașe diferite. Pe măsură ce trecea timpul, televiziunile nu mai puteau face față avalanșei de știri despre numărul din ce în ce mai mare de copii spitalizați, prezentând simptome de toxiinfecție alimentară. Când ziariștii au încercat să afle mai multe detalii, câțiva dintre primarii din orașele mai mari au găsit o explicație cât se poate de interesantă: „Copiii nu au nimic. E o chestiune psihologică." Această declarație i-a inspirat pe membrii Redhack să spargă site-ul într-un mod „psihologic".

Până la sfârșitul zilei, 1 193 de copii au fost spitalizați. În ziua următoare, media aștepta declarații despre această problemă sau cel puțin informații despre starea fizică a copiilor și nu doar

[1] Film din 2006. Este povestea unei tinere din clasa muncitoare, care este salvată dintr-o situație de viață și de moarte de către un om mascat cunoscut doar ca „V" (n. red.).

despre psihologia lor. Așa că purtătorul de cuvânt al guvernului a luat cuvântul, atât doar că a șocat media și mai mult. El a spus: „Nu este vorba de toxiinfecție alimentară. Poate fi, însă, supradoză. În unele situații, atunci când copiii beau lapte pentru prima dată, pot apărea asemenea cazuri." Deși au fost doar trei fraze, declarația a fost atât de bogată în semnificații, încât a produs o avalanșă de glume amare și multă indignare.

Cei mai mulți oameni discutau despre ce anume era mai scandalos: autoritățile care anunțaseră că acei copii suferiseră de pe urma unei „supradoze" de lapte sau dezvăluirea că mii de copii din Turcia gustaseră pentru prima dată în viață lapte în școala primară. Și alți miniștri au făcut declarații similare. Una din explicațiile posibile date de oficiali pentru spitalizarea copiilor a fost și „copiilor le era prea foame". Din moment ce o bună parte din furie a fost exprimată pe rețelele de socializare și nu în presa tradițională, autoritățile politice s-au grăbit să condamne „reacția nedreaptă" la marele lor proiect. Ministrul alimentației, agriculturii și creșterii animalelor a spus că „guvernul va continua proiectul distribuirii laptelui în școli în ciuda tuturor provocărilor". După această declarație, mulți oameni și-au dat cu părerea pe rețelele de socializare, sugerând guvernului să-i interogheze pe copiii spitalizați pentru că „au uneltit împotriva guvernului, lăsându-se otrăviți".

Unii au spus că laptele nu avea nimic și că de vină au fost copiii. Prin urmare ei ar trebui controlați, nu laptele.

A venit și a doua zi a proiectului de distribuire a laptelui. Ne-am fi așteptat ca după o asemenea reacție să se procedeze cu mai multă grijă, însă nu a fost așa. Începând de dimineață, au apărut nenumărate știri: sute de copii spitalizați.

Ar fi cât se poate de nedrept și părtinitor față de Islam să pretinzi că guvernul a făcut totul intenționat. Însă a doua zi a

campaniei de distribuire a laptelui în şcoli am aflat că guvernul fusese atacat cu o moţiune în Parlament, privind regulile proiectului de distribuire a laptelui. Partidul Republican al Poporului introdusese moţiunea împotriva guvernului din cauza standardelor pe care guvernul le aplicase acelor companii care vindeau lapte statului. Deloc surprinzător, guvernul nu a răspuns nici atunci şi nici până acum. Niciuna dintre firmele de lactate nu a făcut vreun comentariu.

La întâlnirea aripii de tineret a partidului său, prim-ministrul Erdoğan a ţinut un discurs cât se poate de captivant în faţa tinerilor simpatizanţi. Una din frazele sale a fost cu adevărat memorabilă. A spus: „Vreau o tânără generaţie care să ţină la religia ei! Vreau tineri care să nu ierte nedreptăţile!" În mod clar, nu voia o nouă generaţie care să uneltească împotriva lui lăsându-se otrăviţi!

În timp ce înflorea generaţia care „nu ierta nedreptăţile", prăpastia dintre „noi" şi „ei" se adâncea. Linia de demarcaţie nu mai era secular/non-secular, ci obedienţa. Dacă nu ar fi fost aşa, Ihsan Eliaçık, traducătorul Coranului în limba turcă şi personalitate distinsă în cercurile islamice, nu ar fi fost printre *personae non gratae* din acea vreme. A fost o mişcare izvorâtă din furie şi resentiment, pornită cu scopul de a prelua controlul total asupra vieţilor oamenilor. Când Ihsan Eliaçık, împreună cu alţi câţiva scriitori islamici, au organizat „Cinele Pământeşti" împotriva „lăcomiei şi cruzimii" în luna Ramadamului, a devenit clar că falia din societate avea de-a face cu supunerea în faţa partidului şi nu cu religia. Atunci când Eliaçık şi alţi intelectuali au întrerupt postul în stradă, împreună cu oamenii fără adăpost, au hotărât să o facă în faţa teraselor hotelurilor de cinci stele în care simpatizanţii şi membrii AKP îşi întrerupeau, la rândul lor,

postul, astfel că tinerii AKP care „nu iertau și țineau la religia lor" puteau acum să îl denunțe pe teolog ca pe un necredincios, din simplul motiv că a criticat partidul.

Să încheiem alergarea noastră din ce în ce mai sufocantă cu câteva cuvinte legate de clădirile desenate pe panourile publicitare deja menționate. Aceste clădiri nu sunt doar niște monumente ridicate în cinstea prăpastiei dintre „noi" și „ei", ci și niște indicatori ai proiectului „Noua Turcie" al AKP. Pentru că procesul care are loc în Turcia astăzi nu este unul de islamizare, ci de *dubaizare.*

Guvernul turc iubește mallurile. Nu le iubește doar ca pe niște indicatori sclipitori ai unei economii prospere. Ei cred că deschiderea de noi malluri reprezintă o soluție magică la cele mai importante probleme politice și sociale ale țării. În ultimii 10 ani de guvernare AKP, întreaga Anatolie s-a umplut de malluri apărute ca ciupercile după ploaie. Cu fațadele lor extravagante pe dinafară și muzica dată la maximum înăuntru, mallurile sunt locurile sacre de venerare a capitalismului, adevărate inimi ale orașelor și mai mult decât atât. Ca alte malluri din alte părți ale globului, ele dau naștere unui nou stereotip. Omul care se perindă între magazine. O specie care nu consumă neapărat, ci își umple timpul, de fapt viața, contemplând consumul. Din moment ce majoritatea oamenilor nu își permit să cumpere bunurile care se vând în malluri, ei se duc acolo pentru a-i vedea pe alții cumpărând și ca „să fie văzuți" în acele locuri, aproape de căldura prosperității. Tinerii, mai ales băieți și fete din cartierele sărace ale marilor orașe, se strâng în grupuri pentru a organiza vizite turistice în timpul

cărora să vadă viața strălucitoare a claselor superioare. Mallurile nu sunt doar o nouă versiune a Agorei – în această versiune modernă nu poți vorbi din cauza volumului la care se ascultă muzica și a ecourilor neîntrerupte – ci au rolul de a oferi vizitatorilor o anume stare de siguranță într-o comunitate segregată. Pe măsură ce străzile devin mai conservatoare și mai nesigure, mallurile par a fi un univers paralel, unde totul este mai curat și mai puțin tensionat. Le permit oamenilor să se deghizeze în cei bogați – incluzându-le aici și pe vânzătoarele din magazine care sunt plătite cu salariul minim. Având libertatea de a cumpăra sau trăind iluzia consumului, oamenii se simt „liberi", așa cum mi s-a spus când am luat interviuri oamenilor sărmani care se plimbau prin malluri. Se naște o nouă ființă care venerează în tăcere produsele din vitrine și este dependentă de obiecte ostentative. Ca în Dubai.

Oficialii AKP și prim-ministrul preferă să considere mallul indiciul unei țări prospere. Dacă nu alegi această viață paralelă, dacă nu ești împăcat cu libertatea de a cumpăra sau cu iluzia consumului, atunci trebuie să fie ceva în neregulă cu tine. În mod automat, înseamnă că ești exclus din „societate" și devii un outsider, ceea ce înseamnă, așa cum am fost învățați atât de bine, că devii invizibil, într-o zi bună, sau atacat cu gaze lacrimogene, într-o zi mai puțin bună. „Veniți în propriul nostru Dubai. Ce altceva vreți, pentru numele lui Allah?"

Dubaizarea societății nu este, bineînțeles, o invenție turcească. Crearea unor vieți paralele în societățile conservatoare are loc la o scară monumentală în țările din Golf. Acum acest fenomen a cuprins Turcia. La prima vedere, invazia de malluri încurajată de guvern pare a fi produsul unei proiecții sociale limitate. Însă când analizezi mai atent, realizezi că este, de fapt, un proiect social de a transforma individul într-o ființă care

să care pe umerii săi consumul docil al unei societăți cu valori conservatoare. Este visul de a deveni „mica Chină musulmană" a unei țări despre care se credea că va ajunge „mica Americă".

În plus, dubaizarea a fost un proiect menit să ia lumea din spațiul public și să o aducă în interiorul unor clădiri pentru a desființa statutul străzii de spațiu politic și social. Prin urmare, nu a fost o coincidență că protestele Gezi au fost declanșate de tăierea unor copaci pentru a facilita construirea unui mall în piața Taksim. Revolta Gezi a fost un protest împotriva acestui mare proiect social menit să remodeleze nu doar orașul, ci și perspectiva individuală asupra vieții.

Fiindcă am ajuns la jumătatea traseului pe care alergăm, să vorbim și despre panourile publicitare de pe marginea drumului care promovează emisiunile televiziunii de stat și legătura dintre ele și sinuciderea lui Didem Yaylali, înainte de a ajunge în cartierul Bebek. Așa cum se prezintă situația, mai sunt și alte lucruri de făcut și de vorbit despre „azi".

„TRĂIASCĂ PADIȘAHUL NOSTRU!"

Pe panourile publicitare sunt destul de mulți otomani. Padișahi, pași, tineri soldați cu o atitudine insolentă. Toți sunt îngrijiți, toți au o privire fixă, ca și cum ar fi posedați de o viziune spirituală. Numele spectacolelor și emisiunilor sunt și ele ciudate: *Învierea, Crucea, Cuceritorul*... În postere mai apar femei frumoase care se roagă și femei urâte care nu se roagă. Vulgaritatea lor și transparența cu care transmit anumite idei evidențiază faptul că scopul lor nu este arta sau divertismentul, ci educația. La fel ca filmele de propagandă făcute cu sprijinul Ministerului Culturii, și ele primesc ajutor de la stat într-un fel în care filmele obișnuite nu îl pot primi. Misiunea lor este de a pregăti din punct de vedere psihologic publicul pentru „noua

Turcie". Fiecare apără estetica conservatorismului rural în fața stilului de viață al clasei medii, urban și laic. Că veni vorba... să amintim și de primarul[1] din Ankara, un brand mondial și adevărată legendă în felul său. A devenit primar în 1994 și prima lui realizare a fost demolarea unei statui pe motiv că i se vedeau sânii. A rămas în istoria esteticii din Turcia cu un aforism pe care l-a rostit în aceeași zi: „Scuip pe asemenea «artă»!"

În 2015 este încă primar. De-a lungul timpului, a înlocuit treptat statuile pe care le-a demolat cu altele. A adăugat la șirul nesfârșit al ciudățeniilor și pe aceea de a ridica statuia unui robot în centrul capitalei. Văzând că întâmpină proteste vehemente, a făcut următoarea declarație: „Voi ordona să fie mutată și înlocuită cu statuia unui dinozaur!"

Tot el are pasiunea de a împodobi Ankara cu ceasuri. Este ultima etapă a unui lanț de evenimente pe care le-a organizat, cum ar fi ridicarea în tot orașul a unor statui de plastic reprezentând sportivi, personaje de desene animate așezate la intrarea în oraș, statuia unui ceainic, cascade artificiale din ipsos, dale asemănătoare mozaicurilor din băile publice, semafoare cu modele criptice care îi derutează pe oameni, sensul de mers pe bulevarde, pe care îl schimbă noaptea și multe altele. Permiteți-mi să adaug că unele ceasuri au forma unora de mână. Mi se pare că Ankara are destul din atmosfera unei „camere cu multe curiozități" încât să atragă turiști. Nu am nicio îndoială că nenumăratele tertipuri bizare ale primarului din Ankara se dovedesc mai amuzante pentru turiști decât celebrele formațiuni stâncoase asemănătoare coșurilor de fum din povești. În cel mai rău caz, un asemenea tur ar putea fi o introducere minunată în starea psihologică de neînțeles a Turciei.

[1] Este vorba despre Melih Gökçek (n. red.).

Institutul pentru corectarea timpului este una din operele majore ale literaturii turce. În strânsă legătură cu criza modernizării care a avut loc în Turcia la începutul anilor 1950, Ahmet Hamdi Tanpinar își imaginează o instituție al cărei scop este sincronizarea ceasurilor: „Să fii realist nu înseamnă să vezi adevărul așa cum este. Este o încercare de a crea o relație cu adevărul, care să fie benefică pentru noi."

La fel ca primarul din Ankara, toți ceilalți membri AKP și-au creat o anume „relație cu adevărul" și au înțeles perfect „realitatea" că ceea ce contează este să-l facă fericit pe prim-ministru – „Șeful", cum îl numesc în context informal. Nu contează nimic altceva. Atâta timp cât se supun, vor putea să pună în practică orice fantezie le-ar veni în minte, oricât de ciudată ar fi. La fel ca mulțimea pro-AKP care s-a adunat să asculte discursul de la balcon, ținut după alegerile din 30 mai 2014, ei știau, precum știa și Goebbels în timpul său, să-și sincronizeze ceasurile cu cele ale partidului aflat la putere: „Nu am nicio conștiință; Führerul este conștiința mea!"

Înainte de alegerile respective, care au consimțit victoria AKP, Turcia a fost martora morții a doi copii. Las la o parte faptul că neglijențe enorme legate de familia prim-ministrului și de prietenii săi au fost aduse la cunoștința tuturor chiar înainte de alegeri, permițând AKP să folosească din nou retorica victimizării. În acea seară, prim-ministrul a fost însoțit în balcon de rudele și de miniștrii care fuseseră acuzați de nereguli, pentru a ține discursul victorios. Să ignorăm faptul rușinos de a se fi îmbrățișat ostentativ și să ne întoarcem la problema celor doi copii.

Ece Su avea cinci ani când s-a urcat pe feribot, în mașina condusă de mama ei. Feribotul a plecat chiar în clipa când ele urcau și Ece Su s-a înecat. Cei care au discutat despre acest

incident sau au atras atenția asupra lui pe rețelele de socializare au fost atacați de utilizatorii Twitter care susțineau guvernul. „Ce urmărești de fapt?", speculau unii. „Încerci să ne provoci", acuzau alții. Mai erau unii care spuneau: „Avea leucemie, murea oricum". Toate acestea s-au făcut cu o asemenea intensitate, încât oamenii care doreau identificarea celor responsabili de moartea fetiței au fost forțați să renunțe.

Despre următorul deces a aflat întreaga lume.

Berkin Elvan, un băiat de 14 ani, a suferit o leziune craniană din cauza unui tub cu gaz lacrimogen aruncat în timpul protestelor Gezi și, după ce a stat în comă câteva luni, a murit la vârsta de 15 ani. Milioane de oameni din întreaga țară au ieșit în stradă cu mesajul: „Nu vrem să ne mai moară copiii. Opriți actele violente ale polițiștilor și mușamalizarea lor de către administrație". Au cunoscut, la rândul lor, violența polițiștilor.

Părinții băiatului nu au fost lăsați să-și plângă copilul în liniște, prim-ministrul fiind cel care a încurajat mulțimea să huiduie familia lui Berkin în timpul mitingurilor preelectorale, acuzându-i că sunt teroriști.

Aceste două decese au avut loc înainte de alegeri. Au venit apoi alegerile care au culminat cu discursul de la balcon al prim-ministrului, devenit o adevărată instituție în democrația noastră.

Declarațiile prim-ministrului au fost bizare: „Suntem în război cu Siria", s-a grăbit să anunțe.

Înainte să ne putem manifesta șocul produs de faptul că noi nici măcar nu știam acest lucru, a continuat discursul declarând că cei care au „conspirat" împotriva lui vor fi „urmăriți până în văgăunile în care stau".

Deși nu contra Siriei, prim-ministrul a cerut o mobilizare generală... împotriva opozanților săi. Susținătorii lui adunați

în fața balconului pentru a asculta discursul învingătorului au punctat fiecare declarație plină de ură cu sloganuri aiurite ca: „Trăiască padișahul nostru!"

Acestea se întâmplau în vremurile în care rezultatele alegerilor erau neclare și acuzațiile de practici ilegale erau cât se poate de serioase. O parte din opoziție s-a retras în spatele unei abordări cinice de tipul: „Să nu mai avem alegeri. Nu merită să cheltuim atâția bani." Aproape toată lumea înțelegea acum cât se poate de bine afirmația lui Stalin: „Nu contează cine votează. Contează cine numără voturile."

Într-un sistem în care justiția nu mai prezintă încredere și nu este imparțială, în care administrația admite în mod deschis că nu respectă legea, în care puterea legislativă este obstrucționată de conducători, singura forță care nu este controlată de stat este strada. Cu condiția să suporți gazele lacrimogene.

Pe de altă parte, suporterii militanți ai AKP, care pentru o anumită perioadă au tăcut în fața acuzelor de practici ilegale, au prins din nou curaj atunci când prim-ministrul a anunțat victoria în alegeri, deși scrutinul încă nu se încheiase. Le-a luat doar două zile să domine atât strada cât și rețelele de socializare, impunând ideea că orice și oricine nu era ca ei trebuia distrus.

Întrebarea: „Pregătește cineva terenul pentru un război civil?" – care, până atunci, fusese doar o idee, rareori auzită – a început să fie rostită cu o intensitate și frecvență sporrite.

În acest moment, în care un nor negru de disperare s-a abătut asupra Turciei, semnalând anihilarea completă a conștiinței, a moralității, a sistemului de justiție și a oricăror interese comune, a apărut pe Twitter o știre care nu avea nimic de-a face cu politica. Un copil de trei ani și jumătate, Pamir, a dispărut după somnul de prânz. Comunitatea de pe Twitter a adoptat

cauza lui Pamir cu o neliniştite care depăşea limitele normalului. De fapt, Turcia părea să spună: „Nu mai putem tolera încă o înmormântare a unui copil."

Nu mult după aceasta, sute de oameni care pretindeau că sunt susţinători ai AKP au început să strige „conspiraţie!" pe Twitter. Şi-au însoţit mesajele cu informaţia că Pamir era alevit şi că avea să fie folosit drept catalizator pentru noi demonstraţii şi au încercat să inducă un sentiment de ură faţă de Pamir şi de familia lui. Cealaltă tabără, cea care încerca să-l caute pe băiat, a reacţionat, firesc, în faţa acestui „răutăţi absolute".

Au repetat întrebarea pe care o formulaseră la un moment dat Adorno[1], Freud şi Arendt: „Cum este posibil ca ei să fie atât de răi?"

Nu era vorba de mita electorală, de acuzaţiile de fraudă electorală sau de procesele politice menite să elimine orice opinie individuală... O întrebare încolţea nu doar în minţile intelectualilor, ci şi a celorlalţi oameni care urmăreau desfăşurarea evenimentelor politice: „Când se vor sfârşi rea-voinţa, ura, alienarea şi încurajarea violenţei?"

Prim-ministrul îi cataloga drept „gunoaiele societăţii" pe cei pe care îi numise, cu şapte ani în urmă, „felul de mâncare secundar" al societăţii. În plus, le cerea adepţilor săi înfocaţi şi dornici de răzbunare: „Faceţi tot ce vă stă în putere!" Toţi cei care erau martorii furiei nemărginite a mulţimii devotate care striga: „Trăiască padişahul nostru!" au început să înţeleagă cum să îşi sincronizeze ceasurile cât mai bine. Posturile de televiziune, municipalităţile, ziariştii şi oamenii de rând ştiau că nu trebuie să se întrebe: „Care padişah?", aşa că se uitau la televizor, urmărind emisiunile de ştiri pentru a înţelege mai bine regimul

[1] Theodor W. Adorno (1903–1969) a fost filosof german (n. red.).

iminent al sultanului. Pe de altă parte, Didem Yaylali și ai ei se uitau la aceste ceasuri și ecrane și se întrebau, cu aceeași consternare dureroasă care rămăsese neschimbată încă de la începuturile umanității: „Cum este posibil ca ei să fie atât de răi?"

Dacă nu ați obosit încă, ar fi bine să mai zăbovim puțin asupra expresiei „consternare dureroasă". Pentru că este o realitate pe care o cunoaștem cu toții foarte bine, deși nu am discutat pe marginea ei atât cât ar fi trebuit.

Anul: 1941
Ziua: 22 iunie
Ivan nu s-a luptat cu nimeni în viața lui.
(nici măcar cu armeanul Sagamanian, om bun la suflet, însă aprig),
nu pentru că îi era frică
ci pentru că iubea pacea.
Și nu dorea rău niciunei țări.
Ivan avea o singură slăbiciune:
se mira cu mare ușurință, asemenea unui copil.
Și era, în mod ciudat, uimit și îndurerat
din cauza ascensiunii lui Hitler, în Germania. În ciuda trădării social-democratului,
națiunea lui Marx și Engels, Beethoven și Schiller,
proletariatul, tovarășii noștri comuniști și Telman,
îl vor da jos cu siguranță,
se gândea Ivan.
Hitler nu a fost dat jos.
Ivan era și mai mirat, și mai îndurerat.

(Nazim Hikmet, *Human Landscapes from my Country*[1])

[1] Roman în versuri, scris în timpul celui de-al Doilea Război Mondial; este povestea nașterii Turciei moderne, spusă prin ochii oamenilor din toate clasele sociale (n. red.).

De-a lungul istoriei umanității, mulți dintre noi au fost tulburați de aceeași întrebare, formulată în toate limbile pământului, iar consternarea dureroasă produsă de această întrebare va continua să ne înnebunească până când specia noastră va înceta să mai existe: „De ce nu vor oamenii să trăiască într-un sistem mai omenos?"

Această întrebare profund umană se află în centrul discuției despre miile de oameni omorâți și despre milioanele de vieți rănite, de la șeicul Bedreddin[1] la Marx, de la Mustafa Suphi[2], prima crimă neelucidată din Turcia, la Berkin Elvan, care a murit la 15 ani după ce a fost lovit de un recipient cu gaz lacrimogen aruncat de „un ofițer de poliție neidentificat" în timpul protestelor Gezi. Pare o întrebare copilărească: „Cum pot alege oamenii opresiunea în locul rezistenței?" sau „Cum pot oamenii să-i adore și să-i slujească pe tiranii lor?"

Umanitatea așteaptă de la ea însăși frumusețe, dreptate, tot ce este mai uman. Mai ales în vremurile grele. Și totuși...

Când oamenii sunt confruntați cu nedreptatea și brutalitatea, copiii lor încep să își piardă umanitatea. Atunci când umanitatea trăiește o epocă brutală, caracterizată de suferință, nedreptate și cruzime, ea devine capabilă de autoanihilare. Să reacționezi la o lovitură la fel de natural ca atunci când ai fi un obiect, să organizezi o rezistență ca reflex natural împotriva opresiunii... O, ce vis frumos! Uman, desăvârșit de uman și totuși prea frumos ca să fie adevărat.

O mare responsabilitate cade pe umerii celor care au trăit pentru acest vis. Înseamnă că trebuie să îi convingă pe ceilalți să viseze la un ideal care nu s-a materializat niciodată, acela de

[1] Teolog musulman, reformator social și religios, care a condus o revoltă împotriva Imperiului Otoman în 1416 (n. red.).

[2] Mustafa Suphi (1883–1921) a fost primul președinte al comitetului central al Partidului Comunist din Turcia (n. red.).

a crea un rai pe pământ! De-a lungul istoriei, cei mai distinși reprezentanți ai rasei umane au fost măcelăriți din cauza acestui vis de către oameni mai puțin stimabili, care erau convinși că nu era decât un vis. Cei care credeau în semenii lor au fost aproape de fiecare dată declarați „dușmani ai poporului" de către cei care adorau puterea. Această acuzație a fost mereu cea mai mare și totuși cel mai ușor de crezut minciună din lume. Iar ei erau mereu încremeniți în aceeași consternare dureroasă. La fel s-a întâmplat și în Turcia ultimilor 10 ani în care nu ne-am găsit cuvintele și ne-am tot pus întrebări despre mersul lucrurilor și despre cum am ajuns unde am ajuns. Ca în cazul lui Didem Yaylali...

Cum a fost posibil ca prim-ministrul să rămână la fel de puternic și mereu învingător după toate decesele acestor copii și după toate acuzațiile de corupție? Unul dintre noi, cei care ne-am tot pus întrebări despre această situație, Ozan Tüzün, a făcut următoarea descoperire în 2013. Vă invit să analizați următorul fragment în cazul în care o persoană care vă conduce doar cu numele vă înnebunește. S-ar putea să vă fie util. Tüzün a investigat metodele domnului Erdoğan și a descoperit algoritmul care îi permite să pozeze în nevinovat în ciuda tuturor ororilor pe care le-a făcut și să convingă oamenii că este o victimă, în ciuda faptului că el deține puterea:

> Tayyip Erdoğan are un algoritm pe care l-a perfectat de-a lungul timpului și la care face apel pentru a răspunde la întrebările care i se pun. În calitate de absolvent de Științele Comunicării, am încercat să îl analizez.
>
> Algoritmul este format din câțiva pași pe care, atunci când are destul timp, îi folosește integral (de la 1 la 8), iar atunci când este presat de timp, îi folosește doar pe unii (în general 1,3 și 6).
>
> O să vă explic mai bine ce vreau să spun oferindu-vă un exemplu. Mă voi întoarce în copilăria lui Erdoğan și voi presupune că a spart o vază.

Tayyip este singur acasă. Mama lui se întoarce și găsește vaza spartă. Îl întreabă: „Tu ai spart vaza?"

Pasul 1: Modifică retorica legată de greșeala făcută, pentru a arăta că nu este ceva rău și încearcă să o prezinți ca pe ceva bun.

- Nu am spart vaza, doar am dezmembrat-o ca să fie mai ușor de reconstruit.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viața reală:

- „Nu facem niciun rău copacilor, doar îi scoatem din rădăcini și îi mutăm."
- „Nu m-am schimbat, m-am perfecționat."
- „Nu interzicem alcoolul, introducem reguli despre consumul de alcool."

Pasul 2: Convinge oamenii că tu ești ultimul om din lume care ar putea încălca legea sau face o greșeală.

- De ce să vreau să sparg vaza? Și eu sunt o vază. Când ați cumpărat vaza, eu am cărat-o pe umăr, urcând patru etaje, adică, mai precis, 93 de trepte. Eu am fost cel care a spus că trebuie să o punem la adăpost, ca să o ferim de soare. Tot eu am fost cel care a acoperit-o atunci când au venit prietenii mei, pentru ca nimeni să nu fie invidios și să o deoache. Eu sunt cel mai mare admirator al vazei, așa că de ce să-i fac eu rău?

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viața reală:

- „De ce să vrem să tăiem copacii când noi am plantat trei cvadrilioane de copaci?"
- „De ce să vrem să punem presiune pe justiție când noi suntem cei care au construit cele mai mari tribunale din Turcia și le-am oferit cele mai multe facilități din istoria republicii?"

Pasul 3: Minimalizează importanța problemei, prezint-o ca fiind normală și explică, oferind câteva exemple, că totul putea fi mult mai rău.

- În plus, nu înțeleg de ce se face atâta tevatură pentru rearanjarea unei vaze. Vazele sunt obiecte decorative învechite, folosite mai ales în fostele țări comuniste. Vedeți cumva vaze în casele oamenilor din America sau din Anglia? În cel mai bun caz vazele sunt niște chestii baroce rămase din România lui Ceaușescu sau din oblastiile ucrainene afectate încă de socialism. Au vreun rost în lumea modernă? Nu. Atunci nu înțeleg reacția voastră. Personal, cred că dezmembrarea vazei trebuia făcută de mult.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viața reală:

- „Nu suntem singurii care au reglementări legate de alcool. Credeți că le-am inventat noi? Uitați-vă la țările scandinave, la Franța, la Anglia, ei au reguli de sute de ori mai stricte. Regulile noastre sunt foarte permisive."

Pasul 4: Folosește-ți farmecul și înțelepciunea pentru a-ți doborî adversarii. Pretinde că nu ai făcut-o când ai avut ocazia.

- Veniți la mine cu aceste acuzații când eu aș fi putut să sparg vaza de zeci de ori până acum. Stau în fiecare zi acasă, cu vaza. De ce nu am spart-o înainte, dacă tot credeți că sunt agresiv? Puteam să o sparg, puteam să o fac dispărută pentru totdeauna, însă nu am făcut-o. Nu am făcut-o, deși eu și vaza nu vedem mereu lucrurile la fel, pentru că respect părerile celorlalți. Dreptul oamenilor de a iubi vaza este sfânt pentru mine. Eu iubesc vaza nu pentru că e o vază, ci pentru creatorul ei. Sunt dispus să garantez pentru fiecare vază din această casă.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viața reală:

- Adevărul este că această tehnică nu este folosită doar de Erdoğan, ci și de ceilalți membri ai partidului său. Exemple recente: „Puteam să tăiem internetul în timpul evenimentelor Gezi, dar n-am făcut-o". Sau, ca să-l citățm pe Melih Gökçek: „Puteam să vă strângem de gât acolo și atunci și să dăm naibii democrația".

Pasul 5: Nu lăsa niciodată o întrebare fără răspuns. Răspunde în felul următor: „Să presupunem că ceea ce spuneți este adevărat". Acceptă posibilitatea și afișează o atitudine responsabilă în această privință.

- Să presupunem că este adevărat ce spuneți. Ceea ce spuneți că s-a întâmplat cu vaza este adevărat. Înseamnă asta oare că eu sunt vinovat pentru toate? E posibil s-o fi dărâmat curentul sau o pisică. I-am dat instrucțiunile necesare lui Mustafa, băiatul vecinului, să investigheze problema. El va analiza viteza cu care a bătut vântul, va examina comportamentul pisicii și îmi va raporta concluziile. Dacă observ vreo neregularitate, eu personal voi pedepsi pisica. Eu voi repara ferestrele. Eu am grijă de fiecare lucru. Fac totul pentru casa noastră, pentru frumusețea și bunăstarea vieții noastre.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viața reală:

- „Este adevărat că au existat plângeri despre folosirea exagerată de gaze lacrimogene în timpul evenimentelor Gezi. Am dat instrucțiuni părților competente ca aceste probleme să fie investigate. Dacă, într-adevăr, acuzațiile sunt adevărate, vom cerceta și vom lua măsurile necesare. Nu vrem și nici nu putem accepta să se petreacă asemenea fapte."

Pasul 6: Dacă cineva pune la îndoială versiunea ta despre adevăr, îndoiește-te de sinceritatea lui.

- Trebuie să ne gândim și la alt aspect. Vaza din camera de zi nu este nici pe departe prima vază din lume care a fost dezmembrată. Văd că ești foarte grijuliu cu vazele. Atunci de ce nu ai avut nicio reacție când vazele vecinului au fost sparte de fiul său și asta nu o dată, ci de două ori? Unde erai atunci? De ce nu erai lângă mătușa Ayșe care lăcrima după ce porțelanurile ei s-au spart? Este oare vaza aceasta specială pentru că are legătură cu mine? Intenția ta nu este să mănânci struguri, ci să-l ataci pe proprietarul viei. Vaza nu este decât o scuză.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viața reală:

- „Dacă tot vă plac atât de mult copacii, unde erați voi când m-am dat peste cap ca să împiedic construirea unei universități într-o zonă împădurită? Unde erau atunci aceste mulțimi?"
- „Dacă sunteți atât de pătimași în legătură cu libertatea presei, unde erați în jurul datei de 28 februarie?

Pasul 7: Ai scăpat, că ai reușit să rezolvi totul din vorbe. Acum folosește situația în avantajul tău și atacă-ți adversarii.

- Această întâmplare cu vaza spartă este exact ceea ce ar face Ali, fratele meu mai mic. Asta face el. Cine a spart vitrina bibliotecii anul trecut și a lovit cu mingea casetofonul tatei când era mic? Ali. Vă spun eu că el este în spatele poveștii. Se apropia momentul când tata decidea cine primește bani de buzunar și cum el nu putea să fie mai bun decât mine la școală, a găsit o metodă să iasă în avantaj. Tata știe foarte bine toate astea. El ia mereu hotărâri corecte, așa că nu am niciun motiv de îngrijorare. Eu vorbesc cu tata mereu.

Exemple ale acestei tehnici desprinse din viața reală:

- Toate aceste demonstrații și revolte sunt produsul gândirii de tipul CHP. Ei sunt în spatele lor: se apropie alegerile și cred că au găsit o cale să iasă în avantaj. Ei organizează grupurile de la marginea societății și încearcă să-i facă pe niște bandiți să agite lucrurile. Noi îi cunoaștem pe oameni; oamenii noștri nu pot fi păcăliți atât de ușor. Poporul vede tot."

Pasul 8: Problema a fost soluționată, întrebările au primit răspuns. Direcționează discursul în așa fel încât să ieși în avantaj, lăudându-ți caracterul și acțiunile.

- Nimic din toate acestea nu contează pentru mine, mamă. Eu îmi văd de treaba mea. Uite, în primii doi ani de gimnaziu am fost primul din clasă. Ies mereu în evidență. Mamele celorlalți copii le spun mereu că ar trebui să fie ca Tayyip. Așa stau lucrurile. Note de 10 la religie, educație fizică, matematică. Acesta-i adevărul. Îmi văd de treaba mea, îmi văd de lecții. Mă străduiesc și voi continua să mă străduiesc să ajung un fiu vrednic de familia mea și să îmbunătățesc imaginea familiei, pentru a deveni cea mai respectată din bloc, așa cum spune și tata.

Acest truc politic de comunicare sau algoritm retoric există cu adevărat. Totuși, motivul din spatele strigătului: „Trăiască padișahul nostru!" poate fi găsit, din păcate, nu în vorbe, ci în foame. Cu alte cuvinte, suveranitatea este obținută în primul rând făcând apel la stomacurile oamenilor, nu la creierele lor.

Iată versiunea scurtă a felului în care oamenii sunt educați prin foame și letargie.

După suprimarea eforturilor umanitare prin loviturile de stat militare din 1971 și 1980, luptele pentru drepturile omului împotriva forțelor paramilitare ale statului din anii 1990 și protestele legate de sărăcia cauzată de politicile opresive ale FMI din anii 2000, numai AKP a dat pâine săracilor și promisiunea unei speranțe. Rețeaua creată de comunitatea lui Fethullah Gülen s-a unit cu organizațiile locale de partid și „au dat o mână de ajutor săracilor" sub forma ajutoarelor sociale. Proveniența banilor era neclară și voturile au fost cumpărate pe față cu un pachet de bulgur, făină sau cu o sticlă de ulei. Părerea generală de atunci a fost că drepturile oamenilor erau distribuite cu mare economie, sub formă de ajutoare sociale. S-a format încet o societate dependentă de asemenea pomeni și, ca în orice societate bazată pe acte de caritate, soarta tuturor depindea de mila celui care dădea ajutoarele. Ihsan Eliaçık, unul dintre oamenii cei mai puțin agreați de administrație, avea să declare: „După calculele mele, existența materială și spirituală a cel puțin 100 000 de oameni depinde de existența domnului Erdoğan". De fapt, supraviețuirea a milioane de oameni depindea de rămânerea la putere a AKP. Prin urmare, pentru milioanele care trebuiau să creadă orice le spunea „Șeful" pentru a duce o viață liniștită, vorbăria inutilă nu era o opțiune. Într-o societate dependentă de ajutoare sociale, ideea tăierii mâinii care te hrănește este o noțiune înspăimântătoare și cei care doresc acest lucru, care nu fac parte din sistem, merită să fie pedepsiți. Așa cum s-a întâmplat cu Didem Yaylali...

Lunga noastră alergare aproape se termină. Dar ce-i asta? Cinci femei merg cu bicicleta. Vin direct spre mine, una în spatele celeilalte, fără să se ferească. Întind brațele și gesticulez ca și cum aș spune: Incredibil! Trec în goană pe lângă

mine. Mă enervez. Indignată, termin tura de alergat. Când ajung acasă găsesc un comentariu pe contul meu de Twitter: „Domnișoara Temelkuran a fost iritată că a văzut femei cu capul acoperit cu o eșarfă, care mergeau cu bicicleta în cartierul Bebek!"

Cum m-au recunoscut este o cu totul altă poveste – una care merită spusă, separat, având în vedere evenimentele curente din Turcia – însă să fiu acuzată că am fost iritată la vederea unor femei cu capul acoperit într-un cartier exclusivist precum Bebek... asta chiar e o poveste remarcabilă! Permiteți-mi să v-o spun...

CEA MAI SÂNGEROASĂ FAȚĂ A PROIECTELOR SOCIALE

— Cu cine voi dialoga în această emisiune?

— Încă nu știm. Căutăm o scriitoare sau o ziaristă care să poarte eșarfă pe cap.

Nici nu mai știu de câte ori am primit același răspuns la această întrebare legată de emisiunile de televiziune la care am fost invitată începând cu debutul anilor 2000. În timpul celui de-al doilea mandat al AKP, după 2007, întrebarea începuse să fie pusă și în redacția ziarelor, pe ascuns: „Avem nevoie de o editorialistă care să poarte capul acoperit. Ce opțiuni avem?"

Ziarele și televiziunile știau că trebuiau să ofere modele de așezat în vitrină, care să fie în acord perfect cu proiectele sociale ale administrației. Cele care corespundeau acestui profil erau selectate cu meticulozitate. În timp ce femeile care aveau înfățișarea și hainele potrivite, însă nu erau neapărat supuse, erau date la o parte în tăcere, femei care își acopereau capul și erau selectate cu grijă de partidul aflat la putere și de susținătorii săi au început să apară în presa scrisă, la televiziuni

și apoi în Parlament. Ceea ce a dus la acest fapt a fost nu doar demn de milă, ci chiar dezgustător din perspectiva demnității umane. Femeile cu capul acoperit erau împinse în prima linie pentru a „dejuca" proiectele sociale moderniste de dinainte. Au început să apară certuri între femeile cu capul acoperit și cele cu capul descoperit la televizor și în ziare. Tuturor le plăcea să vadă două femei certându-se. Oricare ar fi fost conținutul dezbaterii, imaginea era aceeași: „Femeile cu capul acoperit versus femeile cu capul descoperit! Cine va distruge pe cine? Turcia modernă sau «noua Turcie» conservatoare?"

În primul rând, trebuie să mărturisesc faptul că am luat parte la câteva asemenea „spectacole". Eram foarte căutată pentru aceste „certuri" pentru că fusesem desemnată „cea mai citită editorialistă" timp de câțiva ani la rând. În plus, cred eu, din moment ce susțineam tot ce era neconvențional, reprezentam și tot ce trebuia „învins": eram tânără, feministă, democrat-socialistă, respingeam toate codurile comportamentale tradiționale atribuite femeilor în spațiul public, nu aveam o voce suavă (ca doamnele serioase), scriam despre problema kurdă și despre cea armeană, nu aparțineam niciunei tabere politice, eram critică față de administrație în fața publicului internațional etc. etc... Era să uit partea cea mai importantă: nu eram printre scriitorii care au cântat melodia „democrația a ajuns în sfârșit și în Turcia" atunci când AKP a ajuns la putere. Prin urmare, fetele care mergeau cu bicicleta pe malul Bosforului aveau destule motive să își aducă aminte de fața mea. Am fost unul din primele personaje din presă care au fost „decapitate" când a fost cazul. Motivul nu a fost că nu îmi acoperam capul. De fapt nu a fost vorba de niciunul din motivele de mai sus. Pur și simplu am spus ce nu trebuia când nu trebuia. Iată povestea acestei proaste sincronizări.

34 de oameni, dintre care 19 copii, au fost luați drept „teroriști" și uciși în bombardamentele din Roboski, la granița dintre Irak și Turcia. După acest incident, care a devenit cunoscut ca masacrul Roboski, cabinetul prim-ministrului nu numai că s-a abținut de la orice comentariu, ci a și interzis trusturilor media să relateze evenimentul. Așa că, în ultima zi a anului 2011, am scris următorul articol:

Am înțeles. Vrei să omori copii în liniște și noi să stăm liniștiți, spunând: „Au ei motivele lor." Vrei să bombardezi oamenii și noi să-i suim în liniște pe măgari și să-i ducem la cimitir... Folosești bombe care costă miliarde de dolari ca să ne omori și ne lași să cărăm pe umeri sicriele morților noștri, pășind încet, pe dealurile înzăpezite. Ai vrea să ne alungi în casele noastre înainte să primim condoleanțe sau să ne cântăm durerea, ca să spargem semințe de floarea-soarelui în timp ce privim actorii de la televizor și să devenim niște idioți sau, și mai bine, să nu mai existăm, să ne ducem și noi undeva să murim și să nu facem niciun zgomot, să nu lăsăm nicio urmă care să te deranjeze.

Am înțeles. Vrei ca atunci când un cutremur ne dărâmă casele și ne pui în corturi de nailon în frig și ne spui, rânjind: „O, dar ce palat aveți voi aici!", noi să ne plecăm capetele și să nu mai simțim frigul, să vindem, fără să vărsăm vreo lacrimă, pantofii „nepurtați" ai bebelușilor în timp ce ei mor de frig și să folosim banii pentru a cumpăra semințe de floarea-soarelui pe care să le molfăim când ne întoarcem acasă și ne uităm la actorii de la televizor, să ne transformăm în niște idioți, să murim într-o noapte în liniște ca să nu îți mai pricinuim necazuri și să nu avem nici măcar o piatră de mormânt care să fie pentru tine o amintire enervantă.

Am înțeles. Vrei ca nimeni să nu se intereseze de treburile celuilalt, ca toată lumea să-și vadă numai de treaba sa, ca informatorii, copiii nemulțumiți de starea națiunii, profesorii

furioși, membrii de sindicat, legiuitorii și oricine altcineva ar sta în calea ideii tale de a „gândi măreț" să-și petreacă restul zilelor la închisoare, fără condei și hârtie, incapabili să comunice unul cu altul, ca niște animale. Vrei ca noi să tratăm totul cu indiferență, să continuăm să trăim în ignoranță, ca niște porci, cu semințe de floarea-soarelui și televizoare, în timp ce tu continui să tai panglici la inaugurările „proiectelor" tale. Să fie totul numai panglici, baloane și semințe.

Am înțeles. Vrei ca într-o zi să spui ceva și ziua următoare altceva, ca unul dintre voi să o spună într-un fel, în timp ce altul o spune altfel, să puteți vorbi despre pace, apoi despre război, pentru ca în final să vorbiți iar de pace, apoi iar de război, să discutați mereu despre inițiative, concluzii și orice altceva vă trece prin minte, în timp ce noi ne „împrospătăm" amintirile în fiecare zi, ne trezim cu fața la așternutul alb, ca o oglindă, fără să ne gândim la nimic, iar cuvintele voastre, oricare ar fi ele, să ne fie exemplu în acea zi, iar ultimul vostru cuvânt să fie și ultimul nostru cuvânt. Vrei ca noi să avem încredere în tine cu încăpățânare, să-i ignorăm pe toți ceilalți, să ai mereu dreptate, apoi să se dovedească din nou adevărul vorbelor tale, astfel încât să părem niște imbecili și să spunem: „Dar, stai, urmează discursul de la balcon, trebuie să-l urmăresc", în timp ce ne uităm după semințele de floarea-soarelui și te căutăm din priviri peste tot, ignorând totul din jur.

Am înțeles. Vrei să poți organiza concursuri cu iluziniști numai pentru a vedea fum și oglinzi, să jonglezi cu informații secrete și conspirații numai pentru a-i face pe oameni să uite că și-au îngropat copiii cu o zi în urmă, să nu îți ceri niciodată iertare, nici vorbă să îți ceri tu iertare, să-i lași pe copiii noștri să fie bătaia de joc a copiilor tăi, să urmărești ideea ta de a „gândi măreț" cu orice preț, să permiți ca certurile exagerate cu alte țări, despre chestiuni de prestigiu, să fie mai importante decât furia noastră, să permiți anihilarea copiilor noștri din cauza unor geamuri sparte în Istanbul. Poți să-i iei pe

copiii care erau nevoiți să practice contrabandă cu țigări peste granița pentru a câștiga bani și a merge la școală și care au murit înainte să vadă cum arată vitrinele magazinelor din Istanbul, sunt ai tăi, ia-i, și când nu poți să o faci, vrei să vii peste noi, iar noi să stăm liniștiți, cu piepturile dezgolite, așteptând să ne calci în picioare.

Am înțeles. Asta ți-ai dorit. Te-ai asigurat că n-o să mai uităm aceste lucruri niciodată și îți mulțumim pentru asta! Acum uită-te în oglindă, domnule comandant. Acesta ești tu! Acesta ești tu, de fapt. Cam atât reprezinți. Ascultă, domnule comandant slăvit! Noi suntem restul țării. Te-am înțeles. Ceea ce trebuie tu să înțelegi e următorul lucru: atât vei primi de la noi! Refuzăm! Te înfruntăm! Poți să dai câte ordine vrei! Vorbește singur cât vrei! Noi nu te ascultăm!

Permiteți-mi să mă exprim astfel: articolul a fost publicat în ultimele zile din 2011 și în primele zile din 2012 eram deja concediată. Editorul-șef m-a sunat, discuția durând 30 de secunde: „Știi de ce", mi-a spus, la care eu am răspuns „Știu". Nu era o perioadă tocmai potrivită pentru a fi dată afară. Cei care de obicei reacționau la aceste fapte au tăcut. Mișcarea kurdă era în așteptare din cauza negocierilor de pace cu guvernul. Stânga era divizată. În plus, presa patriarhală nu reacționa niciodată atunci când femeile erau sacrificate.

Cu câteva săptămâni în urmă, scrisesem un articol în apărarea lui Banu Güven, un coleg care fusese concediat din aceleași motive politice. La fel, editorialista Nuray Mert a scris un articol în apărarea mea. Două săptămâni mai târziu și-a pierdut și ea slujba. Am ajuns pe coperta unei reviste cu unele din cele mai elegante și triumfătoare fotografii din trecutul nostru. Privind retrospectiv, pare un lucru amuzant. Cei care nu știau povestea nu le-ar fi luat pe aceste trei femei nonșalante drept victime.

Perioada următoare a fost mai grea și nu doar din cauza faptului că am fost concediată. „Trolii"[1] AKP au început să răspândească minciuni despre mine pe rețelele de socializare. Am fost numită fată bogată, militaristă, snoabă, răsfățată, ignorantă, mincinoasă. Nu pot spune că în acele zile m-ar fi deranjat dacă măcar primul adjectiv ar fi fost adevărat.

Așa a început agonia care a durat doi ani. Nimeni nu știa pe atunci că AKP angaja și plătea troli pe internet și nimeni nu mă credea când spuneam acest lucru. Se crea un precedent în urma căruia aveau să fie atacați mulți alții, un adevărat experiment de „linșare socială", iar eu eram victima digitală. Îmi amintesc cum mii de oameni m-au ironizat pe rețelele de socializare când am afirmat că aceasta era o armă psihologică de luptă. Am citit la un moment dat că eschimoșii se adună într-un cerc, în jurul unei persoane acuzate că a făcut o greșeală, o arată cu degetul și râd de ea, drept pedeapsă. Am ajuns să înțeleg îndeaproape ce simțea acel eschimos. Din moment ce „gruparea intelectuală" nu permisese încă apariția unui curent disident, la acea vreme am fost destul de singură. Și cel mai dificil lucru a fost că acum, când spun această poveste, la fel ca atunci, când o trăiam, mă simt copleșită de vină. E asemenea vinii și rușinii pe care o simt femeile abuzate... Mi-au făcut toate acestea nu doar mie, ci și unui număr mare de oameni. Din fericire, după protestele Gezi, asemenea linșări nu mai erau doar o sursă de rușine, ci aproape una de mândrie. Acum nu mai este la fel de ușor să discreditezi persoane publice prin campanii de linșare, așa cum era în trecut. Totuși, după cum știm cu toții, chiar și atunci când se rostesc scuze pentru greșeli din trecut, cei care

[1] În mediul on-line, termenul se referă la o persoană care seamănă discordie, un instigator care vrea să provoace un conflict de idei (n. red.).

au tăcut şi nu au reacţionat la acele greşeli nu îşi cer niciodată iertare pentru tăcerea lor.

Permiteţi-mi să închei prin a spune că acesta este motivul pentru care biciclistele din Belek ştiau cum arăt. Şi totuşi, adevărul este că nu are nicio legătură cu faţa mea sau cu mine. Problema este că femeile sunt folosite drept carne de tun în prima linie a frontului social, care este partea cea mai afectată de redistribuirea capitalului după interesele maselor pro-AKP. Didem Yaylali, judecătoarea în devenire care s-a sinucis, a fost o victimă clară a acestei poveşti. Într-un fel, ea a fost victima „contrafacerii exagerate" a victimizării şi a resentimentelor de către conservatori. Atât de abili au fost conservatorii în revizuirea istoriei populare înainte de venirea la putere a AKP, încât cu siguranţă toţi cei care susţin necondiţionat astăzi AKP cunosc o istorie bizară. Ei ştiu că până acum Turcia a fost condusă de puteri de stânga. „Oamenii religioşi" au suferit cel mai mult. Cele mai mari victime ale loviturii de stat militare din 12 septembrie 1980 nu au fost miile de tineri de stânga care au fost torturaţi, ci „musulmanii". Da, au fost bătuţi oameni pentru că nu posteau, însă cum rămâne cu tinerele femei care nu erau lăsate să intre la cursuri, la universitate, pentru că aveau capul acoperit? Şi altele asemenea.

Operând ca un centru de producţie al resentimentului istoric, AKP îşi foloseşte organizaţia extrem de puternică pentru a se asigura că până şi cel mai de jos soldat al său a memorat acest tip de discurs, făcându-i pe susţinătorii săi plini de resentimente şi furioşi să devină adevăraţi infanterişti. O analogie de pe reţelele de socializare descrie perfect această situaţie: „Să ai o discuţie în contradictoriu cu un susţinător al AKP e ca şi cum ai juca şah cu un porumbel. Oricât de bine ai juca, până la urmă porumbelul tot răstoarnă piesele!"

Din nefericire, femeile sunt cei mai vizibili jucători în această ciocnire socială, după cum poartă, sau nu poartă, semnul distinctiv pe cap. E ca și cum ar fi fost mereu depreciate și ironizate. Iată de ce, chiar și atunci când traversează cele mai luxoase cartiere din Istanbul în cele mai elegante mașini și cele mai scumpe haine, ele sunt deseori transformate în victime. Și dacă femeile cu capul descoperit le adresează vreun cuvânt negativ sau au o atitudine de respingere față de ele, aceasta devine cea mai gravă greșeală politică. O femeie bogată din noua burghezie conservatoare este o „victimă" mai mare decât un profesor pensionar îmbrăcat în haine seculare (ce-o mai fi însemnând și asta!) care trăiește la limita sărăciei. De aceea, dacă se întâmplă să le întâlnești sub forma a cinci bicicliste care se îndreaptă spre tine și tu, ca membră a „elitei republicane", porți colanți pentru alergat, trebuie să-ți accepți locul în lume și să taci din gură. E posibil să nu poți tolera femeile cu capul acoperit din cele mai bogate cartiere ale orașului? Ai face bine să nu claxonezi o femeie cu capul acoperit care conduce un jeep atunci când încalcă regulile de circulație. Nu cumva ai prefera ca femeile cu capul acoperit să nu conducă mașini... și așa mai departe. Cel mai dureros este că numărul celor care sunt conștiente că sunt de fapt surori încurajate să intre în competiție una împotriva celeilalte într-o luptă pentru putere care nu are legătură cu ele este foarte mic, de ambele părți. Și astăzi lucrurile stau tot la fel. Cu capul acoperit sau nu, cei care declară că problema e de fapt cea a capitalului care trece de la unii la alții și se poartă ca atare lipsesc de la televizor și din presă pentru că o asemenea abordare ar afecta retorica victimizării exagerate. Cea mai gravă consecință a acestei situații este exploatarea de către cei avizi de putere a poveștilor tinerelor femei care nu au fost lăsate să intre în universități pentru că

aveau capul acoperit. Hidayet Şefkatli Tuksal, scriitoare şi academiciană care are păreri clare despre această chestiune, abordează problema astfel:

> În ziua de azi, ei se străduiesc să creeze o clasă a musulmanilor bogaţi care să îl susţină pe Erdoğan. Administraţia a mărit artificial sectorul contractărilor. Problema „claselor bogate create de administraţie" este o politică evidentă încă din primele zile ale republicii. Ca naţiune, deja trăim consecinţele negative ale acestei politici.

Cred că merită menţionat faptul că autoarea acestor rânduri este o femeie care îşi acoperă capul cu o eşarfă. Trebuie spus şi că a fost, la rândul ei, concediată de un ziar pro-administraţie din cauza criticilor pe care le adusese. Am mari dubii că tinerele femei care mergeau cu bicicleta prin Bebek ştiau cine este Hidayet Şefkatli Tuksal.

Însă nu aş dori să las impresia greşită că totul mergea bine în Turcia şi că exista linişte pe plan social înainte ca AKP să vină la putere şi să distrugă totul. Era exact pe dos: aproape totul în Turcia (viaţa socială, politica, justiţia, Parlamentul, instituţiile statului, drepturile civile) se înrăutăţise atât de mult, încât a fost posibilă apariţia şi apoi acceptarea unei maşinării a răzbunării şi urii cum este AKP. Promisiunea anilor 1980 că se va naşte „o generaţie fără ideologie" se împlinise, însă permisese în final apariţia unei generaţii care „nu iartă", aşa cum îşi dorea prim-ministrul. Consecinţă a loviturii de stat din 1980, din punctul de vedere al economiei politice, eticii politice şi conservatorismului docil, ascensiunea AKP a fost un proces istoric normal şi a dus acest experiment la următorul nivel: intoleranţa absolută resimţită de un grup social faţă de alt grup. Pentru a înţelege acest aspect, trebuie să urmărim ştirile dimineaţa, la

micul dejun. Sigur, poți deschide televizorul sau un ziar, însă niciunul nu ți-ar fi de mare folos. Pentru a ști ce se întâmplă cu adevărat în Turcia, trebuie să urmăriți Twitter-ul. Este, garantat, o experiență sumbră! Însă mai întâi trebuie să învățați cum să trăiți această experiență. Nu e un simplu proces de căutare a unor știri. Intrăm într-un tunel al groazei, plin de furtuni, aventură, violență, lăcomie și minciună. Sunteți gata?

ORA DE ȘTIRI ÎN TURCIA: UN FEL DE A PRIVI UN ECRAN ÎMPĂRȚIT ÎN DOUĂ ȘI A ÎNȚELEGE INFORMAȚII CU DOUĂ SENSURI

Ai făcut duș și ai luat deja micul dejun. La televizor stă să înceapă buletinul de știri de dimineață. Și totuși, asta nu te determină să deschizi televizorul. Mai trebuie să ai lângă tine smartphone-ul sau computerul. Numai astfel poți sparge cifrurile transmise prin intermediul televizorului. A! Sună tata:

— Ece?

— Da?

— Ce înseamnă *hashtag*?

— E semnul pentru note înalte de pe ecranul telefonului, tată. Tastezi hashtag și un anumit subiect pentru a vedea toate postările despre acel subiect... Spune-mi, ce cauți de fapt?

— A, am înțeles. Am înțeles... Bine.

Așa încheie el conversațiile telefonice. Buf! Nu pentru că are 74 de ani, ci pentru că îl enervează că trebuie să învețe să folosească noua tehnologie pentru a afla știri din țara lui. Pentru că el, la fel ca mine, de fiecare dată când deschide televizorul vede un bărbat țipând.

„Ia ascultă, Uniune Europeană!"

Din moment ce țipa mereu atunci când era prim-ministru, Recep Tayyip Erdoğan, acum președinte, țipă în continuare.

„Ia ascultă, Papă!"

Vorbește astfel de fiecare dată când trebuie să înfrunte pe cineva din afara țării: „Ia ascultă!"

Apoi începe să-i admonesteze cât îl țin plămânii. În final recită o poezie tare, cât îl țin plămânii. Da, chiar asta face.

Apoi apar așteptatele reacții de pe Twitter. Nimeni nu pronunță nume. Nimeni nu menționează sexul subiectului datorită pronumelor din turcă, neutre din punctul de vedere al genului: „Iar începe!", „Începe din nou să țipe!", „Lasă-ne în pace, omule!", „Acum la cine mai țipă?"

Deodată, apar sute, apoi mii de întrebări, răspunsuri și comentarii despre cuvintele care se aud de la televizor. Nu durează mai mult de un minut ca predica de la televizor să fie ironizată fără milă.

A doua știre este despre un ministru care promite în mod invariabil „cea mai severă pedeapsă pentru făptași", referindu-se la un caz de abuz sexual asupra unui copil, uciderea brutală a unei femei sau moartea unui grup de muncitori ca urmare a unui accident industrial. Prim-ministrul, miniștrii, autoritățile... se retrag în spatele ecranului și dispar după minutul alocat fără să răspundă la vreo întrebare și fără să le fie adresată vreo întrebare importantă.

Între timp, cei de pe Twitter își verifică feed-ul despre audieri, la fel cum oamenii care trăiesc într-o țară normală își verifică agendele la începutul unei zile normale. În fiecare zi există, în mod invariabil, un proces cu mai mulți acuzați. Studenți reținuți pentru câteva luni pentru că au protestat,

avocați arestați ilegal pentru că s-au opus arestării, familii ale muncitorilor care au murit cu zecile, activiști, militari, ziariști... mereu are loc un proces. Pentru asta sunt hashtag-urile, ca să urmărești „procesul zilei".

Despre un cu totul alt subiect (să presupunem că e o știre despre niște femei dintr-un sat care protestează împotriva uzinelor hidroelectrice sau împotriva vânzării ilegale a pădurilor către persoane care au legături cu guvernul), alt ministru repetă aceeași declarație pentru a mia oară: „Nimeni nu este mai atent la aceste evenimente decât suntem noi!"

În fundal se aud vocile femeilor și bărbaților fără nume care se transformă în țipete în timp ce poliția îi târăște, apucându-i de păr. Programele de știri consideră că merită să prezinte la televizor oameni înnebuniți numai după ce au fost aduși în pragul nebuniei, lăsând deoparte tocmai felul în care au fost înnebuniți. Pentru o interpretare mai corectă a ceea ce se întâmplă trebuie să urmărești un hashtag pe Twitter și să citești ce scrie acolo. Însă există ceva de care trebuie să te ferești: trolii! Sunt mai inteligenți, mai agili și se deghizează mai bine decât ai putea crede. Ai putea să dai de un trol care încearcă să pozeze în victimă ca să te facă să spui ceva despre el. E foarte derutant. Însă acesta este un război care durează deja de ceva timp. Voi reveni la această problemă.

Buletinul de știri a ajuns la sfârșit. După obișnuita știre despre un accident de mașină, emisiunea se termină. Din moment ce nu pot introduce atâtea știri politice pe câte și-ar dori (și asta pentru că posturile de televiziune care se constată că prezintă prea multe știri legate de partidele din opoziție sunt imediat supuse asalturilor angajaților de la fisc), știrea despre trafic devine partea cea mai importantă a emisiunii. Ca o alternativă, unele emisiuni de știri folosesc filmulețe cu animale simpatice

de pe YouTube. Deci, sunt ziariştii laşi? Sunt ziariştii turci prea docili? Este oare asta explicaţia pentru care totul cade pe umerii Twitter-ului? Nu, lucrurile nu stau aşa. Să aducem la lumină şi o poveste de pe Twitter, dar şi una despre istoria presei. Cu toate acestea, citind printre rândurile acestor două scurte poveşti, vom afla şi a treia poveste, pe o temă mult mai importantă. „Urmaţi-mă, vă rog!"

După cum spuneam, lucrurile nu erau prea grozave nici înainte. Lăsând la o parte evenimentele care au dus la lovitura de stat, trebuie spus că presa din Turcia a fost reorganizată pe baza relaţiilor capital-presă începute în 1980. Odată cu pătrunderea în presă a capitalului marilor companii, s-au format două grupuri media principale. Pe măsură ce valorile societăţii de consum şi moralitatea economiei de piaţă s-au răspândit, a existat o schimbare atât în domeniile de interes ale presei cât şi în ceea ce priveşte poziţia ei. Acum, presa urmărea subiecte la modă, vesele, în timp ce organele de presă se mutau din sediile lor de la marginile oraşelor în zonele centrale. Din locul în care era plasată, presa avea o vedere limitată asupra societăţii. Acum, ziariştii îi mai zăreau pe săraci doar de departe, privindu-i cum se îngrămădesc în autobuzele care îi iau de la casele lor de pe marginea autostrăzilor şi îi duc la serviciu. Sărăcia, nedreptatea şi lupta pentru drepturile civile erau probleme depăşite, „stângiste". Politica cenzurii care a început în 1980 a ajuns într-un punct critic odată cu problema kurdă, în anii 1990. Ziariştii trebuiau să transmită mesajul statului, să-i apere punctele sensibile şi să calce cu grijă ca nu cumva să fie numiţi trădători. Şi cei care nu se conformau... dacă nu puteai să-ţi găseşti de lucru la niciunul din cele două mari grupuri media, mureai de foame, ceea ce dovedea că regulile erau făcute de magnaţi. Şi totul din cauză că cei care deţineau ziarele

și televiziunile aveau interese și în alte domenii. Mine, companii petroliere și de gaze naturale... toți magnații dețineau acțiuni în diferite sectoare ale economiei care depindeau de aprobările administrației. Prin urmare, cei care prezentau știri „nepotrivite" puteau fi schimbați din posturile lor pentru ca totul să meargă cum trebuie în industria minieră, cea petrolieră și a gazului natural. Prin amânarea formării sindicatelor și a unei organizări solide, cei care lucrau în presă au dat dovadă de iresponsabilitate. Cei care lucrau la ziare independente și nu cedau presiunilor politice erau pur și simplu uciși. Printre cei mai importanți ziariști care au fost asasinați sau uciși prin tortură în anii 1990 au fost: Çetin Emeç, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı sau Metin Göktepe. Zecile de bombe, răpiri și crime cu autor necunoscut a căror victimă a fost presa kurdă nu au stârnit interes prea mare. În cea mai mare parte, acestea nici măcar nu au constituit știri în presa „turcă". Până în anii 2000, „jurnalismul disident" era deja un curent periculos și perimat. Autoritatea politică nu a avut nicio problemă în a-și crea propriile canale media. Oamenii de afaceri apropiați guvernului primeau subvenții absurde pentru a putea cumpăra cele mai vechi instituții de presă din Turcia, în timp ce ziarele care nu erau asociate cu guvernul erau forțate să angajeze ziariști apropiați de guvern în urma unor „cereri speciale" venite din partea autorităților. În fața amenințării de confiscare a capitalului lor din alte domenii, proprietarii de ziare și televiziuni nu puteau face nimic altceva decât un pas înapoi. Toate acestea au contribuit la actuala stare a lucrurilor: astăzi, când deschizi televizorul, din zecile de posturi de televiziune, numai câteva prezintă știri pe care le vor, și totul cu timiditate și reținere. Restul sunt dezbateri religioase sau politice conduse de specialiști de imagine ai administrației, în care toată

lumea este de acord cu toată lumea. Este extrem de amuzant să urmărești aceste emisiuni: din moment ce toată lumea este în consens, nu are loc nicio dezbatere sau discuție în contradictoriu. Inscripția afișată pe luneta taxiurilor de ani de zile se dovedește a fi exactă: „Liniștea este în Islam!"

În cazul ziarelor lucrurile stau cu totul altfel. Uneori, comunitatea de pe Twitter își ia dimineața doza de distracție ironizând titlurile ziarelor, care sunt identice. În general, titlurile tind să citeze o declarație a „șefului".

În mijlocul acestor evenimente, în octombrie 2011 a avut loc un cutremur important în orașul Van din estul Turciei, locuit de o populație majoritar kurdă. Echipele de televiziune care transmiteau în direct din zonă au început să prezinte știri despre cât de ineficiente erau operațiunile de salvare, din moment ce nu fuseseră instruite „ce să nu spună". A început astfel adevăratul cutremur. Recep Tayyip Erdoğan a cerut ca transmisiunile din zonă să înceteze. În paranteză fie spus, lucrurile se petrec astfel: redactorul-șef al unui ziar sau directorul unei televiziuni primește un telefon și aude o voce care îi spune: „Șeful nu este mulțumit."

Atât. Redactorul sau directorul știe cine e „șeful" și își dă seama ce are de făcut. Ziarele și televiziunile tac. Apoi ce se mai întâmplă, mă întrebați? Turcia descoperă pentru prima dată că Twitter-ul este un mijloc de comunicare. Oamenii prinși sub dărâmăturile din Van scriu pe Twitter: „Mi se termină bateria", apoi transmit locul în care se află. Apar apoi mesajele în care oamenii se plâng de organizarea proastă a operațiunilor de salvare. Deodată, toată Turcia organizează campanii de ajutorare pe Twitter și scrie mesaje despre incompetența administrației în această situație. Știrile despre copiii care mor de frig în corturile de nailon oferite victimelor cutremurului de pământ apar doar pe

Twitter. „Războiul" administrației cu Twitter-ul și cu folosirea lui ca modalitate de organizare a maselor începe în aceeași zi.

Folosit pentru prima dată de oamenii din Turcia în timpul problemelor create de cutremurul din Van, Twitter-ul va fi utilizat ca armă politică la o scară largă un an mai târziu, în septembrie 2012. Atunci a avut loc procesul unui grup de studenți. La prima vedere părea unul din procesele împotriva terorismului care aveau loc aproape zilnic. Totuși, conținutul procesului era plin de însemnătate în lumina istoriei recente a Turciei. Pentru că...

Nu cred că regresul colectiv și treptat al popoarelor spre imoralitate și depravare sau, ca să mă exprim altfel, legitimizarea imoralității și a depravării va fi vreodată subiectul unor studii științifice. Ideea că împietrirea sufletească este complicele crimei va rămâne, probabil, între paginile *Cronicii unei morți anunțate* de Márquez și va fi considerată, în continuare, o simplă figură de stil. Și totuși, așa trebuie scrisă istoria. Este singura modalitate de a-i face pe oameni să recunoască pașii fascismului, atunci când acesta se apropie de ei. Dacă ar exista un asemenea studiu al istoriei, data când Turcia și-a pierdut sufletul pentru totdeauna ar fi, probabil, 31 mai 2011.

Locul este Hopa, un orășel din regiunea Mării Negre. Prim-ministrul întâlnește un mic grup de protestatari în drumul său prin oraș. Ei nu vor ca acolo să se construiască una din sutele de centrale hidroelectrice din țară. În ciuda unor decizii ale tribunalului, influența de care se bucură sectorul privat a făcut ca acea centrală să se construiască. Prim-ministrul detestă protestatarii. Știind asta, poliția folosește, în voie, gaze lacrimogene pentru a-i alunga pe aceștia. Metin Lokumcu, profesor pensionat, suferă un atac de cord din cauza gazului respectiv și moare pe loc. În următoarele zile, când un ziarist îndrăznește să-l întrebe pe prim-ministru despre acest

incident, el răspunde: „Da, unul din ei – nu știu nimic despre el și nici nu am chef să mă interesez – a murit de infarct."

Rețelele de socializare au explodat. Studenții nu au putut accepta „lipsa de omenie" cu care a fost privită moartea unui profesor pensionat. Drept răspuns, „trolii AKP" i-au atacat pe toți cei care au avut o opinie pe această temă, folosindu-se de cele mai îngrozitoare acuzații. Ideea pe care au repetat-o cei mai mulți dintre ei a fost: „L-a înfruntat pe prim-ministru, așa că a meritat să moară!"

Cred că aceasta a fost prima zi în care Turcia a trăit, în mod colectiv, starea cutremurătoare în care o adusese isteria în masă. Dialogul în direct care a fost apărut la câteva zile după tristul eveniment, între ziaristul Ruşen Çakır și prim-ministru, a reprezentat o piatră de hotar în istoria imoralității:

> RÇ: Eu... am ceva pe suflet...nu vorbim despre asta, nu punem întrebări... și totuși...eu sunt din Hopa, după cum știți. Răposatul, fie-i țărâna ușoară.... Metin Lokumcu este rudă cu mine. Am fost distruși cu toții. Toate rudele și toți cunoscuții. Bineînțeles, datorită prezenței dumneavoastră la evenimentele de acolo, am aflat de la niște prieteni ce s-a întâmplat. Până la urmă, un om deosebit a murit de o manieră nefericită. Predase ani de zile în orașul dumneavoastră natal. A murit de o manieră nepotrivită și prima dumneavoastră... reacție...ne-a mirat pe toți. M-a mirat și pe mine și pe familia mea și pe rude. Sunt convins că ați reconsiderat reacția de atunci. Ați dori să spuneți ceva?
>
> PM: În primul rând, bineînțeles, aș vrea să vă spun condoleanțe, fiind vorba de un membru al familiei. Însă, prieteni, permiteți-mi, cu voia lui Allah, să vă arăt niște fotografii și înregistrări. Când veți asculta acele înregistrări și veți vedea acele fotografii, cred că veți admite, chiar dacă este vorba de ruda dumneavoastră, că acesta nu este un comportament normal pentru un profesor pensionat.

RÇ: [pe un ton deznădăjduit și după câteva secunde de liniște în studio] Dar a murit, domnule.

PM: Nu știu. Am spus ce-am avut de spus. Pentru că mi se pare degradant ca un profesor pensionat că spună asemenea lucruri și nu vreau să văd profesor pensionat cu o piatră în mână. Pentru că eu sunt cel din calea pietrelor și eu sunt prim-ministrul republicii Turcia.

Niciun post de televiziunea nu a difuzat știri despre primele audieri ale studenților arestați și închiși patru luni pentru că protestaseră împotriva reacției lui și a morții lui Metin Lokumcu. Din acest motiv, pe 9 decembrie 2011, în ziua audierilor, oamenii au folosit pentru prima dată Twitter-ul pentru a urmări un proces politic. Nu devenise toată lumea lipsită de scrupule, însă cei mai mulți dintre noi eram consternați de numărul oamenilor simpli care renunțaseră la principii. Cei consternați comunicau pe Twitter. Audierile, care au durat până târziu în acea seară, împreună cu miile de mesaje de pe Twitter, au fost primele semnale ale revoltei care va începe peste doi ani, într-o dimineață ca oricare alta. Până și tata mă va suna peste doi ani, după ce folosise Twitter-ul pentru prima dată în acea dimineață de iunie din 2013, întrebându-mă: „Sunt pe Twitter. Mă vezi?"

Când a început revolta Gezi, milioane de oameni precum tata erau gata să dea glas frustrărilor acumulate în fața ecranelor, după ani întregi de furie, durere și tristețe. Cei invizibili au devenit vizibili, chiar dacă prin porecle și pictograme multicolore în dreptul profilului. Până la urmă Turcia nu era formată doar din cei care spuneau: „L-a înfruntat pe prim-ministru, așa că a meritat să moară!", nu-i așa? Însă ne vedeam unii pe alții? Cel mai important rol al Twitter-ului în Turcia a fost tocmai aceasta: oamenii au început să dorească să-și dovedească unul altuia că țara nu era complet lipsită de scrupule. Cu siguranță

că nu toți luau parte la nebunia plină de cruzime din jur, nu? Mai erau printre noi oameni care își păstraseră cumpătul și care credeau că ne aflăm într-o situație anormală, nu-i așa? De fapt, cu toții ne întrebam unii pe alții: Mă vezi?

*

Cred că am avut parte de destule știri. Ce ziceți dacă am ieși cu prietenii la o cafea, în centrul orașului? Ca niște oameni normali într-o țară normală. Sunteți gata pentru ceea ce se va întâmpla când vom urca într-un taxi?

O, dacă doriți să zapați puțin înainte de a închide televizorul, vă rog să vă opriți pe acest post. Da, da, acesta! Unde toată lumea dansează și cântă, femeile casnice care fac parte din publicul din studio se aruncă în fața camerelor de filmat și dansează din buric ca niște maniace. Postul respectiv se numește Flash TV și pare din altă lume! Un post de televiziune care ar merita să fie subiectul principal al cărții lui Milan Kundera[1], *Sărbătoarea neînsemnătății*. Pe acest post de televiziune toată lumea dansează din buric de dimineața până seara. Orice s-ar întâmpla în țară. E de necrezut. Poate că ar fi trebuit să ne dăm seama că țara a înnebunit cu câțiva ani în urmă, atunci când oamenii au început să danseze din buric pe acest canal, 24 de ore din 24. Oricum, să ieșim afară și să chemăm un taxi.

LA NAIBA!

— Liber?

O față inexpresivă. Tânărul taximetrist nu se uită la mine, însă pare să dea din cap aprobator.

— Bună dimineața!

[1] Milan Kundera (n. 1929) este romancier și eseist francez de origine cehă (n. red.)

Dă din nou din cap, gest ceea ce s-ar putea interpreta ca „Da, gata cu vrăjeala!"

— Mergem în Cihangir.

Oftează iritat.

Tânărul de vreo 20 de ani este un exemplu perfect de comportament pasiv-agresiv, însoțit de o privire încruntată și îmbufnare. Ca să nu mai vorbim de faptul că, deși nu scoate nicio vorbă, reușește să mă facă să mă simt responsabilă pentru nefericirea lui. Cu o mișcare nervoasă dă la maximum volumul radioului. Melodia se potrivește cu situația: „Să te ia naiba!"

Furia în cântecele de dragoste nu e ceva nou. Scrise într-o limbă dominată de bărbați, versurile de dragoste din turcă par să reia sentimentul exprimat de fraza melodramatică lipită pe partea din spate a camioanelor: „Ori ești a mea ori te bag în pământ!" Mentalitatea patriarhală a Turciei le acordă bărbaților dreptul de a ucide, declarându-se în același timp cele mai mari victime și amplificându-și acest statut tocmai din cauză că acum au omorât pe cineva. Nu trebuie să fie o surpriză că o țară cu asemenea cântece de dragoste și sloganuri pe autocolante are autorități care își iubesc cetățenii până la moarte.

A apărut în ultima perioadă o expresie din ce în ce mai vulgară a victimizării și a furiei îndreptățite, similară cu cea din cântecul de la radio:

> Nimeni nu-mi poate lua ura pe care o simt pentru tine.
> Chiar și în fața morții
> Eu tot te iubesc.
> Să te ia naiba!
> Fii blestemată!

Orice s-ar spune, ne îndrăgostim în limba maternă. Începând cu anii 1980, limba noastră maternă a devenit un câmp de luptă. A fost o luptă în aceeași măsură politică, istorică și

socială. Faptul că până și relațiile noastre sunt adevărate câmpuri de luptă are mare legătură cu această realitate. Nu mulți sunt cei care sunt gata să atribuie tonul deprimant al cântecelor de dragoste unor cauze politice, însă legătura este clară. Turca este o limbă care a fost mutilată pentru ca cetățenii kurzi să nu poată vorbi kurda, stânga să nu poată vorbi despre ideologie, femeile să nu poată lupta pentru drepturile lor, muncitorii să nu se mai împotrivească și multe altele. Simt că este de datoria mea să povestesc cum limba turcă a fost sărăcită și transformată într-o realitate schizofrenică de către guvern. Permiteți-mi să vă dau un singur exemplu care demonstrează neputința profundă în care se zbat politica, filosofia și relațiile romantice și de prietenie ale unui popor care nu își mai poate vorbi propria limbă.

După lovitura de stat militară din 1980, sute de cuvinte din limba turcă au fost interzise. Interzise la televiziunea de stat, acestea nu au mai fost folosite, treptat, nici în viața cotidiană. Acestea sunt:

> activ, activitate, aducere aminte, amintire, anticipare, artificial, auditiv, capodoperă clauză, comparație, compus, compromis, conservator, contract, coordonare, critic, a descrie, dinamic, discurs, dovadă, experiență, experimental, export, de exemplu, femeie modernă, grafică, a hotărî, imaginar, a imagina, import, internațional, interviu, întreg, legal, liber, libertate, memorie, mâncare naturală, modern, mișcare, națiune, național, naționalist, natural, natură, necesitate, obligație, obligatoriu, onorific, oportunitate, pace, partizan, poveste, probabilitate, privitor la, răspuns, relație, religios, revoluție, sculptură, sociologic, spiritual, structural, teorie, vacanță, vers, viață, vizual, vital

Unele dintre aceste cuvinte au fost înlocuite cu echivalentele lor din limba otomană, arabă sau persană care fuseseră

folosite înainte de republică. Totuși, aceste cuvinte fie nu aveau niciun echivalent în imaginația oamenilor care vorbeau limba turcă, fie erau, în cel mai bun caz, vagi. Acest moment a marcat începutul formării prăpăstiilor de comunicare între turcii care doreau să vorbească unul cu celălalt. Apoi, au existat cuvinte complet interzise, unul dintre ele având un efect profund asupra istoriei Turciei: rezistență!

După ce cuvântul „rezistență" a fost interzis la televiziunea de stat, cei mai catolici decât papa au renunțat complet la el. Cei care uită anumite cuvinte uită, cu siguranță, atât sensurile lor cât și acțiunile pe care le implică. Așa stau lucrurile. Acum cântecele de dragoste din Turcia sunt marcate de această sărăcire a limbii.

„Ați putea să dați mai încet radioul, vă rog?"

Paf! L-a închis de tot. Dacă ești femeie și un taximetrist din Turcia te-a tratat astfel, există un singur lucru pe care nu trebuie să-l faci, însă eu fac mereu această greșeală, din neatenție: „Nu trebuia să îl închideți. Ziceam și eu..."

În timp ce glasul mi se stinge din cauza privirii nimicitoare pe care am surprins-o în oglinda retrovizoare, el răcnește: „Nu contează!"

Pufăie și bombăne. E ca un agent secret a cărui misiune din acea dimineață este să îți răpească bucuria de a trăi. E una din armele secrete ale bărbaților turci: te fac să te simți groaznic fără niciun motiv. Al doilea lucru pe care nu trebuie să-l întrebi în această situație, deși este foarte greu să te abții, este următorul: „Nu vă supărați, s-a întâmplat ceva? Ce motiv de nemulțumire aveți? Destinația? Faptul că v-am rugat să dați radioul mai încet? Care e problema dumneavoastră?"

Această răbufnire face ca taximetristul să accelereze brusc și să se angajeze în depășiri periculoase, din scurt. În timp ce ești aruncată dintr-o parte într-alta a banchetei din spate, termini apoteotic: „Puteți, vă rog, să încetiniți?"

Maşina se opreşte, cu scârţâit de roţi.

— Afară!

— Poftim?

— Ieşi afară, cucoană!

Acest incident cu taxiul nu este neapărat universal, însă este emblematic. În timp, înveţi să nu intri în dispute cu şoferi irascibili. Având în vedere istoria recentă a Turciei, ştii că e lucrul cel mai nimerit. Să zăbovim puţin asupra acestui incident. Ce vârstă are şoferul? Să zicem că are 25 de ani. Înseamnă că s-a născut la începutul anilor 1990. A fost crescut milităreşte în şcoala primară din cauza loviturii de stat şi educat într-o manieră conservatoare, învăţat să nu se exprime niciodată. Toţi profesorii lui erau de partea celor care au organizat lovitura de stat, modele pentru tânărul elev care nu i-au spus niciodată că este înzestrat cu liber arbitru, că ar trebui să-i pese de ceilalţi şi să acţioneze solidar cu ei. Probabil că, după gimnaziu, nu a mai citit nicio carte care să nu fi fost cerută de profesori. Şi, presupunând că această atitudine faţă de femei a fost produsul culturii populare conservatoare... probabil că tot ce a făcut în adolescenţă a fost să stea prin cafenele, ceea ce l-a împiedicat să comunice cu femeile. La 18 ani a fost trimis la armată. Dacă era destul de înalt şi de sănătos, cu siguranţă a fost trimis în sud-est, în zona în care conflictul dintre kurzi şi turci este cel mai intens. Acasă l-a aşteptat şomajul, aşa că a ales, în ultimă instanţă, meseria de taximetrist. Având în vedere că fiecare bărbat din Turcia este obligat să satisfacă serviciul militar, cu mici excepţii, şi că, în ultimii 40 de ani, acest serviciu implică ideea de a purta mereu un război fără nume, cam ce procent din populaţia Turciei credeţi că suferă de sindromul Vietnam? În plus, ţinând cont de cunoştinţele acestor tineri care suferă de sindromul Vietnam, afectate şi ele, cam ce procent din populaţia noastră credeţi că ar putea reprezenta

cazuri de psihiatrie create de acest război fără nume? Aceasta este o statistică despre care nu vom ști niciodată nimic. Ceea ce știm este că, deși șoferul de taxi probabil că nu știe, el ar putea suferi de sindromul Vietnam. El prezintă această agresivitate pasivă pentru că toate cuvintele de care are nevoie pentru a descrie ce simte au fost interzise. Mai mult decât atât, din moment ce pentru el femeile sunt cea mai mare amenințare din lume, suntem nevoite să ne confruntăm cu asemenea situații. Pe lângă asta, chiar dacă ar fi dispus de cuvintele respective și s-ar fi hotărât să vorbească, mai există o interdicție: legea împotriva alienării oamenilor din serviciul militar! În Turcia este interzis să critici armata sau serviciul militar obligatoriu și dacă cineva – în special presa – spune că ai făcut așa ceva, poți avea probleme grave. Să citim o clipă Codul Penal din Turcia:

> Articolul 318: „Oricine instigă, susține sau face propagandă care rezultă în descurajarea oamenilor de a satisface serviciul militar va fi condamnat la închisoare de la șase luni la doi ani.
>
> Dacă actul este comis prin intermediul presei sau al publicațiilor, pedeapsa va fi mărită cu până la jumătate din cea inițială."

Ați fi de acord să urcați într-o mașină condusă de un tânăr care a fost transformat într-un ignorant, apoi învățat să-și reprime sentimentele, pentru ca, în final, să fi fost redus la tăcere? Nici eu. Să coborâm din taxi. Cu siguranță vom găsi altul care să ne ducă la întâlnirea cu prietenii, în Cihangir. Să vorbim despre acest loc în timp ce așteptăm taxiul. E o adevărată nebunie.

Cihangir este Soho-ul Istanbulului. Și totuși este unul din cele mai mici cartiere. Deși acum 10 ani era cartierul travestiților și al boemilor, a devenit, treptat, burghez-boem. Au apărut cafenele la tot pasul și s-a transformat într-un cartier bogat din centrul Istanbulului, o zonă preferată de cei care lucrează în

domeniul artelor sau în media, aflată la 10 minute de mers pe jos de Taksim, inima Istanbulului. Marea majoritate a apartamentelor nu se află într-o stare prea bună, însă aici sunt cele mai mari chirii din Istanbul. Motivul este simplu: există o cerere imensă. Ne aflăm într-unul din puținele locuri din Istanbul în care poți bea, poți găsi ceva de mâncat în timpul lunii Ramadanului și, în general, poți duce o viață ceva mai liberă. Iată de ce acest cartier devine din ce în ce mai aglomerat pe măsură ce oamenii se înghesuie aici, încercând să trăiască împreună. Există o criză de spațiu din moment ce toți cei cu vederi liberale din întregul oraș încearcă să trăiască în același cartier. Această zonă aglomerată este locul în care ne vom întâlni cu prietenii.

Ce bine, un taximetrist între două vârste a oprit lângă noi.

— Vă pot ajuta cu ceva, domnișoară?

Șoferul de care aveam nevoie. La radio, știri. Pe fața lui, un zâmbet.

— În Cihangir, vă rog.

— Nicio problemă, *efendim*.

„Efendim" e un cuvânt special. Dacă ați fost în Egipt, probabil ați auzit acest cuvânt care a supraviețuit și acolo încă din vremurile stăpânirii otomane. Acolo înseamnă „stăpânul meu", însă în Turcia este un semn de bună-cuviință, o dovadă că ai maniere. Înseamnă că persoana care ți se adresează este politicoasă, că relația dintre tine și ea va fi de bun-simț. În timp ce, în țările europene, codurile și regulile sociale sunt, în linii mari, aceleași pentru toate păturile societății și sunt acceptate de majoritatea oamenilor, în Turcia numărul celor care țin cont de aceste coduri sociale scade din ce în ce mai mult. Furia și ura au cuprins până și cele mai mărunte aspecte ale vieții cotidiene, făcând ca regulile de bază ale conviețuirii să nu mai fie valabile. Cred că aceasta are de-a face cu felul în care oamenii au uitat să înțeleagă legile. Ultima dintre numeroasele

elite politice conducătoare care a impus „legea penală pentru pedepsirea dușmanilor" celor care nu erau ca ei, încă de la fondarea țării, a eradicat superioritatea legii și, în general, înțelegerea legii de către oameni. Credința că mereu are dreptate cel mai puternic se răspândește de sus în jos. E un proces de corupere morală care influențează până și relațiile individuale. Este posibil să observăm în relațiile noastre intime urme ale acestei coruperi declanșate de vătămările suferite de lege. Nu ar trebui să ne surprindă că oamenii nu mai respectă regulile de circulație într-o țară în care judecătorii pot fi arestați pentru că nu dau verdictele pe care și le dorește guvernul. Cu siguranță că a rămâne în afara acestei stări a lucrurilor necesită o încredere profundă și sinceră în moralitate. Iată de ce astăzi, când întâlnești un șofer de taxi care îți spune *efendim*, devii sentimental și bucuros ca și cum ai fi fost martorul unei dovezi onorabile de rezistență personală. Un erou care se luptă, singur, cu zeitgeist-ul vulgar și crud. Încercarea de a pune în cuvinte aceste detalii cotidiene pe care le observăm în mod inconștient lasă, în mod inevitabil, o impresie de exagerare. Însă nu exagerez deloc. Poate că aceste sentimente nu vor fi consemnate de istorie, însă ele sunt totuși prezente în Turcia de azi.

— Pe unde ați dori să merg?

Inima mi se umple de bucurie datorită atitudinii șoferului. Reacționez în așa fel încât să știe că și eu fac parte din rezistența tăcută.

— Pe unde doriți.

— Bine, doamnă.

Traficul e groaznic.

— Ce se întâmplă oare? E vreo demonstrație în piața Taksim?

— Nu, doamnă. Au închis strada pentru că trece maiestatea sa sultanul.

Izbucnesc în râs. *Sultanul* e președintele. Încă din timpul mandatului de prim-ministru, Tayyip Erdoğan a încercat să mute capitala de la Ankara la Istanbul, capitala Imperiului Otoman. Din moment ce și-a mutat „biroul" într-unul din palate, traficul este oprit de fiecare dată când vine în Istanbul pentru ca armata de ofițeri care îi asigură securitatea să-l poată transporta rapid. Pe lângă sediul enorm, cunoscut în toată lumea, al administrației prezidențiale pe care l-a construit în Ankara, el folosește și un palat din Istanbul. Dar să știți că dacă un șofer de taxi îl numește „sultan" sau „padișah", și el este unul dintre cei mulți care nutresc resentimente. Din moment ce resentimentul și furia sunt o realitate omniprezentă în Turcia, el le exprimă prin sarcasm. Cineva care nu vorbește limba turcă ar putea crede că subiectul conversației noastre este unul comic, însă eu și șoferul de taxi vorbim pe scurt despre crime, anarhie și faptul că, în curând, „vom culege ce am semănat". Apoi ne uităm în jur. Pe ziduri sunt dungi gri de vopsea. Pe fiecare dungă se văd mâzgăleli făcute cu vopsea neagră.

— Hmmm...iar gri?

— Nu se poate să nu fie gri...

— Îmi place griul, se potrivește cu scrisul meu.

— Nu ați rămas fără gri până acum?

Eu și șoferul de taxi ne uităm la aceste ziduri gri și râdem. De ce râdem?

ZIDURILE GRI DIN ORAȘ: DOVADA PREZENȚEI PRIN ABSENȚĂ

În ultimii doi ani au început să apară pete gri pe aproape toate zidurile din Istanbul. Te trezești dimineața și vezi un desen nou. Treci în fiecare zi prin acel loc și, câteva zile mai târziu,

vezi că cineva a scris pe ele un mesaj ironic. Te gândești: „Iar gri. Bravo! Ce creativi sunt!"

Stratul gros de vopsea gri este menit să acopere un graffiti (desen sau mesaj scris) făcut în tipul revoltei Gezi sau după aceea. De fapt, scurta istorie a vopselei gri a început atunci când oamenii au început să picteze scările diferitelor clădiri din oraș în culorile curcubeului. Ajungând cumva la concluzia că scările colorate în aceste culori sunt o manifestare „anarhică", guvernul a hotărât, peste noapte, să acopere scările cu vopsea gri. A doua zi, disidenții au acoperit din nou scările în culorile lor și au înfrânt monotonia griului. Apoi au fost din nou vopsite gri. De fapt, ai putea să înțelegi protestele Gezi prin această metaforă destul de transparentă. „Gezi" și „după Gezi" sunt alte nume pentru războiul din Turcia dintre culoarea gri și culorile curcubeului. Chiar și după ce au rămas fără vopsele cu care să picteze zidurile și scările, inițiatorii Gezi continuă să lupte împotriva griului cu umorul lor: „E greu să scrii ceva pe griul ăsta, e foarte lucios!"

Care sunt, deci, culorile pe care autoritățile vor să le acopere cu acest gri? Să-i întrebăm.

Ce a fost Gezi? Pentru a înțelege, trebuie să ne întoarcem în acele zile de iunie din 2013. Trebuie să ieșim în piața Taksim.

Un cuplu de tineri proaspăt căsătoriți, după ce au luat parte la protestele din prima săptămână, au afișat pe cortul lor un banner cu un mesaj special pentru prim-ministru: „Stimate domn, renunțați odată ca să putem merge și noi acasă să facem dragoste!" Trecătorii, în funcție de simpatiile politice, fie râdeau, fie ridicau din sprâncene. Ambele reacții derivau din același fapt: în Turcia nu se cuvine să menționezi în public ideea de dragoste fizică, cu atât mai puțin să scrii un banner în plin centrul orașului. Totuși, în timpul protestelor, o glumă cu conotații

erotice purta un mesaj cât se poate de politic: prim-ministrul îi ataca pe ocupanții pieței făcând apel la moralitatea conservatoare. Insinua, dacă nu cumva o spunea pe față, că „bandiții" care ocupaseră piața Taksim „fac lucruri rușinoase, numai Allah știe ce!" Bineînțeles că aceasta a fost parte dintr-o acțiune mai amplă de propagandă împotriva protestatarilor. Într-o zi „bandiții" au fost acuzați că beau într-o moschee, în altă zi că au bătut o femeie care purta capul acoperit. La un moment dat, în media controlată de guvern s-a menționat faptul că o bombă atomică secretă era fabricată în corturi. Se spunea că ambele incidente au fost surprinse de camere de luat vederi, însă nimeni nu a văzut filmarea. Când imamul moscheii în cauză a mărturisit că protestatarii încercaseră să găsească adăpost răniților și nu băuseră alcool, a fost luat la întrebări pentru că vorbise cu presa și exilat la o moschee de la marginea orașului.

Prin urmare, a fost un act de curaj din partea cuplului, în mijlocul acestei stigmatizări generale, să anunțe că nu puteau face dragoste din cauza atacurilor cu gaze lacrimogene și a violenței forțelor de poliție și că nu voiau să facă dragoste decât după ce poliția se retrage din parcul Taksim Gezi.

Această glumă lipsită de importanță s-a pierdut printre milioanele de glume din timpul zilelor tumultoase care au început ca protest împotriva planului de dezvoltare al parcului Gezi și s-au dezvoltat, ajungând să includă cereri precum libertatea presei și libera exprimare și proteste împotriva injustiției, a inegalității și a conservatorismului din Turcia. Mi se pare că gluma este una notabilă, din punctul de vedere al limitelor nesupunerii. Există trei mari tipuri de reguli care sunt încălcate: legile scrise, regulile morale ale societății și codul de comportament. În Turcia este foarte ușor să încalci oricare dintre acestea.

Iată ce ușor este să faci un act de nesupunere civică în Turcia. Nu e nevoie să protestezi împotriva brutalității forțelor de ordine sau a moralității sexuale impuse. Este de ajuns să porți colanți.

Uneori nesupunerea nu este intenționată, e mai degrabă ceva ce ți se întâmplă decât o alegere personală. Cel mai tânăr ziarist căruia i s-a intentat vreodată un proces, Sami Menteș, își făcea meseria (lua interviuri activiștilor de stânga, imediat după revolta Taksim) și a ajuns în închisoare, unde a așteptat începutul procesului timp de nouă luni. Menteș a fost eliberat după prima audiere și singura probă împotriva lui a fost adusă de un „martor secret". „Martorul secret" a devenit o sursă de informație destul de populară în ultimii 10 ani, mai ales în cadrul proceselor deschise împotriva ziariștilor, politicienilor și activiștilor. Din moment ce mărturia coincide de obicei cu acuzațiile procurorului, ne-am putea întreba dacă acești martori secreți există cu adevărat. Turcia are cel mai mare număr de ziariști închiși din întreaga lume – ca să nu vorbim de miile de activiști politici, politicieni și alții.

Și totuși, nu acesta este subiectul discuției noastre. Pe noi ne interesează nesupunerea civică împotriva codului general de comportament. E o formă mai subtilă, mai rafinată de nesupunere (deși uneori este pedepsită la fel de dur) care a reprezentat o parte importantă a revoltei Gezi. Ar putea părea o definiție prea largă pentru un act de nesupunere civică, sau o zonă foarte gri, însă eu numesc această formă de rebeliune pur și simplu „purtare frumoasă". De fapt, chiar este o formă curajoasă de nesupunere dacă ești la curent cu esența vieții cotidiene din Turcia de azi.

Precum cei ca ei din Tahrir, Sol și Kasbah, oamenii care s-au adunat în piața Taksim nu puteau spune foarte clar de ce

nu voiau să elibereze zona, chiar şi atunci când nu mai erau în aşa număr mare ca la început. Răspundeau cu fraze neclare ca: „Era prea frumos ca să plecăm" sau „În ciuda gazului lacrimogen şi a bătăilor, acelea au fost zilele cele mai frumoase din viaţa mea". Şi, de cele mai multe ori, singura explicaţie pe care o găseau era o variaţie pe aceeaşi temă: „Oamenii de aici sunt atât de amabili!" Probabil că nu realizau că, rostind aceste cuvinte frumoase, deveneau şi ei parte a unei forme subtile, dar puternice de nesupunere.

Turcia este o ţară dură. Un turc obişnuit care ar vizita Anglia ar rămâne şocat de timpul pe care britanicii îl petrec cerându-şi scuze unii faţă de alţii sau mulţumind. Ca să nu mai vorbim de timpul pierdut atunci când aşteaptă la cozi. În afara câtorva oameni hotărâţi să fie politicoşi în ciuda curentului general, noi nu ne mai cerem scuze unii de la alţii. Şi nu mă refer aici la „scuze" politice către armenii şi kurzii masacraţi şi torturaţi. Vorbesc de „scuze" normale, de zi cu zi, pe care i le adresezi cuiva pe care îl împingi fără să vrei pe o stradă aglomerată. Scuzele sunt considerate un semn de slăbiciune într-o ţară în care pretindem că lucrurile rele nu s-au întâmplat niciodată. S-ar putea să nu existe o legătură directă între vorbele de politeţe şi sentimentul mai larg al compasiunii, însă niciunele nu sunt apreciate într-o Turcie în care, potrivit statisticilor Baroului din Istanbul, o femeie este ucisă la fiecare două zile. Poate că este vorba de o manifestare a stresului post-traumatic suferit de bărbaţii obligaţi să facă serviciul militar sau a tensiunii din societate. Oricare ar fi motivul, între 2002 şi 2009, numărul femeilor ucise a crescut cu 1 400%.

În acest context, este remarcabil că una dintre cele mai populare mărturii legate de protestele Gezi a fost următoarea: „Ştii ce? Oamenii din piaţă sunt extraordinari! Chiar şi când

sunt atacați cu gaze lacrimogene sau bătuți de poliție, ei nu încetează să-și ceară scuze atunci când dau peste tine! Fac asta chiar și atunci când viața le este în pericol! Nemaipomenit!" În Gezi, această politețe stăruitoare era semnul unei filosofii mai largi: că alții contează la fel de mult ca tine și că această compasiune pentru ceilalți nu este un semn de slăbiciune.

Marginalizarea fiecăruia dintre cei care deviază de la curentul dominant din societate este o temă majoră în viața din Turcia modernă. Să fii prea brunetă, să fii kurd, să nu fii musulman sunnit, să nu postești în luna sfântă a Ramadanului, să fii celibatar, să fii o studentă care are colegi de apartament bărbați, să fii femeie și să râzi mai mult – oricare dintre acestea pot fi considerate o „ciudățenie" și pedepsite dur de societate. Oricine duce o viață diferită de standardul bărbatului sunnit, războinic, de origine turcă, interesat doar de profit poate suferi diferite forme de „corecție", de la excomunicare la bătăi în public.

Vinovații acestei tendințe de constrângere culturală pot fi conservatorismul în creștere, războiul din ultimii 40 de ani care a făcut ca întreaga țară să sufere de TSPT (tulburare de stres post-traumatic), serviciul militar obligatoriu care i-a înăsprit pe bărbați, condițiile economice neoliberale grele sau realitatea culturală. Oricare ar fi motivele, Turcia este un loc în care acceptarea diferenței devine din ce în ce mai rară.

Cu toate acestea, în piața Taksim și în alte asemenea piețe în care oamenii au protestat în marile orașe din Turcia, diversitatea a fost celebrată și oamenii au dovedit că pot coexista în ciuda condițiilor vitrege. Socialiștii laici țineau umbrelele pentru islamiștii anticapitalism care se rugau în ploaie; o tânără femeie, simpatizantă a stângii naționaliste, s-a ținut de mână cu un activist kurd. Aceste conexiuni personale, oricât

de minore şi de trecătoare ar fi, păreau imposibile înainte de Gezi. O tânără în fustă mini colaborând cu un activist islamist pentru a procura provizii pentru comunitatea din Taksim ar putea părea un vis romantic, însă s-a întâmplat cu adevărat.

Oamenii au fost surprinşi unii de alţii atunci când au devenit adevărate gherile urbane în doar câteva zile, însă au fost, probabil, şi mai surprinşi de faptul că erau liberi să fie amabili fără să le fie teamă că ceilalţi îi vor considera slabi. Când eşti înconjurat de o cultură a violenţei extreme şi alegi să respingi această mentalitate încercând să fii politicos, acesta devine un act de rezistenţă. Într-un alt context, în care puterea cere ca oamenii să fie politicoşi, o atitudine fermă devine un act de nesupunere. Poate că suntem mai obişnuiţi să ne gândim la revoluţii în aceşti termeni. Însă să fii „amabil" poate fi un gest revoluţionar atunci când eşti încurajat sau chiar forţat să faci opusul. În Tahrir (din Cairo) şi Kasbah (din Tunis) a fost la fel: amabilitatea voită şi neclintită a demonstranţilor unul faţă de celălalt a părut o încercare de a restaura propria lor încredere în umanitate, care fusese rănită profund de cruzimile regimurilor politice.

Cel mai demn de admiraţie exemplu de amabilitate revoluţionară pe care l-am văzut a fost dat de mama unui copil de trei ani, pe care am întâlnit-o într-o tabără de refugiaţi de la graniţa dintre Tunisia şi Libia. În mijlocul deşertului, fără trecut şi fără un viitor clar în faţă, mama din Somalia a săpat o mică grădină, cu margini în formă de inimă făcute din sticle de plastic pe jumătate îngropate în nisip. Cu seminţele împrumutate de la beduinii care treceau pe acolo, a reuşit să crească legume. Când i-am dat o bomboană fetiţei sale, în ciuda nisipului care înghiţea orice urmă de speranţă şi de civilitate, ea a îndemnat-o pe cea mică să-mi spună „Mulţumesc!" Am

stat acolo pentru a primi acest gest de politețe. A durat câteva minute până ce fetița a putut pronunța cuvântul în limba engleză. Mama ei nu doar că încerca să își păstreze demnitatea în ciuda condițiilor vitrege, ci făcea un adevărat act de rezistență împotriva lumii din jur care o deposedase de multe din avantajele vieții civilizate. Poate că ea „nu se supunea" nici măcar așteptării mele legate de starea ei de amorțeală. După părerea mea, oamenii care au participat la revoltele Gezi acționau în același fel, refuzând amorțeala care fusese impusă cu ajutorul forței și a violenței.

Supraviețuirea în Turcia necesită o doză de amorțeală, la fel ca și în alte zone de război sau în țări polarizate din punct de vedere politic în care cetățenilor li se ordonă: „Iubește-ne sau pleacă." În piața Taksim, câțiva cetățeni turci care refuzau să se conformeze au respins nu doar noțiunea că ar trebui „să plece" ci și amorțeala; ei au respins tiparul ostilității, violenței, durității și grosolăniei. Printre norii de gaz lacrimogen, ei au creat lumea pe care și-o doreau: un neverosimil *Neverland*[1]. Copiii desenau; s-a creat o bibliotecă comună; au fost construite scene pe care să urce artiștii; oamenii aduceau mâncare pe care o împărțeau cu alții; mamele au format cordoane umane pentru a-și proteja copiii. Totul era la comun. Îmi amintesc un copil al străzii care îi implora pe ocupanții pieței să nu plece pentru că, în acțiunile lor, „văzuse umanitatea pentru prima dată". Abuzați atât de multă vreme, savuram, iarăși și iarăși, gustul întâlnirilor cu celălalt și al amabilității.

[1] Țara de Nicăieri este un loc imaginar îndepărtat, unde Peter Pan, Clopoțica și alte creaturi și ființe locuiesc. Este adesea folosit ca metaforă pentru copilăria veșnică, nemurire și fuga de realitate (n. red.).

Într-o țară în care procesele politice durează ani de zile, fără să aibă loc audieri, în care se construiesc închisori gigantice pentru a-i primi pe disidenți, în care mentalitatea de tipul „câștigătorul ia totul" domnește fără să fie contestată, în care uniformizarea vieții și a gândirii oamenilor este cumplită, oamenii din rezistența Gezi își imaginau o domnie a legii diferită și o moralitate mai umană.

Unii ar putea crede să toate acestea sună a Woodstock[1] – chestii hippy, flower power. Și probabil că așa și era în timpul zilei, însă după apusul soarelui, totul semăna mai mult cu Fâșia Gaza decât cu celebrul festival de muzică. După apus, oamenii care păreau naivi în timpul zilei, erau obligați să se transforme în războinici pentru a se apăra de violențele polițiștilor. Și după fiecare noapte, când răsărea soarele, era din nou timpul să fie „amabili" ca act de rezistență. Să nu renunțe la politețe era un act de nesupunere făcut intenționat și uneori, trebuie s-o spun, cu încăpățânare.

Unul dintre cele mai populare sloganuri ale vremii era: „Taksim este peste tot! Rezistența este peste tot!" Protestatarii visau să lărgească granițele pieței, să extindă noua cultură care se născuse în tot restul țării.

Privind retrospectiv, am ajuns să cred că protestatarii din piața Taksim încercau să restaureze principiul dreptății într-o țară în care încrederea în aceasta fusese complet distrusă. Nesupunerea este de cele mai multe ori asociată cu răsturnarea unui sistem sau cu încălcarea legilor, însă esența rezistenței Gezi a fost exact opusul. Oamenii creau, sistematizau și puneau în practică, zi de zi, un nou cod de comportament. Și era frumos... foarte frumos.

---

[1] Festival de muzică ținut pe terenul (2,4 km²) unui fermier, în apropierea cătunului White Lake, în orașul Bethel, statul New York (n. red.).

Iată de ce eu și taximetristul mai în vârstă zâmbim în timp ce privim zidurile vopsite în gri. Zâmbim mulțumiți, știind că textele scrise pe aceste ziduri sunt un semn de rezistență, similar cu folosirea cuvântului *efendim*.

FASCINANTA VULGARITATE

„Ce a însemnat Gezi?" este o interogație care, în lumina naturii haotice a evenimentelor din iunie 2013, reduce și limitează posibilitatea unui răspuns. Pentru un răspuns mai cuprinzător, cred că întrebarea ar trebui să fie: „Împotriva cui protestau oamenii din Gezi?" După cum ați dedus din rândurile de mai sus, Gezi a fost împotriva moralității sociale și politice care degenera constant. Furia care a facilitat Gezi se datorează, în parte, ignoranței și uimitoarei, fascinantei îndrăzneli a oamenilor, dar și faptului că această îndrăzneală s-a răspândit de la eșaloanele superioare ale puterii până la baza societății. Una dintre cele mai bune descrieri ale situației a fost publicată într-o revistă satirică. Când vorbim de Turcia, trebuie să înțelegeți că revistele satirice nu sunt exemple de amuzament frivol, ci singurul mijloc de comunicare prin intermediul căruia poți urmări agenda politică fără să-ți pierzi mințile. Într-o țară în care jurnalismul sincer este interzis, revistele satirice de știri s-au dovedit a avea, de multă vreme, cele mai serioase atitudini politice. De exemplu, următorul fragment poate fi cât se poate de grăitor în legătură cu motivele pentru care a existat revolta Gezi. Permiteți-mi să-l citez pe Umut Sarikaya de la revista *Uykusuz*:

> Totuși nu înțeleg cum noi, ca țară, am ajuns de la: „Să nu știi nu e rușinos, să nu înveți este" la: „Crezi că ești mai bun decât mine pentru că ai fost la școală și ai învățat ceva, nesimțit

elitist? Psihopat iacobin!" Când eram copil, să înveți și să cunoști erau lucruri de care să fii mândru. Apoi, deodată, întreaga țară spune: „Nu vezi unde te duce educația? Ca și cum învățătura ar fi ajutat vreodată pe cineva!" Și, în final: „Ce pot să ne învețe pe noi cei care știu x?" Am auzit chiar și o frază de genul: „Ce să ne învețe pe noi sociologii despre sociologie?!" Îmi este sincer teamă că pasul următor este ca aceia care cunosc lucruri și studiază să fie bătuți pe loc. Așa că sfatul meu pentru toată lumea este să vă prefaceți că nu știți nimic, ca să fiți siguri că nu pățiți nimic. Cunoștințele voastre într-un domeniu pe care îl stăpâniți pot fi ofensatoare pentru alții."

Firește, intelectualii acestei țări au fost constrânși să se rușineze de cunoștințele lor din cauza hegemoniei totale a AKP, în cei 10 ani de când este la putere. Și totul pentru că întrebarea: „Ce să ne învețe pe noi oamenii de știință, despre știință?" a început să fie repetată des de oamenii ignoranți de la putere. Persoana menționată mai sus, care nu are încredere că sociologii o pot învăța ceva despre sociologie este, bineînțeles, Recep Tayyip Erdoğan, prim-ministrul de la acea dată. În timpul mandatului său, animozitatea față de intelectuali, care devenise exagerată, s-a transformat în animozitate față de cunoaștere. Cei care își justificau ignoranța cu o vulgaritate fără limite se ascundeau în spatele unei înțelegeri rudimentare a egalității, atunci când spuneau că nu au nevoie de părerile profesioniștilor. Barajele cedau, clădirile se prăbușeau, trenurile deraiau, minele explodau și multe alte dezastre aveau loc, însă niciun profesionist nu era consultat în legătură cu aceste probleme. Și atunci când vorbeau, erau acuzați de guvern că sunt „aroganți" și că „s-au înstrăinat de oameni". La revolta Gezi au luat parte „oamenii intelectuali" care au început, în sfârșit, să vorbească. Partea educată a societății a devenit

pasivă la „delictul aroganței" de care o acuzase guvernul, acceptând toate insultele pe care acesta i le adresase. Umorul a devenit nu doar scutul discursiv al rezistenței Gezi, ci și factorul care a intensificat-o.

După atacul forțelor de poliție asupra celor câtorva zeci de tineri care protestau împotriva proiectului urban din Taksim de pe 31 mai, mai întâi sute, apoi mii de oameni s-au solidarizat cu protestul. În primele trei zile protestul a avut loc doar în Istanbul, apoi au urmat Izmir, Ankara și alte orașe mari. După o săptămână, revolta cuprindea întreaga țară. Oamenii nu au avut timp să formuleze clar motivele pentru care protestau. Atacurile cu gaze lacrimogene nu încetau și fiecare acțiune a poliției adăuga un nou motiv pentru a „rezista". Cel mai supărător aspect a fost tăcerea intenționată și jignitoare a mediei tradiționale în ceea ce privește actele de violență. În mai puțin de 10 zile, spre mirarea tuturor, chiar și burghezii boemi neimplicați politic, cunoscuți ca Bobo, au devenit experți în tehnici de gherilă. Întrebați pe oricine din Turcia cum poți opri un TOMA (vehicul de poliție care folosește tunuri cu apă și gaz lacrimogen) sau cel mai bun remediu pentru a elimina efectele gazului lacrimogen. Oricine îți poate vorbi din experiența personală. Timp de două săptămâni, adrenalina a atins cote uriașe. Pentru acei „inadaptați" care, înainte de proteste, căutau o țară în care să emigreze, Turcia a devenit singurul loc în care puteau lua parte la revoltă. În ceea ce-i privește pe cei care luau deja parte la evenimente, ei își spuneau deseori unul altuia că se simțeau vinovați atunci când dormeau, fie și pentru câteva ore, pentru că pierdeau acțiunea. Diaspora turcă striga pe rețelele de socializare: „Am vrea să fi fost cu voi!". Deși unii mureau, alții orbeau și erau sute de răniți, mii de oameni erau încă dornici să se alăture

„rezistenței". Pentru mulți, motivul era pur și simplu bucuria solidarității și încântarea de a afla că ești puternic în fața cruzimii celor aflați la putere.

Pentru umorul politic și pentru artă a fost ca și cum ar fi existat un baraj care le-a oprit cursul în ultimii 10 ani și acum, deodată, râurile de umor de calitate și arta de rezistență erau libere să curgă. (Verificați canalul YouTube Türkiye Direniyor și căutați „Direniş şarkilaru" pentru a vedea exemple.) În timpul celor mai dure ciocniri, oamenii găseau cumva o clipă sau două pentru a face glume despre poliție, guvern și mai ales despre prim-ministrul Tayyip Erdoğan. Din moment ce interzicerea alcoolului a coincis cu rezistența, pentru protestatarii care consumau alcool fiecare zi se încheia cu urarea: „Noroc, Tayyip!" (*Şerefine Tayyip*!).

Până acum, cred că acesta a fost cel mai bun mod de a scoate masca discursului „tolerant" despre o legătură perfectă între democrație și Islamul moderat. Cu fiecare glumă, autoritatea se înfuria tot mai tare și își afișa latura întunecată – care exista de multă vreme, numai că rămăsese invizibilă pentru mulți până atunci.

Umorul din Taksim, ca și cel din Tahrir și Kasbah, nu poate fi tradus, însă mecanismul care a creat acest umor și a făcut posibilă rezistență poate fi explicat.

Ceea ce a determinat dărâmarea barajului, eliberând astfel fluxul umoristic, și a făcut rezistența mai atractivă pentru mulți a fost o mică schimbare a discursului opoziției din Turcia. Vreme de 10 ani, guvernul a acuzat opoziția că era împotriva democrației, că erau teroriști, că avea legături cu alte țări, că era dușman al religiei, elitiști care îi umileau pe „adevărații

locuitori ai Turciei" și așa mai departe. După 10 ani de hărțuire politică și psihologică din partea guvernului și a consilierilor de imagine, opoziția părea înfrântă pe toate planurile. Își consuma întreaga energie în încercarea de a dovedi că nu reprezenta toate aceste lucruri, ci critic autentic al guvernului. Ceea ce, că veni vorba, este imposibil conform ideilor fundamentale ale logicii, pentru că nu poți dovedi că ceva nu există. Prin discursul politic dominant, opoziția a fost nevoită să-și dovedească sinceritatea în fața guvernului. Prin urmare, puterea avea dreptul să decidă dacă intențiile opoziției erau bune sau rele. Vreme de 10 ani opoziția a trebuit să se lupte cu această mentalitate complet eronată. Cu toate acestea, într-o zi, mai precis în a treia zi a revoltei, când prim-ministrul i-a numit pe protestatari *çapulcu* (bandiți), toată lumea a ajuns în punctul „până aici!" și a spus: „Așa este, suntem *çapulcu!*" Focul s-a întețit. Protestatarii au îmbrățișat umilința și au exagerat-o până în punctul în care nu mai însemna nimic. Pe Wikipedia a apărut definiția termenului *„çapulcu"*, iar oamenii au inventat variante ale verbului în germană (*chapuliert*), franceză (*chapulere*) și engleză (*chapulling*). Începând cu acest moment ei au devenit tot ceea ce îi acuzase prim-ministrul că erau în timpul protestului: alcoolici, spioni CIA și chiar teroriști. Însă apogeul umilințelor a venit odată cu „lobby-ul intergalactic pentru o lovitură de stat"! Printre numeroasele „teorii ale conspirației internaționale" pe care le-a avansat guvernul pentru a-i învinui pe protestatari, unii politicieni s-au referit chiar la un atac cibernetic asupra Turciei. Consilierii lui Erdoğan au mers până acolo încât au spus: „Există oameni care încearcă să-l ucidă pe prim-ministru prin telechinezie". A fost momentul când oamenii au început să „recunoască" faptul că, de fapt,

primeau ordine din Gondor[1]. În acest lobby secret a fost inclus și Darth Vader[2]. Oamenii scriau pe ziduri: „Suntem soldații lui Gandalf!"

Imaginați-vă nenumăratele glume derivate din această nebunie. Prin urmare, umorul și implicit rezistența au reprezentat discursul dominant. A fost o schimbare de la un răspuns deprimant și obositor de tipul: „Nu, nu suntem așa!" la un răspuns vesel și plin de energie: „Da, așa suntem!" De aici încolo, atitudinea a fost de tipul: „Ia să vă văd!". Frica de autorități a fost disipată de prima glumă și umorul a continuat să lovească autoritatea acolo unde o durea cel mai mult, uneori, trebuie spus, fără niciun menajament. Este important să precizăm și că „bucuria" fără limite a fost, de fapt, un indicator al fricii de autoritate care o precedase și era, mai mult sau mai puțin, proporțională cu aceasta. S-ar putea spune că lipsa de limite a umorului provenea din frica nemărginită de autoritate, pe care o crease guvernul.

Între timp, revolta a fost prezentată în mediile tradiționale internaționale cu atitudinea „Allah știe de ce se întâmplă așa ceva". Tinerii implicați erau lăudați de CNN pentru că erau „liberi de orice ideologie", iar protestele erau prezentate ca fiind „spontane". Revolta a fost descrisă drept „o confruntare între laicism și non-laicism" sau ca un război cultural. Niciuna dintre variante nu era adevărată. Revolta nu s-a născut spontan, din nimic, nici nu era neutră din punct de vedere ideologic. Nici măcar nu era neutră din punct de vedere al organizațiilor politice. A avut loc pentru că frica față de autoritate se răspândise de mulți ani și datorită hotărârii oamenilor de a arăta că nu sunt o mulțime de copii, ci adulți liberi să se exprime. În

[1] Tărâm imaginar care apare în a treia parte din *Stăpânul inelelor*. Gandalf este unul dintre personajele principale din această trilogie (n. red.).

[2] Personaj din *Războiul stelelor* (n. red.).

ciuda legitimității guvernului turc, format în urma unor alegeri democratice, autoritarismul în ascensiune scădea importanța disidenților. Gezi a fost un prim pas care a arătat celor de la putere că opoziția exista. Nu a fost un conflict între laicism și non-laicism, ci unul între autoritatea arogantă și contestatarii ei. Iată de ce disidenții din piața Taksim, cei care proveneau din diverse facțiuni politice și din mai toate clasele sociale, au luptat împreună. Cei care voiau să se omoare între ei cu o săptămână înainte de proteste se țineau acum de mână, în timp ce erau atacați cu gaze lacrimogene. Gazul avea puteri magice: dizolva ura dintre diferitele facțiuni politice și o transforma într-o energie îndreptată împotriva puterii.

Gezi a fost, în același timp, și o sărbătoare a încrederii, împotriva polarizării politice și sociale, adâncită de cei aflați la putere. Diferitele facțiuni ale societății, care înainte fuseseră învrăjbite una împotriva celeilalte, refuzau acum ura încurajată de clasele dominante și ofereau spectacolul coabitării.

Cu o polarizare politică extremă, o prăpastie între diferitele pături ale societății, un război civil intermitent în ultimii 30 de ani și multe alte probleme, Turcia este un loc în care oamenii nu se plac prea mult unii pe alții. Fiindcă aproape că nu mai există lucruri comune între oameni, toți vrem să trăim doar cu cei care ne plac. Poate că totul în jur pare o nebunie, dar se pare că astăzi majoritatea lumii se îndreaptă, mai mult sau mai puțin, în aceeași direcție. Facem tot ce ne stă în putere să ne protejăm de „celălalt". Lumea ne învață: „să nu ai încredere în nimeni!" în timp ce ne vorbește despre siguranță. Siguranța banilor, a informațiilor, a relațiilor umane, a sănătății, a copiilor și altele. Organizând totul după același model și depinzând de informații pentru anticiparea viitorului, lumea încearcă să

elimine nevoia de siguranță. Din ce în ce mai mult, profilurile noastre de Facebook încep să semene cu lista de informații pe care o dăm companiei de asigurări sau băncilor care vor să afle despre noi aceleași lucruri care îi interesează și pe potențialii noștri iubiți. Pentru a rezolva, o dată pentru totdeauna, problema securității, ne transformăm într-o declarație oficială despre noi înșine.

În răstimp, o fantomă plutește deasupra lumii, fantoma securității.

„Nu merge pe strada aia! Are loc un atac al poliției! Mergi pe strada asta!"

Într-o asemenea situație, desprinsă parcă dintr-un război, în timp ce fugi pentru a-ți salva viața, cineva de pe Twitter, cu o identitate falsă, o persoană despre care nu îți amintești dacă o urmărești sau din ce motiv anume o faci, îți oferă o informație și tu ai încredere în ea. Decizi să o crezi. Alegi să crezi că interlocutorul tău este la fel ca tine. Cred că a numi Primăvara Arabă o revoluție este exagerare. Totuși, cred cu toată convingerea că a fost o revoluție a încrederii, de la Tahrir la Gezi. În ciuda zecilor de ziare sau televiziuni care investesc milioane de dolari ca să ne câștige încrederea, am început să ne încredem în profiluri de Twitter cu poze comice. Din instinct sau din propriile noastre experiențe, am ales să avem încredere în oameni și nu în instituții. În Egipt sau în Turcia, oamenii cu fețele luminate de ecranele telefoanelor erau ca niște licurici și doar ei ne mai luminau calea. Niciun post de televiziune sau ziar nu ne oferea informații de încredere așa cum o făceau necunoscuții din jur. Ceea ce a rămas din acele zile în viața politică este o chestiune de dezbătut, însă țările în care a avut loc o asemenea revoltă au cunoscut schimbări majore în relațiile interumane, mai ales în ceea ce privește încrederea în semeni.

În Turcia de azi, oamenii care au participat la Gezi nu au încredere în cei care nu au luat parte la proteste. Oamenii încarcă fotografii cu ei înșiși participând la rezistența Gezi pe site-urile matrimoniale. O prietenă de-a mea a recunoscut deschis zilele trecute că „a divorțat de soțul ei pentru că nu a luat parte la proteste": „Nu mai pot avea încredere în el."

În țările în care au avut loc aceste mișcări, ceea ce oamenii au subliniat sau au dorit să sublinieze a fost următorul aspect: suntem cu toții foarte diferiți unul de celălalt, însă avem încredere în dorința celuilalt de libertate, egalitate și dreptate. Putem fi diferiți din punct de vedere etnic sau religios, însă avem încredere în conștiința, sentimentul dreptății și umanitatea fiecăruia. În timpul acestor mișcări, fotografiile cu oameni diferiți care coexistă au fost cele mai lăudate și apreciate. Fotografiile din Egipt și Tunisia înfățișându-i pe tinerii din Frăția Musulmană ținându-se de mână cu tinerii liberali sau umbrelele pe care le țineau tinerii de stânga pentru a-i feri de ploaie pe protestatarii musulmani în timp ce aceștia se rugau... toate acestea păreau că spun: „Aceștia suntem noi!" Dărâmau cu toții garduri fricii care le înconjurau casele și declarau că se putea trăi fără ziduri, că își doreau să trăiască astfel, având încredere unul în celălalt. O fantomă care apăra fraternitatea și încrederea în celălalt plutea deasupra orașelor noastre, într-o lume care ne-a învățat să ne fie frică, pentru a putea arăta apoi că se ocupă de securitatea noastră. Poate că tot ce a mai rămas astăzi sunt fotografiile noastre „cool" de pe Facebook, cu măștile de gaze pe față, însă cu toții am văzut fantoma! Prin urmare, nimeni nu ar mai crede că cineva e nebun doar pentru că „are încredere în oameni". Și asta pentru că vreme de câteva săptămâni, toată lumea avea încredere că toți ceilalți erau la fel ca ei sau, chiar dacă erau diferiți, erau totuși oameni buni. Ei au ales să creadă și să aibă

încredere. Au învins nu doar frica de autorități, ci și teama de diferențele celuilalt. Am dărâmat zidul și am respirat aer curat. Acea senzație de prospețime a fost motivul pentru care, în ciuda gazelor lacrimogene folosite de poliție, toată lumea se simțea ca și cum ar fi respirat adânc aer curat. Nimic nu duhnește mai urât decât frica. În plus, am învățat că securitatea și încrederea sunt invers proporționale. Sentimentul de încredere a crescut, în ciuda faptului că atacurile poliției alungau sentimentul de securitate. Aveam încredere atât în cei din jur, cât și în noi înșine. Într-un fel, a fost ca un refuz al sentimentului de securitate care ne fusese vândut și schimbarea lui cu sentimentul încrederii. Și toată lumea spunea cu amabilitate: „Păstrați restul!"

Oamenii care lucrează în multinaționale, în clădiri de birouri, sunt „expuși" la unele programe de orientare. Unul dintre acestea este workshop-ul „căderea liberă", organizat pentru a întări sentimentul de încredere în grup. Trebuie să te lași să cazi pe spate pentru a fi prins de cineva din echipă care stă în spatele tău. În acest fel, o idee ridicolă despre învățatul încrederii este vândută companiilor, care le-o impun angajaților. Sistemul se așteaptă ca noi să fim niște copii naivi și veseli și, în același timp, rivali răutăcioși și fără scrupule. Crede cineva cu adevărat în această înșelătorie? Eu nu cred și nici nu vreau să cred așa ceva. Însă știm că sistemul se pricepe foarte bine cum că creeze o nevoie, pentru ca apoi să ne-o vândă. Reușește să ne ofere un sentiment fals al siguranței, care să compenseze lipsa de siguranță pe care o naște în noi, ca și cum nu tocmai sistemul ne face să fim rivali și să ne întoarcem unul împotriva celuilalt. Noi, lumea, ne-am săturat de această situație. Vrem să avem încredere. Vrem să schimbăm farsa aceasta a siguranței cu sentimentul încrederii.

Gezi a fost o revoltă împotriva uitării. Vă rugasem să rețineți un nume. Deniz Gezmiș. Unul dintre cei trei tineri executați în

1972. În 2013, adică după 40 de ani, cu câteva zile înainte de debutul revoltei Gezi, imaginea feței frumoase a revoltei, pe care două lovituri de stat și nenumărate administrații de dreapta încercaseră să o șteargă din memoria țării, acoperea fațada unei clădiri, pe cel mai mare banner din piața Taksim. Lângă ea, pe un banner similar, erau cuvintele: „Să nu îți pleci capul!"

Multe cuvinte au ieșit din nou la suprafață după 30 de ani de uitare, însă cel mai important a fost „rezistență"!

Acest cuvânt, scos mai întâi din vocabularul statului, apoi și din memoria publică, a devenit, probabil, cel mai folosit cuvânt din limba turcă în perioada protestelor Gezi. Chiar și cei care nu au luat parte la mișcare erau obligați să îl folosească. Refuzul de a rosti „rezistență" echivala cu păcatul. O generație născută după ce cuvântul fusese uitat l-a reintrodus în limba turcă. De această dată, pentru totdeauna. Tot astfel, cuvântul „organizație" a fost și el reinventat de revolta Gezi. Și cuvântul „solidaritate" a revenit în vocabular, nu ca o vorbă învechită a vechilor stângiști, ci ca un cuvânt nou. Toate aceste cuvinte au revenit la sensul lor inițial, firește.

Gezi a fost și o rezistență împotriva coruperii sensului cuvintelor. A fost o încercare de a îndrepta lucrurile după un deceniu care deformase conceptele de bun-rău, drept-nedrept, frumos-urât. Ignoranța era rea, cunoașterea bună, nu invers. Era bine să te opui autorității și rău să cooperezi cu ea, nu invers. Clădirile acoperite cu sticlă erau urâte, copacii erau frumoși, nu invers. Turcia își redesena harta sensurilor cuvintelor, îndreptându-le.

Ce a mai rămas astăzi din aceste schimbări?

După ce undele seismice provocate de Gezi s-au calmat, a rămas în urmă o stare de spirit ciudată, o tăcere care amintea

de o retragere în tranşee, un sentiment general de amorţeală, o apatie profundă, o indiferenţă, o nepăsare faţă de lucrurile din jur care aveau dimensiuni patologice.

Bineînţeles că exista un motiv pentru care devenisem astfel. Suntem precum câinii bătuţi des. Am suferit prea multe „agresiuni emoţionale". Este de ajuns să dau un exemplu dintre multe altele: lovit în cap de o cutie de gaz lacrimogen, Berkin Elvan, în vârstă de 14 ani, moare la spital un an mai târziu, la 15 ani, şi o femeie între două vârste ia parte la mitingul în timpul căruia familia lui Berkin Elvan este numită teroristă şi este huiduită, declarându-şi dragostea pentru Tayyip Erdoğan, prim-ministru la acea vreme, spunându-i: „Nu m-ar deranja să fiu părul din fundul tău!" şi asta în direct, la televizor. După sute de asemenea „agresiuni emoţionale", sufletul vrea să se ascundă, să doarmă şi să se conserve. Însă care sunt motivele? Sau singurul motiv?

„Suntem astfel pentru că suferim de pe urma agresiunilor emoţionale" pare o explicaţie destul de simplistă. E adevărat că am ameţit după atâtea lovituri, însă ne-a derutat şi faptul că ne-am eschivat atunci când am vorbit despre ceea ce căutam de fapt. Din moment ce nu ne-am hotărât în ce direcţie să alergăm şi am fugit, prin urmare, în toate direcţiile, am obosit. Poate că dacă am îndrăzni să ne punem întrebarea: „Ce vrem de fapt?" o întrebare foarte des auzită în timpul protestelor Gezi, am putea avea şansa de a schimba situaţia în care ne aflăm acum.

Este clar că ne dorim ceva greu de înfăptuit. Dacă ar trebui să facem o listă cu lucrurile pe care le vrem, aceasta ar arăta astfel:

- O mişcare care să nu fie o organizaţie
- O forţă care să nu fie o autoritate

• O cooperare fără ierarhii
• O prezență care preferă să rămână nenumită
• Acțiuni nepremeditate
• Indivizi unici care tânjesc după afinități cu ceilalți
• Un limbaj și o retorică rezistentă care să nu consolideze conceptele importante
• Furia care să ia, în mod obligatoriu, forma unei sărbători

Părerea mea este că facem parte dintr-o generație care nu este încă înfrântă, ci este reticentă să spună pe ce cal pariază, tocmai pentru că ne este frică de eșec. Noi suntem cei care tac pentru că nu am vorbit deschis despre propria noastră listă cu revendicări. Tăcem nu din cauza vântului rece care ne suflă în față sau de frica unei noi rafale de vânt care s-ar putea stârni, ci pentru că nu știm exact ce să spunem.

Acum, pe măsură ce ne apropiem de Cihangir, eu și taximetristul ne cufundăm în tăcere. Taxiul este înconjurat de copii din Siria. Cerșesc, vorbind în arabă, desculți. Sunt mulți. Mulți... flămânzi... Aproape toată lumea pretinde că nu îi observă, însă e clar că un oraș invizibil se dezvoltă în Turcia; fără limbă, fără nimic. Ar trebui să spunem câteva cuvinte și despre acest aspect, înainte de vorbi despre lucrurile amuzante care ne așteaptă.

COPIII POLITICII „ZERO PROBLEME": OPORTUNUL ȘI INOPORTUNUL

Copiii din Siria au început să umple străzile din Turcia câte 10, câte 100 și, în final, cu miile. Desculți, murdari, flămânzi, tăcuți. Cerșesc folosind cele câteva cuvinte turcești pe care le-au învățat și, când acestea nu sunt de ajuns, vorbesc în arabă. Cuvântul pe care îl repetă cel mai des este „Siria! Siria!" Știu

că acesta este o dovadă a dramei lor de netăgăduit. Aşteaptă ca traficul să se blocheze pentru a veni în dreptul geamurilor maşinilor, imediat ce acestea se opresc. Unii au cel mult cinci ani. Învaţă limba turcă folosind vocabularul cerşetorilor. Sunt prea mici să ştie că sunt victimele unei politici externe ambiţioase, amăgitoare şi extrem de instabilă. Însă vor creşte în curând şi vor afla că povestea care i-a făcut să se împingă unii pe alţii în mijlocul maşinilor îşi are, de fapt, începuturile cu mulţi ani în urmă...

Totul a început cu avionul care s-a izbit de turn. Recep Tayyip Erdoğan este probabil cea mai norocoasă persoană care a adoptat atitudinea „eşti cu noi sau eşti duşmanul nostru" care a cuprins lumea după 11 septembrie 2001. Întâmplarea face că el era tânărul lider musulman al unei ţări democratice care, se preciza mereu, era în marea sa majoritate musulmană. El era omul potrivit care să stea în spatele conceptului de securitate care a dominat lumea de după 11 septembrie, fiind liderul din regiune cel mai deschis la colaborare în ceea ce priveşte politica neoliberală şi încercând să îşi facă un nume pe scena lumii ca exemplul bun în dihotomia musulman bun/musulman rău, născută la Washington. Americanii au fost încântaţi să descopere un exemplu mai bun în lupta cu „teroriştii musulmani" decât saudiţii. Înfăţişarea lui de intelectual a fost primită cu aprobări nu doar la Casa Albă, ci şi în cele mai respectate universităţi europene. Turcia, ţară NATO musulmană, a devenit în Occident imaginea elevului silitor din Orient. Chiar dacă în legătură cu problemele interne, Erdoğan spusese: „Nu există nicio măsură în Islam, Islamul e unul singur", el a fost mulţumit cu imaginea lui de „nou lider al Islamului moderat", creată de media internaţională şi cu ajutorul căreia a ajuns pe coperta revistei *Time*. În această perioadă, relaţiile comunităţii

Fethullah Gülen din Washington au fost folosite la maximum, organizația având deja o experiență bogată în relațiile internaționale. Rapoartele de la *think tank*-urile internaționale se înghesuiau să laude democrația din Turcia. O, ce zile minunate! Apoi a intervenit problema invaziei Irakului și Tayyip Erdoğan a organizat multe mitinguri la care a strigat în favoarea includerii armatei turce în forța de intervenție internațională. Acest lucru a fost împiedicat grație eforturilor platformei antirăzboi, care cuprindea sute de mii de oameni, eu fiind unul din cei doi purtători de cuvânt, așa că Parlamentul și-a folosit dreptul de veto pentru a opri intrarea armatei turce în Irak. Fie vorba între noi, administrația a avut destule motive să fie furioasă pe mine. Însă, deși prim-ministrul era furios pe unii ca mine, a reușit cumva să folosească decizia Parlamentului în favoarea sa, deși nu jucase niciun rol în această decizie. De fapt, în Liban, unde eram corespondent extern la acea vreme, am văzut cu ochii mei un afiș enorm într-o fortăreață Hezbollah. Chávez și Erdoğan stăteau unul lângă celălalt, doi lideri care se opuneau ocupației Irakului, iar dedesubt scria: „Unde sunt bărbații arabi?"

Era supărat pe mine și pe oameni ca mine pentru că împiedicam Turcia să joace un rol activ în ocuparea Irakului, însă prim-ministrul era aclamat pe străzile Arabiei ca un erou care înfrunta Statele Unite ale Americii. În următoarele discursuri a reușit să se poarte ca și cum ar fi fost decizia lui să nu participe la ocuparea Irakului. Acum, că aveți idee despre manevrele politice ale AKP și ale prim-ministrului Erdoğan, ar trebui să nu vă mirați prea mult de aceste situații bizare. Această situație a continuat să-i exaspereze pe cei care și-au adus aminte de adevăr vreme de mulți ani și Erdoğan a continuat să țină

discursuri care să condamne ocuparea Irakului. Ce pot să spun? A fost interesant!

În orice caz, imediat după acest moment a început perioada încântătoare a politicii externe a administrației AKP. „Frații noștri din Orientul Mijlociu", spunea prim-ministrul. „Apropiere culturală", adăuga el. Apoi, într-un final, i-a scăpat porumbelul: Inițiativa Orientul Mijlociu!

Orientul Mijlociu, evitat din punct de vedere cultural și ținut la distanță din punct de vedere politic încă de la fondarea republicii turce, însemna acum țări pe care le puteam vizita fără viză. În plus, s-au liberalizat schimburile economice, iar liderii, pentru a-și afișa relațiile cordiale cu vecinii, au început să se tot viziteze. Cu puțin timp înainte de începutul revoltei din Siria, Tayyip Erdoğan s-a referit la Bashar Assad[1] ca la un „frate". Un detaliu comic: numele respectiv, care în limba turcă devenise *Esad* („prieten") , când Siria era o țară prietenă, a devenit *Esed* („dușman"), după ce prim-ministrul a început să implementeze politicile sale împotriva regimului. Din moment ce Esad era un nume des întâlnit în Turcia, un om care era acum dușmanul nostru trebuia să primească un nume „străin". Imediat ce prim-ministrul a schimbat numele Esad în Esed, presa s-a grăbit să schimbe numele pe care îl foloseră mulți ani. Acum era interzis să-l numești pe Esad Esad! Totuși, înainte de a analiza această perioadă de dușmănie, trebuie examinate circumstanțele în care Turcia a devenit deodată Tânărul Turc al politicii internaționale. Iată ce spune profesorul Soli Özel, expert în politică externă, pentru a înțelege ascensiunea bruscă a unei stele regionale:

> Ascensiunea profilului politicii externe a Turciei a avut loc într-un context regional și internațional special. Elementele

[1] Actualul președinte al Siriei (n. red.).

care au definit această conjunctură au fost atacurile de la 11 septembrie (2001), războiul din Irak (2003) și noua balanță a puterilor în regiune.

Incapacitatea Statelor Unite ale Americii de a controla consecințele războiului din Irak a dus la o adevărată spirală a violenței în Irak. Una din consecințele regionale ale războiului a fost că Iranul, redescoperindu-și influența în zonă, a devenit o forță care se întindea din Siria și Liban, prin Hezbollah, până în estul Mediteranei, în Palestina, prin Hamas. Odată cu intervenția americană în urma căreia regimul lui Saddam Hussein a fost răsturnat, balanța puterilor în Irak, care de secole fusese de partea sunniților, a fost și ea modificată, Iranul începând să aibă un cuvânt de spus în regiune, pentru prima dată după aproape trei secole.

Noile realități regionale create de războiul din Irak au fost tot atât de utile pentru Turcia cât și pentru Iran. Ankara a fost implicată îndeaproape în evoluția evenimentelor din Irak. Avantajul ei de a fi capabilă să comunice cu toate grupurile i-a permis să devină, pentru o vreme, un actor influent. În ciuda tuturor presiunilor venite din partea SUA, nu a întrerupt relațiile cu Iran și cu Siria. Dimpotrivă, a întărit legăturile economice cu ambele țări și cu alți actori din regiune. S-a străduit să devină un mediator între Iran și Occident. Având ca obiectiv un tratat de pace între Siria și Israel, a făcut mai mulți pași spre acest deznodământ până în clipa în care intervenția Israelului în Gaza, din 2009, a rezultat într-o disociere a celor două tabere.

Trebuie să intervin și să ofer niște explicații. Sloganul cel mai mediatizat al politicii externe turce din acea vreme era: „Zero probleme cu vecinii!"

Profesorul Ahmet Davutoğlu, care avea să devină prim-ministru, a fost cel care l-a inventat. El este autorul unei cărți

intitulate *Strateyk Derinlik* („Profunzime strategică"), despre care experții au spus că nu are nicio profunzime. Să fim sinceri, ideea lipsei de probleme cu vecinii suna foarte bine din moment ce, încă de la fondarea sa, Turcia a fost o țară solitară care se credea „înconjurată de dușmani". În sfârșit, strigoii de dincolo de granițe aveau să dispară și noi urma să avem relații normale cu Armenia, Iran, Irak, Siria și cu alte țări din jur. Cel puțin, acesta era planul. În plus, la acea vreme, totul părea să meargă foarte bine. Să revenim la Soli Özel pentru a vedea ce s-a întâmplat în continuare:

> În conformitate cu principiul *zero probleme cu vecinii*, Turcia a făcut primii pași pentru integrarea economică. Comerțul s-a liberalizat după ce obligativitatea vizelor pentru mai multe țări a fost eliminată. Ca urmare a succesului pe care serialele de televiziune turcești l-au avut și a vizitelor reciproce mai dese, stilul de viață turcesc, democrația, prosperitatea și conceptul de *soft power*[1] care fusese alimentat de procesul de aderare la Uniunea Europeană, proces despre care se credea că ajutase Turcia să obțină toate aceste avantaje, au transformat țara într-un punct de atracție.
>
> Abordarea fundamentală a politicii din această perioadă a fost că Turcia era *țara centrală* pentru regiunile din jurul ei. Odată cu acest concept, „dorința de a progresa singură", care a reprezentat o tradiție înrădăcinată în politica externă a Turciei, a revenit în prim-plan. Ca parte a profilului său din ce în ce mai important și grație acumulărilor istorice, politice și strategice, se presupunea că Turcia va adopta o politică independentă și autonomă...

[1] Ansamblu de măsuri, idei, concepte care sunt folosite de către un stat pentru a-și maximiza influența și imaginea în rândul propriilor locuitori, dar și în rândul altor state, fără a fi folosită forța militară sau economică (n. red.).

Mutarea centrului strategic al lumii către Est și vidul de putere din zonele din jurul Turciei au permis Ankarei să beneficieze de spațiu de manevră. Acest avantaj structural, dublat de caracteristicile unice ale Turciei (ca țară musulmană membră NATO, seculară, democratică și capitalistă) a înlesnit Turciei atingerea scopului final.

Punctul slab al politicilor din acea vreme care sprijineau conceptul de *soft power* a fost aspectul securității. Deși și-a definit politica externă prin cele mai complicate concepte și s-a străduit să transforme regiunea și vecinii săi cu ajutorul *soft power*, Turcia nu a avut o politică de securitate extinsă. Prin comparație, așa cum a dovedit exemplul sirian, nu a avut aproape nicio oportunitate de a-și descuraja opozanții.

După revoltele din țările arabe care au început în 2011, climatul din jurul Turciei s-a schimbat din nou, într-o manieră imposibil de prevăzut. Transformarea dorită de cea mai mare parte a maselor urbane care au protestat, cerând democrație, nu s-a materializat. Cu excepția Tunisiei, nicio țară în care a avut loc „primăvara arabă" nu a adoptat un mecanism democratic funcțional. Cu contribuția valurilor contrarevoluționare originare din Golf, a avut loc în Egipt lovitura de stat din iulie 2013 și țara a revenit la vechiul regim. Violența a ajuns la un punct critic și în Libia, odată cu prăbușirea guvernului. Pentru că nu a fost lăsată să-și decidă politicile, Siria s-a transformat în scena sângeroasă, inumană și condamnabilă a luptei de putere regională (Iran-Arabia Saudită-Turcia) și globală (SUA-Rusia/China).

După Primăvara Arabă, Turcia a atras în mod natural atenția lumii. I-a fost atribuit chiar și un rol de model datorită conceptului de *soft power*: cu alte cuvinte, era o țară musulmană în interiorul sistemului occidental. Abordarea corectă și etică a politicilor din această perioadă a fost să sprijine revoltele oamenilor împotriva regimurilor despotice. Cu

toate acestea, Ankara nu a fost capabilă să interpreteze corect balanţa puterilor din Orientul Mijlociu. În ciuda faptului că toate ţările erau musulmane, nu au fost capabili să imprime o direcţie comună politicilor ţărilor din regiune, care aveau ţeluri foarte diferite. Mai ironică a fost realizarea faptului că, după ce trupele americane au părăsit ţara, prezenţa SUA în Irak a extins, de fapt, libertatea de mişcare a Turciei.

Dincolo de acest fapt, după părerea mea, Ankara a făcut două mari greşeli:

1. A abandonat politica sa supra-confesională la care aderase până la începutul rebeliunii din Siria, în martie 2011, pentru că nu a fost capabilă să convingă regimul Baas să găsească o soluţie paşnică. A jucat un rol important în războiul civil din Siria şi a permis opoziţiei să-i folosească graniţele. La sfârşitul acestor trei ani, se întipărise în întreaga lume ideea că Turcia era unul dintre susţinătorii facţiunilor jihadiste sunite.

2. Datorită proximităţii sale ideologice, AKP a fost asociată cu administraţia Frăţiei Musulmane din Egipt. Drept rezultat, atitudinea de incriminare a loviturii de stat, care a fost corectă din punct de vedere etic şi politic, a provocat o retorică prea dură şi relaţiile cu Egiptul au fost întrerupte. În plus, a creat o prăpastie între Turcia şi ţările din Golf grupate în jurul Arabiei Saudite şi a adăugat un element negativ în relaţiile cu Occidentul.

Pe de altă parte, protestul din parcul Gezi care a avut loc în iunie 2013, la scurt timp după lovitura de stat din Egipt, a afectat în mod decisiv imaginea democratică pe care Turcia se străduise să o construiască în ultimii 10 ani. Răspunsul administraţiei AKP la demonstraţiile din parcul Gezi, violenţa poliţiei şi susţinerea acesteia de către guvern, împreună cu retorica folosită în timpul acestor incidente, au anulat şansele Turciei de a fi un model democratic sau chiar liberal pentru Orientul Mijlociu.

Dovedind o adevărată incompetență în domeniul politicii externe, au fost făcute încercări de a sublima această stare de fapt folosind un concept numit „prețioasa singurătate". Totuși, această nesiguranță nu a schimbat realitatea că politica externă a intrat într-o perioadă sumbră marcată de incertitudine și s-a concentrat pe salvarea propriei imagini.

După acest rezumat clar al ultimilor 10 ani, trebuie spus că, odată cu incertitudinile politicii externe, în mod ciudat, cei care au plătit prețul au fost copiii. Să vă explic...

Masacrul Rabaa a avut loc pe 14 august 2013. Forțele armate egiptene și poliția, sub comanda prim-ministrului provizoriu al loviturii de stat din Egipt, generalul Abdel Fattah el-Sisi, au deschis focul asupra simpatizanților Frăției Musulmane. Printre zecile de victime ale masacrului a fost și Esma, un tânăr de 17 ani. Prim-ministrul Erdoğan a fost atât de afectat de acest incident, încât a plâns pentru Esma în direct, la o emisiune televizată. Simpatizanții AKP începuseră deja să demonstreze pentru Esma și pentru celelalte victime ale masacrului Rabaa. Posturile de televiziune și ziarele pro-AKP au afișat imediat o mână cu patru degete ridicate lângă logourile lor. Acesta era un semn care sugera cuvântul „arba'a", care în arabă înseamnă patru. Acestea ar fi putut fi interpretate ca reacții umane și sensibile, numai că în același timp violențele poliției din Turcia cauzau moartea a șase tineri! Prim-ministrul Erdoğan, care nu a scos nicio vorbă despre tinerii uciși de poliție în timpul protestelor Gezi, ca să nu mai vorbim de plâns în public pentru ei, nu se mai oprea din vorbit despre Esma. Se pare că acesta era mai avantajos din punct de vedere politic decât tinerii din Gezi.

Furia multor oameni a ajuns la cote alarmante din cauza acestei lipse de remușcare. Printre aceștia s-au numărat și

Sezgin Tanrikulu și Riza Türmen, doi parlamentari ai partidului de opoziție CHP. Conform raportului redactat de cei doi parlamentari, lipsa de remușcare a administrației față de copii nu era un lucru nou. Iată ce spunea raportul:

> În perioada care a trecut între uciderea lui Uğur Kaymaz, în vârstă de 12 ani, în fața casei sale, în 2004, și cea a lui Berkin Elvan, de 14 ani, în timpul protestelor Gezi, atunci când acesta plecase de acasă pentru a cumpăra pâine, nu am observat nicio schimbare în politica AKP de vânare a copiilor. Toate cazurile de copii uciși, dintre care cel mai notabil este Uğur Kaymaz, au rămas fie nerezolvate fie finalizate cu sentințe care semănau mai mult cu premii. În 2006 au fost omorâți 18 copii, trei în 2007, unul în 2008, 12 în 2009, 14 în 2010 și 31 în 2011. Dintre cele 34 de victime din Roboski, din 2011, 22 au fost copii. În 2012 au fost omorâți 10 copii, unul în 2013 și trei în 2014. Dintre cei șase oameni care și-au pierdut viața în Cizre, în timpul evenimentelor din prima lună a anului 2015, patru erau copii.

În ciuda acestor lucruri, cred că administrația AKP va rămâne în istorie sub denumirea Pozanti în ceea ce privește copiii. Trebuie să vă avertizez încă de pe acum că povestea pe care urmează să v-o spun nu are un final fericit.

În februarie 2012, următoarea știre a apărut pe Agenția de știri Dicle, un site de știri independent din Turcia, care urmărește îndeaproape problema kurdă. Știrea era veche de un an. Era despre un orășel numit Pozanti, din Adana, în sudul Turciei. Se presupune că evenimentele descrise avuseseră loc într-o închisoare pentru minori în care marea majoritate a copiilor închiși erau kurzi. Îngrozitoarea poveste a fost verificată acum un an de Asociația pentru drepturile omului (HRA). Această organizație a

oferit descrieri detaliate ale torturii la care au fost supuși unii copii în timpul detenției. Șapte copii au oferit mărturii scrise despre felul în care personalul închisorii și alți oameni din închisoare i-au violat, hărțuit sexual și torturat. Unii dintre acești copii erau închiși din cauza legii împotriva terorismului care tratează minorii ca adulți.

După raporturile inițiale din iunie 2011, Fundația pentru drepturile omului (HRF) a pregătit alt raport despre opt copii care acuzau administrația închisorii de aceleași fapte. În iulie 2011, HRA și HRF au prezentat Ministerului Justiției din Turcia mărturiile și rapoartele medicale a 21 de copii. În aceste documente, copiii mărturiseau că fuseseră violați de deținuți adulți, soldați și gardieni. Unii dintre copii nici măcar nu au fost în stare să descrie prin ce au trecut. Una dintre mărturii se încheia astfel: „Mi-a trecut prin minte să mă sinucid, dar m-am gândit la mama și nu am mai făcut-o." Împotriva acestor copii nu s-au comis doar infracțiuni sexuale. Tratamentul oribil la care au fost supuși a constat în bătăi din partea gardienilor, umilințe pe criterii etnice, muncă forțată și *bastinado* (o formă veche și foarte populară de tortură denumită „falaka" în limba turcă, constând în bătăi la tălpi). În plus, li se interzicea orice ajutor medical și, ca altă formă de tortură, erau spânzurați de un coș de baschet până începeau să se sufoce. Știrea despre copiii din închisoarea Pozanti nu a prezentat interes pentru presa tradițională. Era o problemă a kurzilor și presa știa deja că guvernul nu voia să audă despre așa ceva. Tăcerea a fost insuportabilă, așa că oamenii au început o campanie pe Twitter pentru a deveni purtătorii de cuvânt ai copiilor din Pozanti. Simțindu-se presată, presa a trebuit să renunțe la frica de guvern și a început să publice știri despre închisoare. La aproape un an de la primele

ştiri despre tortura din închisoare, ministrul justiţiei a făcut o declaraţie despre acest incident.

Soluţia pe care au găsit-o a fost „genială". Aveau de gând să mute copiii în altă închisoare şi, de această dată, avea să fie văruită! Ministerul a făcut un adevărat spectacol media despre noua închisoare din Sincain, Ankara, din centrul Anatoliei. Zidurile au fost văruite cu verde. Pe pereţi erau imagini ridicole cu delfini şi flori, menite să îi înveselească pe copiii torturaţi. În plus, de data aceasta trebuiau să stea în celule separate, monitorizate video, fiecare copil fiind închis singur.

Acesta a fost tratamentul delicat pe care Ministerul Justiţiei l-a considerat potrivit pentru copiii violaţi şi torturaţi. Într-o zi de marţi de la începutul lunii martie, 218 copii din Pozanti au fost transferaţi la Sincain, la o distanţă de opt ore cu maşina de Adana, unde locuiau familiile copiilor.

Dacă întreaga poveste se încheia aici, ar fi fost doar o nouă poveste extrem de neplăcută despre copiii kurzi. Însă de mulţi ani cuvântul „neplăcut" avea, în Turcia, cu totul alt sens. Prin urmare, am aflat dintr-un raport redactat de principalul partid de opoziţie, CHP, că administratorul închisorii Pozanti fusese deja transferat la închisoarea Sincan de Ministerul Justiţiei. Prin urmare, el era deja acolo, aşteptându-i pe copiii să sosească. Cel de-al doilea administrator de la Pozanti, pe care copiii îl pomeniseră cel mai des în mărturiile lor, a fost transferat în alt oraş kurd, Van, pentru a-şi continua cariera promiţătoare, sub forma unei avansări, desigur. Şi totuşi asta nu a fost tot. În aceeaşi zi de marţi, o acţiune a poliţiei a fost îndreptată împotriva agenţiei de ştiri Dicle. Cei trei corespondenţi care scriseseră articolele despre copiii din Pozanti au fost închişi, fiind

acuzați că erau membri ai KCK[1], presupusă aripă urbană a mișcării armate kurde PKK.

Nu s-a terminat aici. S-a răspândit știrea că un tânăr, cunoscut ca TT, unul din foștii deținuți din Pozanti, a fost reținut și el. Era sursa care îi informase pe corespondenții agenției de știri Dicle despre cazul respectiv. Prin urmare, toți cei care au vorbit despre Pozanti erau acum la închisoare. Cu siguranță că și copiii se bucurau de celulele lor cu pereții verzi și cu desene cu delfini. Sau cel puțin așa se credea, până a fost publicată o scrisoare de la Çagdaş Ersöz pe sendika.org, un site de știri stângist. El era urmărit în justiție, într-un proces care dura de câteva luni pentru că protestase împotriva turbinelor hidroelectrice și, în scrisoarea sa, descria șederea de două luni în închisoarea Sincain. Deși de la Sincain se auzeau aceleași povești despre violuri și torturi, închisoarea era faimoasă pentru cea mai originală invenție: camera izolată fonic. După mărturia lui Çagdaş, toată lumea din închisoare, inclusiv medicii, știau de această cameră. Din moment ce tinerii sub 18 ani nu pot fi pedepsiți prin interzicerea scrisorilor de la vizitatori, gardienii îi pedepseau în felul lor în această cameră așa-zis secretă. Bătăile, loviturile la tălpi, dezbrăcarea deținuților și ținerea lor în frig au fost câteva dintre numeroasele metode de tortură. Çagdaş spune că, în ziua în care a ajuns acolo, un copil s-a sinucis în celula sa și altul a fost violat de un deținut mai mare. Așa că știm cel puțin că, acum, copiii din Pozanti se odihnesc în celulele lor verzi, cu imagini cu delfini, în care visează la vizitele în camera antifonată.

Știți și voi scenariile care apar după ce se termină filme de acest gen. Spun, de pildă: „Oamenii responsabili pentru ororile

[1] Uniunea Comunităților din Kurdistan (n. red.).

de la Pozanti au fost găsiți vinovați și condamnați la atâția ani de închisoare." Apoi, pe măsură ce povestea continuă, găsești o oarecare alinare. Apoi apare pe ecran textul: „Copiii au fost eliberați și au primit tratament psihologic". Acum poți să te duci la culcare liniștit. Nu poți dormi până nu afli că umanitatea triumfă și că binele învinge răul. Aceasta este natura umană. În Turcia, însă, dormi oricum. Dormi ca să mai treacă o zi și să vezi cât se mai poate continua așa și presupui că, odată și odată, trebuie să se termine cumva. Dar nu se termină – și nu s-a terminat nici în cazul Pozanti.

Unul dintre copiii violați la 12 septembrie 2012 a încercat să se sinucidă de două ori. A fost salvat cu mare greutate, după tratamente îndelungate. Imediat după aceea, a fost arestat și trimis în judecată, primind o sentință de 40 de ani. Victimele incidentului din 24 noiembrie 2014 au fost trimise în judecată pentru „vătămare corporală, constrângere, calomnie, distrugere de proprietate și împotrivire la arestare". Patru copii sunt judecați, riscând condamnări pe viață.

Să spunem că incidentul te tulbură și că vrei să cauți pe internet, să vezi ce s-a întâmplat și ce se va întâmpla cu acești copii. Nu îți bate capul. Numeroasele site-uri care au prezentat știri despre acest subiect au fost toate interzise.

Prim-ministrul nu a plâns pentru ei, pentru că nu erau copii ca Esma, utili pentru interesele politice ale AKP. La fel ca miile de copii sirieni care umblă pe străzi, cerșind și fără viitor. Copiii sirieni, cei din Pozanti, nu sunt copiii pe care ți-i dorești. Dar ce copii îți dorești? Să vă dau un exemplu. În timpul revoltei Gezi, prim-ministrul a organizat o serie de mitinguri ca replică. Uneori organiza trei mitinguri într-o singură zi, într-atât era de supărat. Unul dintre copiii care a luat parte la aceste mitinguri era Serra Zeynep sau, ca să parafrazăm pancarta pe

care o ținea, „micuța Serra Zeynep". Pe pancarta care a apărut în toate ziarele erau următoarele cuvinte, spuse cică de fetița de șase sau șapte ani: „Vrem soți credincioși, nu alcoolici sau bandiți."

Zeynep nu s-ar fi căsătorit cu un protestatar din Gezi și presa pro AKP a decis că e o întâmplare drăguță și importantă, care trebuie să ajungă pe prima pagină a ziarelor.

Dacă inima vă dă semne de epuizare și stomacul vi s-a întors pe dos, atunci să mergem în Cihangir și să vorbim despre lucruri mai frumoase. Însă s-ar putea să vă vină mai ușor să înțelegeți emoțiile pe care Gezi le evocă oamenilor dacă vedeți inscripțiile de pe zidurile de pe dealul care duce spre Cihangir, rămase de pe vremea protestelor și neatinse de vopseaua gri: „Luați-ne naibii viețile! Și așa murim!". Dedesubt, o vorbă de duh specifică protestatarilor Gezi: „Domnilor, el spune adevărul!"

CHIFTELELE CU CARNE ALE „OAMENILOR NOȘTRI" ÎL OMOARĂ PE MACBETH

Deși cartierul Cihangir este Soho-ul Istanbulului și o zonă destul de înstărită, drumurile sunt groaznice, pline de gropi. Părerea în zonă este că municipalitatea AKP refuză să le repare pentru a pedepsi comunitatea de aici care a fost atât de activă în timpul protestelor Gezi. Este foarte posibil să fie așa, pentru că în timpul ultimei vizite în acest cartier primarul AKP a fost insultat și nu a fost lăsat să intre în zonă. Partea aceasta a orașului este cunoscută pentru nenumăratele cafenele și numeroșii străini care s-au stabilit aici, alături de burghezii boemi (Bobo) ai Turciei, iar unul dintre locurile cele mai cunoscute este cafeneaua de sub moscheea din centru. Atunci cine frecventează

această cafenea? „Aceşti oameni". Cine sunt „aceşti oameni"? Să-l lăsăm pe prim-ministru să răspundă. Practic el este cel care a folosit această frază.

La 8 martie 2012, în Kahramanmaraş, fortăreaţa politicii naţionalismului de dreapta, Recep Tayyip Erdoğan îi provoca pe cei din mulţime să se înfurie peste măsură deşi nu cunoşteau sensurile unora dintre cuvintele pe care el le folosea. Tipul de discurs pe care îl veţi citi a fost o alegere bună pentru Maraş. Primind titlul de „kahraman" (eroic) din partea unei administraţii de dreapta, în 1973, oraşul este cunoscut pentru masacrul aleviţilor din 1977. Erdoğan şi-a ales special locul în care să vorbească despre artiştii, intelectualii şi ziariştii din Istanbul:

> Dragii mei fraţi şi surori, aceşti oameni fac artă de dragul artei. Aceşti oameni nu fac artă pentru popor... aceşti oameni sunt elitişti. Aceşti oameni sunt iacobini. Aceşti oameni nu le permit altora să intre în sistemul lor de caste... Numai aceşti oameni ştiu ce este teatrul. Numai aceşti oameni ştiu despre filme, muzică, sculptură, pictură, literatură. Aceşti oameni se uită de sus la oameni, la sudoarea şi sângele poporului, la cultura şi la alegerile noastre. De ani de zile i-au denigrat pe oamenii noştri în caricaturi. De ani de zile i-au denigrat în paginile ziarelor şi pe ecrane. De ani de zile i-au denigrat pe adevăraţii slujitori ai neamului – imamii...
>
> Ce spunem noi acum despre toate astea? Ceea ce spunem, frate, este: vreţi să faceţi teatru? Fiţi liberi, faceţi teatre pentru voi, să fie afacerile voastre private... Bineînţeles că vom construi noi scenele şi dacă ne va plăcea piesa, comitetul nostru de evaluare o va sponsoriza, putem face şi asta. Însă mentalitatea care v-a adus în acest punct nu va mai exista. Ieşiţi afară, mişcaţi-vă în voie, fiţi liberi, fiţi independenţi, fiţi discreţi,

însă de acum încolo statul se spală pe mâini de teatru. N-aveți decât să stați pe scena voastră!

Acest discurs este un exemplu perfect de discurs folosit de Erdoğan ani la rând și i-a făcut practic pe simpatizanții săi să îl învețe pe de rost. Privatizarea teatrelor de stat a fost parte a efortului de a crea artă și cultură conservatoare, odată cu discursul politic conservator. Acest discurs, la fel ca alte sute de discursuri asemănătoare, se referă la „acești oameni". În limba turcă, adjectivul demonstrativ „acești" este insultător și se folosește, de cele mai multe ori, cu referire la obiecte sau animale, însă este folosit de Tayyip Erdoğan și de susținătorii săi pentru a viza același grup social. Și totuși, deși acest grup era la început restrâns, s-a mărit treptat, pe măsură ce Erdoğan acapara puterea. Referindu-se la susținătorii „supravegherii militare" din timpul primului mandat, treptat termenul a început să fie folosit pentru cei care criticau AKP pentru că devenea un partid autoritar, apoi pentru toți cei care nu erau de partea lor. Expresia „acești oameni" a devenit insultătoare la adresa oamenilor de stânga, intelectualității, artiștilor și aproape tuturor oamenilor educați. De fiecare dată când Erdoğan rostea „acești oameni" în discursurile sale, mulțimea huiduia, declanșând astfel ura față de intelectualitate care era deja latentă. Fiecare discurs a contribuit la planul statului de a persecuta, ignora și ostraciza intelectualitatea. „Poporul" era sublimat prin discursul victimizării și era, în esență, invitat să se răzbune pe „acești oameni". După acest discurs și altele asemenea, s-a întâmplat, în mod invariabil, același lucru pe durata mandatului AKP la putere. Să vă dau câteva exemple.

În 2013, Ministerul Culturii a început să evalueze subvențiile către teatrele private după criteriul: „corespunzător în ceea ce

privește decența". Această constrângere a venit din partea TUSAK (Asociația Artistică din Turcia) și a fost prezentată într-un anunț care susținea ajutorul asociațiilor artistice afiliate statului. În acest fel, se instituia fundamentul legal pentru cenzura impusă de stat. Pentru evaluarea cererilor de finanțare venite din partea companiilor private de teatru și adresate Ministerului Culturii a fost introdusă obligativitatea trimiterii prealabile a scenariului piesei de teatru.

În 2014, piesa *Macbeth* de Shakespeare a fost scoasă din repertoriul Teatrului de Stat. În decembrie 2014, Şevket Demirkaya, care deținuse diverse poziții, cum ar fi arbitru de wrestling și șef al poliției municipale, a fost numit director al Companiei de Teatru a Municipalității Metropolitane Istanbul.

În 2013, Ministerul Culturii a tăiat fondurile companiei lui Genco Erkal, unul dintre cei mai importanți actori din Turcia, pentru că susținuse protestele Gezi.

În octombrie 2014 Directoratul General al Operei și Baletului de Stat a interzis anumite articole de îmbrăcăminte, cum ar fi colanții.

Bineînțeles că teatrul nu a fost singurul lucru pe care Erdoğan a vrut să-l schimbe. A fost foarte pasionat și de sculptură. Pe 8 ianuarie 2011, în timp ce se pregăteau alegerile din Kars (loc pe care îl cunoaște toată lumea datorită romanului *Zăpada* a lui Orhan Pamuk), el a strigat din nou: „Monstruozitate!"

Monstruozitatea la care se referea era o statuie monumentală. Primarul, membru al partidului său, ordonase ridicarea unei statui a păcii în orașul de lângă granița cu Armenia, statuie care să poată fi văzută de la Erevan. Lucrarea, opera unuia dintre cei mai cunoscuți sculptori din Turcia, Mehmet

Aksoy, tocmai fusese terminată și s-a dovedit a nu fi pe placul lui Erdoğan. La câteva luni după ce Erdoğan a evaluat lucrarea drept o „monstruozitate", aceasta a fost demolată în ciuda deciziilor tribunalului și cu niște costuri substanțiale. Cel mai deprimant aspect al incidentului a fost strigătul „poporului" în timpul distrugerii statuii: „Allahu akbar!"

Probabil că intelectualii care au fost deranjați de faptul că am sugerat că, uneori, Turcia a fost un Afghanistan cu o vitrină mai frumoasă și care au considerat că am făcut o remarcă „elitistă și iacobină" mi-au împărtășit îngrijorarea în ziua în care au asistat la acest act de distrugere, sălbatic și absurd.

Erdoğan s-a interesat și de muzică. Din această cauză, lucrările lui Fazil Say, compozitor și pianist de renume mondial, critic al administrației AKP, au fost imediat scoase din repertoriul Orchestrei Simfonice Prezidențiale.

Probabil că persecuțiile cele mai sinistre din ultimii ani au venit în decembrie 2011 din partea Ministerului Afacerilor Interne. Ministrul a declarat:

> Anticamera terorismului, cu ocolișuri, și această anticameră poate fi Istanbulul, poate fi Izmirul, Bursa, Viena, Germania, Londra, oriunde, poate fi podiumul unei universități, asociații, organizații non-guvernamentale... Pare că ei cântă, însă între cântece spun lucruri spectatorilor, câteva cuvinte fermecătoare. Rămâi cu ce vrei din ele, înțelegi ce vrei. Fac artă pe scenă. Ce poți face? Nu suntem împotriva artei, însă îi vom smulge ca pe niște buruieni, cu precizia unui chirurg.

Îi urez mult succes translatorului care va fi nevoit să traducă aceste cuvinte. Sper, de asemenea, că și cititorii își vor putea păstra concentrarea după atâtea dovezi de exprimare sărăcăcioasă venite din partea guvernului.

În urma acestor declarații care au anunțat un nou asalt violent și o nouă persecuție, artiștii au înaintat o cerere ironică: „Interziceți arta! Considerați arta o activitate teroristă!"

Am spus că dintre nenumăratele cafenele din Cihandir mai aglomerată este cea de sub moscheea Firuzaga. Este o cafenea tradițională, în care clienții trebuie, în mod ironic, să privească spre catafalcul de piatră pe care se așază sicriele la înmormântări. Când începe chemarea la rugăciune și oamenii nu se mai pot auzi unii cu ceilalți, se opresc din vorbit și își beau ceaiul. În restul zilei discută despre ce vorbesc de obicei artiștii, actorii și intelectualii din orice altă metropolă a lumii. Locul acesta este cunoscut printre artiștii din Istanbul ca „Piața muncii" pentru că toți actorii de teatru și de televiziune sunt aici aproape întreaga zi. Întrebați pe oricine din această cafenea despre reacția „acestor oameni", așa cum îi numește Erdoğan, la toate acestea și mai mult ca sigur că va fi una de furie. Însă dacă îi întrebi pe „acești oameni": „Ce pot face oamenii pe care îi «luați în râs»?", atunci veți avea parte de distracție.

Să vedem ce pot face „oamenii noștri".

În cazul sculpturii, de exemplu, „oamenii noștri" au de ales între două modele dominante. Pretutindeni în Turcia, veți vedea statuile lui Atatürk. Acestea s-au înmulțit într-un ritm amețitor în special după 1980. Atatürk călare pe un cal, arătând cu degetul spre trupele sale, Atatürk arătându-le tinerilor drumul de urmat sau Atatürk stând în picioare, nearătând nimănui nimic. Unele statui sunt cât se poate de bizare. Într-un oraș din Anatolia, Atatürk are o postură asemănătoare cu cea a lui Dracula, acoperind un tânăr cu mantia sa. Singurul alt tip de sculptură care întrerupe hegemonia indiscutabilă a statuilor, busturilor și basoreliefurilor care îl

înfățișează pe Atatürk poate fi numit „produsul celebru al orașului". Acesta se găsește sub forma unei sculpturi a produselor reprezentative din provincia respectivă. În Malatya este vorba de piersică, în Diyarbakir de pepene, În Inegol este o chiftea de carne înfiptă într-o furculiță. Puteți vedea aceste sculpturi reprezentând alimente sau animale în aproape fiecare oraș mare. Cea mai înfiorătoare dintre acestea, de obicei situată în centrul orașelor sau la una din intrări, este, după părerea mea, statuia pisicii Van din Van. O pisică gigantică te privește cu o căutătură cruntă în timp ce te apropii de oraș. Influențați de apropierea de lumea arabă – din motive religioase, această proximitate influențează și alegerile estetice, în ultimul timp „poporul" a început să îndrăgească palmierii de plastic. Datorită a ceea ce pare a fi un fel de competiție între municipalitățile controlate de AKP, palmierii s-au înmulțit peste măsură în diferite orașe din întreaga țară.

Cele mai importante preferințe ale oamenilor noștri în privința artei interpretative sunt pentru spectacole în care se spun glumele cele mai grosolane și mai vulgare și în care cea mai mare atracție este umilirea altor oameni. În general, acestea sunt atât de primitive, încât ei fac concursul de dans din filmul *Și caii se împușcă, nu-i așa?*[1] să pară a fi de nivelul baletului Teatrului Balșoi.

La toate acestea trebuie adăugat și un mic pont despre Turcia: în mai toate tavernele, mai ales în Anatolia, există pe pereți fotografii cu Atatürk în timp ce bea, Atatürk în timp ce dansează sau un simplu portret de-al lui Atatürk. Aceste reprezentări ale lui Atatürk sunt afișate la loc de cinste, ca niște

[1] Film celebru din 1969, în regia lui Sydney Pollack. În perioada marii crize economice, doi actori se înscriu la una dintre atracțiile vremii: maratoanele de dans (n. red.).

icoane care legitimează consumul de raki la scară largă și subliniază caracterul laic al localului.

Administrația, de fapt Erdoğan în persoană, s-a ocupat și de interesul oamenilor pentru poezie, Erdoğan luându-și responsabilitatea de a recita în gura mare un poem naționalist, conservator, în timpul unei reclame de la televizor, cu ocazia evenimentelor comemorative legate de bătălia de la Gallipoli.

S-a pus și problema preferințelor cinematografice ale oamenilor, guvernul finanțând filme cu bugete enorme. Filmul *Nume de cod: K.O.Z.*, în mod special, reprezintă un exemplu notabil. „Reluând" conflictul dintre Comunitatea Fethullah Gülen și susținătorii lui Erdoğan de la nivelul administrației și „documentând" trădarea susținătorilor lui Gülen, filmul nu a fost apreciat de „oamenii noștri", deși a rulat gratuit, și a fost scos din programul cinematografelor pentru că nimeni nu venea să-l vadă.

Pe de altă parte, literatura reprezintă altă situație delicată. Cu precădere în ultimii cinci ani, scriitori conservatori destul de puțin cunoscuți au fost trimiși la festivaluri de literatură din străinătate să-i reprezinte pe „oamenii noștri". Spre deosebire de aceștia, scriitorii și satiriștii vizați în mod direct de Erdoğan au fost numiți „trădători" atunci când au ținut discursuri în străinătate și au fost puși la punct. A fost adoptată o nouă lege despre subvențiile pentru traduceri oferite scriitorilor ale căror cărți erau publicate în străinătate și numai scriitorii agreați de administrație „au fost selectați cu precizia unui chirurg". În cele din urmă, chiftelele cu carne ale „oamenilor noștri" au ajuns să îl omoare pe Macbeth și „oamenii noștri" au fost încurajați să huiduie la înmormântarea lui.

Toți artiștii, actorii, intelectualii, scriitorii și ziariștii care trăiesc în Cihangir discută despre aceste lucruri. După ce le trece furia încep să râdă. Nu au prea multe lucruri care să îi

entuziasmeze în afară de micile companii independente de teatru și de revistele satirice care apar în fiecare zi... Cu toate acestea, unii dintre noi plătim un preț important pentru că Erdoğan îi ia în vizor pe toți cei care nu sunt conservatori, suniți, bărbați și „asemenea lui", numindu-i în mod constant „acești oameni". Incidentul de mai jos a avut loc în noaptea de 18 februarie 2015, în Kadiköy...

Nuh Köklü, un prieten, ziarist și el, și-a pierdut slujba după protestele Gezi, la fel ca alți zeci de ziariști. A avut soarta celor care doriseră să facă reportaje nepărtinitoare. Nuh era membru activ al unui comitet local de solidaritate care a fost înființat după protestele Gezi. Obișnuia să cumpere mâncare de la o alimentară aflată lângă locul în care se țineau întâlnirile comitetului și o dădea animalelor de pe străzi care ar fi murit de foame în nopțile friguroase de iarnă. La 46 de ani, Nuh era un socialist cu plete care nu „alesese sărăcia", așa cum anunțase postul de televiziune de la care fusese concediat atunci când dăduse știrea morții lui. Era doar un ziarist dat afară. În timp ce se întorcea acasă într-o noapte, târziu, după ce în acea seară protestase, împreună cu prietena sa și alți prieteni, împotriva Legii Securității Interne, care ar fi acordat autoritate nelimitată poliției, au început să se bată cu bulgări de zăpadă. Un bulgăre a lovit vitrina alimentarei de unde cumpăra mâncarea pentru animale. Vânzătorul a ieșit afară și l-a înjunghiat pe Nuh Köklü, omorându-l. Pedepsirea „acestor oameni" era o chestiune de timp! Ultimele cuvinte ale lui Nuh au îndurerat sufletele tuturor celor care l-au cunoscut și care știau ce om bun era: „Sper să fie un vis!"

Sloganul de partid cel mai ridiculizat al AKP în ultimii ani a fost: „Era un vis, însă a devenit realitate". Da, faptul că cineva a omorât un ziarist care se bătea cu zăpadă pentru că un bulgăre i-a spart vitrina nu poate să fie decât un coșmar, doar că

a devenit realitate. Oamenii au declarat în mod deschis că nu se vor da în lături de la nimic pentru a-i pedepsi pe „aceşti oameni". Îngrijoraţi pe bună dreptate de faptul că aceste „crime motivate de ură" se pot înmulţi, miile de oameni care au mers în spatele sicriului, la înmormântarea lui Nuh Köklü, erau conştienţi că acelaşi lucru li se putea întâmpla şi lor într-o bună zi.

Incidentul cu omul de zăpadă – scuze, femeia de zăpadă – care a avut loc la o lună distanţă nu a fost amuzant. Elevii care au făcut o femeie de zăpadă în loc de un om de zăpadă în curtea unei şcolii au chemat o profesoară pentru a se fotografia cu toţii. A fost deschisă o anchetă împotriva acesteia pentru „comportament care intră în contradicţie cu valorile societăţii". Hegemonia care cuprindea întreaga ţară nu permitea existenţa oamenilor de zăpadă care ieşeau din tipar. Măslinele care reprezentau sfârcurile femeii de zăpadă puteau corupe în mod iremediabil valorile morale ale societăţii! „Aceşti oameni" trebuiau arestaţi, oriunde s-ar fi aflat!

Se lasă noaptea. Să mergem în Taksim, în inima Istanbulului? Să încheiem această zi lungă? Dar ce fac copiii aceia? Cei cu faţa măslinie care fug prin mulţimea de turişti arabi din ţările din Golf şi le arată semnul victoriei turiştilor din Occident... La ce victorie au contribuit aceşti copii săraci care lustruiesc pantofii oamenilor? De ce fac semnul păcii cei mai săraci şi mai negri la faţă copii ai ţării? Şi de ce, atunci când văd poliţişti, îşi ascund mâinile cu care făceau semnul şi o iau la fugă?

ÎNŢELESURI OPUSE ALE SEMNULUI PĂCII: KURZII ŞI TURCII

Pe 16 noiembrie 2014, oameni şi copii din toată lumea postau bucuroşi pe Twitter selfie-uri cu ei făcând semnul victoriei. Pentru a-şi arăta sprijinul pentru organizaţia kurdă

YGP[1] și a-i încuraja, utilizatorul de Twitter @JessicaGG25 a folosit tag-ul #ShowYourV4YPG și a cerut prietenilor ei să îl răspândească. Purtând titlul: „Vă rog să vă alăturați și/sau să *Retweet* campania care îi susține pe bravii YPG împotriva ISIS", campania începută de @JessicaGG25 a făcut valuri pe Twitter. Militantele YPG erau deja frumoase, curajoase și sigure pe victorie, nu doar pe Twitter, ci și în presa internațională, încât au participat și la o ședință foto pentru revista *Marie Claire* din Franța. În aceste zile în care semnul victoriei și militanții și militantele YPG erau atât de îndrăgiți, ceva cu totul diferit s-a întâmplat în Erzurum. Echipa feminină de fotbal din Diyarbakir, considerat capitala prezumtivă a regiunii kurde, a jucat împotriva echipei Samsun în Erzurum, cunoscut ca un oraș naționalist și de dreapta, câștigând cu memorabilul scor de 24-0. Fotbalistele kurde au fost supuse unor investigații disciplinare pentru că au făcut semnul victoriei în timp ce alergau în jurul terenului la sfârșitul meciului, sărbătorind victoria zdrobitoare. Cam tot pe atunci a început să circule o știre despre o femeie care făcuse semnul victoriei la un miting la care participase prim-ministrul, în Ağrı, o provincie kurdă, și care fusese dusă cu forța în sediul AKP și bătută. Imediat după aceea, în orașul Batman, tot o provincie kurdă, altă femeie care a făcut semnul păcii în fața autocarului președintelui Erdoğan în timpul unui miting a fost arestată. Semnul gherilelor kurde care luptau împotriva organizației ISIS la granița turco-siriană, ultima frontieră a Occidentului, era, probabil, îndrăgit și acceptat la vest

[1] Unitățile de Apărare a Poporului (în kurdă: *Yekîneyên Parastina Gel*) reprezintă principala organizație militară a Comitetului Suprem Kurd, guvernul Rojavei; sunt alcătuite în principal din kurzi, dar sunt recrutați și arabi sau occidentali (n. red.).

de Istanbul, însă între graniţele Turciei reprezenta o tabără anume, din alt război. Până şi copiii care făceau semnul păcii în faţa poliţiştilor din piaţa Taksim ştiau instinctiv că povestea acestui semn reprezintă de fapt istoria poporului kurd.

Pentru restul lumii, menţionarea semnului păcii duce cu gândul la Winston Churchill. În ţara noastră, însă, când vorbeşti de semnul păcii, naţionaliştii turci te vor privi furios şi kurzii vor zâmbi pentru că „este semnul kurzilor". Mai exact, „semnul PKK". Ideea aceasta îşi are originea în anii 1980. Tucii au văzut deseori la televizor şi în ziare acest gest făcut de militanţii kurzi cu mâna dreaptă în timp ce îşi acopereau faţa cu mâna stângă pentru a nu fi recunoscuţi. Imaginea aceasta a fost atât de cunoscută încât îmi amintesc că, în anii 1990, de fiecare dată când tinerii făceau o poză de grup, copiau şi ei acelaşi gest, în spirit de glumă. Atitudinea ironică era deseori însoţită de fraza pe care o foloseau militanţii din anii 1980: „Activităţile noastre vor continua!"

Ca tânără care şi-a petrecut adolescenţa în vestul Turciei, în anii 1990, lăsaţi-mă să vă spun că era o adevărată boală socială pe seama căreia glumeam, fiind atât de insensibili la soarta acelor tineri pe care îi înţelegeam mai mult sau mai puţin şi care erau aruncaţi în închisoare şi torturaţi. Eram un popor îmbolnăvit pentru că aceia care au copilărit în anii 1980 şi au crescut în anii 1990, în fiecare seară, la cină, vedeam ştiri din sud-estul Turciei, care arătau cadavrele militanţilor kurzi prinşi în zona de munte. În limbajul specific emisiunilor de ştiri eram informaţi că „teroriştii care se ascundeau în peşteri au murit în timp ce erau arestaţi" şi noi continuam să mâncăm. Nu le vedeam niciodată faţa acestor oameni şi nu mai exista altă ştire despre acele regiuni. Nu ştiam decât despre aceşti oameni fără chip care umblau prin munţi şi „ne atacau

țara". Aceasta era doar una din metodele de dezumanizare a dușmanului. Nici măcar nu ne întrebam cine erau acești oameni dezumanizați, de ce erau omorâți sau de ce umblau prin munți de la bun început. Îmi amintesc o seară în care, după o asemenea știre, tata, care predase în tinerețe la o școală primară din regiunea kurdă, mi-a spus la cină următoarea poveste din anii 1960:

> Când am ajuns acolo mi-am dat seama că acei copii nu vorbeau turca. Nu ni se spusese asta dinainte. Nimeni nu ne atenționase că oamenii aceia erau kurzi și că limba lor era kurda. Am scris la minister și am cerut recomandări de cărți pentru a putea preda limba turcă acestor copii. În schimb, am fost chemat în capitală. „Ai fost indus în eroare, acei oameni nu sunt kurzi, nu există kurzi", mi-au spus.

Tata mi-a spus că după acest incident a trebuit să renunțe la predat și, cuprins de melancolie, a încercat să ne învețe câte ceva din bruma de kurdă pe care o învățase acolo. Mi-a luat ani de zile să îmi dau seama că această amintire neînsemnată și vagă din copilărie explica, de fapt, originea poveștii oamenilor care mureau la televizor. Aș îndrăzni să spun că în multe case din vestul Turciei se spuneau povești asemănătoare, fie și în șoaptă. Mulți știau, mai mult sau mai puțin, de ce se răzvrătiseră kurzii, de ce erau dezumanizați de stat, de ce erau omorâți acești oameni, însă alegeau să tacă în fața „dușmanului comun al țării". Sau să vorbească în șoaptă...

„Statul acesta ne-a băgat cu forța în cap ideea că suntem kurzi!"

Ani mai târziu, după ce am aflat cu adevărat ce însemna problema kurdă, purtam o conversație cu dr. Mahmut Ortakaya într-o cafenea mică din Diyarbakir când mi-a spus aceste cuvinte, cu vocea lui ciudată de om în vârstă, marcată

de o inflexiune kurdă veselă. Doctorul, socialist convins și fondatorul asociației neguvernamentale Adunarea Cetățenească Helsinki, a trăit pe pielea lui istoria politică recentă a kurzilor. El a fost unul dintre cei care mi-au vorbit despre personajele secundare aflate în centrul inimii kurde, despre care nu știam mai nimic, în timpul unei vizite la Diyarbakir.

Ei spuneau lucruri precum: Cruzimea nu provoacă rebeliune. Răbdarea unui om este mai mare decât el însuși. Însă cruzimea îl face pe om să-și piardă umanitatea. Când o persoană este martora ticăloșiei cuiva, acea persoană se rușinează și devine incapabilă de a mai suporta nu cruzimea, ci rușinea. Rebeliunea începe atunci când toate drumurile care duc departe de rușine s-au blocat, niciodată mai devreme. Mulțimile venerează nu liderii, ci caracterul de nesuportat al rușinii. Muncitorii, oamenii săraci, popoarele sau națiunile aflate sub ocupație se revoltă pentru a stăvili rușinea.

Când cei oprimați se revoltă, primul lucru pe care îl învață este că trebuie să fie tot atât de duri precum opresorii. Pentru a da sens luptei lor, ei trebuie să-și scrie propriile poeme și legende. Oamenii sunt tulburați de cuvinte. Legendele, eroii, miturile și diferitele culturi se adună în timp. Rezistența devine o parte din viață. Cei lăsați pe dinafară fac parte din rușine, nu din popor. Roțile sunt puse în mișcare și prind viteză pe măsură ce autoritățile diabolizează orice rezistență. Un copil născut în Diyarbakir nu prea are de ales dacă să devină sau nu membru al unei „gherile"...

Este prea târziu să vorbim despre ce s-a întâmplat. E mereu prea târziu pentru a spune povestea veche care a cauzat mobilizarea. Povestea unei femei kurde începe cu tăcere. În timp ce își spune trista poveste, la un moment dat se oprește și spune: „Nu are nicio importanță...". I se pare că nu mai ești în stare

să asculți restul poveștii. Este o tradiție din Orientul Mijlociu să încerci să râzi în timp ce povestești lucrurile cele mai îngrozitoare, ca să-l faci și pe celălalt să râdă. Fiindcă dacă cineva este doborât, nimeni nu mai poate să îl pună pe picioare. În Diyarbakir există nenumărate povești spuse printre glume. Oamenii nu își mai spun unul altuia aceste povești, pentru că au trăit cu toții aceleași lucruri. Și din moment ce niciun străin nu-i întreabă despre trecut... ei bine, povestea rămâne nespusă.

După: „Nu are nicio importanță..." vine următoarea parte a poveștii. De ce atunci când se spune că părul liderului PKK Abdullah Öcalan a fost tăiat cu forța în închisoare, copiii de 12 ani au ieșit în stradă să protesteze și au fost închiși 20 de ani? De ce tinerii dispar și fug în munți imediat ce termină liceul sau, uneori, înainte de a-l termina? De ce acești oameni invadează străzile cu ocazia fiecărui Nevruz, sărbătoarea care marchează începutul primăverii? De ce dau oamenii foc la anvelope de mașină în ghetourile marilor noastre orașe? De ce vocea unui om de afaceri kurd, atât de „asimilat" încât deține zgârie-nori, este gâtuită de emoții atunci când vorbește despre experiențele din copilărie? În sfârșit, de ce parlamentarii kurzi trebuie să fie condamnați la închisoare pe viață pentru că au depus jurământul în limba kurdă de la pupitrul Parlamentului? Oamenii despre care vom vorbi acum reprezintă starea celor răniți înainte de a se fi transformat în furie și mobilizare. Ei sunt inima.

Dintre milioanele de oameni care au văzut la televizor gherile, foarte puțini știu cum cresc copiii kurzi sau cum rănile din copilărie duc fie la muțenie completă, fie la țipete. Oare poate cineva care nu este kurd să înțeleagă toate acestea?

Ceea ce vă voi spune acum este o incursiune în răspunsul complex la această întrebare.

Diyarbakir... şase tineri avocaţi râd. Subiectul îl constituie amintirile lor din şcoala primară. Un baston făcut dintr-o „ramură verde de migdal", cu care au fost bătuţi trei ani pentru că nu puteau pronunţa „baie" în limba turcă... loviturile cu rigla peste degetele de la mână pe care le primeau pentru fiecare cuvânt kurd care le scăpa în clasă pentru că limba kurdă era interzisă... zilele în care erau nevoiţi să-şi spioneze părinţii, ca nu cumva să spună acasă vreun cuvânt în limba kurdă...

Discut cu ei:

— Nici nu ştiu cum am ajuns să avem joburi normale, spune Mashuni. Uneori mă minunez şi eu.

— În vestul Turciei nimeni nu ştie cum creşte un copil kurd, spun eu. Povesteşte-mi.

Ahmet se înfurie:

— După tot ce am trăit. După tot ce au trăit părinţii şi fraţii mei... Acum trebuie să şi vorbesc despre asta, nu? Este oare ceva mai umilitor decât atât? Trebuie să mai şi dovedeşti că ai suferit.

Tinerii avocaţi vorbesc despre cum sunt „prinşi" între două puteri regionale. Despre profesorii lor iubiţi care au fost ucişi de PKK, apoi despre bătaia luată de la armata turcă în încercarea de a-i face să vorbească despre împrejurările morţii profesorilor. De fiecare dată când vocea unuia devine gravă, altul se simte obligat să spună ceva comic (!): „Într-o zi au legat câinii. «După informaţiile noastre, câinii nu latră la membrii gherilelor, ci la soldaţi». Normal că toţi oamenii din sat au fost bătuţi!"

Altă poveste amuzantă (!):

— Mă întorceam în sat, cu autobuzul. Ne opresc niște soldați. Bătrânul de lângă mine își scoate imediat buletinul. Eu mă înfurii pe el pentru că și-a scos buletinul fără să-i fi cerut nimeni asta. „Băiete, îmi spune, știi povestea cu boul cel bătrân? Cineva duce un bou bătrân la târg. Toată lumea îi inspectează dinții. Până la urmă boul a început să rânjească de fiecare dată când se apropia cineva de el. În asta ne-au transformat". Ce pot să spun? Armele unei generații vechi și tăcute și armele noii generații...

Printre reprizele de râs, poveștile pe care le uitaseră, ca un mecanism de apărare, evocă alte amintiri:

— Ți-l aduci aminte pe Feyzo? Pregăteau tot satul pentru o nouă bătaie. Venise rândul lui Feyzo. Soldații îl întreabă: Tu ești Feyzo? Acesta strigă în gura mare: „Nici vorbă, domnule comandant!"

Printre hohotele de râs se aude o frază dezarmantă:

— În final îți este prea teamă să mai spui: „Eu sunt. Nu are nicio importanță..."

Pentru cineva din vest, lucrul cel mai greu de înțeles despre kurzi este loialitatea lor pentru Abdullah „Apo" Öcalan. De fapt, aceiași oameni care râd atunci când spun o poveste sângeroasă nu spun nicio glumă despre el. Într-un fel, el este sacrosanct. De ce?

Nebahat Akkoç, care a fondat Centrul pentru Femei din Diyarbakir și a fost pe lista ziarului *The Times* a celor 100 de eroi ai anului, cu câțiva ani în urmă, este o figură importantă atât în

comunitatea kurdă cât și în mișcările feministe. Având deseori o atitudine critică față de PKK, Nebahat îmi spune:

Numele unei fete din Sason era Dișan. La o ședință, sunt criticați atât organizația cât și Öcalan. Fata se ridică în picioare și strigă:

> Nu vă permit să-l vorbiți de rău pe Öcalan. Nimeni nu ne-a luat în serios până la el.
>
> Li s-a indus ideea că fuseseră tratați cu seriozitate numai datorită lui.

Fiindcă el era acceptat ca simbol al unității și rezistenței și nu al supunerii izolate, pentru că a te izola din nou ar însemna anihilarea totală... îi întreb pe avocați ce cred despre Abdullah Öcalan sau, ca să folosesc cuvintele lor, „conducerea" lui. „Trebuie să ne întrebi asta în privat, cu altă ocazie", îmi răspund ei.

Sunt reținuți unul față de celălalt când trebuie să vorbească despre Apo. Nu e ușor. Respect? Frică? Cei trei zâmbesc forțat. „N-are nicio importanță, spun ei, să nu vorbim despre asta."

Pun aceeași întrebare uneia dintre cele mai respectate personalități din politica kurdă, care dorește să rămână anonimă. Îmi explică: „Fără Apo ar fi fost 10 PKK, nu unul. Kurzii ar trage și în turci și unii în alții. Prezența lui este crucială pentru ca ei să rămână uniți în orice situație."

În Diyarbakir, doctorul septuagenar Mahmut Ortakaya a început să râdă atunci când mi-a deschis ușa din față a mașinii pentru a mă lăsa să intru în autoturismul lui: „Din moment ce transportul motorizat de pe aici a început cu camioanele și în spate mergeau oamenii și animalele, scaunul din față încă este pentru kurzi un loc de întâlnire. Urcă!"

Doctorul Ortakaya are în spate o lungă carieră politică care merge de la fondarea Partidului Muncitorilor din Turcia până la asocierea lui cu Adunarea Cetăţenească Helsinki. Tot ce s-a întâmplat în această regiune i s-a întâmplat şi lui. Ar trebui să vorbim despre el ca despre un doctor care se ridică deasupra istoriei pentru a privi evenimentele cu detaşarea valorilor universale, o personalitate de prim rang a kurzilor. Are „elocvenţa încărcată de tristeţe" a cuiva întărit de durerea de a fi trebuit să le spună soldaţilor care îi forţau pe ţăranii din Yeşilyurt în anii 1990 să-şi mănânce propriile fecale: „Dacă îi faceţi pe aceşti oameni să-şi mănânce fecalele, cum o să-i mai învăţăm să se spele pe mâini după ce se duc la toaletă?" El ştie şi că necunoscutele despre kurzi nu sunt limitate la subtilităţile convenţiilor: „Cel mai important lucru pe care nu îl ştiu turcii sunt încercările prin care au trecut kurzii în procesul de turcificare."

Râde din nou: „Nici măcar nu vrei să mănânci un castravete modificat genetic. Cum vrei să glumeşti atunci cu moştenirea genetică a kurzilor?"

Cu toată veselia asta ne vine greu să ne întoarcem la povestea noastră, însă o facem şi revenim în anii 1940. Mahmut Ortakaya continuă:

> Un prieten de-al meu mă gâdila în timp ce era intonat imnul Turciei. Profesorii aveau bice făcute din intestine de oaie. Ce chelfăneală am luat! Să-ţi spun ceva: pe atunci nici nu ştiam că sunt kurd. *Ei* ştiau că noi eram kurzi. De abia acum am înţeles asta. Şi, în timp, ne-au băgat cu forţa în cap ideea că eram kurzi. Nu avem dreptul de a-i face pe copii rasişti şi nu poţi impune copiilor tiparul: „Eu sunt kurd, onest şi muncitor".

Se referă aici la jurământul pe care copiii de şcoală primară din Turcia trebuie să îl recite în fiecare dimineaţă. Acesta

începe cu: „Sunt turc, onest și muncitor..." și se termină cu „Îmi voi dedica întreaga viață existenței Turciei."

Doctorul Ortakaya îmi povestește cum copilăria lui a urmat un tipar:

> După revoluția din 1960, au făcut o listă. „În satul acesta sunt prea multe arme, dacă nu le luăm armele...". Când nu au făcut-o, i-au dezbrăcat în pielea goală pe bărbații din sat și i-au închis undeva. Apoi au adus femeile. Când i-au eliberat pe bărbați... Ne-au făcut actori în multe asemenea piese de teatru. După cum a spus Seyit Riza în timpul masacrului Dersim: „Este o rușine, un păcat, o barbarie". Oricum, ar trebui să scrii despre asta... n-are nicio importanță. Turcii sunt prietenii cei mai buni ai kurzilor. Însă o prietenie trebuie să se bazeze pe onoare.

O pauză tristă.

> Conștiința, mila... acestea sunt trăsăturile umanității. Nu trebuie să fii neapărat educat. O ființă umană trebuie să înțeleagă, dacă ar ști cât de multe am îndurat... O ființă umană ar trebui să înțeleagă.

Dar să plecăm din Diyarbakir și să ne întoarcem la Istanbul...

Un kurd într-un zgârie-nori din Istanbul, fără nicio grijă. Cu un trabuc într-o mână și statul de plată în cealaltă. Ce griji să aibă? El îmi spune:

> Îți ții gura. Exact în timpul unei discuții despre afaceri de milioane cu oamenii de sus, vezi o știre la televizor. Unul dintre ei îi trimite pe kurzi la dracu și îți ții gura. Ca să eviți orice neplăcere. Sau... n-are nicio importanță. Adică „ți se face frică să spui *eu sunt*!", fie că ești un bătrân slăbănog de 70 de ani dintr-un sat sau un barosan din vârful unui zgârie-nori.

„Ciudat, spune Nebahat Akkoç în Diyarbakir. Am învățat limba turcă cu forța. Acum scriem și facem politică în

această limbă. Cine știe, poate că n-o să ne înțelegem niciodată propriile răni."

Soțul lui Nebahat Akkoç, de meserie profesor, a fost aruncat în închisoarea Diyarbakir în anii 1980 și a fost victima unei crime cu autor necunoscut în 1993. Ea și-a crescut cei doi copii singură și a fost arestată și torturată de nenumărate ori. Altfel spus, a dus viața „normală" a cuiva care trăiește în regiunea kurdă și se ține la distanță egală de PKK și de stat.

„Care este cea mai mare dezamăgire pentru tine, pe care turcii nu o știu?", o întreb. „Ceea ce era înainte de PKK. Ei cred că totul a început cu PKK, răspunde ea. Deși de fapt..."

Și așa ne întoarcem în copilăria lui Nebahat, în anii 1960.

Suntem in orașul Silvan. Nebahat e mică. Soldații au venit în inspecție. Au confundat-o pe sora ei, care avea părul scurt, cu un băiat, așa că percheziționează casa. În timp ce ei pleacă, Nebahat îi urmărește împreună cu alți copii. Se ascund undeva, de unde pot vedea piața din centrul satului. Acolo soldații au adunat toți bărbații din sat, târându-i cu forța, apoi i-au bătut. Nebahat îmi spune:

> Un copil kurd a fost de zeci de ori martorul unor asemenea întâmplări până la maturitate. Tatăl bătut, mama înjurată. Toate acestea nu au nicio legătură cu PKK. De acolo vine furia. Sunt uimită de copiii mei. De cum au reușit să crească mari, să aibă slujbe și o viață normală.

De ce?

Ne aflăm în anii 1990. Copiii ei se pregătesc pentru examenul de admitere la facultate, învățând toată noaptea. Nebahat cumpără cele mai groase draperii negre pe care le găsește pentru ca poliția să nu vadă luminile, să creadă că nu e nimeni acasă și să plece. Totul pentru că a apelat la Curtea Europeană

a Drepturilor Omului în legătură cu crima neelucidată a cărei victimă a fost soţul ei. Este arestată şi torturată în mod repetat...

„Eram torturată de fiecare dată. Ca să nu-şi dea seama copiii de starea în care eram, de fiecare dată când veneam acasă... N-are nicio importanţă..."

Kurzii nu au avut niciodată ocazia de a spune ce urma după „n-are nicio importanţă", dar nici turcii nu au vrut vreodată să-i asculte. Aşa a apărut un război de aproape 35 de ani, care s-a intensificat între 1980 şi 2016.

Acestea au fost doar câteva din amintirile kurzilor, însă cum rămâne cu amintirile statului, adică a vestului Turciei, despre turci? Aceasta este o cu totul altă poveste. Cele două poveşti complet diferite, scrise pe aceleaşi meleaguri, constituie motivul pentru care războiul încă durează... Semnul păcii declanşează două reacţii diferite, bazate pe două istorii diferite, în minţile oamenilor care îl văd. Pentru kurzi, semnul semnifică speranţă. Pentru turcii pro-*establishment*[1], ură. Să privim mai îndeaproape istoria *establishment*-ului din spatele semnului păcii pentru a înţelege de ce continuă războiul.

MEMORIA OFICIALĂ VERSUS MEMORIA REALĂ

[Pe vremea Imperiului Otoman, la sfârşitul secolului al XIX-lea], „mişcările de trezire naţională" şi rebeliunile s-au înmulţit, din Macedonia spre est, ducând la numeroase răscoale în zonă. Prima mişcare naţională din est a fost cea a armenilor. Deşi nu era atât de răspândit precum cel al armenilor, în această perioadă s-a născut şi un ideal naţional puternic printre intelectualii kurzi şi arabi.

[1] Termen folosit pentru a se referi la grupul vizibil dominant care deţine puterea sau autoritatea într-o naţiune sau organizaţie. Termenul sugerează un grup social închis care-şi selectează membrii (n. red.).

Găsind de cuviință că era necesară o anumită precauție din cauza situațiilor complicate din est, sultanul Abdul Hamid a sperat să-i aducă pe bei, marii moșieri, mai aproape de stat, oferindu-le unele distincții speciale și concesii. Așa cum cerea noua politică, sultanul a luat copiii unor bei kurzi în palatul său pentru a-i educa, onorându-i pe conducătorii triburilor cu propria lui prezență și prietenie. Datorită stabilirii acestor relații directe, sultanul a reușit să recâștige încrederea kurzilor și să controleze frontiera răsăriteană. Mai mult decât atât, politica panislamică adoptată de sultanul Abdul Hamid în fața imperialismului occidental și-a găsit mulți susținători printre kurzi. În această perioadă, sultanul a format Trupele Hamidiye [compuse din luptători kurzi și folosite în timpul marelui exil al armenilor] pentru a suprima o potențială revoltă a armenilor. În plus, a înființat instituții de învățământ cu titulatura de Școli Imperiale Tribale, prin care a fost oferit kurzilor acces la educație, ca modalitate de a-i ține sub control. Grație politicii sale, sultanul Abdul Hamid a câștigat încrederea kurzilor și a primit titlul „Bave Kürdan", ceea ce înseamnă „tată al kurzilor".

Politologul Hüseyin Yayman,
„Amintirile Turciei despre problema kurdă", 2011

Dacă se întreabă cineva de ce a trebuit să ne întoarcem până la sfârșitul secolului al XIX-lea pentru a înțelege sensul semnului păcii făcut de copiii din Taksim în fața polițiștilor, înainte de a o lua la goană, permiteți-mi să vă explic.

Concepția statului turc și a autorităților sale politice asupra problemei kurde este aproape aceeași în anii 2000 cum era și la sfârșitul secolului al XIX-lea!

După cum spunea politologul Hüseyin Yayman, care în timpul cercetării sale despre problema kurdă a adunat într-o

carte cele aproape 40 de rapoarte despre această problemă care au fost redactate de la fondarea republicii, politica turcă despre kurzi a fost, în linii mari, împărțită în cinci etape:

> Prima este din 1918 până în 1925, ani în care a avut loc lupta pentru independență și în care existența kurzilor a fost acceptată. A doua a fost perioada „negare și asimilare", dintre 1925 și 1960, timp în care statul și-a dezvoltat principalele sale păreri oficiale. A treia perioadă, care a început odată cu administrația de dreapta a Partidului Democrat și a continuat până în anii 1970, a fost una de „expectativă". Cea de-a patra, dintre 1970 și 1980, este perioada de „conștientizare". A cincea și ultima perioadă a început odată cu venirea la putere a PKK.

Cele 40 de rapoarte oferă indicații despre cum vor sta lucrurile. Acei oficiali ai statului care se informează despre situație călătorind în regiunea kurdă fie sugerează o rezolvare a problemei de o manieră fascistă și militaristă, fie le dau dreptate kurzilor, chiar dacă nu recunosc, cerând tratamente egale din partea statului pentru toți cetățenii săi. Rapoartele exprimând ultimul punct de vedere sunt mereu ignorate, însă cele care susțin ideea folosirii forței sunt imediat acceptate.

Singura realitate pe care aceste rapoarte o recunosc într-un fel sau altul este subdezvoltarea – impusă – economică și socială a regiunii.

Este important să notăm că regiunea kurdă, care cuprinde Anatolia de est și de sud-est, a trăit în mod oficial sub legea marțială din 1978 până în 2002 și continuă și acum să ducă o existență neobișnuită. Vorbim despre o regiune care, deși a trăit în condiții de război încă de la sfârșitul anilor 1970, nu a fost niciodată recunoscută de stat ca aflându-se în stare de război. Fraza pe care a inventat-o statul pentru a descrie această

situație a fost aceeași în ultimii zeci de ani: conflict de mare intensitate. Cei care numeau această stare de fapt „război" erau imediat tratați ca reprezentanți „ai dușmanului".

Un detaliu tragicomic: deși în limba turcă consoanele sunt pronunțate cu un –eh la final, a spune „peh-keh-keh" te poate pune în situația de a fi tratat drept reprezentant „al dușmanului". Ar trebui să spui „pei-ka-ka", pronunție inventată de stat.

Încă de la fondarea republicii, au existat două puncte de vedere dominante în legătură cu regiunea kurdă:

1. Nu există kurzi sau regiune kurdă. „Kurd" este o onomatopee derivată din sunetul făcut de cineva care merge prin zăpadă la munte. Kurzii sunt, de fapt, turci.
2. Kurzii există, însă singurele lor probleme sunt sărăcia și lipsa de educație.

Aceste două puncte de vedere, fiecare implicând diferite grade de violență, i-au făcut pe conducători să adopte politici cum ar fi cea a sultanului Abdul Hamid: negocierea cu marii proprietari de pământ.

Fiindcă „reforma pământului" sugerată de mișcarea și de partidele de stânga de-a lungul anilor 1970 a fost respinsă de fiecare dată, statul nu a fost capabil să „rezolve" problema kurdă decât apelând la marii bei feudali. Mai puțin libertatea acordată de educația kurzilor, garantată de Adbul Hamid. Cooperarea statului cu lorzii feudali a continuat până în anii 1980. Coșmarul care a schimbat totul a fost închisoarea Diyarbakir. După lovitura de stat militară din 1980 toate închisorile au devenit camere de tortură. Însă oricine a trăit în acele timpuri știe și recunoaște că suferința kurzilor în Diyarbakir a fost ceva nemaivăzut. Torturile de nedescris la care au fost supuși

kurzii în această perioadă sunt subiectul unei cercetări a istoriei orale greu de parcurs. Nu pot enumera aici întreaga listă, pentru că nu reușesc să găsesc în sinea mea cuvintele potrivite pentru a le descrie. Zülfikar Tak, care a fost și el deținut în închisoarea Diyarbakir, a pus în cuvinte torturile aplicate de soldați cu bastoanele inscripționate „Allah nu este aici, profetul a plecat în vacanță!" Simpla menționare a acestor torturi îți rănește sufletul.

Momentul când patru prizonieri și-au dat foc în semn de protest față de tortura la care erau supuși în închisoarea Diyarbakir a reprezentat scânteia rebeliunii. PKK s-a născut din cruzimile fără limite din închisoarea Diyarbakir. Odată cu primul atentat pe care l-au organizat în 1984, organizația a devenit cel mai util dușman, mai întâi al juntei fascistei, apoi al administrației civile care i-a succedat în anii 1980 și 1990. Cele mai importante aspecte ale problemei kurde care au marcat anii 1990 au fost crimele cu autor necunoscut comise de aparatul ilegal de stat. Au fost uciși sau au dispărut ziariști, oameni de afaceri, politicieni, intelectuali și scriitori. Lumea a început să vorbească despre torturile aplicate în închisoarea Diyarbakir în anii 1980 și în zilele întunecate ale anilor 1990. Însă abia în anii 2000, din cauza războiului care continua, nici torturile nici crimele nu au fost percepute ca rușine națională. Mulți au crezut că mărturiile au fost „fabricate de teroriști". Interesate de investigarea istoriei orale erau doar cercurile de stânga. Mamele care și-au pierdut copiii în urma unor crime cu autor necunoscut și încercarea lor de a descoperi rămășițele pământești ale acestora nu au fost niciodată respectate. Planul de înăbușire a suferinței a fost atât de bine organizat, încât până și suferința unei mame

kurde care purta la gât oasele propriului copil pe care le găsise după lungi căutări putea fi considerată „propagandă pentru o organizație ilegală".

Cu cât era mai negată existența kurzilor, cu cât mai grave și mai numeroase erau violările drepturilor omului în regiune, cu atât mai mult a crescut și s-a dezvoltat PKK în anii 1980 și 1990. Organizația a format nu doar militanți cu arme, ci și studenți din universități care făceau politică. A făcut parte din fiecare asociație civilă și, mai important, a reușit să se adreseze opiniei publice din Europa și a intrat în legătură cu organismele internaționale. Ca rezultat al acestei expansiuni și consolidări, lorzii feudali nu au mai fost singurul mijloc prin care kurzii aveau acces la puterea politică. Gruparea armată a fost tot o mișcare de modernizare a regiunii. PKK a adus viziunea de stânga într-o regiune cunoscută pentru reacționismul religios. Deși aripa sa de stânga a rămas în umbra cererilor naționaliste după anii 1990, organizația a întrerupt hegemonia liderilor feudali și religioși din regiune cu care statul se familiarizase. Deși relațiile de proprietate nu s-au schimbat pe deplin, puterea morală și politică, dar și agresorul înarmat al statului din regiune erau acum PKK. Într-un fel, așa cum fascismul din Turcia a primit noi sensuri odată cu fraza: „Fiecare turc este născut soldat", tot la fel și un număr din ce în ce mai mare de kurzi din regiune s-au născut membri ai gherilelor.

Sfârșitul anilor 1990 și începutul anilor 2000 au fost marcate de lupta politicienilor și intelectualilor kurzi de a-și explica punctul de vedere în fața intelectualilor occidentali. Ca persoană care a participat la majoritatea acestor întâlniri, aș vrea să remarc un detaliu interesant pentru că simt că reflectă

rasismul infiltrat în minţile celor mai sensibili, educaţi şi deschişi oameni din Turcia. Unele dintre aceste întâlniri au fost ţinute în Istanbul, însă au fost urmate de altele organizate în provinciile kurde. Majoritatea intelectualilor şi ziariştilor care au luat parte la aceste întâlniri în Diyarbakir sau în alte regiuni kurde erau îmbrăcaţi cu haine potrivite pentru un safari. Femei care de obicei purtau fuste şi tocuri erau acum îmbrăcate în pantaloni de camuflaj şi tenişi. Şi bărbaţii purtau haine de zi, în locul costumelor elegante. Pe de altă parte, participanţii kurzi care ne însoţeau erau îmbrăcaţi mult mai formal. Nu cred că am fost singura iritată de acest comportament de tipul „mergem în zona de război" sau „mergem într-o zonă rurală subdezvoltată". Premisa obligatorie a egalităţii nu era ceva uşor de adoptat nici măcar de cei care îşi doreau asta.

Din punctul de vedere al problemei kurde, anii 2000 au fost marcaţi de „politica iniţiativei" a AKP. Metoda AKP a fost o copie fidelă a politicii lui Abdul Hamid. Haideţi să susţinem educaţia kurdă, să implementăm o politică panislamică şi astfel să formăm o alianţă cu „fraţii noştri kurzi", cum îi numea Tayyip Erdoğan. Televiziunea de stat a început să prezinte emisiuni în kurdă pentru prima dată. Evident că o administraţie care a folosit politicile sultanului Abdul Hamid nu putea transmite, în general, decât emisiuni religioase pe acest post. Bineînţeles că intelectualii aleşi de AKP pentru a legitima această politică a iniţiativei erau personaje agreate de puterea politică. Cei care criticau administraţia nu erau, prin urmare, invitaţi la aceste întâlniri. Politica numită în presă „iniţiativa kurdă" a fost imediat corectată de AKP de frica unei reacţii naţionaliste: Proiectul unitate naţională şi frăţie!

Politica inițiativei, prezentată ca un proiect de democratizare în timpul primului mandat al AKP a fost modificată în 2007, când AKP a câștigat cel de-al doilea mandat. Acum Erdoğan declara: „După cum arată aceste rezultate, cel mai puternic reprezentant al kurzilor în Turcia este AKP. Noi suntem adevărații reprezentanți ai kurzilor; rezultatele acestor alegeri dovedesc acest lucru. Cetățenii noștri de origine kurdă au preferat AKP oricărui alt partid".

În ciuda „negocierilor de pace" pe care statul a continuat să le organizeze începând cu 2007 cu liderul PKK Abdullah Öcalan care era și încă este deținut în închisoarea Imrali, președintele Recep Tayyip Erdoğan a ajuns în punctul în care a declarat că: „Nu există nicio problemă kurdă. Sunt doar niște cetățeni kurzi care au probleme." Inconsecvența de la nivelul puterii politice și-a făcut loc și în presă și în rândul intelectualilor. Iată de ce, dacă mă întrebați astăzi: „E cumva interzis să vorbești despre problema kurzilor în Turcia?", singurul meu răspuns este: „Depinde de dispoziția domnului Erdoğan!"

Vreme de zeci de ani, pe măsură ce kurzii își scriau istoria în estul țării, guvernul din vest ne-a învățat altă istorie. Este o provocare majoră ca astăzi două popoare să poată face pace în adevăratul sens al cuvântului, în timp ce straturile succesive ale memoriei le înstrăinează și mai mult. Dacă ai vorbi despre „a trăi ca frații" în est, ți s-ar răspunde, așa cum este și normal: „Nu vrem să fim frați, vrem să fim prieteni." Dacă mă întrebați pe mine, lucrul de care are nevoie țara cu adevărat nu este o inițiativă kurdă, ci o „inițiativă turcă". Toate familiile din Turcia care și-au trimis fiii în armată pentru a lupta în acest război

de 35 de ani protestează în parte, însă perfect justificat, față de această schimbare bruscă de politică. Ei se întreabă: „Atunci de ce au luptat fiii noștri? De ce au murit?" Autoritățile politice nu pot da un răspuns pentru devalorizarea bruscă a conceptului „martiriu în lupta împotriva PKK", concept consfințit vreme de 35 de ani. Nu pot spune: „Îmi pare rău! I-am trimis pe fiii voștri la moarte din cauza unei politici de opresiune crudă și fără niciun scop!"

Cred că am vorbit destul despre kurzi. După părerea mea, poporul kurd merită să fie parte a viitorului Turciei și nu doar a prezentului.

MÂINE
„CE SE VA ÎNTÂMPLA CU PODUL ACESTA AL NOSTRU?"

„Cât durează ziua de mâine? O eternitate şi încă o zi"

Eternitatea şi încă o zi,
film regizat de THEO ANGELOPOULOS

„Atunci ce înseamnă patria-mamă? De ce îți este dor?"

Am pus această întrebare într-o seară din vara lui 2010, în Tunisia, în timp ce islamiștii radicali înconjurau Cartagina, arzând torțe, strigând „Allahu Akbar" și amenințând să dea foc unui cartier în care trăiau oameni bogați și nereligioși. Pe atunci locuiam acolo, lucrând la un roman. De ce? Pentru că:

1. Fusesem concediată în urma unui telefon care a durat ceva mai mult de un minut:

— Ece, știi de ce.

— Da.

— Îmi pare rău.

— Mulțumesc.

Conversație prea scurtă ca să fie și tragică!

2. Trolii de pe rețelele de socializare care lucrau pentru partidul de la putere și care erau plătiți (deși nimeni nu știa încă acest aspect) au început un atac împotriva mea pornit din mii de conturi și sub identități false (suporter AKP, liberal, kurd, socialist și orice altceva le trecea prin cap). Coalizându-se cu toții, au creat o nouă identitate a mea: femeie ignorantă, proastă, răsfățată, demnă de milă, răuvoitoare, care face pe victima! Părea că toată lumea mă ura.

Erau atât de mulţi, încât am ajuns să cred că întreaga ţară gândea aceste lucruri despre mine. Şi alţii au crezut la fel. Este posibil să fi fost printre primii din ţara mea care au aflat pe propria piele ce uşor este să creezi o realitate virtuală falsă şi urâtă unei persoane. Îmi amintesc ziua când, luni de zile mai târziu, mi-am revenit cu adevărat şi am scris pe Twitter că defăimarea figurilor publice este o armă a războiului psihologic. „Măi să fie! Tu chiar te iei în serios. Biată fiinţă paranoică!" Bătaia de joc a fost atât de groaznică, încât m-am lăsat influenţată de ameninţările cu moartea şi cu violul pe care le-am primit.

Prin urmare, de ce ţi-ar fi dor de o ţară în care crezi că toată lumea te urăşte? Aceasta este singura întrebare care îmi tot stăruie în minte încă de pe atunci, întrebarea „ce este o patrie?" pe care o adresam în timp ce eram ameninţată atât de fantome din ţara mea aflate în căutare de sânge, cât şi de umbrele din ţara străină în care mă aflam şi care erau înarmate cu torţe. Care este patria după care tânjeşti în această clipă?

În acele zile descrisesem patria la fel cum Angelopoulos descrisese conceptul de „mâine" în filmul său. Mi se pare că definiţia este valabilă şi astăzi.

Patria este, de fapt, o masă! Una în jurul căreia stai împreună cu cei dragi, glumind, dar şi vidul etern care o înconjoară. Patria este la fel de concretă şi de finită precum clipa în care râzi împreună cu cei dragi, şi la fel de abstractă şi de infinită precum vidul care o înconjoară.

După acea seară, pentru mine patria a devenit altceva, schimbându-şi sensul de bucată de pământ şi de concept la care m-am tot gândit şi despre care am scris articole de ziar în ultimii 20 de ani. Într-un final încetezi să mai fii furioasă şi plină de resentimente faţă de un iubit care te-a rănit adânc. Nu

mai poți să țipi. În sinea ta se adâncește un spațiu al unei tăceri profunde, întunecat și perfect închis. Acesta este locul care s-a format în sufletul meu în legătură cu patria mea. Fiindcă îmi era teamă ca nu cumva, dacă zgândăresc rana, să nu se mai oprească sângerarea, am lăsat-o în pace. Nu am mai scris niciodată despre patria mea. A fost ca și cum nu aș fi folosit un membru rănit ca să nu simt durerea. În prezent tot nu îl folosesc. Iată de ce m-am retras din realitatea zilnică și am căutat refugiu în adevărul literaturii. Tocmai de pe țărmul acestui adevăr am încercat să scriu această carte.

Motivul pentru care menționez această problemă cât se poate de personală este următorul: veți citi despre „mâine", cel mai frumos cuvânt dintr-o limbă, în fraze compuse de o minte la fel de zdruncinată. Însă această scriitoare zdruncinată este cineva care știe că ar fi o dovadă incredibilă de aroganță (și, în aceeași măsură, și de ignoranță) să creadă că adevărul este limitat la propria ei perspectivă. Sper că pot scrie fără să dau dovadă de nedreptate față de patria mea și față de mine.

Întrebarea „Ce se va întâmpla cu Turcia?" naște, în mod firesc, răspunsuri care implică unele consecințe personale. Nu are consecințe politice și juridice doar la nivel național. Răspunsurile la întrebările: „Ce fel de persoană voi fi?" și „Ce fel de viață voi duce?" privesc, în egală măsură, viitorul țării. De-a lungul carierei mele de ziaristă, am întâlnit mulți oameni, din nenumărate țări, care au ales sau au fost forțați să își părăsească țările de origine, care au fugit din acele țări sau care pur și simplu au rămas fără țară. Pentru cei care au avut destule cuvinte pentru a-și spune poveștile, oral sau în scris, nu au existat prea multe opțiuni pentru a trăi. Unii din acești oameni și-au transpus dezamăgirea față de patria lor și durerea pierderii ei în

furie și și-au construit existența pe resentimentele lor împotriva celor care conduceau țara respectivă. Resentimentul față de propria patrie a devenit adevăratul scop al existenței lor. Acest tip de resentiment și de retorică sau de literatură a victimizării are o rețea de clienți în toată lumea, iar cei care trăiesc din această retorică își pot petrece viața spunând aceleași lucruri publicului lor, la nesfârșit.

Am întâlnit și oameni prea mândri pentru a-și exprima furia care au decis să tacă. Trăiau în derivă, ca niște fantome. Ar trebui inventat un concept în dreptul internațional care să descrie tristețea acestora, astfel încât demoralizarea lor să poată fi compensată. Însă așa ceva nu există.

În ultimă instanță, pe cât de greu este să îți iubești țara fără rușine, dar și fără mândrie, pe atât de greu este și să descrii suferința cuiva rupt de țara sa și aflat pe meleaguri străine, fără să simți furie sau un entuziasm absurd.

Slavă Cerului, încă îmi descriu țara precum cineva din interior. De aceea cititorii acestei cărți nu vor fi doar „străinii" care știu puține despre patria mea ci și „umbrele" care trăiesc în ea. Este un lucru destul de înfricoșător pentru că există o distanță considerabilă între ce îi spui unui străin despre țara ta și ce îi spui unui concetățean, oricât de mult ai încerca să micșorezi această distanță. Cu cât încerci mai mult să micșorezi această distanță, cu atât mai mult ți se pare că trădezi adevărul, dacă nu cumva și propria țară.

Am ales să scriu această carte ca și cum nu aș fi vorbit nici unui străin, nici unui concetățean, ci unui prieten apropiat care se află la mare distanță. Mi-am imaginat un cititor dispus să asculte răspunsul elaborat, trist, interesant și complicat la întrebarea: „De unde ești?" La rândul meu, îmi doresc să îl fac pe cititor să accepte o provocare. Aceasta este să-și

deschidă inima. Îmi imaginez cum vizitezi Istanbul, Cappadocia sau Antalya, înaintând nu cu pasul liniștit al turistului, ci cu inima grea a milioanelor care se întreabă: „Ce se va alege cu țara noastră?" Această durere, această apăsare este un „reper" care nu apare în ghidurile turistice, un „parametru" care nu este niciodată menționat în analizele politice. Este singura modalitate de a pricepe de ce turcii încearcă mereu să înțeleagă viitorul țării lor, punându-și o întrebare stereotipică: „Ce se va alege cu țara aceasta a noastră?"

Este timpul să răspundem la întrebarea pe care oamenii și-o pun cu tristețe sau râzând atunci când s-au săturat de tristețe: „Ce se va alege cu țara aceasta a noastră?"

Este foarte greu pentru orice analist politic să prezică viitorul politicii din Turcia, dacă nu îl deranjează atâtea previziuni care nu se împlinesc. După ce s-a bucurat de un oarecare sprijin la alegerile din 7 iunie 2015, opoziția turcă și kurdă a suferit o cădere, de data aceasta mult mai gravă decât cea de dinainte de revoltele Gezi. Rezultatul a fost o coaliție, însă acest fapt nu l-a mulțumit pe președintele Erdoğan, așa că a forțat repetarea alegerilor și a reușit. Președintele Erdoğan a făcut atunci celebra sa declarație: „Turcia va fi instabilă dacă nu va fi condusă de un singur partid". Între prima și cea de-a doua serie de alegeri țara a devenit o adevărată baie de sânge din cauza atacurilor teroriste. Conducerea unică a partidului AKP a reușit să ridice imunitatea parlamentarilor, ceea ce a deschis drumul pentru arestarea parlamentarilor kurzi, acuzați de „terorism". În perioada în care mă documentam pentru această carte, Turcia era martora unuia dintre cele mai grave derapaje de la democrație.

Din moment ce este aproape imposibil să facem previziuni în ceea ce privește politica reală, să privim dincolo de acest aspect, către o imagine mai încurajatoare.

SĂRĂCIE ȘI SPERANȚĂ

„Complexitatea psihologică a personajelor literare: pe canapea cu personajele romanului *Time of the Mute Swans*".

După cum știți, cu cât este mai lung titlul unei prelegeri, cu atât mai dezinteresați vor fi oamenii. Iată de ce am anticipat că numărul celor care vor lua parte la discuția pe tema ultimului meu roman va fi 30 sau 40. Sau cel mult 50 sau 60, incluzându-i aici și pe eventualii curioși. Când am intrat în sala în care urma să aibă loc discuția, erau în fața mea 1 000 de oameni, socotindu-i și pe cei care s-au îngrămădit în sala alăturată pentru a urmări discuția pe ecranele instalate.

În cadrul întrebărilor care au urmat scurta mea prelegere referințele au mers de la Marx la Lacan[1], de la Foucault[2] la Žižek. Publicul era extrem de bine informat, implicat și energic. Ochii mi s-au umplut de lacrimi, nu doar datorită aplauzelor, ci și pentru că mi-am putut imagina ce copilărie au avut cei 1 000 de oameni din fața mea...

Universitatea Mersin se află în sudul Turciei, Mersin fiind un oraș de pe coasta Mediteranei. Este o universitate preferată de tinerii kurzi din Anatolia de est și de sud-est, fiind cel mai bun lucru la care pot spera din cauza inegalității din educație.

[1] Jacques Lacan (1901–1981) a fost psihanalist și psihiatru francez, cu contribuții remarcabile în psihanaliză, filosofie și teoria literară (n. red).

[2] Michel Foucault (1926–1984) a fost filosof și istoric francez a cărui operă a avut puternice ecouri în filosofia și istoria științei, psihanaliză, sociologie (n. red.).

Tinerii din fața mea erau născuți la sfârșitul anilor 1990, copii crescuți în timpul celei mai sângeroase perioade a războiului civil, în marea lor majoritate provenind din familii forțate să se mute în orașe în timpul marii migrații cauzate de război.

Au crescut sub amenințarea bombelor, incendiilor, sărăciei, avioanelor militare și a armelor automate. Și-au început viața în sate și provincii uitate de lume. Cu toții puteau recunoaște modelul avionului de luptă după zgomotul pe care îl face. Este aproape un miracol că sunt studenți aici și nu membrii unor gherile, undeva prin munți. Probabil că acesta este motivul pentru care studiază, citesc și trăiesc cu disciplina unor mișcări de gherilă. Ei se maturizează ca fiii și fiicele unui popor oprimat dar, și acesta este un aspect și mai important, organizat. În timp ce colegii lor din vest au șansa unor experiențe diferite, ei iau viața în serios așa cum numai un individ organizat poate să o facă, exact ca o chestiune de viață și de moarte. Dar să luăm o mică pauză.

JOS! JOS! JOS! JOS!

Cu câteva zile înainte de alegerile de pe 7 iunie 2015, în Diyarbakir, conform părerii generale capitala politică putativă a regiunii kurde, a explodat o bombă în timpul unui miting de amploare. Transmisă în direct în toate colțurile Turciei, explozia a provocat o reacție neobișnuită în mulțime. Mii de oameni pur și simplu s-au așezat pe jos. Nimeni nu a fugit. S-au aruncați cu toții pe jos, acolo unde erau. Aproape toți strigau la unison: „Jos! Jos! Jos! Jos!"

Era o imagine bizară și, în același timp, tragică pentru că dovedea cât de mult erau cu toții obișnuiți cu războiul. Știau că era posibil să se tragă în ei din toate părțile imediat după

explozia bombei. Nu a fost nevoie să se gândească prea mult, nu a fost nevoie să se orienteze sau să se atenționeze unul pe altul. Mii de oameni s-au aruncat la pământ în câteva clipe. După această tentativă de provocare, Selahattin Demirtaş, liderul partidului kurd HDP, a spus: „Noi formăm o societate organizată." Acest fapt nu reprezenta o noutate pentru cei care cunoșteau regiunea și mișcarea kurdă, însă oamenii din restul Turciei au fost șocați de felul în care acei oameni erau obișnuiți cu războiul, de fapt cu cea mai josnică formă de război, aceea în care este atacată populația civilă. Da, kurzii formează o societate organizată. Ei sunt organizați încă de la naștere, din cap până în picioare.

În Turcia anilor 1980, în timpul colapsului care afectase toate organizațiile politice, s-a născut organizația politică a kurzilor. Așa cum am mai spus, în anii 1990 organizația s-a extins și în orașele din vest. Kurzii au crescut o generație de tineri educați în locul celei care s-a sacrificat pentru război. Este o generație în pas cu lumea, care a trebuit să-și explice problemele în fața tuturor. Au disciplina unei organizații deschise lumii, care nu uită însă de unde vine. Selahattin Demirtaş este, de fapt, unul din pionierii acestei generații. Alții îi vor urma. Acești tineri, moștenirea generațiilor care au avut de suferit, sunt plini de speranță, devotați, pregătiți și plini de zelul și încrederea care vine odată cu ascensiunea lor pe scena politică.

Vorbesc despre o mișcare politică legitimă și cunoscută pe planul dinamicii internaționale. Acum este posibil să-i urmărești în presa internațională pe militanții YPG care se luptă cu ISIS, în special militantele kurde. Până și posturile de televiziune din Turcia folosesc în cadrul știrilor numele organizației și nu apelativul „teroriști", așa cum făceau în trecut. O ironie a sorții: „teroriștii kurzi" împotriva cărora luptam

pentru a ne apăra granițele sunt cei care apără acum granițele Turciei împotriva ISIS.

Din această perspectivă, previziunea mea este că în Turcia și în zonele din jur, următoarea decadă va aparține kurzilor, nu doar din punct de vedere politic, ci și cultural. Dacă partidele aflate la putere vor fi în stare să explice această situație mamelor din Turcia care și-au pierdut fiii într-un război de peste 30 de ani și cum anume o vor face este cu totul altă problemă. Însă este evident că cetățenii kurzi vor fi vizibili pe scena lumii în feluri noi. Acest fapt va avea, cu siguranță, un efect important asupra situației Turciei. Vom vedea. Să nu uităm că vorbim de puterea politică a unei organizații armate care a luptat 30 de ani împotriva celei de-a doua armate din NATO, ca număr de soldați. Probabil că posibilitatea de a începe să te asemeni propriului dușman trebuie luată și ea în considerație. Este, totuși, prea devreme să facem asemenea previziuni.

MAI ÎNTÂI FEMEILE ȘI COPIII!

În filme, când are loc un incendiu sau când se scufundă un vapor, cineva strigă mereu: „Mai întâi femeile și copiii!"

În Turcia, sensul frazei este distorsionat, ca și cum femeile și copiii ar trebui să fie primii aruncați în foc sau în mare. Pentru femeile și copiii din Turcia urmează o decadă întunecată. Dacă mă întrebați pe mine, femeile vor trebui să ia măsuri pentru a fi în siguranță. Vom vedea din ce în ce mai multe organizații neguvernamentale cu acest scop. Numai anul trecut, 28 de femei aflate sub protecția guvernului au fost omorâte. Guvernul nostru nu protejează femeile. Cred că în următorii 10 ani acestea vor reveni în prim-plan în organizații civile pentru că vor fi obligate să se apere astfel.

Conform unui sondaj din iunie 2015 privind Indicele Global al Păcii, Turcia este pe locul 135 din 165 de țări. Altfel spus, Turcia nu este un loc pașnic. Relațiile din societate, care sunt o consecință a polarizării politice, eradicarea ultimelor rămășițe ale statului social prin inegalitatea creată de distribuția veniturilor, ciocnirile de la granița cu Siria și faptul că militanții islamiști radicali umblă liberi prin Turcia... acestea sunt primele cauze care îmi vin în minte. Însă mai există un factor care va influența următoarea decadă: haosul în care se găsește sistemul de educație.

În ultimii 30 de ani și cu precădere în ultimii 10 ani, sistemul de educație a trecut prin numeroase transformări. Educația primită în Turcia diferă enorm nu doar de la o generație la alta, ci și între cei despărțiți de numai cinci ani. Se pare că acest fapt ar putea elimina codul social comun, care este, oricum, problematic, așa cum este el. Copiii primesc educații complet distincte nu doar în interiorul diferitelor clase sociale, din motive economice, ci și în interiorul aceleiași clase, din motive politice și religioase. Declinul dramatic al calității educației este o problemă care va defini viitorul. Estimez că eliminarea treptată a orelor de știință și de filosofie din școlile publice va crea o generație de nerecunoscut.

ORIENTAREA SPRE ORIENTUL MIJLOCIU ȘI ÎNTREBAREA „AR TREBUI SĂ PLECĂM?"

De-a lungul ultimilor 10 ani, oamenii au vorbit din ce în ce mai mult despre plecarea din țară. Deși se pare că acest fapt s-a mai schimbat după protestele Gezi, orientalizarea vieții de zi cu zi îi obligă pe oamenii educați din clasa medie sau din clasa de sus să ia în calcul varianta plecării. Prin orientarea spre Orientul Mijlociu nu înțeleg doar asumarea consecințelor ocupațiilor din

Siria și Irak, ci faptul că viața politică și socială au devenit la fel de imprevizibile ca și cele din Orientul Mijlociu. Acest lucru face ca viețile noastre să fie foarte tumultoase. Ți se poate întâmpla ceva chiar și atunci când nu faci nimic, iată ce înseamnă să gândești precum cineva din Orientul Mijlociu. Din ce în ce mai des, ne găsim cu toții prinși într-o furtună. Iată de ce, cred eu, este posibil ca în viitor să vedeți mai mulți imigranți turci din clasele de mijloc sau clasa de mijloc superioară în marile orașe europene.

În ultimii 10 ani, mulți analiști provenind din tradiția seculară de stânga au spus că Turcia, așa cum o cunoaștem noi (stat social, secular, parlamentar, constituțional), va muri odată cu expansiunea rapidă a conservatorismului islamic aflat mână în mână cu neoliberalismul. Aceste observații își au originea în dominația de necontestat a AKP și în felul în care manipulează oamenii din punct de vedere social. Astăzi, acest punct de vedere și-a mai pierdut din vizibilitate. Atât dinamica regională, cât și cea națională se schimbă cu rapiditate. Un singur lucru rămâne neschimbat: poziția geografică a Turciei și supapa de siguranță pe care se pare că nu o putem găsi.

„SUPAPA DE SIGURANȚĂ" CARE NU POATE FI GĂSITĂ

La începutul anilor 1990, când mi-am început cariera în jurnalism, la vârsta de 19 ani, îi luam interviu unuia dintre cei mai experimentați politicieni din Turcia, când am întrebat, probabil din prea mult avânt: „Deci, ce se va întâmpla cu Turcia?"

Politicianul, un bărbat în vârstă, a râs, expresia feței lui amintindu-mi că eram destul de tânără să-i fiu nepoată: „Dragă domnișoară, această țară are o supapă de siguranță pe care nimeni nu pare să o găsească. Țara va fi bine. Își va reveni mereu, în ultima clipă!"

M-am tot gândit, în ultimul timp, la toată povestea aceasta legată de supapa de siguranță. Poate că ea chiar există și noi depindem, fără să știm, de ea.

PODURI DĂRÂMATE, PODURI NOI

În această perioadă, în ciuda unor critici dure și a unei opoziții ferme, se construiește al treilea pod peste Bosfor[1], care să unească Asia cu Europa. Cât de ironic. În timp ce legăturile dintre est și vest sunt mai tensionate pe zi ce trece și Turcia pare să își asume rolul de ultimă graniță a civilizației, așa cum este ea definită de Occident, construcția acestui pod înaintează cu pași de melc. Podurile se înmulțesc, însă ele nu ajută deloc starea de a fi „suspendat".

Această țară care părea podul dinspre Orient spre Occident a fost definită de Occident încă de la formarea sa. Deși sub conducerea AKP este posibil ca această orientare să se fi îndreptat în mod ireversibil către Orient, podul rămâne în picioare. Cei de pe pod privesc acum în ambele direcții. Așteaptă cuvântul care să-i facă să se întoarcă sau acea zi eternă, numită mâine, care să înceapă înainte ca ei să descrie noua lor orientare. Cred că, deși nu o spun cu voce tare, ei au încredere că acea supapă de siguranță există pe undeva.

Ce pot să spun? Povestea noastră se încheie aici. Sper că am fost în stare să descriu țara mea iubită îndeajuns de bine pentru ca și cititorul acestei cărți să poată purta discuții amicale cu cei care se îngrijorează și se întreabă: „Ce se va alege cu țara aceasta a noastră?", stând la o masă, cândva, în Turcia.

[1] Afirmația a fost făcută la momentul scrierii cărții. Podul a fost inaugurat în august 2016 (n. red.).

Index

Açıkel, Fethi, 150
Adorno, T.W., 162
Adunarea Cetăţenească Helsinki, 246, 251
Afghanistan, 82, 237,
Agenţia de ştiri Dicle, 228, 230, 231
Ajzemende, 120
Akkoç, Nebahat, 249, 250, 252
AKP, 18–28, 108, 114, 124, 125, 138–142, 147–149, 154–156, 159–162, 171–173, 177–180, 208, 221, 222, 226–228, 232–235, 237, 239, 241, 243, 260, 261, 269, 275, 276
Aksoy, Mehmet, 237
aleviţi, 18, 23, 41, 58, 85, 103, 104, 123, 234
Anatolia, 25, 39, 44, 46, 67, 70, 92, 93, 97, 103, 114, 115, 122, 155, 230, 238, 239, 256, 270
Angelopoulos, Theo, 263
Ankara, 27, 41, 45, 79, 93–85, 120, 121, 124, 158, 209, 223, 226, 230
Arendt, Hannah, 140, 162
Argentina, 42
Armenia, 22, 71, 73, 224, 236
Arter, Musa, 109
Ashdown, Nick, 141
Aslan, Yusuf, 47, 55, 100, 107
Asociaţia Avocaţilor Progresişti, 64
Asociaţia Clarvăzătorilor din Chile, 114
Asociaţia Turcă a Drepturilor Omului, 144
Assad, Bashar, 222
Atatürk, Mustafa Kemal, 14, 15, 18, 27, 39, 41, 56–58, 73, 74, 76–78, 82, 84, 85, 96, 101, 102, 238, 239
Atay, Oğuz, 35, 48
Ayvaz, 125–128

Barthes, Roland, 143
bastinado („falaka"), 229
Bedevi, Ahmet, 98
Bedreddin, 164
Beirut, 104, 144
Belge, Murat, 112
Benedict, Larry, 65
Bilgili, Ahmet Emre, 69,
Biri Bizi Gözetliyor, 122

Bosfor, 67, 111, 124, 134, 146, 173, 276
Bouazizi, Mohamed, 144

Çakır, Ruşen, 188
Çarşi, 141
„Cartea cu trei găuri", 100
Çiller, Tansu, 117
Carter, Jimmy, 60
Ceylan, Nuri Bilge, 71
Chavez, Hugo, 221
CHP (Partidul Republican al Poporului), 23, 56, 170, 228, 230
Churchill, Winston, 244
Cizre, 228
CNN International, 212
Coran, 17, 154
Coreea de Sud, 91
Çorum, masacrul din, 58
Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 143

Davutoglu, Ahmet, 223
de Lamartine, Alphonse, 68
Demirel, Suleyman, 37, 46, 47, 51, 53, 55
Demirkaya, Şevket, 236
Demirtaş, Selahattin, 272
Denizler, 54
Dersim, 41, 85–87, 252
Dink, Hrant, 24, 88
Diyarbakir, 39, 108, 109, 243, 245–250, 252, 253, 257–260, 271
Dubai, 156

efendim, 196, 197, 207
Egipt, 32, 65, 144, 196, 214, 215, 225–227
Eliaçık, İhsan, 154, 171
Elvan, Berkin, 130, 160, 164, 218, 228
Emeç, Çetin, 185
Erbakan, Necmettin, 120
Erdoğan, Emine, 80
Erdoğan, Recep Tayyip, 18, 19, 23–27, 63, 69, 122–125, 138, 139, 147–149, 154, 165, 168, 171, 180, 182, 186, 198, 208, 210, 211, 218–222, 227, 234–243, 260, 261, 269
Eren, Erdal, 63, 107, 138, 139
Erkal, Genco, 236
Ersöz, Çağdaş, 231
Erzurum, 243
Esma, 227, 232
Evin, Devrim, 69
Evren, Kenan, 51, 62, 63–66, 106, 113

Fatsa, 102–106
Faulkner, Neil, 141
Fethiye, 40
fesul turcesc, 75–78
Freud, Sigmund, 162
Fuzuli, 75

Gaza, 223
Gectan, Engin, 131
Gezi, 26, 27, 32, 69, 87, 141, 142, 157, 160, 164, 168, 177, 189, 199–209, 213–218, 226–228, 232, 233, 236, 241, 269, 274
Gezmiş, Deniz, 47, 54, 55, 100, 101, 107, 216
Gleichschaltung, 140, 141
Gökçen, Sabiha, 85–88

Göktepe, Metin, 185
Gogol, Nikolai, 78
Gökçek, Melih, 168
Gürbilek, Nurdan, 41
Guevara, Che, 102
Gül, Abdullah, 21, 148
Gül, Hayrünnisa, 148
Gülen, Fethullah, 113, 171, 221, 240
Gümüştaş, Erkan, 144
Güven, Banu, 176

Hamas, 223
Hamid, Abdul, 255, 257, 260
HDP, partid politic al kurzilor, 272
Henze, Paul, 60
Hikmet, Nazim, 70, 96–98, 163
Hürriyet, 128
Hussein, Saddam, 223

Imperiul Otoman, 16, 22, 68, 198, 254
Inan, Hüseyin, 47, 55, 100, 107
İnönü, Ismet, 56, 79,
İnönü, Mevhibe, 79, 80
Iran, 71, 72, 83, 117, 121, 223–225
ISIS, 243, 272, 273
Ismail, Laz, 109
Istanbul, 13, 31, 42, 57, 59, 66–69, 75, 76, 85, 93, 102, 124, 140, 141, 175, 176, 179, 195, 196, 198, 202, 209, 233, 234, 237, 238, 242, 244, 252, 260, 269
Izmir, 43–45, 72, 97, 102, 113, 209, 237

Kahramanmaraş, 234
Kars, 22, 236
Kasbah, 201, 204, 210
Kayakoy, 45
Kaymaz, Uğur, 228
KCK, 231
Khaldun, Ibn, 35
Kirbayir, Cemil, 64
Kişlali, Ahmet Taner, 185
Kizilay, 94
Köklü, Nuh, 241, 242

Liban, 221, 223
Libia, 204, 225
Lokumcu, Metin, 144, 187–189

Macedonia, 254
Madrid, 31, 32
Manisa, 98, 99, 117
Maraş, masacrul din, 58, 234
Márquez, Gabriel Garcia, 187
Marx, Karl, 164, 270
marxism, 95
Mehmet Cuceritorul, 67–70, 106
Menderes, Adnan, 55, 91, 93, 94
Menteş, Sami, 201
Mert, Nuray, 176
Mumcu, Özgür, 64
Mumcu, Ugur, 185
Murakami, Haruki, 133
Mutlucan, Hasan, 106

NATO, 58, 65, 92, 220, 225, 273
Niemoller, Martin, 31

Öcalan, Abdullah („Apo"), 249, 250, 261
Özal, Turgut, 110

Özel, Soli, 223, 224
Özlü, Tezer, 30
„Obiectiv 2023!", 27, 28, 31, 122, 147, 150
Onur, Tolga, 136
Ortakaya, Mahmut, 245, 250–252
Oskay, Ünsal, 97

Pamir, 161, 162
Pamuk, Orhan, 236
PKK, 24, 109, 119, 231, 244, 247, 248, 250, 253, 256, 258–262
Polatkan, Hasan, 55
Politzer, Georges, 100

Ramadam, 154
Rabaa, masacrul din, 227
Războiul Rece, 20, 32, 58, 89, 93
Redhack, 151, 152
Riza, Seyit, 85, 87, 252
Roboski, masacrul din, 174, 228
Rothschild, Matthew, 65

Sar kaya, Umut, 207
Say, Fazil, 237
SCAF, Egipt, 147
Siria, 29, 71, 144, 145, 160, 219, 222–226, 243, 274, 275
Sizinti, 113
Soysal, Sevgi, 82
Stalin, I.V., 161
Statele Unite ale Americii, 19, 60, 65, 91, 93, 97, 142, 221, 223, 225, 226
Süreya, Cemal, 84, 85
Su, Ece, 159
Suphi, Mustafa, 164
Susurluk, 118, 120

Tahir, Kemal, 93
Tak, Zulfikar, 258
Taksim, piaţa, 31, 125, 141, 157, 196, 197, 199, 200, 201, 203–206, 209, 213, 217, 242, 244, 255
Tanpinar, Ahmet Hamdi, 159
Tanrikulu, Sezgin, 228
Tatlises, Ibrahim, 110
Thatcher, Margaret, 117
Tigrii Anatoliei, 21, 114, 116, 123, 124
Tuksal, Hidayet Şefkatli, 180
Tunceli, 87
Tunisia, 144, 204, 215, 265
Türmen, Riza, 228
Tüzün, Ozan, 165
Twitter, 62, 64, 69, 160–162, 181–184, 186–189, 214, 229, 242, 243, 266

Unakitan, Ahsen, 128
Unakitan, Kemal, 128
Uykusuz, 207

Yakişkan, Cem, 142
Yaylali, Didem, 134, 135, 139, 145, 150, 151, 157, 163, 165, 171, 178
Yayman, Hüseyin, 255
Yildiran, Esat Oktay, 108, 109
YPG, 243, 272
Yücel, Hasan Ali, 89, 97

Žižek, Slavoj, 142, 270
Zorlu, Rüştü, 55

Cuprins

Prefață de Ovidiu Nahoi. 5
INTRODUCERE 11
Ieri 13
Azi 18
Mâine 27

IERI 35
Originile uitării 39
Cum se învață indiferența? 43
Orfanii, tații și resentimentele 47
„Vom crește o generație..." 50
Fascism sau răzbunare pe față? 54
Turcia – album de fotografii risipite 61

AZI / DIMINEAȚĂ 131
Uciderea „necondamnabilă" a unei femei 134
„Noi" și „ei" 146
„Trăiască padișahul nostru!" 157
Cea mai sângeroasă față a proiectelor sociale 172
Ora de știri în Turcia: un fel de a privi un ecran împărțit în două și a înțelege informații cu două sensuri. 181

La naiba! 190
Zidurile gri din oraș: dovada prezenței prin absență .. 198
Fascinanta vulgaritate 207
Copiii politicii „zero probleme": oportunul și
inoportunul 219
Chiftelele cu carne ale „oamenilor noștri"
îl omoară pe Macbeth 233
Înțelesuri opuse ale semnului păcii: kurzii și turcii 242
Memoria oficială versus memoria reală 254

MÂINE „CE SE VA ÎNTÂMPLA CU PODUL
ACESTA AL NOSTRU?" 263
Sărăcie și speranță 270
Jos! Jos! Jos! Jos! 271
Mai întâi femeile și copiii! 273
Orientarea spre Orientul Mijlociu și
întrebarea „Ar trebui să plecăm?" 274
„Supapa de siguranță" care nu poate fi găsită 275
Poduri dărâmate, poduri noi 276

TURCIA
ÎNTRE NEBUNIE ȘI MELANCOLIE

Turcia este o națiune a contradicțiilor și a contrastelor. Situat între Vestul laic și Estul religios, islamic, statul turc a fost atras în conflictele vecinilor săi, printre care Primăvara Arabă, războiul civil sirian și ascensiunea grupării ISIS. Autoarea identifică o îndelungată tradiție a represiunii și autoritarismului care a marcat Turcia de-a lungul istoriei sale, ale cărei origini le stabilește la momentul căderii Imperiului Otoman și al apariției curentului de negare a genocidului armean.

„Temelkuran, o cunoscută jurnalistă din Turcia, concediată pentru că a criticat regimul lui Erdoğan, trasează profilul patriei sale, elucidând problemele cu care aceasta se confruntă ca națiune întinsă pe două continente, care se luptă să înțeleagă și să-și rezolve contradicțiile interne."

Publishers Weekly

„Scris într-un stil familiar, volumul nu este o analiză elaborată a vieții politice din Turcia, ci, mai degrabă, o relatare bazată pe impresii – care îmbină păreri personale, cultură populară și mici detalii. Cititorul poate percepe astfel tristețea autoarei, furia și disperarea atunci când vorbește despre nedreptățile și atrocitățile de care îi consideră vinovați pe foștii și actualii lideri ai Turciei."

Asian Review

„Autoarea observă cu disperare starea în care se află țara sa, având în vedere că toate lucrurile despre care ea a avertizat că se vor întâmpla s-au adeverit... Această carte oferă un exemplu reprezentativ despre ceea ce gândește un observator inteligent din Turcia în legătură cu ultimii cincisprezece ani."

Times Literary Supplement

ISBN: 978-606-793-147-1

www.edituracorint.ro

Partener media

rfi ROMÂNIA FRANCE MÉDIAS MONDE

Carte recomandată de

Historia